Příchod Slovanů a počátky Českého státu

II

500-600

"Bez vážného úsilí o poznání jednotlivostí může zůstat každý velký a všeobecný názor o světě jen vidinou."

– Alexander von HUMBOLDT

6. století

Pro lepší obrázek se krátce podívejme na to, jak byla tehdy střední Evropa, která nás bude od této chvíle zajímat, a její nejbližší okolí uspořádány.

Hlodwig I. (*465 †511, též **Clovis**, čes. **Chlodvík**), vnuk Merowiga, účastníka bitvy na Katalaunských polích a zakladatele dynastie ***Merovejců***, postupně zlomil moc všech franckých kmenových vůdců a roku **486** založil **Franské království**. Roku **496** přijal křesťanství a jeho říše se na další staletí stala hlavní mocenskou oporou papežů a vůbec největší evropskou silou.

Od roku **493** existovalo v **Itálii a severozápadní části Balkánu** (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna) království ***Ostrogótů***. To se stalo dominující silou, jejíž vliv zasahoval až do Karpatské kotliny a dokonce až na sever za Alpy do Rakouska a jižního Německa, do bývalých římských provincií Noricum a Raetia. Rostoucí moc a neposlušnost vůči Byzantincům, kteří Ostrogótům v podstatě dovolili obsazení Itálie, vyústila v tzv. **Gótskou válku** v letech **535-555**, jejímž cílem nebylo nic menšího, než znovusjednocení s kolébkou říše.

Ve **východní polovině Karpatské kotliny** (levý břeh Dunaje) **a rumunské Transylvánii** vzniklo (po rozpadu Hunské říše roku **454**) království starých gótských nepřátel ***Gepidů***, kteří po roce **469** pohltili království kmene ***Skirů*** mezi Dunajem a Tisou a jižněji položené území ***Sarmatů*** (zhruba severní a střední část Srbska a rumunský Banát), kteří jsou zde naposledy zmiňováni k roku **473**, kdy v boji proti Ostrogótům u **Singidunu** (Bělehrad) padli poslední známí sarmatští náčelníci **Beuca** a **Babai**. Na **pomezí Moravy, Slovenska a Rakouska** vzniklo království ***Herulů***, centrum snad měli na **Brněnsku**. Jak Gepidi, tak Herulové patřili k nejaktivnějším spojencům Hunů. Pokud jde o Heruly, byli hodně válečné a mobilní etnikum, prototypem bojechtivého kmene neustále hledajícího štěstí a kořist na pochodu a jejich zvyky byly podle antický autorů skutečnou esencí "pravého barbarství". Poprvé jsou zmiňováni kolem roku **260** ve spojení s Góty a Sarmaty. Prokopius o jejich obsazení jižní Moravy řekl, že "časem se jim podařilo předstihnout mocí a počtem lidí všechny okolní barbary, napadali je, postupně je poráželi, znásilňovali a brali u nich kořist". Prokopius je také označil za "nejhorší lidi na světě a Herul, na kterého bylo spolehnutí a nebyl opilcem, byl vzácný a hodný velké chvály". Dále prý věřili v množství bohů a pokládali za zbožné usmiřovat je lidskými oběťmi. Jejich starci a nemocní údajně neměli právo na život. Jakmile některý zestárl nebo onemocněl, byl nucen poprosit příbuzné, aby ho co nejrychleji odstranili ze společnosti lidí. Nasbírali dříví, postavili vysokou hranici, posadili takového člověka na vrchol a někdo mimo rodinu ho zabil dýkou (nebylo totiž dovoleno, aby ho zabil příbuzný), načež byla hranice zapálena. Při smrti herulského muže si manželka musela uvázat na hrdlo oprátku a zemřít na hrobě manžela, pokud dbala cti a toužila zanechat po sobě dobré jméno. Podobný zvyk praktikovali skandinávští Germáni, uškrcení vdovy se objevuje také u ruských Varjagů (Vikingů). Podle Prokopia Herulové pocházeli z tajemného ostrova Thule, což měla být země na nejzazším severu, kde kolem letního slunovratu na 40 dnů nezapadlo slunce a kolem zimního slunovratu naopak 40 dnů panovala úplná tma. Evidentně šlo o popis území za polárním kruhem, tedy severní Skandinávie. Podle Jordana však pocházeli z dánských ostrovů a jižního Švédska. Sílu Herulů oceňoval i ostrogótský král Theodorich, který roku **507** adoptoval herulského krále **Rodulfa** jako svého "syna ve zbrani". Mimoto Herulové dělali jednu věc neobvyklou u "barbarů v těch končinách" – ukládali poraženým pravidelné tributy. Nicméně jejich panování na jižní Moravě mělo velmi krátké trvání.

Situací ve středním Podunají totiž zamíchali noví příchozí ***Langobardi***, původem snad z kmenové konfederace ***Suevů***. První zmínka o jejich existenci pochází z **počátku 1. století** (např. u Ptolemaia), významněji se projevili v období tzv. Markomanských válek v letech **166-180**, kdy údajně 6000 langobardských bojovníků vpadlo do Panonie. Tehdy ještě žili v severním Německu podél Labe. Poté na dlouhou dobu zmizeli z jeviště dějin a znovu se objevili až nyní. Kde se nacházeli mezitím, je stále zahaleno nejasnostmi. Jejich vlastní tradice tvrdí, že z původních domovů odešli neznámo kdy kvůli nespokojenosti s nadvládou ***Sasů*** a prošli několika zeměmi, než se kolem let **487/490** dostali na území kmene ***Rugiů*** zvané **Rugiland** (Rakousko), který byl roku **487** vyvrácen Ostrogóty, přičemž sami Langobardi na tom měli nejspíše svůj podíl. Tradice zachycená ve dvou verzích krátkého spisu ze 7. století zvaného ***Origo gentis Langobardorum*** vyjmenovává několik názvů zemí, kterými údajně Langobardi na své pouti prošli: **Scandanan/Scadinavia**, **–/Scoringa** (země Vandalů, snad někde v Polsku), **–/Mauringa**, **Golaida/Golanda**, **Anthaib/Anthab**, **Bainaib/Banthab**, **Burgundaib/Vurgudaib**. Název *Bainaib* je snad zkomolenou formou antického názvu *Boiohaemum*. O dvě století mladší ***Historia Langobardorum codicis Gothani*** (též zkráceně *Chronicon Gothanum*) z počátku **9. století** neuvádí žádný z těchto názvů, ale tvrdí, že Langobardi porazili jisté ***Beovinidy***, v jejichž zemi se v autorově současnosti mělo nacházet sídlo a hrobka langobardského krále **Wacha** (†539/540), což buď sám viděl, nebo mu to řekl nějaký přímý účastník tažení syna Karla Velikého a italského krále

Pipina do Čech roku **806**, jež mělo donutit české kmeny k placení tributu. Buď mu to muselo připomínat sídla tohoto typu v Itálii, nebo si ještě pamatoval tradované pověsti. Nejasné zůstává, jak připadl právě na Wacha a ne třeba na legendárního prvního krále **Agelmunda**, za něhož se měli podle tradice Langobardi dostat do Čech a který padl v boji s Huny (a jeho jedinou dceru unesli), nebo na krále **Godehoca**, který Langobardy přivedl do Rugilandu, nebo na krále **Tata** (†510), který dobyl Herulské království. Že opravdu Langobardi na své pouti nějaký čas v **Čechách** strávili, dokládají archeologické nálezy z rozsáhlého pohřebiště v Hostivicích u Prahy a další menší nálezy v lokalitách Mochov, Klučov, Postoloprty, Praha-Dejvice, Nová Ves u Kolína, Lochenice a Záluží u Čelákovic. Dodejme, že oni Beovinidi poražení Langobardy jsou anachronismem (umístění nějakého jevu do doby, kam nepatří) a nejednalo se ještě o Slovany (tj. Vinidy/Venety), nýbrž o směs prapotomků paleolitických lovců-sběračů, neolitických zemědělců, potomků prvních indo-evropských kočovníků (přicházejících více jak 3000 let) a zejména germanizovaných Keltů a samotných Germánů.

Ať to bylo s putováním Langobardů jakkoli, jejich sousedství s ***Heruly*** se neslo v duchu obvyklého nepřátelství. Podle svědectví Prokopia to byli Herulové, kdo lehkomyslně a vlastně bez důvodu začali boj s Langobardy, kteří si údajně válku nepřáli a vyjednávali o případném zvýšení tributu Herulům. Je zvláštní, jak původně malý kmen Langobardů dokázal následně mocné Heruly porazit. Pokud vynecháme nějakou náhodu na bitevním poli, pak se museli alespoň trochu přiblížit počtem svému soupeři. A toho mohli dosáhnout pouze tak, že jim někdo pomohl nebo si v předchozích letech podmanili germánské osídlení Čech (jak naznačuje porážka *Beovinidů*), případně kombinací obou možností. Tehdejší langobardský král Tato v bitvě na neznámém místě kolem roku **508/509** zabil herulského krále **Rodulfa**, zmocnil se jeho přilby a praporce a podle Prokopia od té doby Herulové neměli krále. Langobardi se zmocnili celého Herulského království a přeživší asimilovali, což je jediné možné vysvětlení jejich náhlé přeměny v silnou regionální mocnost zahrnující celou **západní polovinu Karpatské kotliny** (pravý břeh Dunaje, jinak též **Panonie**). Dosud diskutovanou otázkou je mohyla na kopci Žuráň u Brna, která je obvykle považována za onu zmiňovanou hrobku langobardského krále Wacha, který svého bratra (či strýce) Tata zavraždil a uzurpoval si trůn pro sebe, méně často za hrobku nějakého krále Herulů. Zvláštností této mohyly je její podobnost se skandinávskými mohylami, což by spíše naznačovalo spojení s Heruly, kteří si dávné zvyky udržovali kdekoli se právě vyskytovali. Ty Heruly, kteří se nechtěli podřídit Langobardům, potkal velmi rozdílný osud. Část odešla zpět do Skandinávie (podle Prokopia na bájný ostrov Thule), část se přidala k Ostrogótům v Itálii, část našla azyl u Gepidů, část dokonce vstoupila do služeb Byzantské říše a bylo jim dovoleno usadit se v dnešním Srbsku. Herulové z poslední jmenované skupiny jsou ještě po několik následujících desetiletí mnohokrát zmiňováni jako součást byzantské armády a zúčastnili se mimo jiné války proti Vandalům v Africe (**533-534**). Jedna z posledních zmínek o nich pochází z roku **566**, kdy se jakýsi herulský náčelník **Sinduald**, jinak důstojník byzantské armády, prohlásil králem Herulů na území kolem dnešního Trentina v Itálii, ale byl zajat a popraven. Úplně naposledy jsou zmiňováni při ústupu Langobardů z Panonie před Avary do Itálie roku **568**. Co se týče **Slovenska**, v málo přístupných horských oblastech zůstaly poslední zbytky ***Vandalů*** a ***Kvádů***.

Ještě na **počátku 6. století** se **jihovýchodní Německo** nacházelo pevně v rukou ostrogótského krále **Theodoricha** (*454 †526), který si své zájmy v tomto regionu pojistil nejprve roku **507** spojenectvím s Heruly a po jejich porážce od Langobardů se obrátil k dominantnímu království ***Durynků*** (*Thuringů*) ve **středním Německu**, které po určitou dobu (snad od dob Attilovy říše) z velké části zahrnovalo i **Čechy**. Theodorich dal svoji neteř **Amalabergu** za manželku durynskému králi **Hermanafridovi** (†532) a uzavřel s ním spojenectví. Mezi Durynky a Ostrogóty ale vzniklo jakési mocenské vakuum, které hrozili vyplnit náhle mocní Langobardi, kteří si podmanili Heruly, nebo ze západu se tlačící ***Frankové***. Je tedy pravděpodobné, že právě v této době, tedy mezi lety **511** a **526**, kdy Theodorich zemřel, došlo k dohodě s Durynky spočívající v pokusu dát tomuto prostoru nějakou pevnější organizaci. Za těchto okolností se tak vytvořil nový kmen ***Bajuwarů*** (*Bavorů*), který byl nejspíše směsí různých etnik, které tu žily nebo tudy prošly a částečně se usadily v předchozích staletích. Základ jim pravděpodobně dala ***Kultura Přešťovice-Friedenhein***, která se zde objevuje kolem roku **400** a územně zasahovala až do **jižních Čech**, odkud však na **přelomu 5./6.** století mizí a přesunuje se hlouběji do Bavorska. Etnicky se snad jednalo o zbytky Markomanů, s vysokou pravděpodobností také o Langobardy a Durynky, uvažuje se také o poražených ***Herulech*** a ***Rugiích***. Jméno dle všeobecně přijímané teorie dostal nový kmen podle elity, která sem přišla z Čech a pravděpodobně byla markomanského či durynského původu. Dost možná šlo prakticky o veškerou zbytkovou aristokracii, pro kterou byly lákavější mnohem bohatší a vyspělejší bývalé římské provincie, než "zaostalý zapadákov" v Čechách. Název nového kmene, je vykládán jako "lidé ze země Baia (země Bójů), tedy z Čech. Došlo k tomu rozhodně před rokem **551**, kdy psal kronikář Jordanes, který se ve svém díle zmiňuje o lidu zvaném *Baibari* v sousedství ***Alamanů*** (kteří byli také suevského původu) na jihozápadě Německa a Durynků dále na sever. Dovršen byl tento proces pravděpodobně poté, kdy bylo roku **531** dobyto království Durynků a připojeno k **Franské říši**.

Shrneme-li situaci na českém území, tak od **1. do 4. století** byla demografická situace na něm dosti proměnlivá. Nejpočetnější germánské obyvatelstvo zde žilo v dobách Marobudova

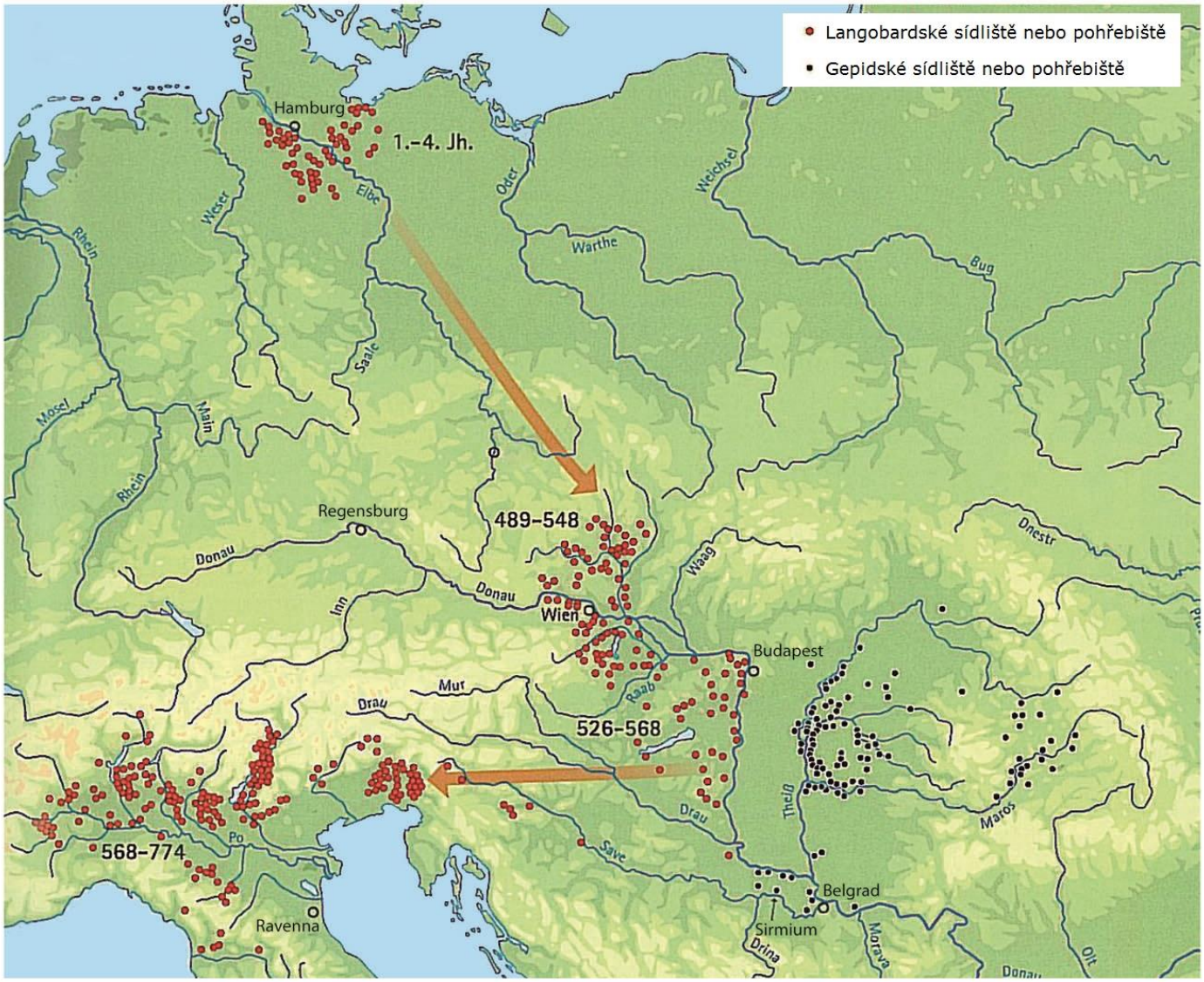

putování Langobardů

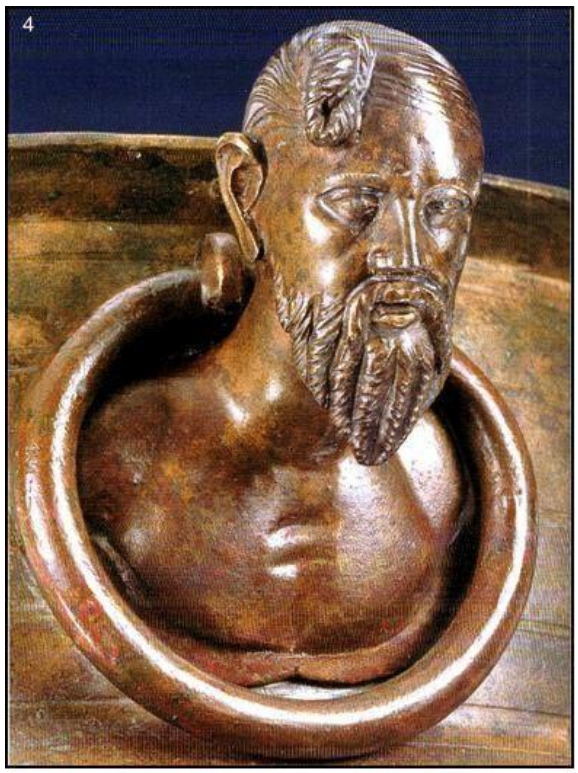

takzvaný suevský uzel ve vlasech (znak svobodných mužů)

Markomanského království a po jeho rozpadu spíše pozvolna ubývalo, jak se jednotlivé kmeny přesouvaly jinam. Důkazem toho je poslední známá markomanská královna **Fritigil**, která v letech **396-400** vládla svému lidu na území Vídeňské pánve, rakouského Burgenlandu nebo možná jižní Moravy. S příchodem ***Hunů*** do **Karpatské kotliny** kolem roku **427** Markomani z pramenů zmizeli, avšak zároveň došlo k populačnímu nárůstu zejména na jižní Moravě, když tudy ustupovali ti, kdo odmítli přímou nadvládu Hunů. Hustě byly osídleny zejména oblasti jižně od Brna. Čechy tato vlna rovněž zasáhla, neboť kolem roku **410** se zde objevuje ***Vinařická kultura***, charakterizovaná vlivy ***Durynků*** ze západu i vlivy z Podunají (hlavně v technikách šperkařství). Nejvíce lokalit je kolem Prahy (Zličín s velkým pohřebištěm, Bubeneč, Dejvice-Podbaba), na Kladensku (Vinařice), na Kolínsku a jedno pohřebiště bylo objeveno v Lužci nad Vltavou u Mělníka, celkem asi 50 lokalit. Její trvání končí kolem roku **490**, tedy zhruba 20 let po rozpadu Hunské říše v Panonii. Tento rok je zároveň považován za nejzazší mezník, kdy se v **Čechách** mohli objevit ***Langobardi*** (spíše však dříve v době existence Hunské říše v letech **375-454**), kteří zde ovšem dlouho nevydrželi a postupně se přesunuli do Panonie, kterou opustí až roku **568**, přičemž jejich hlavní sídla se před odchodem do Itálie už delší dobu budou

nacházet mimo Čechy, zejména podél řeky Raab, kde byly objeveny bohatě vybavené hroby. Langobardští králové pak nejspíše žili v bývalých římských vojenských táborech **Vindobona** (dnešní Vídeň), **Carnuntum** (dnešní Petronell-Carnuntum) a od roku **539/540** také ve městě **Noricum** (dosud nelokalizováno, někde v Rakousku), které obdrželi jako dar od byzantského císaře.

Podle písemných pramenů se zdá, že většina germánské elity odešla z Čech jinam. Nicméně podle archeologických nálezů nějaké zbytkové kelto-germánské osídlení, na které přicházející Slovani narazili, tu stále ještě zůstávalo. O tom navíc dostatečně vypovídá genetika – zemědělské obyvatelstvo se v podstatě už od dob neolitu (-10 000/-8000 až -6000/-5000 př.Kr.) příliš neměnilo, pouze jeho vládci. Otázkou zůstává, jak si čeští Germáni v době příchodu Slovanů říkali. Víme, že u Germánů vládnoucí vrstva s migrací kmene odcházela pryč téměř celá. Dále víme, že Durynkové, a po nich zejména Langobardi, vládli v Čechách poměrně krátce.

V úvahu přichází především ***Suevové*** (též Svébové/Svévové). Jak čeští Markomani, tak moravští a slovenští Kvádové (hranici mezi nimi podle všeho tvořila řeka Morava), podle Tacita do této kmenové konfederace náleželi. Ale jak už víme, z pramenů zmizeli s příchodem Hunů. V této souvislosti můžeme zmínit **Geografa Bavorského**, což je konvenční jméno pro anonymního autora dokumentu ***Descriptio civitatum et regionum et septentrionalem plagam Danubii*** z **9. století**. Jde o seznam kmenů obývajících střední a východní Evropu, z velké části slovanských. Na jeho konec autor přidává poněkud nejasnou poznámku: *Sueui non sunt nati, sed seminati. Beire non dicuntur bauarii, sed boiarii, a boia fluvio.* V překladu: *Suevové nejsou zrozeni, ale rozseti. Beire se nenazývají Bavoři, ale Boiarii podle řeky Boia.* Mohl mít na mysli zbytky Suevů, stále ještě rozesetých mezi Slovany?

Další možností je, že se čeští Germáni už delší dobu nazývali ***Bajuwaři***, tedy stejně jako ti, co odešli do Bavorska. Kontinuitu starověkého římského názvu *Boiohaemum* a obyvatel nazývaných podle něj potvrzuje Ptolemaios ve svém díle z **2. století**, kde uvádí mezi kmeny střední Evropy ***Baenochaemae/Bainochaimai***. Rovněž by tomu nasvědčovala staroanglická báseň ***Widsith*** ("Poutníkova píseň"), částečně pocházející z **6. století**, která obsahuje výčet vesměs germánských kmenů a jejich nejslavnějších vládců. Zajímavá je pro nás tato pasáž: *Aetla weold Hunum, Eormanric Gotum, Becca Baningum, Burgendum Gifica.* V překladu: *Attila vládl Hunům, Hermanarich Gótům, Becca Baningům, Gifica Burgundům.* Všechna jména jsou velmi dobře známá, kromě Baningů. Jejich vládce ovšem ano – v poémě ***Atlakvitha*** se s ním setkáváme pod jménem Bikki jako nepřítelem Burgundů na dvoře hunského krále **Attily**, v sáze ***Völsunga*** se objevuje jako Bicco na dvoře gótského krále **Hermanaricha**. Baningové by tak mohli být totožní s obyvateli Čech.

K situaci na území **Polska** písemné prameny neříkají nic, ale archeologické nálezy ukazují, že rozlehlé nížiny mezi řekami **Odrou** a **Vislou** již dávno nebyly pod vládou ***Gótů***, ***Vandalů***, ***Gepidů*** ani ***Burgundů*** (a dalších východogermánských kmenů). Gótové se do **3. století** přestěhovali do Černomoří, Vandalové se na **přelomu 3. a 4. století** přesunuli do Karpatské kotliny a s příchodem Hunů se na **počátku 5. století** společně se sarmatskými ***Alany*** vydali na dlouhou pouť přes Rakousko, Německo, Francii a Španělsko až do severní Afriky, zatímco Gepidi tam zůstali jako věrní spojenci Hunů a Burgundi někdy **kolem 4./5. století** obsadili východ dnešní Francie, kde si založili vlastní království na území dodnes zvaném Burgundsko. Avšak liduprázdný tento rozlehlý prostor ani zdaleka nebyl. Zbytky Germánů dokládá zejména unikátní nález u vsi Ulów na jihovýchodě Polska u hranic s Ukrajinou. Pohřebiště je datováno do doby **od 4. do druhé poloviny 5. století**, sídliště až ke **konci 5. a k počátku 7. století**. Z nálezů bylo zjištěno, že se jednalo o ***Heruly***. Dále je možné, že ve **Slezsku** (severní strana Krkonoš a Jeseníků), přinejmenším v těžko přístupných horských oblastech, dosud žili ještě vandalští ***Silingové***, po nichž snad zůstal název Slezsko. Vyloučena není ani kontinuita staršího usedlého zemědělského obyvatelstva, silně ovlivněného dlouhou germánskou přítomností, avšak archeologicky těžko zachytitelná. S opatrností se uvažuje o oněch záhadných ***Venetech***, jež snad měli určitým způsobem blízko k dávné baltoslovanské jednotě. Ovšem od východu už od **druhé poloviny 5. století** začal nenápadný postup ***Sklavinů***. Nejstarší zcela prokazatelně slovanské osídlení bylo nalezeno u obcí Bachórz, Sandomierz a Lublin. Z pozdějších časů víme, že zde sídlil kmen ***Lendiců*** (též *Lechové* či *Ljachové*). Hlavním centrem sklavinského osídlení jihozápadního Polska se už na **přelomu 5. a 6. století** stalo okolí **Krakowa** a zde usídlené kmeny přijaly nové jméno ***Vislané***, podle řeky Wisly. Snad nebudeme daleko od pravdy, když toto mísení archeologicky postihneme ***Kulturou Sukow-Dziedzice***, která je odnoží Pražsko-Korčakovské, od níž se liší předměty germánské *Przeworské kultury* či jejich napodobeninami, které se společně s typicky korčakovskými objevují **mezi 6.-7. století.**

První Slovani na českém území

Zatímco "civilizovaným světem" zůstala jen východní polovina někdejší Římské říše a ta západní se ponořila do rozkladu, chaosu a násilí, Slovani mezitím poměrně nenápadně vystoupili ze stínu. Ale protože se jejich domovy stále ještě nacházely příliš daleko ve "světě barbarů", ze zpráv o nich porůznu roztroušených a z archeologických nálezů můžeme sestavit jen útržkovitý obraz.

Za nejstarší svědectví o přítomnosti slovanského obyvatelstva na českém území bývá označována zpráva týkající se kmene ***Herulů***, jejichž část se po porážce od Langobardů rozhodla vrátit z Podunají zpět na sever do Skandinávie. Počátek jejich cesty se klade k roku **512** a zpráva říká, že během ní prošli nejprve "přes území všech kmenů Sklavinů", poté pustinou a nakonec přes země ***Dánů*** (Prokopius, Gótské války II, kap. 15). Prokopius pravděpodobně neměl na mysli ani Čechy ani Moravu, ale jihovýchodní **Polsko**, které už Slovani obsadili, a navíc je přímo z této oblasti doložen pobyt Herulů, zatímco oblasti na severu při pobřeží Baltského moře v té době sice nebyly úplně liduprázdné, ale osídlené dost řídce (ona pustina). Prokopiovu zprávu o průchodu Herulů přes slovanská území nepřímo podporuje jakýsi rétorický katalog národů, který je součástí veršů adresovaných tehdejšímu suevskému králi Galicie ***Formula vitae honestae / De differentiis quatuor virtutum vitae honestae***, jehož autorem je biskup z portugalské Bragy **Martin** (*520 †580), původem snad z Panonie. Martin z domova ve svých 16 letech odešel na pouť do Jeruzaléma, kde se setkal s hispánskými mnichy, kteří ho přesvědčili k misionářské cestě do Galicie a k šíření křesťanství mezi germánské Suevy dosud vyznávající pohanské kulty. Martinovy verše vznikly kolem roku **558**, kdy v Braze světil baziliku, přičemž pravděpodobně odráží stav z doby před rokem **536**, na který si ještě pamatoval. K přesnému datování příchodu Slovanů ani k jejich lokalizaci sice verše nelze použít, ale minimálně dosvědčují, že ve středoevropském prostoru se zabydleli ještě před příchodem Avarů. Verše zní takto: *Immanes variasque pio sub foeder Christi adscisis gentes: Alamanus, Saxco, Toringus, Pannonius, Rugus, **Sclavus**, Nara, Sarmata, Datus, Ostrogotus, Francus, Burgundus, Dacus, Alanus. Te duce nosse deum gaudent: tua signa Suevus, admirans didicit, fidei tuo tramite pergat.*

Pro obě zprávy existují archeologické doklady. Jak už jsme si pověděli, ***Sklavinům*** je připisována ***Kultura Korčak***, jejíž odnoží je ***Kultura Praha-Korčak***. Z míst nálezů a jejich datace lze zrekonstruovat nejpravděpodobnější směry jejího šíření v první fázi sklavinské expanze. Jeden směr postupoval podél Karpat jižním Polskem směrem na západ, druhý pronikl horskými průsmyky Podkarpatské Rusi a dále do Karpatské kotliny a pouze malá část sklavinských kmenů se vydala jižním směrem do rumunského Podunají společně s příbuznými ***Anty*** a jejich ***Kulturou Peňkovka***, která je v tomto regionu brána jako její odnož ***Kultura Peňkovka-Ipotesti–Candesti***, nesoucí v sobě také rysy korčakovské a germánské.

Co se týče průniku skrz **Karpatské průsmyky**, dle současného stavu poznání, se první Sklavini začali dostávat do **horního Potisí** v severovýchodním cípu Karpatské kotliny nedlouho poté, kdy se tato část Gepidského království ocitla na periferii zájmu Gepidů, a to po pohlcení území ***Skirů*** a ***Sarmatů*** po roce **469**, kdy se zároveň těžiště jejich moci přesunulo dále na jih, zejména pak dobytím

města **Sirmium** roku **536**, které do té doby ovládali ***Ostrogóti***. Při pohledu na mapku horního Potisí je na první pohled zřejmé, že se Sklavini i Gepidi prostorově navzájem respektovali. Jednalo se o region, který od poloviny 5. století nevykazuje žádné rysy trvalejšího osídlení. Archeologicky je tento průnik spojován s korčakovskou odnoží zvanou ***Kultura Korčak-Lazuri-Piscolt***, jejíž počátek je datován těsně **před polovinu či do druhé poloviny 6. století**.

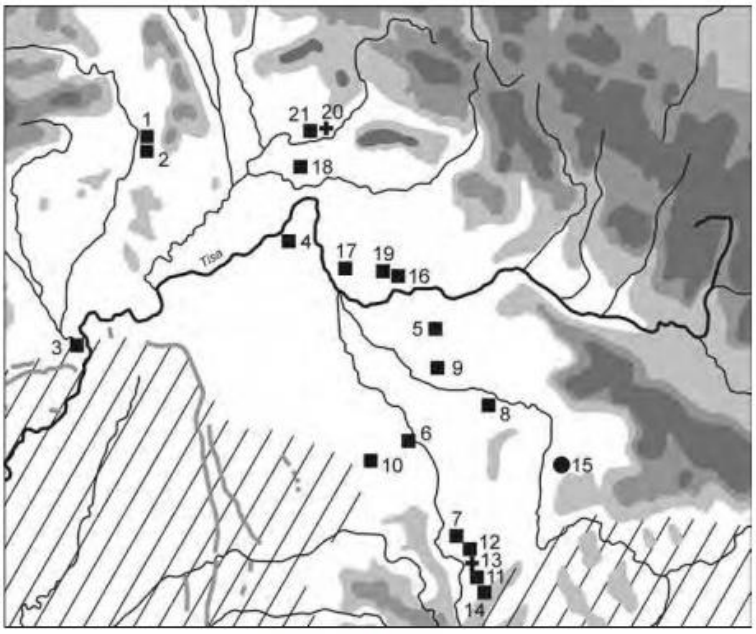

Sklavini v Potisí
1-2 Slovensko, 3-5 Maďarsko, 6-15 Rumunsko, 16-21 Ukrajina

■ *slovanské sídliště*
✚ *slovanské pohřebiště*
● *Justiniánova mince*
▨ *sídelní prostor Gepidů*

0 50 km

Co se týče migrace Sklavinů podél Karpat, z datace naleziště v Bachórzi vyplývá, že začala **kolem poloviny 5. století**. Uvažuje se, že odtud pokračovali jižním Polskem a **Moravskou bránou** na **Moravu**, kde je slovanské osídlení doloženo ve **druhé polovině 6. století** v **Olomouci**. V dalším postupu na jih jim nejspíše zabránili ***Langobardi***. Alespoň v první fázi, kdy se prostorově vylučují langobardské a slovanské nálezy (analogicky k situaci v Potisí). Hranicí byl levý břeh řeky Moravy jejího dolního toku v klíčovém prostoru Bratislavské brány (Gajary, Zohor, Devínské jezero). Ne ale na dlouho. Ve druhé fázi v následujících desetiletích, v návaznosti na přesun Langobardů dál na jih do Panonie, kterážto snaha usadit se na území někdejšího římského impéria vůbec byla vlastní všem germánským kmenům, začali Sklavini obsazovat i opuštěná herulská a langobardská sídliště na jižní Moravě a západním Slovensku. Příkladem je rozsáhlé pohřebiště v **Přítlukách** na Břeclavsku (až 600 žárových hrobů!), které mění pohled na počty příchozích, nebo **Suchohrad** necelých 40 km severně od Bratislavy na hranicích s Rakouskem, kde byly nálezy datovány radiokarbonovou metodou k roku **570**.

Ještě v první fázi se část osadníků vydala na západ do **Čech**, kde se začali usazovat **nejdříve po pádu Durynské říše roku 531**, a sice ve **středních Čechách podél řeky Labe** (Kolín, Poděbrady, Roztoky u Prahy) s výběžkem podél **řeky Cidliny** až k Prachovským skalám na Jičínsku a s dalším výběžkem **podél řeky Ohře** do severozápadních Čech (Březno u Loun). Počátek osídlení Roztok je datován do druhé poloviny 6. století, dolní hranicí byl radiokarbonovou analýzou určen rok **568±24** (horní hranicí je rok 647). Proč se osadníci příliš nevydávali na jih proti toku Vltavy, je zřejmé z charakteru terénu. Břehy Vltavy jsou za Pražskou kotlinou hodně skalnaté, tudíž nevyhovující slovanskému zvyku sídlit sice na ostrožnách nad řekou, ale zároveň tak, aby byla řeka snadno dostupná.

Někteří osadníci pokračovali dál podél Labe až k **Magdeburgu** (Dessau-Mossigkau) a **řece Saale**. Z pylové analýzy bylo zjištěno, že germánské kmeny opustily pravý břeh Labe před **koncem 6. století** a příchozí Slované nacházeli mnohá místa zarůstající vegetací. Datování nálezů v lokalitě Dessau-Mossigkau pomocí radiokarbonové metody určilo rok **590±80**. K tomuto osídlení se vztahují dvě zprávy v písemných pramenech:

Krátké zeměpisné pojednání ***De fluminibus, fontibus, lacubus, nemoribus, gentibus, quorum apud poetas mentio fit*** uvádí, že řeka Labe od germánských ***Suevů*** odděluje kmen, jehož název je ve dvou dochovaných kopiích psán jednou jako *Corvitiis* a podruhé jako *Servitiis*. Tento záhadný kmen je spojován se ***Srby***. Potíž je pouze v tom, že za autora spisu je považován jakýsi **Vibius Sequester**, jehož činnost je kladena nejčastěji k přelomu 4./5. století, některými badateli ovšem až do 6. století. Dřívější datace by Srby samozřejmě vylučovala, pozdější naopak potvrzovala. Nicméně že kmenem, který okolí Dessau osídlil, byli opravdu Srbové, dokládá ***Fredegarova kronika***.

Podle ní tato oblast dříve náležela Durynkům, ale za časů franského kupce a sjednotitele slovanských kmenů **Sáma** (**623-661/668**) zde žili právě Srbové, jejichž vojvoda **Dervan** se přidal k Sámovi. Je pouze logické, že zde museli určitou dobu žít. Tyto zprávy dále potvrzují mnohem pozdější dopisy římsko-německých císařů z ottonské dynastie **Otty I.** (*912 †973), **Otty II.** (*955 †983) a **Heinricha II.** (*973 †1024), v nichž se objevují názvy *Ciervisti*, *Zerbisti* a *Kirvisti*. Mimoto se zhruba 20 km od Dessau nachází obec **Zerbst**, jejíž starý slovanský název zněl **Srbiště**.

Že však přece jen došlo k průniku do jižních Čech podél Berounky přes Plezňsko a **Šumavské hvozdy**, kudy ve středověku vedla nejdůležitější spojnice Prahy s Bavorskem, ukazuje nález skupiny žárových hrobů s keramikou pražského typu v **Großprüfeningu**, okrajové čtvrti **Regensburgu**. Objeveno bylo celkem 22 slovanských hrobů, z toho 9 popelnicových a 13 jámových. Kromě keramiky, mezi níž vynikají nádoby pražského typu, hroby obsahovaly řadu drobných předmětů, zejména ozdoby známé z časně slovanského prostředí a také ozdoby z Franské říše doby Merovejské dynastie (**450-751**), ojediněle nalézaných i v langobardských hrobech na jižní Moravě. Na základě analogií přímo z Franské říše byly regensburské nálezy datovány k letům **555-580**. Poloha pohřebiště v bezprostřední blízkosti Regensburgu naznačuje, že se noví osadníci nemohli usadit bez schválení toho, kdo sídlil v nedaleké, původně římské pevnosti **Castra Regina** (něm. Regensburg, čes. **Řezno**), postavené kolem roku **90** na místě starého keltského sídliště, a ovládal její okolí. Tím byla již nepochybně raná bavorská šlechta, případně přímo vládnoucí rod ***Agilolfingů***, z něhož pocházel první bavorský vévoda **Garibald I.** (vládl v letech **555-591**). Slovani v této hustě zalesněné části Bavorska žili ještě v **8. století**, kdy s připojením Bavorska k Franské říši roku **788** a vytvořením nárazníkového pásma na Šumavě začala jejich germanizace.

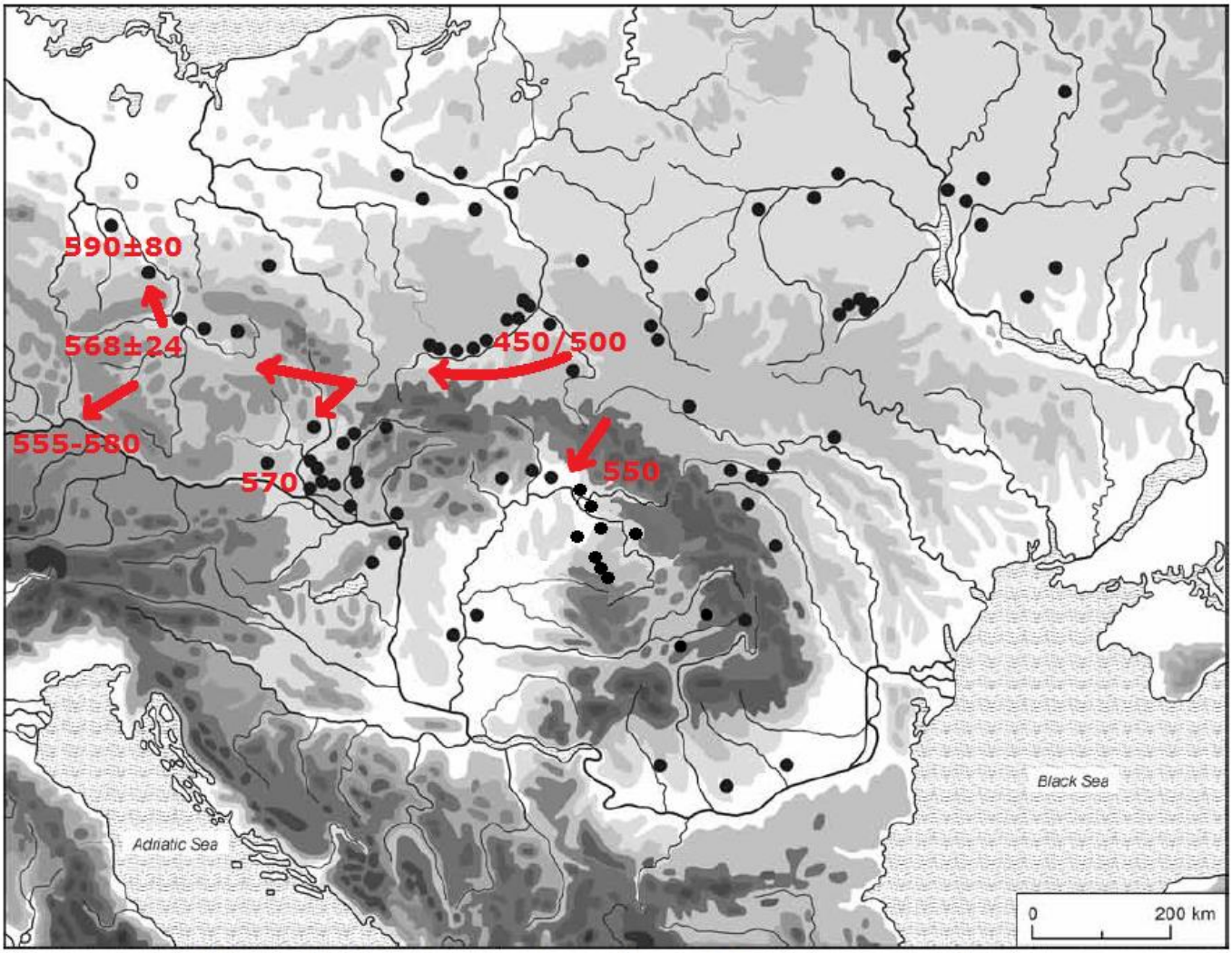

místa nálezů a směry šíření Sklavinů (Korčakovská kultura) v první fázi expanze

Nejstarší slovanské osídlení vyhledávalo nížinné polohy rámcově do 350 m n.m., většinou ve výškách kolem 125-300 m n.m. a dosud pouze v jediném případě z Čech překročilo vrstevnici 400 m n.m. Soustřeďovalo se především na výškově málo členitý terén představovaný tabulemi, plošinami, kotlinami, zejména podél větších vodních toků s úrodnými, hlavně sprašovými půdami a příznivými klimatickými poměry zajišťujícími dobrou zemědělskou produkci. Na Slovensku však osídlili i horské kotliny a údolí. V Čechách a na Moravě bylo slovanskými osadníky zaujato staré sídelní území obývané už od pravěku, jehož řídký křovinatý a travnatý porost lépe vyhovoval žďáření a nevznikal tak příliš

velký žár ničící půdní mikroorganismy. Pro chov dobytka a prasat se také lépe hodily dubové a bukové lesy.

Obydlí prvních Slovanů na našem území se nelišila od předchozího období, nadále se jednalo o prostá sídliště s polozemnicemi o průměrném rozměru 3x3 až 4x4 m, ale i méně. Stěny byly tvořeny většinou z proutěných výpletů (nejčastěji vrba, líska, topol) omazaných hlínou, taktéž střecha byla krytá slaměnými došky s hliněnou úpravou. Uvnitř mohlo žít maximálně 6 lidí. Byly objeveny také srubové domy povrchové (Pohansko u Břeclavi, Mutěnice u Hodonína), kde však zcela jistě šlo o vliv germánský. Obvykle se nacházely na sídlištích trvalejšího charakteru a lze u nich předpokládat, že náležely vesnickým předákům. Nedílnou součástí obydlí bylo otopné zařízení v podobě kamenné pece či ohniště v jednom z rohů. Známy jsou i případy vysunutí těchto zařízení vně domu, kde pak bylo provozováno řemeslo (kovolitectví, šperkařství, kovářství, hrnčířství). Součástí pece byla horní plocha mísovité úpravy s vytaženými okraji, tzv. ***pražnice***. Sloužila k vysoušení obilí k okamžité spotřebě, hlavně však k jeho pražení nebo pečení obilných placek. Plocha pražnice se buď vyhřála žhavými uhlíky, které se posléze vymetly a pak se do ní nasypalo zrní, eventuálně posloužil žár pece. Výjimečně součástí inventáře, a to nikoliv každého (uvažuje se, že více rodin v rámci osady či velkorodiny mlelo společně), byl ruční rotační mlýn, který se skládal ze dvou mlýnských kruhových kamenů o průměru

slovanská polozemnice (6. století)

vnitřek slovanské polozemnice

hrnčířská pec

35-50 cm, jejichž vzdálenost (a tudíž jemnost mouky) se dala regulovat kladívkovitou příčkou ze dřeva či železa. Při experimentech s cílem odhadnout výkon bylo za půl hodiny z 2 kg pšenice získáno 0,64 kg hladké mouky a 1,36 kg hrubšího šrotu.

Pokud jde o typické raně slovanské sídliště na českém území, nejlépe prozkoumanou lokalitou, kde zároveň probíhal experimentální výzkum, jehož cílem bylo ověření funkčnosti dobových nástrojů, technické náročnosti staveb, spotřeby materiálu, klíčivosti obilí ze zásobních jam nebo podmínek bydlení v létě a zimě, je **Březno u Loun**. Leží na břehu řeky Odry, na okraji Žatecké pánve, v jednom z nejúrodnějších koutů Čech. Na území o rozloze pěti hektarů existovalo nepřetržité osídlení zhruba od roku **-5000 př.Kr. až do 10. století.** Zhruba do roku **560** zde existovalo sídliště s 21 polozemnicemi a dalšími sídlištními objekty, které podle podobnosti nálezů s polabským kulturním okruhem pravděpodobně obývali ***Langobardi***. Jejich soužití s příchozími Slovany prokázáno nebylo, avšak je vysoce pravděpodobné. Častou chybou je, že lidská populace je redukována pouze na keramiku a není-li vedle sebe nalezena germánská a slovanská, považuje se soužití obou etnik za neprokázané. Že je to neopodstatněné, dokládá jedinečný nález úlomku kosti popsané *starším futharkem*, tedy runami, které používalo germánské obyvatelstvo střední Evropy mezi 2. a 7. stoletím. Kost byla datována zhruba

k roku 600 a byla nalezena společně s keramikou pražského typu v lokalitě Lány u Břeclavi, na jihovýchodní Moravě. Nápis na kosti představuje část runové abecedy a pravděpodobně se jednalo o učební pomůcku. Jde o přímý důkaz vzájemného kontaktu a zároveň o důkaz, že první slovanští osadníci na našem území k psaní používali germánské runy (za první písmo byla dosud považována hlaholice založená na řecké abecedě a přinesená věrozvěsty Cyrilem a Metodějem), což se mohli naučit již během kontaktu s Góty. To patrně potvrzuje poznámka bulharského staroslověnského mnicha Chrabra z přelomu 9./10. století, který zaznamenal, že Slovani jako pohané neměli písmo, ale počítali a věštili "črtami a zářezy". Mimo to pro vzájemný blízký kontakt mluví především přejímání předslovanských (a to jak keltských, tak germánských) zeměpisných názvů, které se dochovaly dodnes.

Zaměříme-li se na slovanské osídlení Března, v první fázi šlo o sídliště s osmi polozemnicemi po obvodu polokruhovité návsi. Podobné domy jsou ve velkém množství též v Roztokách u Prahy. Velikost domů se obvykle pohybovala mezi 10-11 m², kamennou pec měly vždy v severozápadním rohu. Ve druhé fázi v 8. století zde postupně bylo vybudováno 8 dalších polozemnic, situovaných blíže ke břehu řeky. Nejrozsáhlejší osídlení existovalo ve třetí etapě v 9. století, z níž bylo prozkoumáno 23 domů. Kromě polozemnic, které nebyly již zdaleka tak uniformní jako v předchozích obdobích, zde stály i domy s podlahou na úrovni terénu, včetně jednoho dvouprostorového domu s kamennými základy, který je svým charakterem výjimečný a nejspíše se jednalo o dům předáka celé obce. Jeden z experimentů se týkal vytápění, spotřeby dřeva a cirkulace vzduchu uvnitř slovanských domů. Pokusy probíhaly po tři roky a topilo se vždy déle než týden v zimních měsících, kdy se teploty pohybovaly pod bodem mrazu. Ukázalo se, že teplotu uvnitř bylo možné zvednout až do 18 °C, přičemž obvyklá byla do 13 °C i za mrazů kolem –5 °C. Obyvatelé domu se ale museli smířit s tím, že se uvnitř trvale nacházela kouřová clona ve výšce 120-150 cm nad podlahou. Pobývat a pracovat v takovém domě znamenalo zvyknout si na život v dřepu. Nicméně při pálení suchého bukového dřeva potíže s kouřem téměř neexistovaly.

Součástí sídlišť bylo samozřejmě další příslušenství, zejména obilnice, zásobní jámy a další hospodářské stavby, o kterých jsme se zmiňovali už v souvislosti s Maurikiovým popisem válečné strategie proti Sklavinům a Antům. **Obilné jámy** měly v průřezu tvar hruškovitý, válcovitý, kotlovitý, dížovitý, kuželovitý nebo vakovitý, byly převážně kruhového půdorysu, různé hloubky a šířky. Maximální průměr se pohyboval kolem 1,5-2 m a hloubka dosahovala 2-3 m i více. Účelnost těchto obilnic dokládá fakt, že se s nimi ve venkovském prostředí můžeme setkat až hluboko do novověku, kdy ovšem již nabyly mnohem větších rozměrů i hloubky. Obilí uložené v nich totiž mohlo v případě potřeby vydržet i několik let. Sice ztrácelo klíčivost, avšak k jídlu bylo dobře použitelné, ač někdy zatuchlo a muselo se vysušovat nebo čistit. Navíc při požáru ve vsi nebo během válečných událostí zůstalo netknuto. Jámy fungovaly tak, že před uložením obilí byly vystlány slámou, která byla zapálena a ponechána v pozvolném hoření několik dnů, až se stěny jámy vypálily. Následně byly stěny vymazány hlínou a potom znovu vyloženy slámou připevněnou pruty, kolíčky nebo větvičkami, eventuálně vystlány proutím znovu omazaným hlínou. Zrní se dovnitř sypalo zásadně suché, pokud možno zbavené škodlivých příměsí a za suchého počasí. Obilnice byla naplněna až po hrdlo a ušlapána. Horní část hrdla se potom zasypala popelem, pískem, slámou nebo hlínou a byla zatížena kamenem. Na závěr byl otvor zamazán hlínou a označen malým dřevěným přístřeškem. Spotřebování kyslíku vytvářelo samokonzervační prostředí a tento způsob uchovávání obilí tak nabízel přirozenou ochranu před zničením fyziologickými (hmyz, hraboši) i biochemickými procesy (uhnívání, plesnivění).

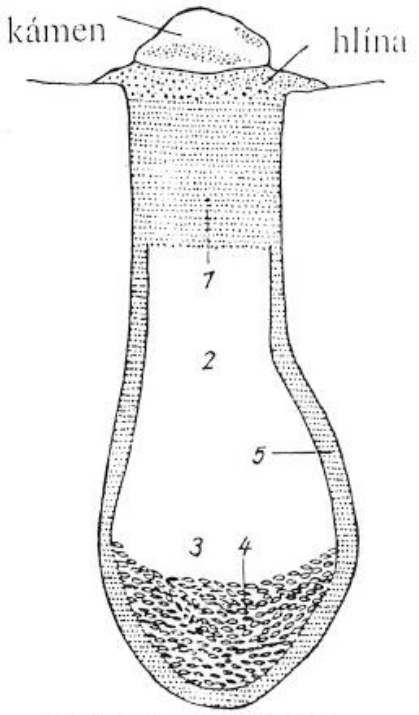

Zásobní jáma na obilí z Klučova (okres Kolín). 1 – vzduchotěsný uzávěr, 2 – dutý prostor s nízkým obsahem kyslíku, 3 – tvorba oxidu uhličitého, 4 – zásoba obilí, 5 – izolační vrstva z hlíny na ochranu proti vlhkosti z okolního prostředí. Podle J. Kudrnáče 1970.

Výjimkou mezi prostými osadami prvních Slovanů jsou **Roztoky** u Prahy na břehu Vltavy, které zároveň představují obtížný interpretační rébus, neboť dosud nebylo nalezeno jiné podobné sídliště. Mimořádný je především počet obydlí – zatím jich bylo zachyceno 300 s očekáváním minimálně dvojnásobku, ne-li až 1000. Všude jinde se totiž jedná spíše o shlukové osídlení, kde byly jednotlivé malé osady blízko sebe, navíc počty obydlí o řád menší. Roztoky charakterizuje řada nezvyklých rysů, především sídelní kontinuita, kdy ústí Únětického potoka do Vltavy bylo osídleno už v neolitu (-10 000/-8000 až -6000/-5000 př.Kr.) a trvá dodnes, s výjimkou jižní části podél břehu, která se z tohoto rámce vymyká (osídlena byla pouze 120-150 let v 6./7. století, přičemž počáteční velká sídelní aglomerace se ke konci změnila v malé agrární sídliště). Dále je to umístění na dně kaňonovitého údolí, absence většího množství luxusních předmětů a nebyly zatím

ani bezpečně identifikovány objekty, které by mohly být jednoznačně spojeny se životem elitní společenské vrstvy nebo specializovanou výrobou.

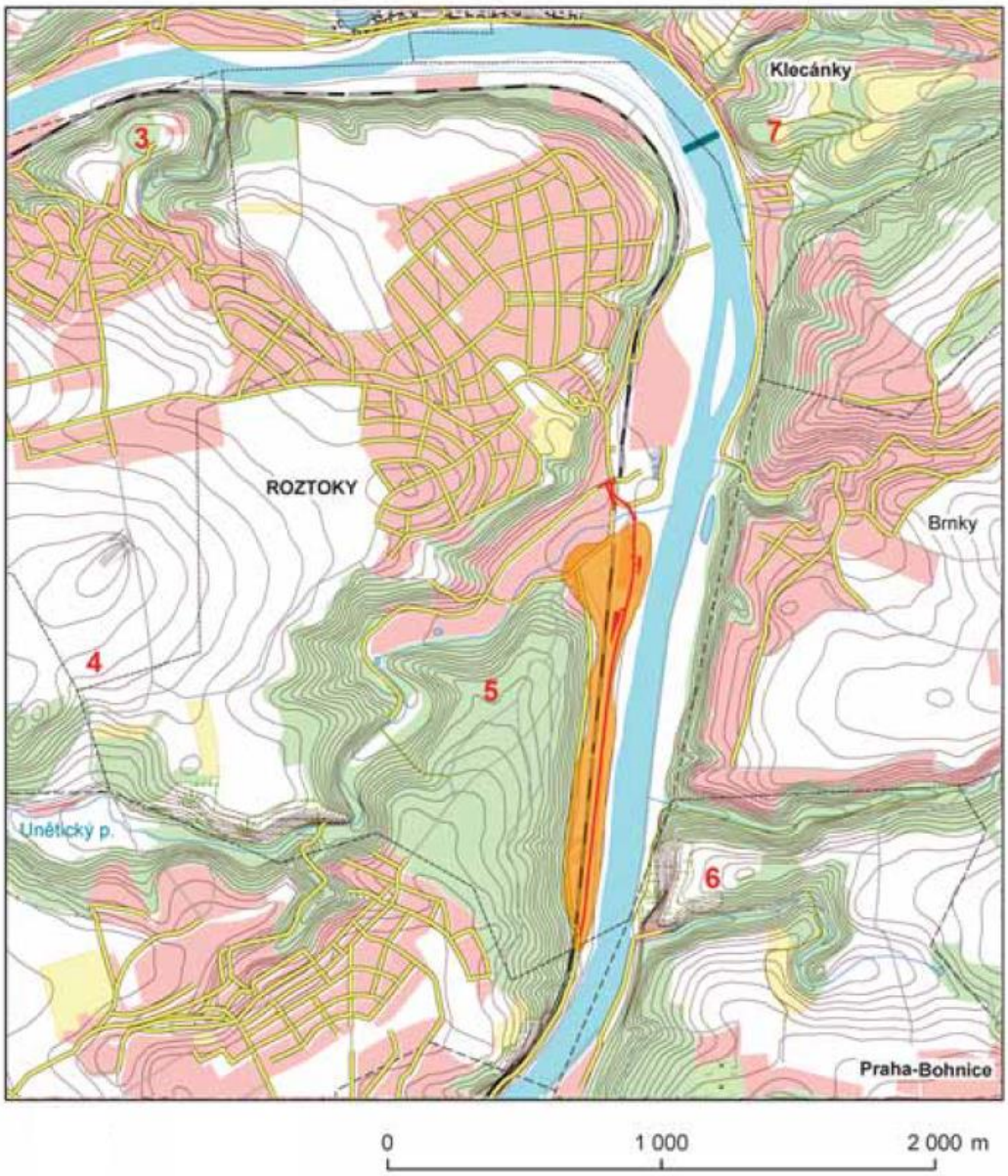

Obr. 2. *Topografická mapa okolí Roztok, okr. Praha-západ, s vyznačením polohy lokality a některých dalších významných archeologických nalezišť v okolí.* ***1*** *- Trasa přeložky silnice II/242 - plocha záchranného archeologického výzkumu v l. 2006-2010;* ***2*** *- Roztoky, plocha sledované lokality, část jižně od Únětického potoka;* ***3*** *- Žalov, okr. Praha-západ, hradiště Levý Hradec;* ***4*** *- eponymní pohřebiště únětické kultury na rozhraní katastrů Únětic, Roztok a Žalova;* ***5*** *- Roztoky, Roztocký (též Velký) háj, mohylové pohřebiště z doby bronzové a halštatské (dnes již nezachovalé);* ***6*** *- Praha 8 - Bohnice, hradiště Zámka;* ***7*** *- Klecany, okr. Praha-východ, raně středověké hradiště.*

Široké okolí patří v rámci Čech k nejvyužívanějším už od pravěku. Lokalita pokrývá úzký pás země v délce zhruba 1,5 km. V severní části, na levé straně Únětického potoka, která je dnes zastavěná a nachází se v ní i Roztocký zámeček, se předpokládá druhá část osídlení (přímo v areálu zámku byl zachycen sídlištní objekt). Hustota domů ukazuje, že celá lokalita nebyla homogenní a měla nejspíše dvě těžiště aktivit – jedno při ústí Únětického potoka a druhé v jižní části, která byla od jihu chráněna neprůchodným srázem, který se příkře svažoval k řece, přirozeně tak ohraničoval sídlení prostor a byl narušen až novodobou výstavbou silnice a železniční tratě. Určitá zemědělská aktivita probíhala ve střední části lokality a hlavní se předpokládá na temeni Roztockého háje nad sídlištěm, kam se dalo dostat úvozovou cestou v úbočí srázu. Nízká frekvence nálezů koňských kostí a zubů naznačuje, že počet koní zde nebyl příliš velký. Doložen je chov psů a koček, což je tak jeden z nejstarších dokladů kočky domácí v Čechách. Důraz byl kladen na chov prasat, v menší míře na skot, nejméně pak na kozy a ovce. Pro poslední jmenované se zde nenachází vhodné podmínky. Rybolov ve vodách Vltavy doplňoval jídelníček po celý rok, loveny byly zejména malé ryby, které se vařily s obilím v polévce či kaši.

Co se týče interpretace sídliště, dá se odvodit ze zjištěných faktů. Domy se svými typologickými vlastnostmi (rozměry, prvky a struktura interiéru, kamenné pece v rohu) nijak neliší od objektů v jiných lokalitách raného slovanského osídlení a zcela prokazatelně měly obytnou funkci. Rovněž jejich užívání nebylo přechodné, čemuž mimojiné napovídá ojedinělé zachycení přestavby pece. Akumulace sídlištních pozůstatků nevznikala důsledkem požárů či záplav – ze 196 prozkoumaných domů zanikly pouze 2-3 požárem (zřejmě náhodným) a záplavy nebyly prokázány. Logickou námitkou proti záplavám je ostatně otázka, proč by jinak osídlení na břehu zůstalo a nepřesunulo se do vyšší polohy. Trvalejší kontinuitu naznačuje množství sídlištního odpadu. Pokud byly stavěny nové domy

v bezprostřední blízkosti starších objektů, analýza podlah ukázala, že ty staré byly užívány nadále. Všechno tedy nasvědčuje pobytu velké komunity, jejíž obživa, na rozdíl od klasického opouštění vyčerpané půdy a přesunu o kus dál, byla zajištěna chovem velkého počtu prasat, doplněného chovem skotu. Analýza rostlinných makrozbytků pak ukazuje, že zpracování plodin probíhalo na jiném místě než přímo v obytném areálu. Rovněž schází doklady o sezónním pobytu a celoročnímu osídlení odpovídá skladba lovených ryb zjištěná z rybích kostí. Dovoz potravin odjinud teprve prokáží izotopové analýzy, je však vysoce pravděpodobný vzhledem k menšímu počtu zásobních jam, zejména v jižní části. Určitou odlišnost jižní části od zbytku ukazuje hustota objektů, přestože domy se vyskytují po celé ploše. Severní část se nijak zvlášť nelišila od běžného zemědělského sídliště své doby, přičemž navazuje na starší osídlení na druhé straně potoka a pokračuje dodnes, zatímco osídlení jižní části zaniklo. Kůlové jamky v podlaze v některých domech menších rozměrů jsou interpretovány jako stopy po zaražení vřetena na předení textilní příze. S opatrností se z nálezů *okují* (mikroskopický odpad vznikající při tepelném zpracování železa) uvažuje o kovářských dílnách, které se ve větší míře nacházely spíše v severní dodnes obydlené části, kde jsou doloženy zejména pro období germánského osídlení. Obojí naznačuje, že zde probíhala specializovaná, případně redistribuční činnost na křižovatce cest. Spojení obou břehů zajišťoval předpokládaný brod, eventuálně přívoz. Důvody zániku pouze jižní části po relativně krátké době, k němuž nedošlo násilnou formou, zatím neznáme. Jednou z možností je ztráta významu a přesun hlavních cest jinam v souvislosti s houstnoucím osídlením širokého okolí Pražské kotliny. Nicméně význam oblasti Roztok podporuje fakt, že patřily k nejstarším sídlům Přemyslovců, neboť v **Levém Hradci** (dnes součást hlavní zástavby Roztok na kopci nad záhybem Vltavy) nechal kolem roku **880** první historicky doložený přemyslovský kníže **Bořivoj** postavit první křesťanský kostel.

Nápadný je vztah jižní, nejhustěji osídlené části, s protilehlým břehem, na kterém už kolem počátku doby bronzové (-3800/-3400 př.Kr.) stávalo **hradiště Bohnice** (též Zámka). Dle zjištění bylo naposledy osídleno Kelty v letech **–800 až -400 př.Kr.** a poté opuštěno. Znovu

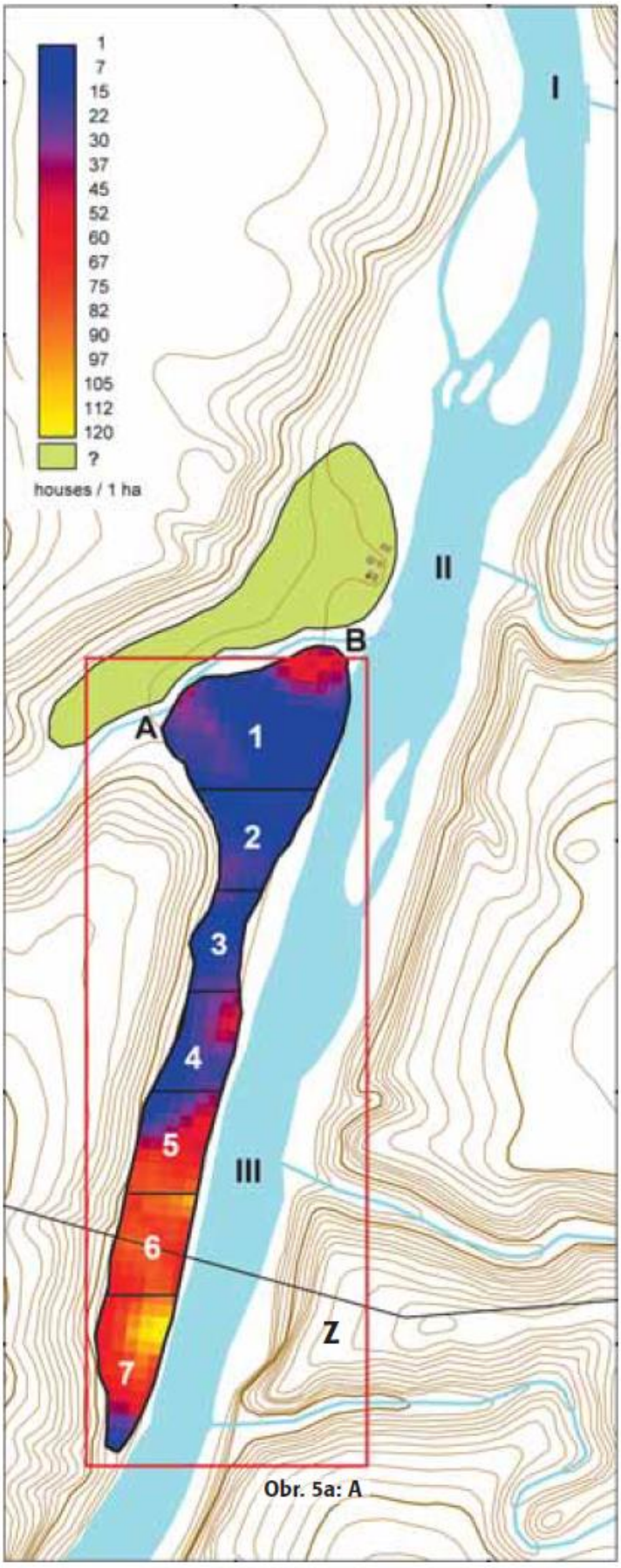

Obr. 5. *Roztoky, sídliště kultury pražského typu (KPT). V části jižně od Únětického potoka barevnou škálou vyznačena hustota domů (počet domů/hektar).* ***1–7*** *– zóny raně středověké komponenty;* ***A–B*** *– podzóny 1A a 1B. Severně od Únětického potoka vymezena plocha s potenciálním osídlením KPT.* ***I–III*** *– Předpokládané a potenciální brody;* ***Z*** *– pravěké a raně středověké hradiště Zámka.*

mělo být obnoveno až v 8. století, možná však už v 6. století krátce po příchodu Slovanů do Roztockého údolí. V archeologii panuje názor, že první slovanská hradiště v Čechách začala vznikat až v 7. století, v souvislosti se Sámovým povstáním proti Avarům. Za doklad hradiště v **7. století** bývá považován Fredegarův **Wogastisburg**, který ale dosud nebyl lokalizován. Pokud přijmeme teorii, že se opravdu nacházel někde v Čechách, jakože horkým kandidátem je stále **Rubín** v Poohří, pak jeho podoba určitě neměla nic společného s hradišti, jaké známe v 9. století a nejspíše se jednalo o kopec opevněný dřevěnou palisádou. Ve skutečnosti archeologicky neznáme žádné hradiště , které by se dalo datovat do **6., 7.,** ba dokonce ani **8. století** (samozřejmě s výjimkou Moravy). Teprve ve **druhé polovině 9. století** máme doložena typická rozlehlá a mohutně opevněná hradiště (Budeč, Libice, Kouřim, Prachovské skály, Češov, Šárka, Zábrušany). Přítomnost keramiky pražského typu na několika výšinných polohách máme doloženu ve **druhé polovině 8. století** a ve všech případech jde o lokality se starším pravěkým nebo keltským hradištěm. Na žádném z nich nebyl získán důkaz o souvislosti těchto nálezů s existencí fortifikace, pouze na Budči je doložena slovanská osada v 8. století. Ve všech případech jde navíc o místa chráněná přírodou, kde v pozdější době slovanská hradiště opravdu stála. Snad v případě **Kouřimi** a zmiňovaného Rubínu by se dalo uvažovat minimálně o opevněných sídlištích či raných formách hradiště už v **7. století**.

Nicméně slova *hrad* a *hradiště* jsou společná všem slovanským jazykům a vychází z praslovanského ***gordъ***. Slované tedy museli znát opevněná sídliště ještě před tím, než se v 5./6. století rozdělili. Z toho a výše uvedeného se dá usuzovat, že v době příchodu prvních Slovanů mohlo existovat něco, co těmito slovy označovali. V případě opuštěných pravěkých a keltských hradišť mohlo jít o využití zbytků opevnění a přírodních překážek bez výraznějších terénních úprav, po kterých se nezachovaly žádné stopy (např. vybudování jednoduché dřevěné palisády, přisypání valu). V Podunají a na Balkáně je to patrné u trosek římských staveb. Není tedy důvod si myslet, že by tomu na českém území bylo jinak. Pro nedostatek informací ale nemůžeme potvrdit, že taková místa plnila nějakou nadřazenou roli (jako pozdější hradiště), ani že se jednalo o jednorázově využité útočiště v dobách neklidu. Datování takových lokalit rovněž zůstává sporné – většinou není založeno na stratigrafických vztazích (posloupnost geologických vrstev), ani na dendrochronologii (analýza letokruhů dřeva), ale je silně závislé na sponách z opasků, koňských ostruhách a keramice, které můžeme vykládat rozličným způsobem (kupříkladu tak, že první Slovani na našem území žádné ostruhy nepoužívali a podobně jako Sarmati nebo Avaři koně poháněli bičíkem), avšak pro datování vzniku či zániku konkrétní fortifikační stavby vhodné příliš nejsou. Jestliže za raně středověké hradiště budeme považovat i sídliště vybudované na kopci a chráněné palisádou nebo jiným jednoduchým ohrazením, využívajícím torza pravěkých hradeb, pak jejich začátek náleží příchodu prvních Slovanů v 6. století a rozhodně nejde o zvyk vnesený do Čech až s takzvanou druhou vlnou slovanského obyvatelstva. Pokud Germáni nevyhledávali k životu stará keltská sídliště, pak u Slovanů to tak zcela neplatí. Zdá se, že v některých případech mohlo jít o výjimky, v případě Roztok a Bohnického hradiště tak možná máme ono hledané místo, kde sídlila vládnoucí elita. Za pozornost stojí výsledky geofyzikálního průzkumu okolí bohnického hradiště, které zásadním způsobem (byť se nejspíše týkají pozdější fáze) i přes nepopiratelnou nejednoznačnost a nemožnost absolutní datace, mění obvyklou představu o jeho celkové ploše z původních 6,5 až na 12 hektarů, v závislosti na zahrnutí přilehlých zalesněných terénů s nápadnými hranami. Zároveň je vidět, že nešlo o jednodílné, ale vícenásobně opevněné a vnitřně členěné hradiště. Z několika rozlišených přerušení linií příkopů je možné také předběžně vymezit možné vstupy do jeho různých částí.

pohled od Roztockého háje (nad archeologickým nalezištěm) směrem k Bohnickému hradišti a Drahanské rokli s Čimickým potokem

Co se týče hospodářství prvních Slovanů na našem území, všeobecně dosud není dostatek kvalitních archeologických pramenů pro hlubší znalosti o něm. Samotné polohy sídlišť i jejich charakter a sporé, poměrně uniformní nálezy jsou však dostatečným důkazem, že se příliš nezměnilo od předchozích období a základnu nadále tvořilo pěstování obilí a luštěnin, doplněné chovem dobytka, drůbeže a prasat, přičemž další formy obživy jako lov, rybolov a sběr různých plodů představovaly pouze doplňkové zdroje. Zajímavostí je, že pěstování nenáročného prosa v podmínkách českých zemí vystřídala spíše pšenice. V případě luštěnin nabyly na významu hrách a čočka, jejichž pěstování vzhledem ke specifickým bakteriím na kořenech přispívalo k lepší regeneraci osevní půdy. Tyto detaily naznačují, že ačkoli bylo zemědělství stále velmi primitivní, Slovani měli již značné agrotechnické zkušenosti. Systém zemědělské výroby měl cyklickou formu, v němž byly polnosti obdělávány tak dlouho, dokud měly dostatečný výnos. Nová zemědělská půda se získávala žďářením, tj. vypalování lesa, které Slovani dovedli k dokonalosti. Pole se nacházela v blízkosti sídlišť a po jejich částečném vyčerpání se osídlení přesunulo na nové místo. Jeden takový cyklus trval zhruba 15 let, po kterých se bylo možné vrátit na původní místo. Čtvercová pole odpovídají křížové orbě. Jinak se ze skrovných nálezů o zemědělské technice ví velmi málo. Z asi stovky železných radlic nalezených na územích Čech, Moravy nebo Slovenska, lze pouze jedinou datovat do období 6.-10. století, navíc celý depot nářadí (tři srpy, kosa, ovčácké nůžky, motyčka, dvě sekery) je většinou považován za germánský. Předpokládá se tedy, že Slovani ještě dlouho orali jednoduchým dřevěným rádlem bez železných součástí. O něco lepší je situace kolem sklizení – k tomu sloužily železné srpy, které s přechodem na pěstování pšenice prošly určitou inovací. Kosy byly určeny pouze k sekání trávy.

Řemeslná výroba, až na některá specializovaná odvětví, vyžadující zkušenosti děděné z generace na generaci (například těžba rud, kovářství), nepřekračovala rámec soběstačné podomácké výroby (například keramika, textilie). Vydělení řemesel a nadprodukci umožnila až následná stabilizace sídel a rozvrstvení celé společnosti. V Čechách objevy železářských center dosud postrádáme, k dispozici máme pouze určité náznaky z Moravy (Blansko, Uničov). Z nálezů na Slovensku se předpokládá také tavba železa z bahenních rud přímo na sídlištích ve velmi jednoduchých primitivních tavících ohništích.

Mince jako prostředek směny u Slovanů na českém území nefungovaly ještě dlouho, dokonce počátky mincovnictví nejsou spojovány ani s Velkou Moravou a tento vývoj proběhl poměrně pozdě až v přemyslovském knížectví na konci vlády **Boleslava I.** v **10. století**. I poté se však ještě dlouho vedl obchod směnou v naturáliích (někde dokonce až do novověku), například za opravu zemědělského náčiní se dávala vejce či slepice. Platilo se také dobytkem, kožešinami, plátnem a především hřivnami, známými v Evropě už od Doby bronzové. Hřivny měly tři základní podoby – existovaly buď ve formě prutů, sekerek, nebo nejčastěji náhrdelníků. Název pochází ze staroslovanského slova *grivъna*, který odpovídá pojmu "hříva", tedy srsti na krku některých zvířat (zejména lvů a koní), přičemž toto slovo je příbuzné staroindickému slovu *grīvā* ve významu "krk, šíje". Nejhodnotnější byly hřivny stříbrné, nejrozšířenější ale železné, měděné a bronzové. V germánském prostředí se jim říkalo *mark*.

bronzové hřivny (-2000 až -1600 př.Kr., Hořovičky)

Z období 5.-7. století máme prozatím z území bývalého Československa pouhých 26 byzantských mincí, největší počet pochází z Poděbrad. Ze Zašovic na Třebíčsku pochází například mince císařů Zenona (474-491), Anastasia I. (491-518) a Justiniána I. (527-565). Šlo většinou o neosídlené oblasti a jejich nález tak souvisí se starobylou obchodní trasou směřující od Vídně do Polabí. Její průběh a využívání po staletí dokumentují i další nálezy z doby laténské a římské.

Mýtus o praotci Čechovi

Pod oním zbytkovým germánským osídlením českého území si nesmíme představit dnešní poměry, ba ani poměry vrcholného středověku. Drtivou většinu našeho území, odhaduje se, že kolem 90%, pokrýval neprostupný hvozd, nedotčený lidskou činností. Pro lepší představivost se nebojme říci přímo džungle, v našich zeměpisných šířkách tvořená převážně listnatými stromy, které začaly být nahrazovány jehličnany pozvolna až v následujících staletích. V dobách starověkého Říma to byl

obávaný Hercynský les, který se táhl od řeky Rýn v Německu přes Čechy a Moravu ke Karpatům. V Porýní a horním Podunají už ale mezitím došlo k vyklučení a osídlení velkých ploch, zejména na západě, jihozápadě a jihu Německa, kde už stála řada velkých měst, např. Augusta Trevororum (Trier, založen roku -16 př.Kr.), Moguntiacum (Mainz, -13 př.Kr.), Augusta Vindelicorum (Augsburg, -15 př.Kr.) a další, spojených římskými silnicemi, na svou dobu dokonale budovanými, jejichž trasy se mnohdy využívají dodnes. Počty obyvatel těchto civilizovaných území tehdy dosahovaly zhruba desetiny těch současných, to znamená, žije-li dnes ve Franci přes 60 milionů lidí, tak tehdy to bylo něco kolem 6 milionů.

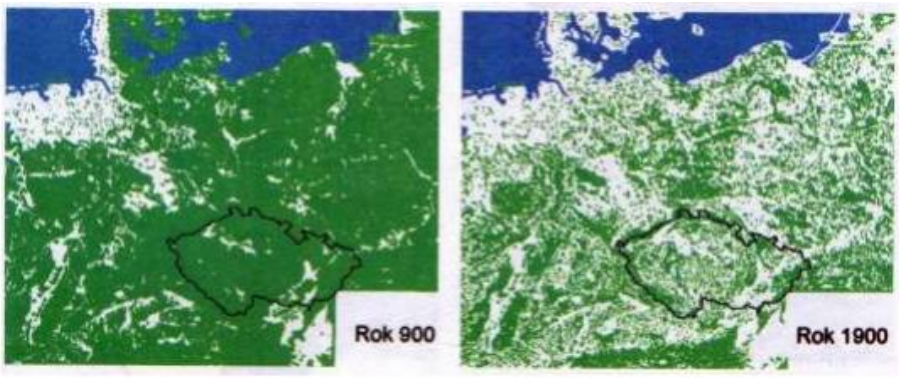

Ne tak ovšem v české kotlině, která stále zůstávala na okraji zájmu civilizace. V této lesní džungli, skrz kterou vedlo jen několik stezek, se nacházelo nemnoho míst s velmi hustou koncentrací lidských osadníků, tzv. sídelních komor, které se v drtivé většině nacházely tam, kde už lidé žili od pravěku, tedy v Polabí a na jižní Moravě. Samozřejmě vedle nich se pak v hlubinách lesů nacházely desítky menších a vesměs dost odloučených enkláv. Odhadem u nás žila jen dvacetina současného počtu, tedy kolem **350-500 tisíc obyvatel**, při hustotě **4-6 obyvatel na 1 km²**. V současnosti u nás žije 10,5 milionu obyvatel, při hustotě 135 obyvatel na 1 km² na celkové ploše 79 tisíc km². Pro porovnání můžeme vzít současnou Kanadu (jinak druhou největší zemi na světě), která má hustotu osídlení 4 obyvatel na 1 km² při celkovém počtu 38 milionů obyvatel žijících na celkové ploše 10 milionů km². Obrovská rozloha současné Kanady, která je 481x větší než Česká republika, má tedy přibližně stejnou hustotu obyvatel jako tehdejší české země. Touto divočinou mohl jít člověk celé dny, aniž by narazil na civilizaci. Nekonečný hvozd je plný vlků, medvědů, duchů a strašidel...

Celou situaci dokresluje stav ohledně hradišť, čili opevněných sídel. Na českém území se totiž postrádají z doby staršího eneolitu (-5000 až -3500 př.Kr.), ze střední doby laténské (-250 až -150 př.Kr.), z doby římské (0 až 400), z doby stěhování germánských národů (400 až 500) a z raného středověku (tzv. předhradištní doba 500-600) s tím, že pro 7. a 8. století je jejich existence pouze předpokládána. Dále musíme mít na paměti jejich primitivnější formu a odlišnou funkcionalitu od těch pozdějších. To znamená, že naposledy hradiště budovali na našem území Keltové, a sice až v závěru

své epochy, tedy v pozdní době laténské (-150 až 0). Jejich sídlům přiřkla moderní historiografie název *oppidum*. Když Kelty na našem území vystřídali Germáni, ti tato oppida zcela ignorovali a stavěli své osady v nechráněných nížinách. Pod jedním z nejznámějších oppid u Stradonic (střední Čechy) je to více než zjevné – svou vesnici vybudovali přímo pod ním. Pokud je tato hradiště zajímala, tak jedině jako místo, kde mohli najít nějaké užitečné "poklady", zejména železo a bronz. Důvody tohoto jednání vycházely z jejich zvyků – mentalita Germánů počítala spíše s dohodnutým bojem na dohodnutém místě a neuchylovali se k obléhání nebo bránění. Svou roli sehrál jistě i fakt, že Germáni neměli problém se za živobytím přesunout mnohdy na stovky kilometrů jinam. Máme tu tak 550 let, kdy stará hradiště již dávno zarostla vegetací, ačkoli jejich rozvaliny zřetelné jistě byly.

Čechy a Morava v době příchodu prvních Slovanů byly chudá periferie, kde nic nebylo, žádná města, žádné silnice, prostě učiněný "zapadákov". Samozřejmě Kosmova "země rádlem nedotčená" je jednak inspirací na jednu z Ovidiových básní zvanou Zlatý věk, v níž líčí dobu bezstarostného života prvních lidí, stejně jako si Kosmas vypůjčil frázi o "zemi oplývající medem a mlékem" z Bible, kde Bůh slibuje Mojžíšovi, že tam svůj lid vyvede z egyptského otroctví (Bible – Exodus 3:17). Tyto Kosmovy fabulace nesmíme brát doslova a ve skutečnosti nám prozrazují, že měl přístup k antické literatuře. Ale pokud se zamyslíme nad tím, jak ztraceně uprostřed moře stromů si musel člověk u nás tehdy připadat, pak není nijak obtížné si představit, že pro Slovany se musela celá země jevit, jakoby do ní ještě nevkročil žádný člověk, přesně jak to líčí pověst o praotci Čechovi a jeho výstupu na horu Říp.

Kosmova pověst je sice krásná, přesto je to jen pověst. Dalo by se říci báchorka pro děti. Jenže už jsme se přesvědčili, že pravdivý základ v podobě putování Slovanů a jejich příchodu do nové vlasti má. Ne nadarmo se říká "na každém šprochu, pravdy trochu". Mohla by tedy v sobě ukrývat ještě něco víc? Něco zastřené nánosem prachu zapomnění a nepochopení za ty stovky let? Sám Kosmas tvrdí, že jádro pověstí je přejato z "bájného vypravování starců", ze kterého bohužel nelze přesně vymezit podíl jeho vlastní fantazie, snad kromě zmiňovaných antických a biblických motivů. Zkusme se na ni tedy podívat z více úhlů.

Už od pravěku patřilo okolí Řípu k oblastem s intenzivní zemědělskou činností, ale z archeologických nálezů (kamenné nástroje, bronzové kruhy a jehlice aj.) učiněných přímo na něm nelze pro tuto dobu dešifrovat žádnou jeho konkrétní funkci, přestože výjimečnost celé lokality přímo svádí k nějakým magickým obřadům. Hora se totiž nachází v mimořádně plochém reliéfu krajiny a je vidět z velké dálky, přibližně až z pětiny území celých Čech. Magičnosti by dále nahrával fakt, že Říp byl odnepaměti lysý, tedy bez porostu a zalesněn byl až v 19. století. Doslova tedy čněl nad mořem stromů, což je dnes paradoxně obráceně.

Nepřímou indicií pro blíže neidentifikované slovanské kultovní aktivity na Řípu je, že blízké okolí hory, ač v pravěku osídlené, zůstalo za první vlny neobydlené a jeho znovuosidlování začalo až v pozdějších staletích, kdy kultovní respekt opadl. Další indicií je existence románské rotundy na vrcholku hory. Panovníci totiž stavěli kostely výhradně na svých hradech, aby z nich učinili centra christianizace pohanského obyvatelstva. **Rotunda na Řípu** žádný takový a vlastně vůbec žádný praktický význam mít nemohla. Jedině snad, aby zabránila nějakým starým pohanským praktikám, které se tu odbývaly. Datace jejího vzniku dosud nebyla uspokojivě stanovena. První písemná zmínka o ní pochází z roku **1126**, kdy byla zrekonstruována a slavnostně vysvěcena na počest vítězství knížete **Soběslava I.** nad římsko-německým králem **Lotharem** v **bitvě u Chlumce**. Kanovník Vyšehradský, který je naším zpravodajem, sice výslovně nic o mýtu nehovoří, ale význam hory tato událost potvrzuje, neboť vítězstvím si Češi uchovali svou samostatnost, co se týče volby vlastního knížete, do které chtěl Lothar zasáhnout. Zápis v kronice však jasně dokazuje, že rotunda už nějako dobu stála, ale byla zpustlá a notně zchátralá (*capellam in monte Rzip nuncupatam Sobieslaus dux serenissimus destructam reconstruxit*), což potvrzují i Letopisy Hradišťsko-Opatovické (*capella in monte Rip renovata est*). V Soběslavově době už měla význam pouze symbolický a měla posvětit místo, odkud si kdysi Čechové vzali okolní zemi do vlastnictví.

Není třeba se přít o to, že pověst je pro vznik nového kmene stěžejní. Dává totiž Čechům znaky, které kmen potřebuje. Jednak nové jméno a jednak nový původ, čímž se jakoby anuluje dosavadní původ přistěhovalců s tím, že slovo "praotec" (v latinském originále Kosmovy kroniky *pater*) značí, že od nynějška nový kmen odvozuje svůj původ od něj. Zaujetí země v okolí hory Říp je také velice silným mytologickým motivem. V mytologii vzniká střed zásahem shora, při vzniku světa. Existuje už svět bohů, ale země je jen chaosem. Z chaosu se vynoří nějaký pevný bod, který chaosu odolá. Latinsky se mu říká *Axis Mundi* (osa světa), který v různých kulturách může nabýt různých podob, například stromu nebo hory. Vrcholek hory pak zasahuje do světa bohů, jako prostředek kontaktu s nimi. Například ve starověkém Babylonu byly oltáře určené k obětinám umístěny na vrcholcích terasovitých zikkuratů, jakým byla i slavná Babylonská věž, jejíž název ostatně znamenal "Brána Bohů" (Bab-ilu). Od tohoto středu se pak horizontálně šíří svět lidí, kteří odolávají chaosu. Dolní část pod horou pak představuje podsvětí obydlené temnými bohy a démony, kteří chaos vytvářejí. A právě tyto síly je třeba spoutat, aby neškodily, což střed sám o sobě svým tvarem a stabilitou dokáže. Křesťanská ikonografie převzala tento motiv v osobách svatého Jiří a archanděla Michaela – svatý Jiří přibíjí kopím hlavu drakovi k zemi, Michael zápasí a svazuje satana, jak je popsáno v Apokalypse. Tato symbolika se odráží i v zasvěcení rotundy. Zdali byla zasvěcena už od počátku sv. Jiří, zůstává otázkou, jejíž odpověď závisí na vzniku stavby. Je totiž známo zasvěcení Vojtěchovi, které bylo v 16. století změněno na sv. Jiří, čímž se dle některých teorií vrátilo to původní.

Hora Říp je tedy středem jak ve smyslu horizontálním, tedy středem světa lidí, tak středem ve smyslu vertikálním, tedy spojením světa bohů nahoře, světa lidí na zemi a světa démonů dole. Vztáhnuto na Říp, podle pověsti tak existuje země "neobydlená, pustá, rádlem nedotčená", tedy chaos. Z tohoto chaosu vystupuje hora, pevný bod, odkud proběhne zaujetí země a tato země dostane jméno podle toho, kdo osídlení začal a jehož potomkům bude patřit. Země vzniká od středu a kdo vlastní střed, vlastní celou zemi. Tato teze mimochodem naznačuje, co nám potvrdí další důkazy – kmen Čechů se plně vytvořil až po usazení na území dnešních Čech. Zaujetí země skrze nějaký starobylý rituál ostatně naznačuje sám Kosmas, když říká, že příchozí lid *"radostně na zemi postavil bůžky, jež sebou na ramenou přinesl"*. V latinském originálu se jasně píše *penates*, což už ve starověkém Římě značilo domácí ochranné duchy, ale také obrazy předků. Slované tyto předky nazývali pěkným slovem "dědci", kteří měli za úkol chránit rodinu i celý kmen. Jejich sošky (které Čechovi lidé nesli na zádech) známe i z archeologických nálezů, zejména od Polabských Slovanů ve východním Německu. Kosmas je tedy přeložil do latiny správně, ale Dalimil žijící o 200 let později už pohanskému termínu nerozuměl. Podivil se, proč by sebou táhli své starce na zádech a vyložil si "dědky" jako "dietky", tedy děti, u který je takový způsob transportu přece přirozený (*i bra sě lesem do lesa, dietky své na pleciú nesa*).

A jaký je vztah mýtu k historii? Všeobecně přijímaný názor říká, že mýtus je pravzor, jak se lidé mají chovat. Bez mýtu nemohla žádná společnost žít, umožňoval jí orientovat se ve skutečnosti a jednat podle toho. Mýtus vysvětloval počátky a fungování světa a říkal, jaký byl svět dříve a jaký má být nadále, aby lidé neupadli zpět do předchozího chaosu. Jestliže vymanění země z chaosu proběhlo pomocí rituálu (položení bůžků na zem), který zahání zlé síly, tak zaujetí území kmenem probíhá podobně. Praotec Čech tedy nalezl pevný bod, tedy horu Říp, odkud mělo vycházet další osídlení. Součástí takového mýtu je i ona liduprázdnost, která z čistě mytologického (nikoli fyzického) pojetí není historickou skutečností, neboť opakuje akt vymanění země z předchozího chaosu, který můžou ztělesňovat i předchozí obyvatelé. Paralelu takovýchto prastarých osidlovacích rituálů můžeme najít například v obcházení kusu země s ohněm, jako se to dělo například při osidlování Islandu.

Příkladem podobné symbolické hory, byť ne ve smyslu osídlení, ale ve smyslu středu světa, byl **Eresburg** pro germánské ***Sasy***. Na tomto kopci měl stávat sloup zvaný Irminsul, symbol pohanské víry v boha Irmina, který byl ekvivalentem severského stromu Yggdrasil, na jehož vrcholu se bůh Odin obětoval pro lidstvo a přebýval na něm devět dní v bolestech proklát kopím, než se mu zjevily

posvátné runy. Když franský král a pozdější první císař obnovené Římské říše **Karel Veliký** rozhodl o dobytí Saska a připojení k Franské říši roku **772**, jeden z útoků vedl právě na Ereseburg. Franské vojsko kopec skutečně dobylo a sloup zničilo, čímž snad chtěl dát najevo, že dobytím jejich středu světa si ustanovuje nárok nad celou jejich zemí. Už je vedlejší, že v dalších letech Sasové kopec dobyli nazpět, ale v další válce, která se pak protáhla na dlouhých 33 let, bojovali až do hořkého konce a byli definitivně podrobeni. Analogicky se tak uvažuje o vpádu franského vojska do Čech roku **806**, kdy i v tomto případě mohlo dojít ke snaze obsadit Říp, protože hlavní bitva se odehrála u jakéhosi hradiště zvaného latinskými prameny Canburg, které mohlo být totožné s lokalitou Hradsko-Kanina, necelých 30 km východně od Řípu. Jde však pouze o hypotézu, pro kterou neexistují žádné doklady.

Zajímavý pohled na Říp je také z čistě geologického hlediska. Nejedná se o největší horu na daném území, ale o horu, která dominuje nížině. Tento typ hory nevzniká ohybem litosférických desek, ale jedná se nejčastěji o sopečné vyvřeliny. Takové hory jsou tvořeny horninami sopečného původu, nejčastěji z čediče nebo znělce. V případě Řípu tedy jeden chaos skutečně působil, tedy sopečná destruktivní činnost, rozlévání horké a beztvaré lávy. Například na hoře, kde stojí hrad Bezděz, je krásně vidět, jak se láva rozlévala tam, kde jsou vidět ztuhlé vlnky. Podobným příkladem je třeba hora, na které stojí hrad Houska, který je opředen legendou, že uzavírá vchod do pekla. Tím mohlo být v nejstarších dobách právě ústí vyhaslé sopky. Pohanská imaginace na těchto místech mohla vidět chaos, křesťanská pak peklo. Pozoruhodné je v této souvislosti i to, že čedičové hory vykazují magnetické poruchy a kompasy to mate.

Pokud jde o původ jména Říp, zůstává i přes četné lingvistické pokusy stále nejasný a všeobecně je považováno za slovo neslovanského původu. V latinsky psaných pramenech je název hory psán *Rip* nebo *Rzip*, v pozdějších pramenech *Rypeus*, v česky psaných *Řip* nebo také jako *hora Rypská*. Nabízí se určitá souvislost s názvem, se kterým se setkáváme v antických pramenech velmi často – *Ripaei montes* (též *Rhiphaei*, *Riphaei*), jejichž identifikace bývá sporná. Měly se nacházet kdesi ve Skýthii za Dunajem a mohlo jít o Karpaty nebo dokonce Ural, který odděluje Evropu od Asie. U pozdějších zeměpisců se navíc dá uvažovat ještě o Alpách. Na jedné mapě Čech z roku 1712 jsou Krkonoše uvedeny jako Riphaei montes, ale v tomto případě se zřejmě jednalo jen o přenesení antického názvu bez nějaké souvislosti se staršími názvy severočeského masivu – *Sudeti montes* (Ptolemaios, 2. století), *Sněžné hory* (Přibík Pulkava, 1380), *Krkonoš* (v jednotném čísle, 1492). Z pohledu na relevantní zdroje, ze kterých se jméno Řípu mohlo dostat do češtiny, se můžeme zaměřit na tři hlavní – na jazyky Skythů, Keltů a Germánů. Jedna z legend o původu Skythů jmenuje tři syny mýtického krále. Jsou to Arpoxai, Kolaxai a Lipoxai. V překladu jejich jména znamenají "Král hlubin/vod", "Král země/hor" a "Král slunce". Prostřední z nich je pro nás zajímavé svým elementem *lipo-*, odvozeného od íránského (ale také védského) *ripa-/rip-* ve významu "hora". Změna hlásky "R" na "L" není nijak překvapující a je bezpečně doložena, stejně jako je doložen skythský/sarmatský vliv na praslovanský jazyk. Vadou této teorie je, že žádný slovanský jazyk takové slovo nemá, ba ani na území kdysi obývaném Skythy, tedy v Černomořské stepi, se tento kořen v zeměpisných názvech neobjevuje. Dalším jazykem je keltština, v němž pro "kopec" existuje slovo *rhiw*. Tato verze je ovšem fonologicky těžko vysvětlitelná. Poslední možností je germánština, z níž známe několik názvů označujících "pobřeží, svah či kopec", která jsou odvozena od germánského kořene *rip-/reip-* (Riepen, Riepenkamp, Riepenberg, Anreep, Eagmaryp, Riijp, Rip a další). Na nějaký germánský jazyk by mohlo odkazovat i německé slovo *rippe* pro "žebro". Překvapivě několik českých toponym je tohoto původu. Například *Na Žebrách* (Kralupy nad Vltavou), *Na Žebříčku* (Mladá Boleslav), *Žebříček* (Brdy), *Řebří* (Stříbro), osada Žebrák (Votice) nebo hrad Žebrák (Křivoklátské lesy). O to překvapivější je, že slovo v podobném významu znají i další slovanské jazyky. V polštině slovo *zebro* znamená "klenutý kopec", v ukrajinštině *rebro* znamená "stráň", v ruštině totéž plus "vrchol". Přejímka od Germánů se tedy zdá nejpřesvědčivější. Otázkou jen zůstává, proč příchozí Slovani název hory přejali od Germánů a nepojmenovali ji sami. Odpověď se tak možná skrývá v onom náznaku dávných kultovních tradic. Podobná místa si totiž obvykle nesou svůj název už od pradávna. Stačí si vzpomenout na enigmatický kopec Blaník, jehož název prokazatelně pochází z keltštiny a podobné lze najít například ve Francii.

Nutno ovšem podotknout, že Kosmas neříká nic přímo o tom, že by praotec Čech vystoupal na horu Říp: *Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli, neznámo s kolika lidmi, hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež sebou na ramenou přinesl.* Teprve až Dalimil o 200 let později si zarýmoval o výstupu na Říp. V Kosmově pojetí mýtu je tak středobodem veškerého dění postava praotce Čecha, která v sobě obsahuje dvě roviny – mýtus zakladatelský a mýtus vůdcovský. Oba jsou to vzorce prastaré jako lidstvo samo. Příkladů bychom mohli najít desítky na všech světových kontinentech. Z nejznámějších můžeme uvést bratry Angula a Dana (prapředky germánských Anglů a Dánů), praotce všech Řeků Helléna (jak se ve své vlastní řeči nazývají), zakladatele města Řím Romula (v hádce zabil vlastního bratra Rema), anebo biblického Adama, prapředka všech lidí. Ano, inspiraci mohl Kosmas čerpat odtud. Jenže střízlivě řečeno, i když je to pověst, jakákoli komunita musí mít svého zakladatele, ať už jediného nebo malou soudržnou skupinku lidí, která jde za svým cílem. Vůdcovský vzorec máme

dokonce společný s mnoha zvířaty, za všechny jmenujme třeba vlky nebo nám nejbližší opice. Ve zkratce řečeno, lidé jdou rádi za někým, na koho mohou přehodit zodpovědnost, ale jsou i tací, kteří o vůdcovství vyloženě usilují. Fenoménem vůdcovství se zabývalo nepřeberně filozofů, od Evropy, přes Čínu až po Indii a v mnoha podobách se promítá i do mytologie. Typickým příkladem je hrdina skandinávských ság, který přijímá vůdcovství v nadpřirozené rovině od svých bohů. Není tedy důvod myslet si, že Slovani přicházející do Čech, byli jen beztvarou masou lidí, která šla cestou necestou rovnou za nosem. Praotec Čech jako jejich vůdce existovat mohl. Ale také nemusel. Anebo existoval, ale jmenoval se úplně jinak. Anebo těch vůdců bylo víc. Jak už to bývá u eponymních předků, jejich jména bývají zpětně domyšlená podle jmen kmenů či měst. Staří Češi snad znali příběh o svém příchodu, ale už neznali jména žádných vůdců a tak si jméno mýtického praotce mohli odvodit od názvu, kterým označovali sebe sama. Jak to bylo, se už zřejmě nedozvíme.

Zbývá tak poslední otázka. Jak uvidíme v dalším textu, při slovanském osidlování Čech a Moravy nezůstalo jen u jedné vlny, ale byly dvě, pokud nešlo rovnou o neustálý, někdy třeba slabší, jindy zesilující proud přistěhovalců. Tou otázkou tedy je, zda je celý mýtus spojen s první nebo druhou migrační vlnou. Vezmeme-li to pohledem pravdivého základu mýtu, pak se musel týkat vlny první. Pro naše předky měl Říp skutečně význam. S jeho lokalizací, jakožto symbolického místa středu a zaujetí země nevyvstávají ani žádné zeměpisné nesrovnalosti, neboť podíváme-li se na mapku osídlení první vlnou, opravdu se nacházel zhruba v jeho středu. Vezmeme-li to pohledem politického významu mýtu, pak se týkal i druhé vlny. Rozhodující bylo, kdo formálně v zemi vládl, ne k do v ní žil. Pokud by druhá vlna přistěhovalců nějakým způsobem dobyla a politicky ovládla Slovany z první vlny, pak by mýtus náležel těm druhým a ne jejich předchůdcům. Nicméně druhá vlna je spojována s událostmi kolem ustavení franského kupce Sáma jako krále Slovanů, které sjednotil a vedl v jejich rebelii proti útlaku Avarů. Nezdá se příliš pravděpodobné, že by mýtus mohl vzniknout v době, kdy si všichni stále velmi dobře pamatovali, že v Čechách ještě nedávno vládl "ten Frank z Moravy". Pravda. O jeho povstání ví pouze franský kronikář Fredegar. Nebýt jeho, nic bychom nevěděli, protože Kosmas ani nikdo další nezmiňují absolutně nic ani náznakem. Tyto děje po nějakém čase upadly v zapomnění, ale ještě o dvě tři století po rozpadu Sámovy říše mohla být jejich ozvěna slyšet. Sámo pod sebou sjednotil řadu slovanských kmenů, které po jeho smrti opět nabyly samostatnosti. Víme o Srbech v Lužici, tušíme i Korutance. Jeden z kmenů, které kroniky nejmenují, mohl klidně sídlit v Pražské kotlině, už jenom z toho důvodu, že se k Sámovi připojili právě Srbové, k nimž vedla cesta pouze přes Čechy, kteří si už tehdy mohli pěstovat pověst o svém příchodu a zabrání hory Říp. A že na Sáma Češi zapomněli? Pokud v jeho povstání nesehráli nějakou významnější roli, jakože zřejmě ne, pak zcela snadno.

nejstarší slovanské osídlení Čech

Co říci na závěr? Mohli bychom se postavě praotce Čecha vysmívat, jenže pro naše předky měl svůj význam. Kronikář **Přibík Pulkava z Radenína** (†1380), který psal svou kroniku za vlády **Karla IV.** (*1316 †1378), uvedl, že ještě za jeho života se ukazovalo poutníkům ve Ctiněvsi nedaleko Řípu místo Čechova hrobu a sám prý toto místo viděl. Archeologický výzkum okolí však kromě pravěkého pohřebiště žádný hrob spadající do epochy příchodu Slovanů dosud neobjevil a zřejmě za Čechův hrob považovali nějakou dávnověkou mohylu. Ve skutečnosti nezáleží tolik na tom, jestli praotec Čech existoval či nikoli. Ani jestli se mýtus týká první nebo druhé vlny. Kosmas sice vycházel z nějakého ústního podání, jak naznačují oni bůžci nesení na zádech (dědci), detail svědčící o pohanském původu celého příběhu, ale jak známo, tradice nepotřebuje přímo vycházet z historické události. Mýty o eponymních předcích mohou vzniknout doslova z ničeho, podobně jako například praotec Rus. Ano, Varjagy (Vikingy) do východní Evropy zcela jistě vedli nějací vůdcové, ale mýtický praotec Rus s nimi neměl pranic společného a nejde tak v jeho případě o vzpomínku na vikingské vůdce. Podstatný je právě samotný mýtus, kdy se příchozí Slovani dohodli (ať už slovem či zbraněmi, ačkoli druhá možnost je pro středověk typičtější) s těmi, co tu žili (ať už ona první vlna s Germány, nebo druhá vlna se Slovany z první vlny), a **mýtus s výstupem na horu Říp se tak stal jakousi první ústavou Čechů**. Pouze Čechů. Moravanů, respektive jejich prapředků, kteří se oddělili na své pouti už dříve, se ještě týkat zdaleka nemohl, neboť ho mohli přijmout až teprve po anexi k Českému knížectví (v první polovině 11. století) a teprve tehdy, když se sami začali pokládat za Čechy, kteryžto proces už zřejmě probíhal v době Kosmova života v první polovině 12. století. O žádném zakladatelském mýtu Moravanů, byl-li nějaký vůbec, bohužel nevíme.

Češi a Moravani nebo …?

Pokud jde o pojmenování a uvědomění si vlastního národa, je prokázáno, že většinou teprve až vnější tlak (cizinců), a to jak jazykový tak kulturní, způsobuje růst povědomí o vlastní odlišnosti od těch, kteří tento tlak způsobují. Teprve tato sebeidentifikace a vnímání sounáležitosti s dalšími lidmi mluvícími stejným jazykem (našinci) vytváří národ. Proto je při hledání odpovědi, jak se vnímali naši předkové, když se tu usazovali, důležitý také pohled vnějších pozorovatelů.

V případě Čechů můžeme okamžik sebeuvědomění alespoň přibližně vymezit rokem **788**, kdy zakladatel Svaté říše římské **Carolus Magnus** (*747/748 †814, čes. **Karel Veliký**) připojil k Franské říši **Bavorsko** a na jeho severovýchodní hornaté a hustě zalesněné hranici tvořené **Šumavou** zřídil nárazníkové pásmo nazývané **Terra Slavorum**, doložené k roku **793/794**. Mimo to, že na tomto území ještě v **8. století** žili obyvatelé slovanského původu, snad příbuzní zejména kmenům usazeným v jižních Čechách, jak naznačují archeologické nálezy a toponyma (čili místní jména), tak na druhé straně této hranice, tedy v české kotlině, dostali tamní obyvatelé latinský název (latina byla univerzálním evropským jazykem) ***gens Bohemani***, tedy národ obývající zemi ***Bohemia***. Ve skutečnosti ale žádným novým názvem nebyl a pod tímto názvem jsou Čechy a jejich obyvatelé (bez Moravy) známy v cizině už od starověku až dodnes. Tuto kontinuitu shrnuje následující tabulka (v levém sloupci je datace, v prostředním název a v pravém zdroj):

Starověk	**Bouiaimon**	*Strabón (1. století)*
	Boiohaemum	*Veleius Paterculus, Tacitus (1. století)*
	Baenochamae/Bainochaimai	*Ptolemaios (2. století)*
Raný středověk	**Bainaib/Banthab**	*Origo Gentis Langobardorum*
	Beovinidis	*Historia Langobardorum*
	Baningum	*Widsith*
	Baijoz	*runový nápis v Norsku (5. století)*
788	**Terra Slavorum**	*hraniční linie Franské říše na Šumavě*
791	**Beehaimos**	*Annales Einhardi*
805	**Beuwidines**	*Chronicon Moissacense*
	Euhuvidines	*Chronicon Anianense*
	Beheimi	*Annales Regni Francorum*
	Peehaim	*Annales Guelferbytani*
	Beheimi	*Annales Einhardi*
806	**Boemanos**	*Annales Fuldenses*
	Beeheim	*Annales Einhardi*
	Behem	*Annales Tiliani*
817	**Beheimos**	*Ordinatio Imperii*
822	**Beheimorum**	*Annales Regni Francorum*
845	**Boemanorum**	*Annales Fuldenses*
846	**Boemannnos/Beuwinitha**	*Annales Xantenses*
850/870	**Becheimare/Fraganeo**	*Geograf Bavorský*
869	**Behemi**	*Annales Fuldenses*
871/899	**Baeme/Behemas**	*Alfred Veliký*
873	**Behin**	*Hincmari Remensis Annales*
874	**Behemorum**	*Annales Fuldenses*
880	**Behemi**	*Annales Fuldenses*
897	**Behemitarum**	*Annales Fuldenses*
940	**Česěxъ**	*První staroslověnská legenda o sv. Václavovi*

K názvu *Beovinidis* si připomeňme, že jde o anachronismus, neboť *Historia Langobardorum* vznikla na konci 8. století a v době, o které píše, tedy v 5. století, v Čechách ještě žádní Slovani (Vinidi) nežili.

Pozornému čtenáři neunikne jeden důležitý fakt. Tím je, že od příchodu prvních Slovanů do Čech ve druhé **polovině 6. století** až do roku **940** máme zprávy z cizích pramenů, v nichž jsou Češi nazýváni *Bohemani* a máme tak více jak 300 let, kdy nevíme, jestli si říkali Češi ještě před svým příchodem nebo až po něm. Jistou anomálií je tzv. Geograf Bavorský, jehož vznik je nejčastěji kladen kolem let **850-870**. Ten jmenuje Čechy také pod starým názvem (Becheimare), avšak na konci soupisu uvádí ještě jakýsi kmen ***Fraganeo***, který je nejčastěji považován za Pražany, čili obyvatele Pražské kotliny, jádra budoucího Českého knížectví. Jejich uvedení zvlášť je vysvětlováno tak, že v té době už se pomalu ale jistě začínala upevňovat moc a síla Čechů z Pražské kotliny, která se v následujících desetiletích projevila sjednocením všech okolních kmenů pod jejich vládou.

Za druhou anomálii a vůbec nejstarší svědectví o užití názvu Čechy/Češi byl ještě donedávna pokládán záznam k roku **805**:

Annales Tiliani (*Tilianské anály*) patří do širšího souboru, kterému moderní věda dala souhrnný název "Říšské letopisy". Jsou jedním z nejdůležitějších pramenů pro tzv. "Karolinskou dobu", kdy v letech **751-987** panovala ve Franské říši dynastie Karlovců. Z nich nejznámější jsou *Annales Regni Francorum* (*Letopisy království Franků*) nebo *Annales Fuldenses* (*Fuldské anály*). Většinou vznikly v 9. století v klášterním prostředí a jejich autory neznáme. Tilianské anály ovšem patří v rámci Říšských letopisů do souboru čtyř tzv. "Menších letopisů", charakteristických shodnými pasážemi. Patří sem ještě *Annales Petaviani*, pojmenované po jejich vlastníkovi francouzském jezuitovi Denisi Petauovi (*1583 †1652), *Annales sancti Amandi*, které vznikly v benediktinském klášteře Saint-Amand-les-Eaux, a *Annales Laubacenses*, které vznikly v benediktinském klášteře Lobbes ve Flandrách. Tilianské anály jsou pojmenovány po jejich vlastníkovi, francouzském biskupovi Jeanu de Tillet (†1570), zachycují dějiny Franské říše v letech 708-807, jejich první část vychází z *Annales sancti Amandi* a druhá z *Annales regni Francorum*. Původního autora ani místo vzniku neznáme. K roku 805 měly Tilianské anály zanechat tuto zprávu:

> *Eodem anno misit exercitum suum cum filio suo Karolo*
> *in terram Sclavorum, qui vocabantur **Cinu**.*

Poněkud prapodivné slovo "Cinu" bylo vykládáno jako opisovačská chyba snad původně znějícího "Cihu". V překladu by pak věta znamenala:

> *Téhož roku vyslal (císař Karel) svého syna Karla s vojskem*
> *do země Slovanů, kteří se nazývají Češi.*

Annales sancti Amandi ale k roku 805 říkají něco úplně jiného:

> *Carlus imperator transmisit filium suum Karolum cum exercitu in **Wenedonia**.*

Annales Laubacenses žádný zánam k tomuto roku nemají, ***Annales Petaviani*** končí rokem **799**.

Za potvrzení teorie Cinu/Cihu byla pokládána zpráva, kterou obsahuje ***Chronicon Moissacense*** (*Moissacká kronika*). Je to anonymním autorem sepsaná kronika, která vznikla koncem 10. století buď v jihofrancouzském Narbonne, nebo v benediktinském klášteře Ripoll v Katalánsku. Dochovala se pouze v jediné kopii, napsané v 11. století, která byla nalezena v knihovně benediktinského kláštera Moissac ve střední Okcitánii (jižní Francie), podle kterého je pojmenována. Kronika líčí dějiny Franků od poslední čtvrtiny 4. století do roku 818, s doplňkem k roku 840 o datu úmrtí franského císaře Ludvíka Pobožného, jednoho ze synů Karla Velikého. Z větší části jsou záznamy v kronice kompilací starších análů, do roku 741 podle *Chronicon Laurissense breve*, od roku 770 podle *Annales Laureshamenses*. Moissacká kronika má velmi blízko ke ***Chronicon Anianense*** (*Anianská kronika*). Ta obsahuje záznamy z let 670-840 a vznikla v benediktinském klášteře Aniane ve východní Okcitánii. Obě kroniky se dočkaly svého prvního vydání v 17. století a poté znovu v 18. století. Tato vydání však obsahovala řadu transkripčních chyb pocházejících ze špatného čtení středověkého písma, které následně převzal autor monumentální mnohosvazkové edice středověkých pramenů MGH (*Monumenta Germaniae Historica*) vydané na počátku 19. století, z níž je tento omyl přebírán mnoha autory dodnes. Jedná se o chybný přepis této věty:

> *Karolus imperator misit filium sum Kareolum regem cum exercitu magno **ad Cichu-Windones**.*

Správný přepis v ***Chronicon Moissacense*** je tento:

> *Karolus imperator misit filium sum Kareolum regem cum exercito magno ad **Beuuuidines**.*

Správný přepis v ***Chronicon Anianense*** je tento:

> *Karolus imperator misit filium sum Kareolum regem cum exercitu magno ab **Euhuuidines**.*

Chybnou transkripci pozdějších vydavatelů si můžeme ověřit ještě jinak. K roku 805 totiž máme zprávu o stejných událostech ze 4 dalších zdrojů, přičemž ve dvou je dokonce celá věta naprosto shodná s Tilianskými anály, až na drobnou změnu písmena ve jménu syna Karla Velikého:

Annales regni Francorum:

> *Eodem anno misit exercitum suum cum filio suo Carlo*
> *in terram Sclavorum, qui vocantur **Beheimi**.*

Annales Einhardi:

> *Eodem anno misit exercitum suum cum filio suo Karlo*
> *in terram Sclavorum, qui vocantur **Beheimi**.*

Annales Guelferbytani:

> *Cum esset imperator in palatio Aquis, Caroli autem et principum eius misit*
> *in Sclavos in regione **Peehaim**, ipsam regionem vadit.*

Annales Fuldenses Einhardi:

> *Karolus iunior in **Boemanos** Sclavos cum exercitu a patre missus, depopulata provincia.*

V pozdějších pramenech už se nikdy slovo "Cinu" neobjevuje, vždy jsou obyvatelé Čech nazýváni nějakou zkomolenou variantou názvu Bohemani. Dokonce samotné Tilianské anály hned k následujícímu roku **806** píší:

> *Missa est et manus de Baioaria et Alamania atque Burgundia, sicut anno superiore,*
> *in terram **Behem**: vastataque terrae non minima portione, absque ullo gravi*
> *incommodo regressa.*

Přestože se tedy žádná senzace nekoná, v určité době si Češi opravdu začali říkat Češi. Jenže kdy? Skutečně v momentě, kdy zabrali zemi kolem Řípu? Nejstarší verze pověsti o příchodu Čechů z **počátku 12. století** náleží kronikáři **Kosmovi** (*1045 †21.10.1125) a ten neví vůbec nic o tom, odkud Češi přišli:

> *Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli, neznámo s kolika lidmi,*
> *hledaje příhodných míst k lidským příbytkům...*

O kousek dále se také dovídáme, že nově příchozí se rozhodně nejmenovali Češi, dokud se v nové zemi neusadili:

> *Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno,*
> *než aby i země slula Čechy!*

Bohužel se nedovídáme, jak si říkali předtím. Kámen úrazu spočívá v tom, že Kosmas napsal svoji kroniku latinsky a tam už vidíme něco úplně jiného:

> *Et unde, inquiunt, melius vel aptius nomen inveniemus, quam, quia tu, o pater,*
> *diceris **Boemus**, dicatur et terra Boemia.*

Klíčový je latinský název *Boemus*, který jasně vychází z názvu *Boiohaemum/Bohemia* a nemá se jménem Čech vůbec nic společného. Právě tento fakt je považován za hlavní indícii, že postava praotce Čecha, nebo přinejmenším jeho jméno je smyšlené. V mnoha jiných případech totiž Kosmas zná a používá slovanské názvy a jména, pouze pro obyvatele užívá bez výjimky latinského názvu *Boemi*/*Bohemi*, stejně tak pro celou zemi. Na jeho obranu ale musíme dodat, že naprosto stejně činí jeho pokračovatelé, rovněž píšící latinsky – Kanovník Vyšehradský, Mnich Sázavský, Vincentius či Jarloch, v podstatě až do začátku 14. století, kdy se objevují první texty psané česky.

Pouze jde-li o písemnost psanou staroslověnsky, najdeme český název. Nejstarší z nich je tzv. ***První staroslověnská legenda o sv. Václavu***, která vznikla v Čechách zřejmě roku **940**, ale dochovala se pouze ve dvou poměrně pozdních opisech. První je součástí ***Novljanského breviáře*** (15. století, Chorvatsko):

> *Bisi že k'nez eterъ v **Češěxь** imenemъ Vratislavь, žena že ego naricaema Dragomira.*
> V překladu: *Byl kníže jakýsi v Čechách jménem Vratislav a jeho žena zvaná Drahomíra.*

Druhým je ***Vostokovský rukopis*** (16. století, Rusko):

> *Bě že knęzь velikъ slavoju v **Čexax** živyi imenemъ Vorotislavъ i žena ego Dorogomirъ.*
> V překladu: *Byl kníže veliký slávou, který žil v Čechách, jménem Vratislav,*
> *a jeho žena Drahomíra.*

Mohlo se jednat o osobní jméno, jak tvrdí Kosmas? Teorie obhajující tuto možnost se opírá o tzv. hypokoristikon, což je odborné označení pro domáckou obměnu osobního jména pomocí přípony *–ch*. Příkladů máme bezpočet – *Jech* (Jan, Ješek), *Mach* (Martin, Matěj), *Pech* (Petr, Pešek), *Přech* (Přemysl), *Skoch* (Skoromír, Skoroslav), *Skrch* (Skrbimír), *Stach* (Stanislav), *Vach* (Václav), *Zich* (Zikmund). Analogicky by pak jméno Čech vzniklo z nějakého jména začínajícího na *Če-*. Takovým by mohla být jména *Čestibor*, *Čestislav*, *Čest(i)mír*, *Čestirad*, *Česlav*, *Čeněk* nebo *Černín*. Zde však vyvstávají dva podstatné zádrhely. Jména *Čestibor*, *Čestislav*, *Čestimír* a *Čestirad* zněla v původním staroslověnském jazyce jinak – obsahovala specificky slovanskou samohlásku zvanou "měkký jer" psanou "ь", vyslovovanou zhruba jako redukované "i", které se až v průběhu dalšího vývoje jazyka vokalizovalo na samohlásku "e". Ve skutečnosti tato jména zněla *Čьstibor*, *Čьstislav*, *Čьstimír*, *Čьstirad*, jejich kratší domácké podoba pak *Čьsta*. Odtud také vycházejí moderní varianty *Ctibor*, *Ctislav*, *Ctimír*, *Ctirad* a jejich domácí podoby *Česta* a *Čista*. Jména *Česlav* a *Čeněk* jsou zase mnohem pozdější variantou těchto původních čtyř jmen. Analogicky jméno Černín znělo původně *Črn* (správněji *Čьrn*) nebo *Črňa*. Pokud by byl vývoj názvu Čech stejný, v tom případě by musely být známy i formy *Čьch*, čili *Čch* nebo *Ччha*. Po nich ale není ani stopy a nejstarší zápisy vždy obsahují samohlásku "e".

Druhým zádrhelem je samotný výklad vycházející z předpokladu, že český národ dostal název po svém praotci. Máme spoustu názvů vesnic, které vznikly pojmenováním po svém zakladateli přidáním patronymické přípony "–ici". Například ves Mladotice jsou moderní formou původního názvu *Mladotici*, což znamenalo "Mladotovi lidé", čili lidé, které na dané místo přivedl nějaký *Mladota*. Podobně bychom mohli pokračovat – Těšetice (*Tieseticzi* od jména *Těšata*), *Petrovice* (*Petrouici* od jména *Petr*) apod. Analogicky by se pak Čechovi potomci měli nazývat *Češici* nebo *Čechovici*, tedy tak, jako jsou obě tato jména doložena v názvech několika obcí – Češice jsou starší název dnešní obce Dolní Těšice na Přerovsku, Čechovice máme troje na Prostějovsku, Olomoucku a Těšínsku. Všechny se nacházejí na Moravě a vznikly tak, že jejich obyvatelé přišli z Čech (obdobně jako třeba Moravany v Čechách). Naproti tomu Čechovi potomci jsou nazýváni Češi, nikoli Češici nebo Čechovici. A Čechova země jsou Čechy, nikoli Češice nebo Čechovice. Podobným případem jsou hypokoristikony *Čach* a *Čachota*, které jsou domáckou podobou jména *Častolov* (též *Časta*) a dochovaly v názvech obcí Čachotín, Čachovice nebo Čakovice. Dvojtvar Čechy/Čachy vůbec doložen není, vždy pouze Čechy. Ve skutečnosti známe i dva kmeny, které nesli jméno po svém zakladateli – v Rusku to byli ***Radimiči*** (Radim) a ***Vjatiči*** (Vjatko, Vjačeslav). Z tohoto rozboru tedy vyplývá, že pokud nějaký vůdce kmene Čechů přivedl naše prapředky, pak nejde o odvozeninu ze jména.

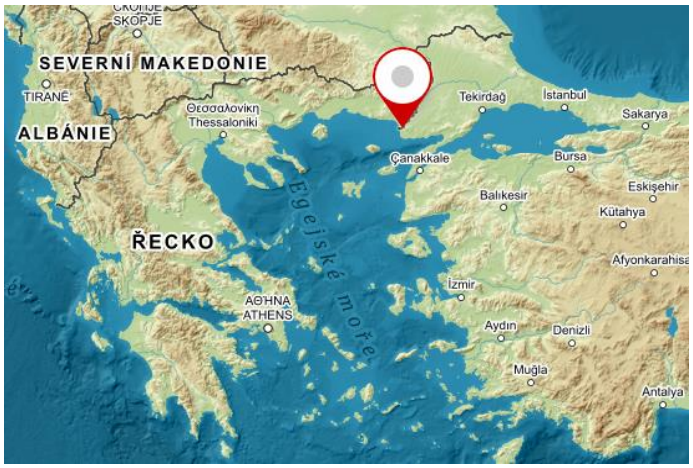

Nicméně že název Čech je poměrně starobylého původu, naznačují toponyma (místní názvy) na místech, kde bychom to nečekali. Tím nejméně očekávaným místem je **Řecko**, kde existovala osada **Čechova** (řecky Τζέχοβᾶ). Jak zaznamenal tzv. *Typikon* (sbírka bohoslužebních předpisů) kláštera Kosmosoteira, měla se nacházet kdesi při řece Euros (dnešní Maritsa) u obce Ainos v Thrákii (dnešní turecký Enez). Klášter založil kolem roku **1152** bratr byzantského císaře **Isaakios Komnenos** (*1093 †po 1152). Kde přesně se osada nacházela, bohužel už nelze zjistit, protože dávno zanikla. Nicméně přítomnost Slovanů v tomto regionu, kam se dostali během svého putování, jednoznačně dokládají další místní názvy osad darovaných klášteru: Δελβοτζιάνους (*Delvotzianous*, předměstí osídlené snad jakýmsi kmenem Dlbočanů), Δομπράβα (*Dompráva*, čili dubový les zvaný Doubrava), Δραγαβάσταν (*Dragavástan*, čili Dragoměsto), Κλοκοτινίτζα (*Klokotinitsa*, čili Klokotnica), Κούρσοβο (*Koúrsovo*, čili Kruševo), Νεβοσέλους (*Nevosélous*, čili Novo Selo, jinak název běžný v Bulharsku), Τζερνίκου (*Tzerníkou*, čili Črnica), Τραύα (Tráva, netřeba překládat).

Pojďme dále. Na **Ukrajině** existují obce **Čechiv** (Чехів) u města Monastyryska, **Čechova** (Чехова) u města Hvizdets na západní Ukrajině a ještě jedna **Čechova** v Žytomyrské oblasti. První ze všech tří jmenovaných se v písemných pramenech objevuje roku 1454 a minimálně tato jedna nemá nic společného s českým osídlením na Volyni, které začalo až ve druhé polovině 19. století. Za povšimnutí stojí, že jen 20 km od Monastyrysky leží osada **Duliby**, která nepochybně odkazuje ke kmeni ***Doudlebů*** (archaicky ***Dulěbi***), který se rovněž usadil na mnoha místech, mimo jiné také v jižních Čechách! Mimo to můžeme na Ukrajině nalézt ještě dvě obce **Čechovka** (Чеховка), jedna je na Dněpru u dnešní Kremenčucké přehrady, druhá v Chersonském regionu u Černého moře.

V **Bělorusku** existují dvě obce s názvem **Čechaucy/Čechovce** (Чехаўцы/Чеховцы/Чэхаўцы), jedna **Čechovka** (Чеховка) a čtyři obce s názvem **Čechovščyna** (Чахоўшчына/Чэхаўшчына/Чеховщина), z nichž jedna už zanikla.

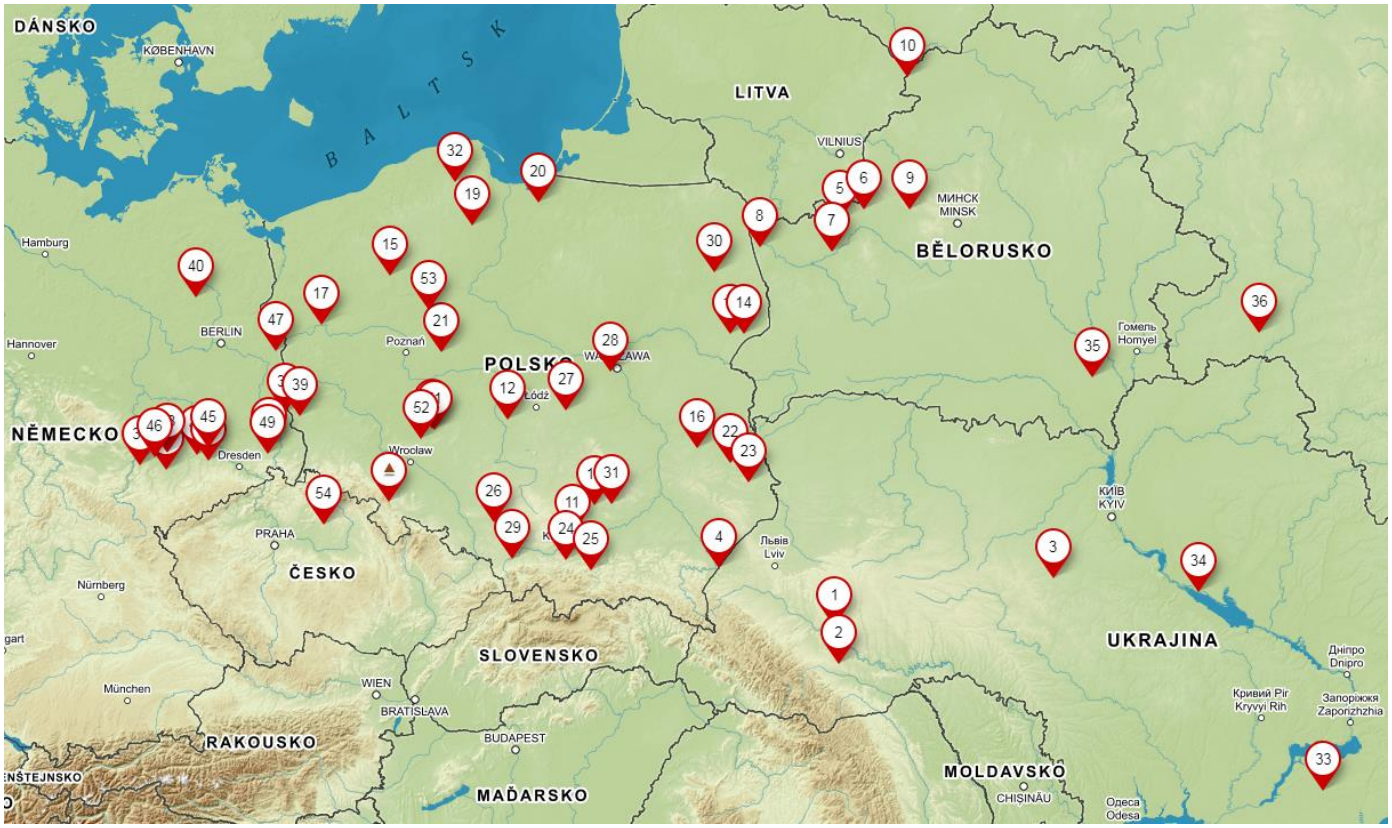

V **Rusku** se relativně blízko té běloruské nachází též jedna **Čechovka**. O dvou městech s názvem Čechov (jedno u Moskvy, druhé na Sachalinu v Tichomoří) víme, že se původně jmenovala jinak, ale byla přejmenována po významném ruském spisovateli Antonu Čechovovi. Další obec Čechov na hranici s Běloruskem vznikla až ve 20. století.

V **Polsku** se počet podobných obcí rozrůstá na **22**, plus jeden potok. Jsou to dvoje **Czechy**, jedny **Czechy Zabłotne**, jedny **Czechy Orlańskie**, jedna **Czechyń**, tři **Czechów**, tři **Czechówo**, jedna **Czechów Kąt**, tři **Czechówka**, čtyři **Czechowice**, dvě **Czechowizna**, jedna **Czechomie** a jeden **potok Czechówka**. Dnešní Dębinka u hranic s Německem se dříve jmenovala **Čechlín** (Czochelin, Tzschecheln). Dále jsou to **Czeszyce** (patrně ne ale **Częszyce** čtené Čenšice), **Kuznica Czeszycka**, **Czeszewo** a jedna **hora Czeszka**.

Zapomenout bychom neměli ani na východní **Německo**, kde kdysi existovaly **Češice** (dnešní Casekirchen), **Češovce** (Groß Schacksdorf), **Čechov** (Zechow), **Čechov** (Zechau), **Češovice** (Zeschwitz), **Češovice** (již zaniklé u Leipzigu), **Češovice** (Zschäschütz), **Češov** (Zöschau), **Češov** (Alt Zeschdorf), **Češov** (Zescha), **Češov** (u Zeitzu), **Češkovice** (Zischkowitz). Vše jsou to lokality v oblastech, které obývali Slovani. Otázkou zůstává, nakolik obce s názvem Češov můžeme spojovat s Čechy, tedy není-li odvozen z jiného základu. Dokonce i v Čechách jeden **Češov** leží ve **východních Čechách** a není bez zajímavosti, že zde (na místě staršího osídlení od dob neolitu) vzniklo jedno z nejstarších českých hradišť.

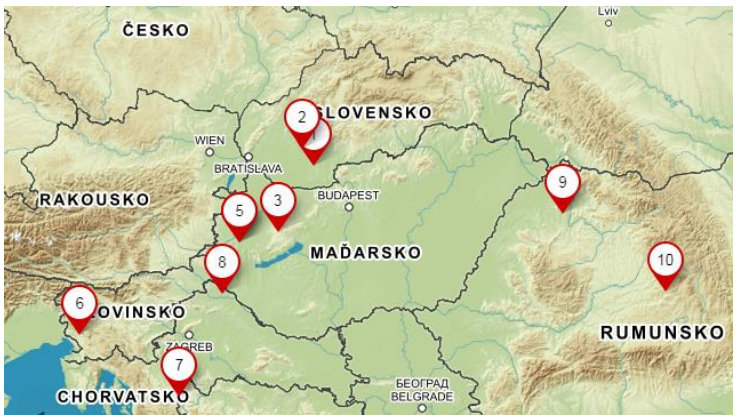

Na **Slovensku** jsou pouze v jeho západní části dvě obce, a sice **Čechy** a **Čechynce**. Původ názvu první jmenované jsme schopni bezpečně rozluštit. Obec Čechy je poprvé v pramenech zmiňována k roku 1419 jako Felsewchey a k prvním vlastníkům obce patřil maďarský šlechtický rod ***Csehi*** (též *Pánczelcsehi*), jehož sídlo se nacházelo v Rumunsku na hradě **Pánczelcseh** a údajně pocházel z Čech. Obec Čechynce leží nedaleko Nitry a je poprvé doložena k roku 1248 jako *Cheg*, k roku 1285 jako *Chey*, maďarský název je *Csehi*. Čechy a Čechynce jsou od sebe vzdáleny necelých 40 km. Pokud nebyla i druhá jmenovaná založená stejným rodem, pak je u ní vysoká pravděpodobnost, že byla založena migranty z Čech, podobně jako tomu bylo v **Maďarsku**. Tam se nachází obec **Csehbánya**, v překladu "Český důl". V její blízkosti se nachází **Németbánya**, v překladu "Německý důl". Z toho je patrné, že název obě dostaly podle původu zdejších horníků. Na západě Maďarska jsou blízko sebe obce **Csehi** a **Csehmindszent**. Název první je doložen k roku 1217 jako *Cheeh*. K oběma se uvádí, že byly založeny českými osadníky.

V **Rumunsku** je obec **Cehu Silvaniei** (maďarsky Szilágycseh, německy Böhmischdorf), doložená poprvé k roku 1405 jako *Chehy*, blízký hrad jako *Castrum Cheevar* o něco dříve roku 1319. Dále je to obec **Cehețel** (maďarsky Csehétfalva). Cehal a Cehălut mají název po maďarském šlechtickém rodu ***Csaholy***.

Ve **Slovinsku** je jediná obec **Čehovini**. V **Chorvatsku** jsou to **Čehići** a **Čehovec**. V **Srbsku** a **Bosně**, **Makedonii** ani **Bulharsku** žádné podobné názvy nejsou. Mizivý výskyt směrem na jih je tedy poněkud zarážející, avšak mohl by potvrzovat teorie o příchodu Čechů od severu s první vlnou Slovanů.

V mnoha případech lze vysvětlit názvy těchto obcí pozdějším založením přesídlenci z Čech. Koneckonců přímo u nás máme spoustu takových příkladů. Týkalo by se to zejména oblastí sousedících s Čechami. Některé běloruské a ukrajinské názvy by se zase daly vysvětlit velmi běžným pojmenováváním po nějaké významné osobnosti (či zakladateli), která nosila příjmení Čechov. Například v letech 1545-1629 žil v Moskvě jistý kovolijec a výrobce děl **Andrej Čechov**.

osady přesídlenců v rámci Čech

Pokud jde o starobylost názvu Čechy, zmiňme ještě něco k zamyšlení. Římský vojevůdce, filozof a historik **Plinius starší** (*23 †79) ve svém díle *Naturalis Historia* (*Přírodopis*), které je jednou z prvních všeobecných encyklopedií starověku, uvádí celou řadu zeměpisných názvů a národů. Jednou z takových lokalit jsou **Cissijské hory** (*montibus Cissiis*), v žádném jiném díle nezmiňované, jež se měly nacházet v Sarmatii, měly být součástí Kavkazu a měly v něm pramenit dvě řeky Menotharos a Imitys (obě dosud nelokalizované). O něco dál pak vyjmenovává národy obývající step poblíž Kaspického moře, zvaného Hyrkánské: *ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, **Cissi**, **Anthi**, Georgi et Amazonum gens, haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare*. Skythové a Kimmerové nijak nepřekvapují, ani Amazonky, které se objevují v legendách o vzniku skythských Sarmatů. Rovněž zmínka o obyvatelích Hyrkánie, která se též nazývala Gorgan. O něco méně jasní jsou Anthové, kteří by snad mohli být předzvěstí slovanských Antů. Zbývají jen záhadní Cissi, kteří zřejmě žili u oněch Cissijských hor a které zná už jen římský zeměpisec **Pomponius Mela** (psal kolem roku 43), ovšem v odlišném seznamu a spojené do jediného národa s Anty: *super Amazonas et Hyperboreos Cimmerii, **Cissianti**, Achaei, Georgili, Moschi, Cercetae, Phoristae, Rimphaces.* Je třeba uvést, že název Cissi není

až tak úplně ojedinělý. V dnešním Alžírsku existovala fénická kolonie Kissi/Kiši (latinsky Cissi, dnešní Djinet). V dnešním Španělsku pro změnu město Kesse/Kosse/Kissa (latinsky Cissis, dnešní Tarragona). Ve starověké Persii existovala oblast zvaná Kissia (Cissia), jejíž obyvatelé byli svým divokým způsobem života podobní Peršanům. Podle Hérodota byl tento název variantou pro starověký národ Kassitů (Kaššu, Kassi), jejichž původ dosud nebyl zcela vysvětlen. Někteří jejich vládci měli indoevropská jména a je možné, že šlo o vládnoucí elitu, která si podmanila původní mezopotámské obyvatelstvo, podobně jako třeba Mitannci. Obdobou názvu Cissi by mohlo být *Zichoi/Zinchoi*, případně *Psessioi*, které zmiňuje Ptolemaios, a to jihovýchodně od ohybu Donu.

Zjednodušeně řečeno, severní Kavkaz dlouho sloužil jako takové "odkladiště" různých národů a kmenů, které kdysi vládli stepím od Černého moře až do střední Asie. Dodnes tam žijí Alani (přesněji Osetinci), Avaři, Balkaři, v minulosti i Chazaři, Hunové, Massageti a další. Kavkazští Avaři nemluví turkickým jazykem, jaký předpokládáme u Avarů, kteří obsadili Panonii, ale severovýchodokavkazským. Zřejmě byli na Kavkaze, co by vládnoucí vrstva, jazykově asimilováni svými poddanými. Podobný osud mohl postihnout kterékoli další. Je tedy možné, že zmiňovaná etnonyma mají skythský/sarmatský původ a Čechy/Češi také? Nevíme...

Chceme-li porozumět významu slova Čechy, také tápeme. Zatím se nepodařilo ho uspokojivě rozklíčovat a existuje přes dvě desítky teorií. Nejznámější byla ještě donedávna teorie, která vycházela z předpokládaného praslovanského kořene *kel–/kol–* ve významu "rod, generace, klan, plemeno", který se dodnes vyskytuje ve slovech *pokolení* nebo *koleno*. Počáteční hláska se měla změnit na "č", čímž vznikla slova jako *člověk* (původně *čelověk*, jak se dochovalo v ruštině), nebo *čeleď/čeledín* (staročesky celá rodina včetně služebnictva, až mnohem později pouze služebnictvo a nájemní pracovníci v zemědělství). Podporu tato teorie nachází ve starobylé tradici, kdy stařešina rodu bral novorozeně na kolena a tím je uznal za příslušníka rodu, z čehož vzniklo pojmenování *pokolení*/*koleno*. Za povšimnutí také stojí, že v indoevropských jazycích jsou si skutečně názvy pro *koleno* a *rod/rodit* velmi podobná – například v latině *genus* znamená "rod" a *genū* znamená "koleno" ve smyslu kloubu v noze. Kořeny obou slov se ale obvykle považují za homonymní, tedy že znějí stejně, ale jejich původ a význam je odlišný. Jako příklad dvou homonym můžeme uvést dvě typická slovesa v češtině – *bít* znamená někoho tlouci a *být* znamená existovat. Píší se rozdílně, ale znějí stejně. Další výklady hledají původ ve staroslověnském *čędь* (čti "čendi") ve významu "lidé, rod, rodina" a z nich vycházejícího *čędo/čado* ve významu "dítě", staročesky *ščeď/ščedie*. Ať už to bylo tak či onak, konečnou podobu tomuto kořeni měla dát domácká přípona *–ch* (přesněji *–chь*), ve významu "člen rodu, našinec". Příkladem takového tvoření slova může být *ženich* od slovesa *ženit se*, *smích* od slovesa *smát se*, *brach* od slova *bratr*, *kmoch* od slova *kmotr*. Příkladů, kdy se nějaké uskupení nazvalo prostě "lidé, našinci" je ostatně dost – Eskymáci se ve vlastní řeči nazývají *Innuit* ve významu "lidé", Němci se ve vlastní řeči nazývají *Deutsche*, což je odvozeno ze starogermánského slova *diutisc/thiudiskaz* ve významu "lidový, prostý". Celá tato teorie ale padá pro jednu podstatnou vadu. Eskymáci a Němci jsou celé národy, kdežto Češi pouze jedním z mnoha slovanských kmenů. V tom případě by název Češi musel korespondovat s pojmenováním všech Slovanů, což nečiní. Nejstarší názvy, které lze spojit s předslovanskými etniky, jsou *Veneti*, *Antové* a *Sklavini*, až po nich se objevují *Slovani* (přesněji *Slověni*) a jednotlivé kmeny. Položme si tedy upřímnou otázku, proč by se zrovna právě Češi jako jediní ze všech ostatních měli nazývat "lidé"?

Jestliže ale zcela nezavrhneme etymologii **čeledín>Čech**, pak můžeme uvažovat o podobné ***čelnik>Čech***. Staroslověnské slovo *čelnik* (přesněji *čelьnikъ*, čti "čeliniku") sice vychází ze slova "čelo" a znamenalo vůdčí osobu (tj. osobu stojící v čele), ovšem později se významově posunulo do "majitele velkého množství zvířat". V albánštině, která přejala množství slovanských slov, má slovo *çelnik* dodnes význam "vůdce stáda". Že takový člověk měl ještě dlouho významné postavení, dokládá titul vysokého dvorského hodnostáře ve středověkém Srbském království, který zněl *čelnik* a původně měl na starosti soudní záležitosti mezi aristokracií a od 15. století navíc získal na významu přiblížením se *říšskému falckraběti*, což byl zástupce panovníka při správě určitého území. Ozvěnu těchto slov pak můžeme vidět i v ruském *načáľnik* nebo polském *naczelnik*, které čeština ve významu "vůdce" přejala až velmi pozdě v 18. století jako *náčelník*. Slovem náčelník totiž čeština původně označovala ozdobu na čele (čelenka), zvláště u žen.

Méně známá je teorie vycházející z hláskově nejbližšího slovesa *čechati/česati*, které v některých odvozeninách nese význam "vlasy" (například *pačesy*), případně "koudel" (odpad při přípravě rostlin k předení textilních vláken), podobně jako například staroanglické *heord* (vlasy) a *heordan* (koudel). Podle této teorie by pak slovo Čech označovalo člověka vlasatého (ve významu majícího vlasy ve formě neučesané a střapaté koudele) anebo naopak učesaného (v původním významu), podobně jako *hoch* je zkráceninou slova *holobrádek* či *holec* ve významu mladého muže, kterému ještě nenarostly vousy, jak prozrazuje odpovídající ženská obdoba *holka*.

Úplně na závěr uveďme možná neprávem opomíjený výklad. Slovo *čeh* ve slovinštině neoznačuje jen příslušníka národa Čechů, ale původně také "pastevce" (pohůnka, čeledína), v přeneseném významu také "chlapce ve věku kolem 10-15 let". Zdrobnělina *čêško* pak údajně

znamenala "duch ochraňující krávy". Podobně slovo *čexь* v kašubštině, což je jazyk příbuzný polštině, kterým dodnes mluví lidé na severu Polska v okolí Gdaňsku, znamená "výrostek, malé dítě". Ve slovinštině dokonce existuje rčení "Si pa res Čeh", což prý znamená "Jsi pitomý/hloupý/praštěný jako Čech". Údajně nikdo neví, proč a jak toto přísloví vzniklo. Ale zaměníme-li Čecha s pastevcem, pak už víme, odkud vítr vane a pojmenování kmene Čechů by pak znamenalo pasáky dobytka...

Příběh Moravanů byl trochu odlišný. Ve skutečnosti vůbec nevíme, jak se Moravě říkalo ve starověku, ačkoli tušíme, kdo ji obýval, a neznáme její jméno v podstatě až do doby vzniku Velkomoravské říše! Slovani žijící na Moravě se totiž neobjevují mezi těmi, s nimiž Frankové válčili v dobách Karla Velikého a první zmínka o nich se objevuje zhruba ve stejné době jako o Češích. Nejstarší zprávu o Moravanech obsahují ***Annales Regni Francorum*** (*Letopisy království Franků*) k roku **822**:

> *In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, **Marvanorum**, Praedenecentorum, et in Pannonia residentium Abarum legationes cum muneribus ad se directas audivit.*
> V překladu: *Na tom sněmu vyslechl vyslance všech východních Slovanů, to jest Obodritů, Srbů, Veletů, Čechů, **Moravanů**, Praedenecentů a v Panonii sídlících Avarů.*

S názvem Moravanů (v latinských pramenech *Maravani*, *Marharii*) je to naopak velmi jednoduché. Odvozuje se totiž od **řeky Moravy**, po níž je dokonce pojmenována celá oblast, kterou protéká. Je ovšem důležité zmínit, že řeky tohoto názvu existují dvě. Druhá se nachází v **Srbsku**, nazývá se **Velká Morava** (srb. *Velika Morava*) a mezi Smederevem a Kostolacem se vlévá do Dunaje (asi 50 km od Bělehradu). Protéká tzv. Moravskou rovinou a vzniká soutokem Jižní Moravy a Západní Moravy. V dobách Římské říše se nazývala **Margus** (přičemž Západní Morava **Brongus** a Jižní Morava **Angrus**). Naproti tomu ta moravská se nazývala **Maro** (podle Plinia ve spisech zabývajících se trasou Jantarové stezky, která v jednom úseku vedla právě podél řeky Moravy) nebo **Marus** (pro změnu podle historika Tacita). Jazykovědci se domnívají, že kořen názvu jak moravské tak srbské řeky *mar–* je indoevropského původu a měl význam vztahující se k vodnímu prostředí, tedy "voda, řeka, jezero, moře", ale také třeba "močál". A zatímco ve slovanských jazycích se ustálil pro pojmenování tekoucích vod, tak v germánských, románských a baltských jazycích se přiřazuje k vodám stojatým (jezera a močály). Germánské kmeny, které svého času obývaly povodí moravské Moravy, pak tento základ rozšířily o druhou část *ahwa*, což germánsky znamená "řeka". Jméno **Mar-Ahwa** by tedy znamenalo "Stojatá voda". Obdobně třeba název řeky Vltava je rovněž předslovanského germánského původu a zněl snad **Wilt-Ahwa**, tedy "Divoká voda". Že to není nijak neobvyklý fenomén, dokládá název jednoho anglického kopce, zvaného **Torpenhow Hill**. Když se u něj usadili Sasové, přejali od Welšanů pro kopec jejich označení **Pen** a začali mu ve vlastním jazyce říkat **Torpen**, tedy "Kopec Pen". Nevěděli ale, že *pen* znamená také "kopec". Když zemi ovládli vikingové z Norska, začali mu říkat "Kopec Torpen", tedy **Torpen Haugr**. To pak budoucí Angličani zkomolili na **Torpenhow** a pochopitelně to opět doplnili jejich vlastním slovem pro kopec *hill*. Dnes tedy existuje Torpenhow Hill, neboli "Kopec kopec kopec kopec". Každopádně název Moravy se pak v pramenech začal objevovat v dalších variantách jako *Maraha*, *Marawa*, *Maroara* a příchozí Slovani jej zkomolili na *Marava/Morava*. Pojmenování kmene podle říčního toku jinak nebylo u Slovanů nijak výjimečné, dalším příkladem jsou třeba polští Vislané (řeka Wisla) nebo ukrajinští Bužané (řeka Bug). Srbští Moravani se objevují poprvé u Geografa Bavorského jako *Merehani*. Co je ovšem zvláštní, že si dva kmeny daly úplně stejné jméno, ačkoli neměly nic společného.

Shrňme si, co víme. První Slovani na českém území si minimálně až do svého usazení v nové vlasti zcela jistě neříkali Moravané, u Čechů to zůstává sporné. Rovněž se dá vytušit, že nejspíše náleželi ke kmenovému svazu Sklavinů. Mohli bychom se s tímto poznáním spokojit, jenže když se začteme do dobových pramenů, přestože se jich dochovalo žalostně málo, hned na první pohled nám něco nebude sedět. Nacházíme tam totiž názvy, které mohou být pro někoho překvapením...

… nebo Srbové a Chorvati?

Rýmovaná kronika takřečeného Dalimila (zkráceně *Dalimilova kronika*) psaná česky, která vznikla na počátku 14. století, obsahuje stejnou pověst jako Kosmova kronika, ale její autor už zná pár detailů navíc. Můžeme namítnout, že Dalimil je velmi pozdní pramen. Nejen, že psal zhruba 200 let po Kosmovi, ale navíc 700 let po příchodu Slovanů! Přesto ho nechme promluvit:

> *V **srbském kraji** jest země, jiežto **Charvaty** jest jmě. V tej zemi bieše lech, jemužto jmě bieše **Čech**. Ten mužobojstva se dočini, pro něž svú zemiu provini. Ten Čech jmějieše bratróv šesť, pro něž jmějieše moc i česť. A ot nich mnoho čeledi, už jedné noci Čech osledi. I vybra sě se vším z země, jiežť diechu **Charvaty** jmě. I bra sě lesem do lesa, dietky své na pleciú nesa. A když dlúho lesem jide, k velikému hvozdu příde. Tu sě stešte čeledi jeho. Večě Čech: "Ach běda jesť skutka mého, že pro mě jste v tejto núzi a jsú pro mě vaši domové hustí łuzi." I večě Čech k svému sboru: "Podejděm pod tuto horu, dětem, skotu, odpočinem, a snad sě tu s túhú minem." Za jutra u pravé zoře, by Čech sám sedm na tej hoře, s niež všiucku zemiu ohleda, a dále jim jíti neda, řka: "Jmámy zemiu po své vóli, budú nem z té plni stoli, zvěři, ptákóv, ryb, včeł dosti, ot nepřáteł tvrdá dosti." Jako by sě dnes na púšči stało, kdež by jim nic nepřěkážało. S té hory na zemiu zřěchu, pro tej hoře Říp přěvzděchu. Prvé chleba nejmějiechu, maso a ryby jediechu. Prvé léto łaz vzkopachu, a druhé léto rádłem zorachu. Ale že jich starostě Čech diechu, proň zemi Čech vzděchu. Ti liudie velmi věrní biechu, vše sbožie obecno jmějiechu, komu sě co nedostanieše, u druha jako své jmějieše. Jeden obyčěj zlý jmějiechu, že manželstva nedržiechu. Tehdy i jedna žena mužem jista nebieše, jeden muž žen mnoho jmieše. Právě skotsky přěbýváchu, na však večer nového manželstva hledáchu. Súdcie i jednoho nejmějiechu, nebo sobě nekradiechu. Pakli sě kdy stała která sváda, u staršějšieho budieše rada, aby právo učinili, pravému škody polepšili. Minu let tomu velmi mnoho, že sě držě ten liud obyčěje toho.*

Podle Dalimila se Čech dopustil vraždy (*mužobojstva*) a musel proto svou zemi opustit. Shromáždil svých šest bratrů a jejich čeleď a spolu s nimi se vypravil hledat nová sídla. Dokonce se dovídáme, jak se ta země jmenovala – Charváty v krajině Srbské. Charváty jsou archaický název pro Chorvatsko. Nic se však nedovídáme o tom, kde se tyto Charváty či Srbsko měly nacházet. Logicky, z pohledu soudobého člověka, na Balkáně, kde ostatně v Kosmově době obě tyto země už pár set let existovaly.

Zvláštní shodu najdeme v ruské kronice ***Povesti vremennych let*** (*Pověsti dávných let*), psané staroslověnsky, od ruského mnicha **Nestora** z roku **1113**, ze které Dalimil jen stěží mohl opisovat:

> *Po mnohých pak časech usadili se Slovani na Dunaji, kde nyní jest Uherská země a Bulharská, od těch Slovanů rozešli se po zemi a nazvali se jmény svými, kde na kterém místě se usadili. Jakož přišedše usadili se na řece jménem Morava, i nazvali se Moravané, a jiní Češi jmenovali se, a k týmž Slovanům také náleželi Bílí Charváti i Srbové i Korutanci. Když pak Vlachové vpadli na Slovany Dunajské a mezi nimi se usadili a násilí jim činili, tehdy ti Slované přišedše usadili se na Visle, i nazvali se Lechové, a z těch Lechů nazvali se někteří Poljané, a jiní Lechové Lutici, jiní Mazovjané, jiní Pomořané...*

Pokud mohl od někoho Dalimil opisovat, pak z málo známé a opomíjené kroniky ***Chronicon Imperatorum et Pontificum Bavaricum*** (*Bavorská kronika císařů a papežů*) z roku **1292**:

> *Deinde Iustinianus contra Slavos pergens, multos ex eis peremit. Tunc a facie eius fugientes, quidam eorum venerunt ad campos Germanie, quos, occisis et fugatis ab Hunonibus Germanis, vacantes usque in Salam repererunt a Wizla, qui Wandalicus amnis dicebatur propter terminos, et eos possidentes, ydyomate suo ab eis se Polonos, id est a campis campestres, appellaverunt. Tunc eciam temporis **Bohem Slavus** similiter ut Poloni de Ungaria cum omni cognatione sua Fugiens, vallem Germanie intravit et cede Hunorum depopulatam possedit et nomen suum Posteritati sue et valli reliquit.*
>
> V překladu: *Potom Justinián vytáhl proti Slovanům a mnoho z nich pobil. Tehdy prchajíce před ním přišli někteří z nich na pole germánská a tato pole našli prázdná, neboť Germáni byli povražděni a zahnáni Huny, a to od Visly, která byla, protože byla hranicí, nazývána tokem Vandalským, až po Sálu. A když je obsadili, nazvali sami sebe podle těch polí ve svém jazyce Poláky, to jest polními lidmi podle polí. V těch dobách také **Bohem Slovan**, stejně jako Poláci, prchaje se vším svým příbuzenstvem z Uher, vstoupil do doliny Germánie, zpustošené vražděním Hunů ji obsadil a zanechal své jméno potomstvu i dolině.*

Germánskou dolinou je myšlena Česká kotlina. Huny jsou myšleni buď opravdu Hunové, nebo Avaři, kteří byli s nimi ve středověku často zaměňováni. Povšimnout si můžeme, že text zmiňuje také Poláky,

jejichž praotec Lech, údajně bratr Čecha, se jinak objevuje až v kronice Přibíka Pulkavy ze 14. století. Pro nás je však hlavní, že Češi měli přijít z Uher, podobně jako tvrdí Nestor (od Dunaje).

Něco tady ale nehraje. Podunají v Karpatské kotlině ani Balkán kolébkou Slovanů rozhodně nebyly. Máme tu pověsti, které tvrdí, že Češi přišli od Dunaje/z Uher/z Chorvatska. A pak tu máme archeologii, která naopak dokládá, že první Slovani do Čech přišli z východu přes Polsko, dost možná ještě před příchodem Avarů do Karpatské kotliny kolem roku **568**. Znalejší čtenář může namítnout, že s průnikem kočovných Avarů z Černomořské stepi podél byzantské hranice na Dunaji (přes dnešní Rumunsko a Bulharsko) na Balkán, vznikem Avarského kaganátu v Karpatské kotlině ve **druhé polovině 6. století** a trváním této říše až do roku **822**, souvisí druhá vlna slovanských přistěhovalců, kteří s Avary přišli jednak jako jejich otroci, jednak jako jejich spolubojovníci. Těmito událostmi se ještě budeme podrobně zabývat v následujících kapitolách, pro teď stačí uvést, že druhá vlna přistěhovalců v **7. století**, kdy proběhlo Sámovo povstání, je potvrzena nálezy keramiky podunajských Slovanů, které se vyskytují jak na území dosud neobydleném či jen velmi málo (zejména jižní Čechy, kde se usadili Doudlebové), tak na území osídleném vlnou první. Podle těchto teorií první Slovany "převálcovali" ti druzí od Dunaje a teprve s dobou jejich příchodu můžeme spojovat vznik prvních hradišť a etablování vládnoucí elity, tudíž i vznik zakladatelské pověsti, jak ji znají Dalimil, Nestor a Bavorská kronika. Ovšem tyto teorie nahlíží na první vlnu jako na "prosťáčky" bez špetky vyššího stupně organizace a sociální diferenciace, kterým dali "řád" až přistěhovalci z druhé vlny s "avarskými zkušenostmi", pro což ve skutečnosti příliš věrohodných či jednoznačných důkazů není.

Především tu máme legendu zařazenou do díla ***De administrando imperio*** (*O správě říše*), sepsaného byzantským císařem **Konstantinem VII. Porfyrogennetem** (*905 †955), který žil o 150 let dříve než Kosmas. V kapitolách 29, 30 a 31 čtenáře seznamuje se situací na Balkáně a bojích s Avary a Slovany, hlavně v Dalmácii. Každá kapitola vypráví dané téma trochu jiným způsobem, jakoby z jiného úhlu pohledu. Kapitola 30 začíná popisem, kde Dalmácie vlastně leží a že ji původně ovládali Římani. Píše se v ní o dobytí dalmátského města Salona (kousek od Splitu), kdy se ho Avaři zmocnili lstí převlečení za Římany a poté již následuje seznámení s Chorvaty:

> *Chorvati v těch dobách přebývali na druhé straně země **Bagibareia*** (Bavorsko)*, tam, kde dnes leží **Bílé Chorvatsko**. Od nich se odloučil jeden rod, totiž pět bratrů, Kloukas, Lobelos, Kosentzis, Mouchlo a Chrobatos, a dvě sestry Tuga a Buga, a společně se svými lidmi přišli do Dalmácie a zjistili, že tato země patří Avarům. Po několika letech vzájemných bojů zvítězili Chorvati, část Avarů pobili a ostatní donutili se poddat. Od těch časů je tato krajina v moci Chorvatů. Jsou tu ale i lidé avarského původu a jako Avaři se i projevují. Ostatní Chorvati zůstali v sousedství **Franské říše** a dnes se nazývají **Bílí Chorvati**, a mají svého vlastního vládce. Jsou však poddanými Oty, velkého franského neboli saského krále, nejsou pokřtění a žení se a udržují přátelské styky s Turky* (rozuměj s Uhry). *Od těch Chorvatů, kteří odešli do Dalmácie, se část z nich oddělila a zmocnila se Ilýrie a Panonie. I ti měli nezávislého vládce, který udržoval přátelské styky s vládcem Chorvatska, i když jen prostřednictvím poslů. Až do té doby, než Frankům podlehli dalmátští Chorvati, stejně jako ve své původní domovině.*

Hned na první pohled musí každého udeřit do očí zásadní nesrovnalost Konstantinova příběhu s Dalimilem, Nestorem a Bavorskou kronikou. Konstantin totiž tvrdí, že Chorvati přišli do Dalmácie a zjistili, že patří Avarům. Pokud ale mnoho Slovanů přišlo na Balkán společně s Avary, proč by se tedy měli divit, že Dalmácie patří Avarům? Zde záleží na výkladu, které jsou dva.

Oba výklady vychází ze skutečností uvedených v dalším Konstantinově líčení o Chorvatech v kapitole 31, které přidává důvod příchodu Chorvatů, o němž kapitola 29 mlčí:

> *Chorvati, kteří nyní žijí v Dalmácii, jsou potomky nepokřtěných Chorvatů, též zvaných **Bílí**, kteří žijí za **Tureckem*** (rozuměj Uhrami) *a v sousedství **Franské říše** a jako své sousedy mají nepokřtěné **Srby**. Chorvat ve slovanském jazyce znamená „ten, kdo vlastní velké území". Tito Chorvati přišli k **císaři Hérakleiovi** a požádali ho o ochranu ještě před tím, než tak učinili Srbové v časech, kdy Avaři bojovali s Římany a vyhnali je z těch částí, které císař Dioklecián* (vládl 284-305) *připojil k říši, kam byli tito Římané přivedeni ze svých původních zemí. Mám tím na mysli země dnes zvané Chorvatsko a Srbsko. Tito Římani tedy byli v časech císaře Hérakleia vyhnáni Avary z těchto zemí a ty byly zpustošeny. A tak, z příkazu císaře Hérakleia, tito Chorvati porazili a vyhnali Avary z oněch částí říše, kde byli z Hérakleiovy vůle usazeni. V té době měli Chorvati svého archónta* (vládce) *jménem Porgas. Císař Hérakleios nařídil přivést kněze z Říma a učinil je arcibiskupy, biskupy, presbytery a jáhny, a pokřtil Chorvaty.*

Dle tohoto oficiálního byzantského narativu už Chorvati nepřišli do Panonie nazdařbůh, ale s konkrétním posláním – protože je pozval byzantský císař **Hérakleios** (*575 †641), který vládl v letech **610-641**, aby se za něj vypořádali s obtěžujícími Avary. Právě v tomto bodě se výklady liší.

Jeden výklad věří oficiální verzi, kdy bylo Hérakleiovým záměrem oslabit Avarský kaganát zmítající se problémy, druhý výklad ji považuje za smyšlenku s účelem legitimizace přítomnosti Chorvatů. Hérakleios totiž mohl plnit s odstupem času po své smrti podobnou funkci jako Karel Veliký. Zjednodušeně když chtěl někdo říct, že má na něco nárok, tak řekl, že to dostal od něho. Chorvati tedy mohli přijít buď s Avary (jako jejich spojenci) a v době krize kaganátu (třeba po neúspěšném obléhání Konstantinopole roku **626**) využít jejich slabosti a odtrhnout se, nebo na vlastní pěst (jako jejich nepřátelé odjinud). Byzantská říše v té době už neměla prostředky k tomu, aby si všechny Slovany na Balkáně podmanila nebo se jim alespoň účinněji bránila. Podle tohoto výkladu tedy Konstantin zamlčuje avarskou vládu nad Chorvaty, neboť by jistě radši vyprávěli příběh o tom, že přišli coby svobodné kmeny a sám císař Hérakleios jim daroval půdu, než příběh o tom, že přišli jako vazalové nepřátelských Avarů, půdu získali silou a Konstantinopoli nezbylo, než se s tím smířit. Zkrátka, aby si Chorvati vůči Byzantincům nepočínali nepřátelsky, případně neměli moc blízko k Frankům, kteří ostatně Chorvatsko na sto let ovládli (bylo vazalským státem Franské říše od roku **790** do doby vlády knížete **Branimira** vládnoucího v letech **879-892**, který získal nezávislost na Franské říši díky papežskému uznání).

Území dnešního Chorvatska se od Ilyrských válek v **-3. století př.Kr.** nacházelo uvnitř Římské říše, prakticky až do bitvy na řece Nedao roku **454**, kdy byli poraženi Ostrogóti nuceni usadit se v provinciích Pannonia Superior a Dalmatia, tehdy součástech Západořímské říše, jako římští foederáti. Ne ovšem nadlouho, neboť brzy si zde zřídili vlastní nezávislé království, které po obsazení Říma roku **493** spojili s Itálií a Panonské provincie se tak už nikdy nedostaly zpět pod kontrolu Římanů, ani Byzantinců. I tak ale zůstávaly velmi blízko hranicím Byzantské říše a bylo by s podivem, kdyby si na císařském dvoře nebyli vědomi avarské nadvlády nad Chorvaty či nebyli podrobněji obeznámeni s tamní situací, přestože Konstantin psal až o více jak 300 let po údajném příchodu Chorvatů na Balkán a mezi Chorvatskem a Byzantskou říší se v jeho době nacházelo ještě Srbsko a Bulharsko. A jestliže o tom věděli a museli se s chorvatským záborem smířit, pak by to musel být jedině výsledek politické dohody, možná přímo propagandy. Tedy jasný příklad účelového přepsání historie.

Žádné dochované prameny z doby před Konstantinem Chorvaty nezmiňují. V textech pro 6. a 7. století jsou všude Sklavini, po 20. letech 7. století, kdy jsou Sklavini zmiňováni jako vazalové Avarů, následuje v byzantské historiografii téměř 200 let dlouhá odmlka, snad způsobená jednak tím, že nebylo moc co připomínat, kromě porážek, ztrát území a neúspěšných pokusů je získat zpátky, a jednak tím, že tehdejší historici byli stoupenci ikonoklastické doktríny (odmítání zobrazování náboženských motivů a především boha a svatých) a pozdější ikonodulští autoři (kterým zobrazování nevadilo) z nich odmítali čerpat. Tato odmlka končí dílem ikonodulského kronikáře **Theophana Homologéta** (*758/760 †817/818), v němž není o Chorvatech také ani slovo. Ne-byzantské prameny, byť také nemluví o konkrétních slovanských kmenech, které se usazovaly na Balkáně, však naznačují, že už v době Hérakleia se Sklavini diferencovali na různé kmeny – stačí uvést Fredegara a jeho zmínku o (Lužických) Srbech. Jinak za nejstarší zmínku o Chorvatech je považován fragment latinského nápisu v kostele sv. Marty v Bijači, datovaný zhruba k roku **800**. Zbytky čitelných písmen *...atorum et iupa...* pravděpodobně znamenají *Croatorum et iupanis*. Potvrzením existence názvu je listina chorvatského knížete **Trpimira** vydaná roku **852** (přesněji kopie nedochovaného originálu z roku 1568), v níž sám sebe nazývá *dux Chroatorum iuvatus munere divino* a své knížectví *Regnum Chroatorum*. Nutno však podotknout, že originál se nedochoval a je otázkou, co v něm stálo. Jednoznačné jsou až čtyři nápisy na kamenných stélách ve čtyřech různých kostelích, které obdaroval chorvatský kníže **Branimir** (vládl v letech **879-892**) a které ho označují jako *dux cruatorum*.

Od vzniku Avarského kaganátu v **6. století** do roku **790**, kdy si Franská říše podmanila části Panonie a Dalmácie, máme sice více jak dvousetletou mezeru, během níž nevíme, co se v bývalých balkánských provinciích dělo, ale není důvodu zpochybňovat kontinuitu přítomnosti Chorvatů a Srbů od 7. století, přestože jediným zdrojem k nim je Konstantinův spis. Z podrobného stylistického a lingvistického rozboru vyplývá, že Konstantin pracoval na svém spisu s přísnou metodologií a nevycházel z nějaké orální tradice, nýbrž ze zdrojů vlastní knihovny. Měl přístup ke zprávám svých předchůdců, vyslanců, církevních představitelů, armádních generálů a k záznamům z domácí i zahraniční politiky, z nichž mnohé se bohužel nedochovaly. Že se nedochovaly, neznamená, že neexistovaly. Vždyť konstantinopolská knihovna jen roku 473, kdy ji postihl rozsáhlý požár, přišla údajně o 120 000 svazků, ačkoli toto číslo bude nejspíše silně nadhodnocené. Roku 1204 byla vyrabována a zničena křižáky během Čtvrté křížové výpravy a ohromné ztráty přišly s dobytím města Turky roku 1453. Indicií, že nějaký takový pramen opravdu existoval (a pravděpodobně se nazýval ***De Conversione Croatorum et Serborum***) je mimo jiné fakt, že v kapitole 32 o původu Srbů Konstantin neuvádí jméno zakladatele dynastie srbských knížat, ale až jména jeho synů. Nikoli proto, že by ho zamlčel kvůli jeho pohanství, protože už tento zakladatel křesťanství přijal tím, že požádal Hérakleia o ochranu. Kdyby tyto informace pocházely od Srbů, bylo by zvláštní, že by si nepamatovali jeho jméno. Co se týče jmen oněch sedmi sourozenců, kteří přivedli Chorvaty na Balkán, že nejsou výmyslem nějaké pozdější tradice 9. nebo 10. století, nýbrž že pochází z textu staršího data, naznačují

samotná jména. Některá se totiž zdají být neslovanského původu. Novější tradice v době, kdy už chorvatská knížata měla čistě slovanská jména, by nejspíše nebyla schopná taková jména vymyslet.

Přes všechna tato fakta je obtížné rozsoudit, který výklad je správný. Něco málo naznačit však může alespoň celkový kontext, v jakém k příchodu Chorvatů a Srbů na Balkán došlo. Alespoň datace se zdá být věrohodná. Pokud o Sámově vzpouře proti Avarům vůbec nic neví především Byzantinci, kteří by to s vysokou pravděpodobností nezamlčeli, neboť jinak nejsou u Slovanů skoupí na spousty druhořadých detailů, tak je to jedině proto, že celé Sámovo povstání se odehrálo daleko od byzantských hranic, v hlubinách barbarské a nepřehledné Avarie, ba co víc, nebylo tak rozsáhlé a významné, jak si dodnes namlouváme. Byzantinci by si všimli, že Sámovo království dosahuje až k nim a to se k byzantské hranici rozhodně ani nepřiblížilo. Avaři kontrolovali téměř celou Karpatskou kotlinu a i po jejich porážce u Konstantinopole roku **626** zůstávali mezi Byzancí a Sámem jako těžko proniknutelná zeď. V rámci porážky Avarů pak byzantské autory zajímá jen Hérakleiův pokus obnovit dunajskou hranici a vzpoura nějakých kmenů Avarům v zádech už je mimo jejich obzor. Je otázkou, zda by si kronikář Fredegar, jediný zdroj zpráv o Sámově povstání z jiné strany Avarie, všiml, že ze sousedství Franské říše by odtáhly dva mocné kmeny (Chorvati a Srbové). Od něj totiž víme, že Srbové se přidali k Sámovi v jeho boji proti Frankům v roce **631**. Pokud se k němu přidali, tak součástí jeho království být nemohli. A jediným bezpečně známým místem, kde už delší dobu Srbové žili, byla Lužice ve východním Německu. Balkán jako domov Fredegarových Srbů můžeme s jistotou vyloučit.

Příchod Chorvatů na Balkán tedy musel nastat jedině mezi upevněním moci Avarů v Panonii kolem roku **612** a vznikem **Sámovy říše** kolem let **624/626**, což opravdu spadá do doby vlády císaře Hérakleia (**610-641**). Důležitou indicií může být nenápadná zmínka v kapitole 30, ve které je líčen pád Salony, hlavního města Ilýrie, který lze na základě nových archeologických nálezů datovat do let **625/639**. Konstantin při té příležitosti výslovně uvádí, že Chorvati v té době ještě žili za Bajuwarií, v Bílém Chorvatsku. Pozornosti by také neměly uniknout další vnitřní problémy Avarského kaganátu, které vyústily v **občanskou válku** v letech **630-635**. Rámec těchto událostí, tedy dobytí Salony, Sámovo povstání a avarská občanská válka nás tedy vedou k domněnce, že nějakým způsobem migraci Chorvatů a Srbů musely ovlivnit.

Ať to bylo jakkoli, pro nás je důležitější něco jiného – **odkud Chorvati vlastně přišli?** Konstantin výslovně říká, že ze země za Bavorskem, kde v jeho době mělo ležet **Bílé Chorvatsko**. Je sice známo, že starověcí i středověcí autoři dělali v geografii chyby bez ohledu na to, jak velké a jak hodnověrné zpravodaje měli k dispozici a proto mnozí badatelé existenci Bílého Chorvatska zpochybňují, neboť není zmiňováno žádnými jinými prameny. Tedy kromě jediného a tím je již zmiňovaný ruský letopisec Nestor. A i tam pouze jedinkrát. Není však důvod si myslet, že by si Konstantin vymýšlel.

Nejprve krátce k **Bavorsku**. To až do roku **796** dosahovalo jen k rakouskému **Linzi**. Onoho roku císař Karel Veliký porazil Avary v rakouském Podunají a probil se až k jezeru Balaton. Na území zahrnujícího zhruba dnešní Horní a Dolní Rakousy a severozápad Maďarska, vytvořil tzv. **Avarskou marku**, která měla být nárazníkovým pásmem proti Avarům na druhé straně Dunaje. Současně s ní byla vytvořena i **Panonská marka**, která byla dále na jihu na území dnešního rakouského regionu Korutany, Slovinska a kousku západního Maďarska, tedy na území, které bylo v té době osídleno Slovany, především ***Chorvaty*** a snad i ***Doudleby***. Vytvoření těchto nárazníkových pásem je považováno za jeden z faktorů, které přispěly definitivnímu k rozpadu Avarské říše roku **822**. Vznikem Avarské marky se tedy jako možný adept na Konstantinovo Bílé Chorvatsko vylučuje Rakousko.

S jakými dalšími zeměmi tedy sousedilo Bavorsko? Na západě se Švábskem (bývalá Alamanie), na severozápadě s Durynskem a na severovýchodě s Čechami a Moravou. Bezpochyby první dvě jmenované země můžeme vyloučit, přestože v Durynsku či jeho okrajových částech se Slovani usadili v nemalém množství. Zbývají tedy Čechy a Morava. V Konstantinově době už byla Karpatská kotlina obsazena Uhry a z Velkomoravské říše mnoho nezbylo. Její zánik proběhl někdy po roce **907**, kdy Uhři rozdrtili Bavory v **bitvě u Bratislavy**. Zprávy z roku **942** od Uhrů zajatých ve Španělsku a účast moravského biskupa na církevní synodě v Mohuči roku **976** sice naznačují, že nějaká centrální moc zůstala snad v Olomouci (která ostatně byla zvolena za sídlo obnoveného moravského biskupství roku **1063**), ale jinak z velké části vydrancovaná a zpustošená Morava představovala nárazníkové pásmo mezi Čechami a Uhrami. O Moravě Konstantin každopádně nějaké povědomí měl, neboť ji několikrát zmiňuje a snad ji tedy můžeme také vyloučit. Jedinou možností v sousedství Bavorska tedy zůstávají Čechy. Potíž je v tom, že české prameny žádné Bílé Chorvatsko neznají. Nicméně název Čech v tehdejší době neznáme, samozřejmě s výjimkou latinského Bohemia. A Konstantin přece píše: *Chorvati v těch dobách přebývali na druhé straně země Bavorska, **tam kde dnes leží** Bílé Chorvatsko.*

Nejprve si musíme ujasnit, co to vlastně znamená "Bílé Chorvatsko". Přívlastek "Bílé" totiž odlišuje toto Chorvatsko od jiného, původního starého Chorvatska, jehož lokalizace je poměrně snadná.

Islandská sága ***Hervarar*** je dílo pocházející ze 13. století, ale kombinuje v sobě starší příběhy. Její hodnota spočívá v tom, že líčí vztahy ***Gótů*** s ***Huny*** ve **4. století**, zejména rozhodující bitvu mezi nimi (báseň *Hlöthskitha*). Podle vyprávění byl tehdejší gótský král **Heidrek** zabit v boji s Huny v horách zvaných **Harvatha fjöllum**, které bývají identifikovány jako Chorvatské hory a ty vesměs jako Karpaty. Nutno ovšem podotknout, že mimo jedinou verzi ságy se tento název nikde jinde neobjevuje, protože v ostatních verzích je to *Jassar fjöllum*. Jiný výklad názvu hor se tedy opírá o starogermánské slovo *har*, které dodnes v islandštině znamená "vysoký".

V kapitole 13 píše Konstantin o sousedech Uhrů: *Na západní straně sousedí s Franskou říší, na severu s Pečeněgy, na jihu s* ***Moravou****, kde vládne* ***Sphendoplokos****, která* ***byla totálně zničena a obsazena Uhry****. Na druhé straně hor jsou země* ***Chorvatů****. Pečeněgové rovněž útočí na Uhry, kteří drancují jejich zemi a velmi jim škodí, jak bylo řečeno v kapitole o Pečenězích.* V kapitole 40 si však trochu protiřečí: *Proti proudu řeky leží věhlasné Sirmium, dva dny cesty od Bělehradu, a za nimi leží* ***Velká Morava****, nepokřtěná, kterou Uhři zničili, kde svého času vládl Sphendoplokos.* O kousek dál pak píše: *Sousedy Uhrů jsou na východě Bulhaři, kde je odděluje řeka Istros, nazývaná také Dunaj, na severu Pečeněgové, na západě Frankové a na jihu* ***Chorvati****.* Poněkud zarážející tvrzení o sousedství s Moravou na jihu bývá vysvětlováno Srbskou Moravou, jenže se jedná o chybu převzatou z jiného pramene, neboť Sphendoplokos, o němž znovu píše v kapitole 41, je zcela jistě moravský král **Svatopluk I.**, který na Moravě vládl v letech **870-894** a v letech **890-894** i v Čechách. To potvrzuje také odkaz na rozvrat Velké Moravy staromaďarskými kočovníky (zmiňovaný ještě v kapitole 41). Nicméně Srbskou Moravu ale Konstantin také znal, jak je patrné z jiného jeho spisu ***De Ceremoniis aulae*** (*O slavnostních protokolech dvora*), kde v kapitole 48 zmiňuje jejího vládce (archonta) mezi ostatními balkánskými Slovany, ačkoli neuvádí jeho jméno. Toto území nikdy k Velké Moravě nenáleželo. Matoucí může být údaj o Chorvatech – jednou žijí na druhé straně nejmenovaných hor, podruhé na jihu. Ve druhém případě by se mělo jednat o balkánské Chorvaty, v prvním by se o nich dalo uvažovat, pokud by oněmi horami byly Dinárské hory. Otázkou ovšem zůstává, jaké bylo v Konstantinových dobách osídlení tohoto úzkého pobřežního pásu Dalmácie a pokud bylo slovanské, tak nakolik bylo chorvatské. Rozhodně se však o tomto území nedá říci, že by sousedilo s Uhrami (to se stalo až po anexi Chorvatska roku 1091). Pravděpodobnější jsou Karpaty a země Chorvatů (povšimněme si množného čísla) by tedy ležely za nimi, tedy severně. Opět ale musíme zdůraznit, že tato jediná zmínka o Chorvatech za Karpatami je minimálně sporná a jinak Konstantin o nich neví vůbec nic, ačkoli spis *De administrando imperio* obsahuje celou řadu kapitol, které se oblastí za Karpatami dotýkají. V kapitolách 2, 3 a 4 popisuje vztahy Pečeněgů, Uhrů a Rusů, ale o nějakých Chorvatech neví nic. V kapitole 8 píše, že Pečeněgové se usadili i podél řeky Dněstr, při jejímž dolním toku se nacházela část Halyče, tedy oblast předpokládaného chorvatského jádra, ale opět o nějakých Chorvatech text mlčí. Kapitola 9 líčí Rusko-Byzantskou válku z let **941-945**, zmiňuje kmeny Kriviců, Lendiců a Vjatičů, které Rusům platily tribut, na konci kapitoly zmiňuje i Dregoviče a Severjany, ale o žádných Chorvatech nemluví. Patrně z toho důvodu, že tribut Rusům neplatili a byli nezávislí, což potvrzuje Nestor, když je ve vlastním líčení války rovněž nezmiňuje, až později k roku **992**, kdy je Rusové napadli. Kapitola 37 vysvětluje původ Pečeněgů a jejich příchod do Černomořské stepi, ale pár zeměpisných údajů v ní obsažených se vztahuje k oblastem blíž k Bulharsku.

Jedny Chorvaty zná ***Anglo-saská kronika*** z doby vlády anglického krále **Alfreda** (*849 †899), která čerpá ze staršího díla galského kněze a historika **Paula Orosia** (*kolem 375 †po 418). Píše se v ní: *Na severu, dál od pramenů Dunaje, jsou* ***Eastfrancan*** (Východní Frankové)*. Na jih od nich jsou* ***Swaefas*** (Suevové/Švábové)*, na druhé straně Dunaje. Na jih a na jihovýchod jsou* ***Baegware*** (Bavoři)*, v té části, která je nazývána Ratisbon* (Regensburg/Řezno)*. Na východ od nich jsou* ***Baeme*** (***Bohemani***, tj. Slovani z Čech)*, na severovýchod pak* ***Thyringas*** (Durynkové)*. Severně od nich jsou* ***Eald Seaxan*** (Staří Sasové) *a severozápadně* ***Frisan*** (Frísové v Nizozemí a severozápadním Německu)*. Odtamtud, dál na severozápad jsou země zvané* ***Ongle*** (původní domovy Anglů v Dánsku, odkud se vydali dobýt Britské ostrovy společně se Sasy) *a* ***Sillende*** (hlavní a největší dánský ostrov Sjaelland) *a část Dánské marky* (Dánsko)*. Dál na sever jsou* ***Afdrede*** (slovanský kmen ***Obodritů***)*, na severovýchodě jsou* ***Wilte*** (slovanský kmen ***Veletů***)*, kteří jsou nazýváni* ***Haefeldan*** (jeden z menších veletských kmenů ***Havolané***, v Čechách známí také jako ***Stodorané***)*. Na východ od nich je země* ***Wineda-land*** (***Veneti*** v dnešním Polsku)*, kteří se nazývají* ***Sysyle*** (snad ***Slezané***)*. Na jihovýchodě, o kus dál, jsou* ***Maroara*** (***Moravani***)*, jejichž území je rozsáhlé a kteří na západě sousedí s Durynky a* ***Behemas*** (***Bohemani***) *a částí Bavorska. Na jih od nich, na druhé straně Dunaje, je země zvaná* ***Carendre*** (snad ***Korutanci***)*, ležící jižně od Alp. Stejné hory se rozprostírají až k hranicím Bavorů a Suevů. Na východ od Korutanska, za pustinou je země* ***Pulgara*** (Bulhaři)*. Východně od nich, je Řecko. Na východě země Moravanů sousedí se zemí* ***Wisle-land*** (řeka Visla)*, východně od nich je* ***Datia*** (Dákové v rumunské Transylvánii)*, kteří byli kdysi Góty. Severovýchodně od Moravanů jsou* ***Dalamentsan*** (***Daleminci***) *a východně od Daleminců jsou* ***Horithi*** (***Chorvati***) *a východně od Daleminců jsou také* ***Surpe*** (***Srbové***)*, a na západ od nich Slezané. Na sever od Chorvatů je* ***Maegtha-***

land (pravděpodobně země kmene ***Mazovjanů*** na severovýchodě Polska, ačkoli sám Alfred používá na jiném místě názvu Maegtha-land také pro starověkou Médii)*, severně od něj je* ***Sermende*** (snad Sarmatie)*, dosahující až k horám Riffe* (snad Ural)*.* Z poměrně přesného popisu je vidět, že na dvoře anglického krále byli velmi dobře obeznámeni s politickou mapou Evropy a znali kmeny Bohemanů/Čechů, Moravanů a věděli, že zhruba severně, případně severovýchodně od nich žily nějaké kmeny Chorvatů a Srbů, přičemž o ty balkánské se evidentně nejedná, neboť kronikářovy znalosti dosahují jen ke Korutancům. Z dalšího textu je zajímavá část pojednávající o Pobaltí: *Osti* (Estonci) *drží, severně od nich, stejnou mořskou zátoku, a také Winedas* (Veneti) *a Burgendan* (Burgundi)*, směrem na jih jsou Havolané. Burgundi drží stejnou mořskou zátoku na západ od nich a Sweon* (Švédi) *na severu, na východ od nich jsou Sarmati a na jih Srbové.* Burgundi opravdu svého času na území Polska žili, než se koncem 3. století objevili u Rýna, aby se později usadili v dnešní Francii. Je možné, že v Alfredových časech nějaká jejich menší část ještě v Polsku přežívala, než byla asimilována Slovany. Poněkud nejasná je opakovaná zmínka o Srbech, tentokrát v sousedství Burgundů a Sarmatů.

Kyjevský velkokníže **Vladimir Svjatoslavovič** (*958 †1015, též Vladimir "Veliký"), který vládl v letech **980-1015**, považovaný za zakladatele Kyjevské Rusi, na sněmu bojarů ustanovil svých 12 synů vládci stejného počtu knížectví. Podle Nestora roku **993** vedl válku proti Chorvatům, kterou přerušily nájezdy kočovných ***Pečeněgů*** z Černomořské stepi až ke Kyjevu. Logicky nemohl válčit proti Chorvatům na Balkáně. Naproti tomu stojí Nestorova zpráva k roku **942**, která zmiňuje válku Bulharů proti balkánským Chorvatům.

Polská kronika (*Chronica seu originale regum et principum Poloniae*) z 12./13. století, přestože obsahuje spoustu anachronických událostí, tedy takových, které se staly v jiném čase, než do jakého je kronika zařazuje, mimo jiné tvrdí, že polský kníže a první král **Boleslaw I. "Chrabrý"** (*967 †1025) dobyl nová území: *Hunnos seu Hungaros,* ***Cravatios*** *et* ***Mardos****, gentem validam, suo mancipavit imperio. Mardos* jsou Moravani a jedná se zřejmě o narážku na obsazení Moravy roku **1003**. *Cravatios* by pak měli být Chorvati. Opět logicky nemohlo jít o Chorvaty na Balkáně.

Na druhou stranu třeba takový ***Geograf Bavorský*** mezi celkem 58 kmeny nezná vůbec žádné Chorvaty. Nebo přece jen ano? Jediný název, který se Chorvatům blíží, je *Chozirozi*, které uvádí hned vedle Lendiců (ty třeba naopak nezná Alfred), což by ostatně odpovídalo skutečnosti. Nutno dodat, že Geograf jmenuje pouze kmeny žijící na severní straně Dunaje a kmeny žijící na jeho jižní straně, tedy na Balkáně, ignoruje. Což je škoda, protože kdyby je jmenoval, mohli jsme znát alespoň jeho verzi názvu balkánských Chorvatů. Koho ovšem zná, jsou Srbové v Německu (*Surpe*).

I přes nejednoznačné důkazy vše nasvědčuje tomu, že původní Chorvatsko se nacházelo někde na severozápadní Ukrajině, blízko Karpatským horám, s největší pravděpodobností na území kmenové

konfederace ***Sklavinů***, tedy v jádru ***Kultury Korčak***. To by potvrzovala skutečnost, že v roce 1861 bylo na ukrajinské Volyni provedeno sčítání lidu a 17 228 osob uvedlo chorvatskou národnost!

Vraťme se tedy k Bílému Chorvatsku. Je známo, že v pradávných dobách se světové strany, kromě klasických pojmů týkajících se východu a západu slunce, označovaly také barvami. Nejinak tomu možná bylo i u Slovanů. Bohužel nepanuje jistota, která barva náležela které straně. Různé teorie uvádí tyto možné kombinace:

	Ruští badatelé	*Dušan Třeštík*	*ostatní*	*Persie*
Sever	Bílá	**Černá**	Bílá	**Černá**
Jih	**Černá**	Červená	Červená	Červená
Východ	Zelená	Žlutá/Modrá	Žlutá	Zelená/Modrá
Západ	Červená	Bílá	**Černá**	Bílá

Pokud bychom se měli rozhodnout, která kombinace je správná, neměli bychom opomenout zeměpisné názvy, které se dochovaly do dnešních časů. Nejznámějším příkladem jsou Bílá Rus, Černá Rus a Červená Rus, které se poprvé objevují ve **14. století**. V tomto případě ale panuje přesvědčení, že jde o vliv Mongolů, kteří rozvrátili Kyjevskou Rus v letech **1237-1242** a jejich přítomnost v mnohém pozměnila další vývoj celé oblasti. Že je tato teorie nejspíše pravdivá, naznačuje rozdělení Mongolské říše po smrti Čingischána – **modrou** byla označena centrální oblast, bílou východ, **černou** západ, **červenou** jih a **žlutou** sever. Ačkoli v průběhu staletí došlo k posunu některých barev (např. modrá se posunula na sever, červená do středu), tento prvotní obraz zhruba odpovídá i situaci na Kyjevské Rusi. Tudy cesta nevede.

Severu se archaicky říkalo **Půlnoční strana**, neboť na něm vládne tma, jihu Polední strana, neboť na něm vládne slunce. U mnoha evropských národů bývá levé ruce přisuzován sever a pravé ruce jih. Orientace totiž probíhala postavením se proti východu slunce. Například mnohé staré mapy jsou orientovány podle východu, který je nahoře, vlevo je sever a vpravo jih. Jako typický příklad takového protikladného označení jsou uváděny řeky a jejich přítoky či zdrojnice. Jenže při bližším prozkoumání ani u tohoto fenoménu nelze dojít ke spolehlivému závěru. Na několika příkladech řek s přídomkem bílá/černá z Česka (Ostravice, Opava, Desná), ale také z Polska (Visla, Hanča) nebo Bulharska (Osam, Iskar) je totiž vidět, že se jím označují bez ohledu na to, zda přitékají zleva nebo zprava. Zřejmě při jejich pojmenování byly zohledňovány ještě jiné představy spojované s barvami. Například bílá mohla být synonymem pro "velká/mohutná, čistá/průzračná, tichá/klidná", naopak černá pro "malá/slabá, špinavá/kalná, divoká/neklidná". Očividné je to v případě zdrojnic východočeské řeky Orlice – Divoká Orlice se původně jmenovala Černá, Tichá Orlice zas Bílá. Ani tudy cesta nevede.

Co hory? Za pozornost stojí, že v rámci Západních Karpat existují Bílé Karpaty. Bohužel žádné Karpaty Černé, Červené nebo jiných barev neexistují. Snad s výjimkou nejvyššího masivu Ukrajinských Karpat zvaného Čornohora, který se nachází v severovýchodním oblouku. Původ a starobylost názvu Bílých Karpat jsou dnes již nezjistitelné a jiná taková pojmenování hor u Slovanů neznáme.

Co nějaké kmeny? Nějaké další slovanské kmeny odlišené barvou prameny neznají, snad s jedinou spornou výjimkou v rámci kmenové konfederace Obodritů na severu Německa v Polabí, kde v regionu Osterwalde s centrem kolem dnešního města Salzwedel existovala jakási země osídlená Slovany, jejíž název se v pramenech objevuje jako *Belkesheim* (814), *Belxam* (938), *Beleseim* (980) a podobně, z čehož později vznikl název německé provincie Balsamgau. Některé teorie v názvu vidí Bělozem, jiné Velezem (ve významu "velká"). U Germánů či Baltů rovněž neznáme žádný kmen s přídomkem barvy. Naproti tomu u stepních kočovníků ano. Jistou možností totiž je, že Praslovani mohli převzít barvy od turkizovaných Sarmatů, Alanů, či přímo od turkických Hunů nebo Avarů. Proto je v seznamu možných kombinací uvedeno také přiřazení barev světovým stranám ve starověké Persii, kde je převzali právě od Turků. Za pozornost stojí, že se turkické/perské barvy shodují s vývody historika Dušana Třeštíka. Známe ***Černé Bulhary*** (nikoli už ale Bílé Bulhary), ***Bílé*** a ***Černé Uhry***, ***Bílé*** a ***Černé Chazary***. Prvně jmenované zmiňuje Konstantin v nenapsané kapitole 12, kde stroze oznamuje, že Černí Bulhaři válčí s Chazary. Nestor je zmiňuje také a podle něj často plenili okolí města Chersonésos na Krymu. Tito Černí Bulhaři jsou totožní s Kara-Bulhary, kteří sídlili kdesi na Dněpru. V turečtině slovo *kara* znamená "černý" a u turkických národů se touto barvou označoval sever, čemuž by lokalizace tohoto kmene odpovídala.

Identifikace Černých a Bílých Uhrů je problematická a žádný soudobý pramen nijak nespecifikuje jejich vztah k hlavní maďarské populaci. Víme jen, že Černí Uhři se kolem roku **1000** účastnili bojů s Kyjevskou Rusí a že autor životopisu o svatém Vojtěchovi **Bruno von Querfurt** je navštívil a snažil se je bezvýsledně konvertovat ke křesťanství, což se povedlo až uherskému králi **Istvánovi I.** (*975 †1038), který jejich území dobyl. Kronika franského mnicha **Adhémara de Chabannes** (*989 †1034) uvádí, že rozlišení vycházelo z rozdílné etnicity a že Černí Uhři "měli tmavší barvu pokožky, jako Etiopané". Z tohoto tvrzení vychází teorie, která Černé Uhry spojuje s Uhry turkického původu, nejčastěji s chazarským kmenem Kabarů. Ti přišli do Karpatské kotliny společně s ostatními sedmi staromaďarskými kmeny, které jsou považovány za ony Bílé Uhry spíše ugrofinského nebo částečně sarmatského původu. Ostatně u dynastie Arpádovců byl prokázán sarmatský haplotyp **R1a-Z2125**. Nicméně Adhémarovo tvrzení o barvě kůže je nejspíše typickým příkladem středověkého *topos*, čili všeobecně přijímaného myšlenkového klišé. Nelze ale vyloučit možnost, že mohlo jít o boj uherské elity rozdílného etnického původu, přičemž ta ugrofinská/sarmatská (bílá) získala nad tou turkickou (černou) nakonec navrch. Jiné teorie pak spojují Bílé Uhry s těmi, co přijali křesťanství, kdežto Černé Uhry s těmi, co setrvávali u pohanských kultů. Je zajímavé, že v arabských pramenech jsou Bílí Chazaři, jako vládnoucí elita Chazarské říše (650-969) opravdu popisováni jako často rusovlasí a modroocí, kdežto Černí Chazaři jako poddaní s tmavšími vlasy a rysy.

Mezi lety 1906-1956 vycházel časopis zvaný Národopisný věstník Československý (pod lehce odlišným názvem od roku 1897, pod dalšími vychází až do současnosti). V ročníku č. 12 z roku 1917 je krátká kapitola věnovaná Slovincům, přičemž uvádí poněkud zajímavé rozdělení obyvatel regionu **Kraňsko** na ***Černé*** a ***Bílé Krajince***: *Ze slovinských zemí budí nejvíce pozornosti ony krajiny, jež leží na hranicích slovinského území. Zvláště musíme připomenouti Bílou Krajinu, která připadá politicky ke Krajině a je geograficky i národopisně bližší Chorvatsku. Bílou se nazývá proto, že se její obyvatelé odívají nebo se odívali ještě před časem bíle, kdežto mají ostatní Krajinci (Černí) obyčejné, "německé" šaty. Bílé Krajince nazývají ostatní Krajinci již Chorvaty.*

V latinsky psaných pramenech je Kraňsko nazýváno **Carniola**, což vychází ze starověkého osídlení keltským kmenem *Carniů*. Nicméně moderní název Kraňsko vychází ze slovanského "krajina", což bylo původně označení pro pohraniční oblast (v germánském světě "marka"). V současnosti je význam tohoto slova posunutý a znamená širší geografický celek, původní význam bude zřejmý, pokud si uvědomíme, že základem je slovo "kraj, okraj". Při pohledu na mapu Slovinska jde v případě Bílé Krajiny jen o malé území na jihovýchodě, tedy naprosto v protikladu s tím, k jakým světovým stranám bílou barvu řadí všechny teorie. Možným vysvětlením tedy zůstávají ony zmiňované odlišné zvyky v odívání vycházející z bližší příbuznosti k Chorvatům. Jiné vysvětlení je dáváno do souvislosti se zeměpisným vymezením tzv. Vojenské hranice (Vojna Krajina), vytvořené na konci 17. století, kdy byli Osmanští Turci zatlačeni za řeku Sávu. Představovala hraniční pásmo Habsburské monarchie, které územně přetínalo dnešní Chorvatsko, přičemž její nejzápadnější část představovala právě Bílá Krajina.

Ze všeho uvedeného je patrné, že jednoznačný závěr stanovit nelze a musíme se proto obrátit zpět k souvislostem v písemných pramenech. Jak už jsme okrajově zmínili, migrace Chorvatů úzce souvisela s migrací ***Srbů***. Připomeňme si, co píše Konstantin v kapitole 31:

> *Chorvati, kteří nyní žijí v Dalmácii jsou potomky nepokřtěných Chorvatů, též zvaných Bílí, kteří žijí za Uhrami a v sousedství Franské říše a jako své sousedy mají nepokřtěné **Srby**.*

Chorvati na Balkáně sice měli už od počátků za své sousedy Srby, ba dokonce balkánské Chorvatsko sousedilo s Franskou říší od roku **774**, kdy bylo království Langobardů v Itálii Franky dobyto. Poté se dokonce roku **790** balkánské Chorvatsko na čas stalo vazalským státem Franské říše, avšak za vlády chorvatského knížete **Branimira** v letech **879-892** získalo díky papežskému uznání nezávislost. Tributární postavení českých kmenů je poprvé doloženo za vlády Karla Velikého od roku **807**, uvažuje se však o jeho existenci i předtím. Morava sice není v této souvislosti výslovně zmiňována, ale zřejmě se v závislosti Franské říše také ocitla. Každopádně Čechy se z této tributární povinnosti nevymanily, byť si udržely silnou autonomii, v podstatě až do vzniku království na konci 12. století. Vazalské postavení bylo dokonce vojensky obnoveno a potvrzeno ještě za Konstantinova života, kdy Českému knížectví vládli **Václav I.** (*kolem 907 †28.9.929/935) a po něm **Boleslav I.** (*kolem 915 †972). Druhý jmenovaný dokonce se znovuobnovitelem římské říše **Otou I.** (*912 †973) vedl neúspěšný boj o samostatnost. Pokud jde o křesťanství, v té době ještě většina prostého obyvatelstva Čech vyznávala pohanské bohy, s výjimkou vládnoucí elity, která již byla pokřtěná (i mezi ní ovšem existovaly výjimky). A co se týče přátelských styků s Uhry, jeho počátky se dle některých teorií datují k letům **906-908**, kdy si srbské kmeny Dalemínců a Stodoranů v Lužici vyžádaly na pomoc proti Sasům právě Uhry. Roku **919** bylo saské vojsko v **bitvě u Püchenu** (u Leipzigu v Sasku) Uhry drtivě poraženo a Ptáčník si jen tak tak zachránil holý život. Nejkratší cesta do Saska vedla přes Čechy, oklika podél Dunaje Rakouskem a následně přes Bavorsko, nebo severní cesta přes Moravu a Slezsko by pozbývaly smyslu, byť zcela vyloučit zejména tu druhou nelze. Na tom nic nemění ani fakt, že Václavův a

Boleslavův otec **Vratislav I.** (*kolem 888 †13.2.921) pravděpodobně zemřel na následky zranění z bojů s Uhry a Boleslav se na straně Franské říše roku **955** zúčastnil památné **bitvy na řece Lech**, kde byli Uhři poraženi a s definitivní platností byly ukončeny jejich loupežné nájezdy na západ. Je tedy zcela jasné, koho má Konstantin na mysli, když mluví o Bílých Chorvatech poddaných císaři Otovi – balkánští Chorvati a Srbové to rozhodně nebyli. Mimo to Balkánští Srbové požádali o pokřtění císaře Hérakleia dokonce ještě dříve než Balkánští Chorvati, zatímco christianizace Lužických Srbů ve východním Německu proběhla až po dobytí jejich území saským vévodou a východofranským králem **Heinrichem "Ptáčníkem"**, který vládl v letech **919-936**. V době života Konstantina tedy byla christianizace Lužických Srbů teprve v plenkách.

Sousedství Lužických (Bílých, nepokřtěných) Srbů s Bílými Chorvaty potvrzuje Konstantin v kapitole 32, kde přímo mluví o **Bílém Srbsku**:

> *Srbové jsou potomky nepokřtěných Srbů, též zvaní Bílí, kteří žijí za hranicemi Uher v zemi, kterou nazývají **Boiki**, a jejich sousedy jsou Franská říše a **Velké Chorvatsko**, nepokřtěné a též zvané Bílé, kde Srbové původně žili.*

V této pasáži si můžeme povšimnout dvou zvláštních názvů. Prvním je země **Boiki**, která by měla být synonymem pro zemi Bílých Srbů. Tento název začne být povědomý, pokud ho srovnáme s jinými názvy Čech (*Boiohaemum*, *Bainochaimai*, *Bainaib*, *Banthab*, *Baning*, *Betheimare*, *Beme*).

Dále tu Konstantin najednou nazývá Bílé Chorvatsko zároveň **Velkým Chorvatskem** (v originále *Megalé Chrobatia*). Tento přívlastek v byzantské (a vůbec řecké) geografii nemá význam "velké rozlohou", nýbrž "staré" nebo "vzdálené". Podobně se s tímto výrazem setkáváme v případě Velké Moravy (*Megalé Morabia*). Konstantin zde patrně nemluví o původním starém Chorvatsku na Ukrajině, ale o celém území, které zabrali Chorvati při své expanzi z původních sídel.

Na mysl se vtírají dvě otázky. Mohly by sklavinské kmeny usazené v Lužici a v Čechách náležet k Bílým Srbům? Mohly by sklavinské kmeny usazené v jižním Polsku, případně také na Moravě, možná s přesahem do Čech (zejména těch východních), náležet k námi hledaným Bílým Chorvatům?

Zmiňovali jsme, že české prameny žádné Bílé Chorvatsko neznají. To je pravda, ale při bližším zkoumání přece jen něco objevíme. Máme ***První staroslověnskou legendu o svatém Václavovi***, v níž se píše, že když byl zavražděn **Václav** ve **Staré Boleslavi** svým bratrem **Boleslavem**, jejich matka **Drahomíra** se s knězem **Krastějem** postarali o Václavovo tělo a poté s jeho pomocí uprchla do **Charvát** (v transkripci *Xorvaty*). Dále Kosmas ve své kronice, když vymezuje hranice vlivu Pražského biskupství, cituje privilegium od římsko-německého císaře (Kosmas, FRB II, str. 116):

> *Hranice pak její na západ tyto jsou: Tuhošť, která dosahuje k rozhraní řeky Kouby, Mže, Sedlec a Lučané a Děčané, Litoměřici, Lemuzi až ke středu lesa, jímž jsou Čechy ohraničeny. Potom na půlnoc jsou tyto hranice: Pšované, **Charváti** a **druzí Charváti**, Slezané, Třebojvané, Bobřané, Dědošané až ke středu lesa, kde přicházejí hranice Milčanů. Odtud na východ má tyto řeky za hranice: Bug a Styr s hradem Krakowem a krajem, jehož jméno je Váh, se všemi krajinami, jež náleží k dříve řečenému hradu, jímž jest Krakow. Odtud připojením pomezí uherského rozšířena, táhne se až k horám, jež slovou Tatry. Potom na té straně, jež obrácena na poledne, táž biskupská osada s připojením země Moravské táhne se až k řece, jež slove Váh, a ke středu lesa, jež slove More, a téže hory, která hraničí s Bavory.*

Všimněme si dvojích Chorvatů. Za území jedněch jsou všeobecně považovány východní Čechy, pravděpodobně Polabí, kde se podle legend na hradišti Kouřim nacházelo centrum kmene Zličanů, které si podrobil až kníže Václav. Nutno ovšem dodat, že pro spojení východních Čech, Chorvatů a Zličanů neexistují žádné přímé důkazy. Pokud jde o ony druhé Chorvaty, ti bývají nejčastěji hledáni na druhé straně Krkonoš v jižním Polsku. Právě tito bývají spojováni s Chorvaty z Alfredovy Anglosaské kroniky. Možná že v Alfredově době, tedy ve druhé polovině 9. století, rozdělení na "první a druhé" ještě neexistovalo a tvořili jednolitější celek v sousedství kmene Čechů. Ostatně takovéto rozdělení nějakého kmene je v latinské literatuře naprosto neobvyklé, zvlášť když obojí sídlí vedle sebe. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je tedy rozdělení horským masivem Krkonoš. Ať už měl tedy autor staroslověnské legendy na mysli první či druhé Chorvaty, nebo Chorvaty jako celek, je více než jasné, že k balkánským Chorvatům se Drahomíra rozhodně nevydala.

Na závěr se ještě jednou vraťme ke Konstantinovi. Velmi často totiž uniká pozornosti kratičká kapitola 33, která se věnuje jednomu z malých knížectví, které vznikly záhy po příchodu Chorvatů a Srbů na Balkán: *Země Záchlumská byla dříve ve vlastnictví Římanů. Mám tím na mysli těch Římanů, které císař Diokleián přesídlil z říše, jak jsem se zmiňoval v příběhu o Chorvatech. Tato země Záchlumská byla tedy pod císařem Římanů, ale když ji a její obyvatele zotročili Avaři, celá zpustla. Ti, kdo v ní žijí dnes, Záchlumané, jsou Srbové z časů, kdy jejich kníže požádal císaře Hérakleia o ochranu. Jsou nazýváni*

Záchlumané podle hory Chlum, což v jejich jazyce znamená "za horou", neboť jejich území se opravdu za onou horou nachází. Na jejím vršku jsou dvě města, Bona (dnešní Blagaj) *a Chlum. Za touto horou teče řeka Bona* (dnešní Buna)*, což znamená "dobrá". Rodina prokonzula* (anthypatos) *a patricije Michala, syna Vyšova* (v originále Bouseboutzis, čili Vyševič)*, knížete Záchlumského, přišla z nepokřtěné země u řeky Visly, kde žijí Lendici* (v originále *Litziki*). Záchlumský kníže **Michal Vyševič** (910-935) je znám ještě ze tří dalších nezávislých zdrojů – z ***Benátské kroniky*** od sekretáře benátského dóžete **Giovanniho Diacona** (*940/945 †po 1018), z dopisu papeže **Jana X.** (†928), který se zúčastnil koncilu konaného ve Splitu roku **925** a z ***Annales Barenses***, které vznikly v důležitém byzantském přístavu Bari v jižní Itálii v 11. století, což existenci Michalovy osoby potvrzuje. Informace obsažené v Konstantinově podání jsou považovány za ty, které získal přímo od něj nebo od jeho příbuzných, přičemž titul patricije naznačuje, že navštívil Konstantinopol a podstoupil proceduru nutnou k jeho získání, popsanou v jiném Konstantinově spisu *De ceremoniis*. Je zajímavé, že není zmiňován Michalův srbský původ, ale naopak že pochází od řeky Visly, kde sídlily kmeny Lendiců, tedy z oblasti předpokládaného Bílého Chorvatska. A pokud opravdu tyto informace pochází přímo od Michala, znamenalo by to, že ještě 300 let po příchodu Chorvatů a Srbů na Balkán se v jeho rodině tradoval jejich dávný původ!

Že se tyto příběhy tradovaly na Balkáně ještě dlouho v ústním podání, dokládá traktát ***Historia Salonitana***, který napsal dalmatský historik **Thomas Archidiaconus** (*1200 †1268) pocházející z římské patricijské rodiny usazené ve Splitu. Traktát kromě chronologického pořadí a života salonských arcibiskupů obsahuje velmi cenné informace o raných dějinách Chorvatska, mezi nimiž je pro naše bádání důležitá stať pozoruhodně se podobající Konstantinově zprávě: *Ke zničení Salony prý došlo v době Gótů, kteří pod vedením Totily opustili Německo a Polsko. Tentýž vůdce, před válkou v Itálii, zničil části Dalmácie a také částečně město Salonu. Dokonce vstoupil do Diokleciánova paláce popsaného výše, zničil nápisy v ní vytesané a částečně samotnou budovu. Sedm nebo osm kmenů, zvaných Lingones, přišlo s Totilou z Polska. Viděli, že Chorvatské země jsou pro ně vhodné k usazení, protože rolníci v nich zůstali roztroušeni, a požádali o to svého vůdce. Usadili se tam tedy, začali utlačovat domorodce a násilím je nutit k otroctví.* O kousek dál pak píše: *Mnozí z nich byli nazýváni Gótové, jiní však Slované, v závislosti na jejich jménech podle toho, zda přišli z Polska nebo z Čech.* Je očividné, že některé údaje jsou pomýlené. Ostrogóti do Dalmácie nepřišli pod vedením Totily, ale v dobách Hunské říše a zejména po jejím pádu po roce 454. Totila byl sice jejich králem, ale až v dobách, kdy zabrali Itálii a vládl jim v letech 541-552. *Lingones* byl keltský kmen doložený mnoha římskými prameny na severovýchodě Francie u hranic s Belgií. Zde ale nejspíš měl Thomas na mysli polský kmen ***Lendiců***, kteří dali Polákům název v jazycích některých sousedních národů (*Lenkai* u Litevců, *Lengyel* u Maďarů). Sedm nebo osm kmenů pak může mít souvislost s oněmi sedmi sourozenci, kteří přivedli Chorvaty na balkán.

Za pozornost stojí ještě arabský cestovatel **Omar ibn Rusta**, který žil ve druhé polovině 9. století a během svých cest navštívil také Velkou Moravu v době vlády krále **Svatopluka I.** (*kolem 830 †894). Tuto návštěvu zaznamenal ve své encyklopedii, jejíž jediný dochovaný rukopis se nachází v Britském muzeu. Nás zajímá jedna konkrétní pasáž, jejíž překlad je však díky úskalím transkripce středověké arabštiny velmi sporný. Ten původní zní: *Svého vládce nazývají župan, jeho poslouchají a jeho radami se řídí. Nejvznešenější a nejčelnější je mezi nimi ten, jemuž říkají vládce vládců a nazývají ho Svatopluk. Má větší moc než župan a župan je jeho zástupce. Tento král vlastní nejlepší koně a jeho pokrm se připravuje jen z kobylího mléka. Má dobrá, pevná a drahocenná brnění. Město, ve kterém sídlí, se nazývá **Džrwáb**.* V současnosti však existuje ještě jeden překlad, uváděný jako doslovný: *Toho, který prý nosí korunu země, župani nazývají Svatopluk, který je nejvznešenější. Vykonávají jeho příkazy. Jeho sídlo leží uprostřed země Al-Saklabia. Nazývají ho král králů, prvorozeným a proto králem. Dobytek obyvatelé nemají, patří jen jemu, jenž z něho požívá pokrmy. Má opevnění skvělé, nedobytné a neobvyklé. A v jejich zemi vládne Veligrad, úplně vykopané město, ve kterém bydlí **Chrwáb**.* V překladech do jiných jazyků se slovo *Džrwáb/Chrwáb* vyskytuje ještě v různých jiných podobách, jako *Irwab*, *Irwt*, *Chordat* nebo *Džarawad*. Který překlad je bližší pravdě? Je možné, že se v tomto slově odráží starší odkaz na Chorvaty? Nevíme. Nicméně i tolikrát očerňovaný fabulátor Václav Hájek z Libočan píše ve své verzi pověsti o Libuši a Přemyslovi: *Ó lide Český slavný, z nejznamenitějšího národu Charvátského a jazyku Slovanského pošlý...*

Odpověď na otázku, kde se nacházelo Bílé Chorvatsko, se tedy zdá jednoznačná. Konstantinovy informace byly sice zastaralé a neodrážely přesnou politickou situaci z první poloviny 10. století, kdy on sám žil, ale měly pravdivý základ. Tomu neodporuje ani Nestor, který jmenovitě nerozlišuje ukrajinské (halyčské) a balkánské Chorvaty a naopak píše o Bílých Chorvatech ve výčtu západoslovanských kmenů. Možným vysvětlením je, že tuto pasáž, včetně rozsídlení od Dunaje převzal ze staršího pramene západoslovanské provenience, nejspíše velkomoravské, kdy už starší chorvatský a srbský původ kmenů v českých zemí zastřela nová politická uskupení, tedy České knížectví a Velká Morava. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že Nestor už dále žádné Chorvaty v blízkosti Čechů a Moravanů nezná a v jeho podání například Maďaři útočí jen na Moravany, Čechy, Lendice/Ljachy nebo kyjevské Poljany.

Pokud tedy tato pasáž pochází z Velké Moravy, jakože její konexe s Kyjevskou Rusí jsou dostatečně prokázány, pak na otázku, kde mohli žít Bílí Chorvati v podání Moravanů, existuje jediná odpověď – už jen v Polsku a možná ještě ve východních Čechách. Na Moravě se z nich už dávno stali Moravani. Nestor vlastně příbuznost Bílých Chorvatů k západoslovanským kmenům potvrzuje tím, když o nich tvrdí, že "náleží k týmž Slovanům". A konečně Nestorův současník Kosmas ozvěny původního Bílého Chorvatska také zachytil, byť jen nejasně a okrajově. Nepřímý důkaz pro umístění části Bílého Chorvatska do jihovýchodního Polska dokonce můžeme nalézt ještě ve 20. století! Imigrační komise Spojených států amerických v roce 1911 zveřejnila výsledky šetření, podle kterých polští přistěhovalci pocházející z oblasti kolem Krakowa o sobě uváděli, že jsou Bělochorvati. Pro 6.-7. století se nám tedy rýsuje následující mapa střední Evropy:

Bílé Srbsko = **severovýchodní Německo**, **západní Polsko** + **severozápadní Čechy**
Bílé Chorvatsko = **jižní Polsko** + **východní Čechy** a **Morava**

Výše nastíněnému obrazu odpovídá mapa zachycující expanzi Sklavinů, přesněji Korčakovské kultury ve všech jejích odstínech, z původních sídel na severozápadě Ukrajiny směrem na západ. Zároveň je ale jasné, že přesné hranice mezi oběma kmenovými uskupeními zřejmě neexistovaly a v průběhu času se s různými přesuny měnily, protože Srbové a Chorvati během svého putování spolu vzájemně úzce spolupracovali a nejspíše si byli i rovnocenní.

Doplňme ještě něco o samotných názvech Srbů a Chorvatů. Už víme, že Skythové a Sarmati z Černomořské stepi měli s prapředky Slovanů, kteří obývali hluboké hvozdy na severu, úzké kontakty po dlouhá staletí, ba dokonce tisíciletí. Nejpozději do konce 5. století z tohoto kontaktu, který se zintenzivnil při ústupu Sarmatů před Góty a Huny, vzešly dva velké kmenové svazy Antů a Sklavinů, přičemž z jednoho z nich, s vysokou pravděpodobností ze Sklavinů, vzešli ***Chorvati*** (archaicky *Charváti*, chorvatsky *Hrvati*) a ***Srbové*** (archaicky také Srbli, srbsky *Srbi*, j.č. *Srbín*).

Jihozápad dnešního Afghánistánu se v dobách Achajmenovské Perské říše nazýval Arachosie, ve staré perštině ***Harauvatiš/Haraxvaiti*** (v překladu "bohaté na vodu/jezera") a tamní obyvatelé ***Harahuvatija***. I přes lákavě silnou podobu je spojitost s Chorvaty (protože až do těchto končin se dostaly indoevropské kmeny) spíše odmítána, vzhledem k pravděpodobně jiné etymologii z mnohem staršího lokálního názvu.

Některé teorie hledají etymologii Chorvatů mezi Góty. Slovo Chorvat by mohlo být zkomolené starogermánské slovo ***Hróðh/Hruoth***, či z něj odvozené osobní jméno ***Hróðhvatr***. Mnohem více zastánců má teorie o sarmatském původu. V roce 1853 byly v ruinách řecké kolonie **Tanais** při ústí řeky Don do Azovského moře objeveny dvě kamenné stély pocházející z **2./3. století**., psané v řečtině. Na větší stéle je napsáno: *...otec svatého shromáždění Horuat(a).... syn Horoathův...* Na menší stéle je mezi čtyřmi vládci (archonty) města uveden *Horoathos syn Sandarzův*. Pomocí těchto nápisů je vysvětlována etymologie názvu Chorvatů v jazyce Sarmatů, ovšem nikoli nutně etnogeneze celého kmene (mohlo totiž jít o jméno, které přešlo na celý kmen). V době vzniku stél bylo město Tanais obklopeno zejména sarmatskými kmeny a další jména na stélách zcela jasně dokazují, že Sarmati se nacházeli i mezi jeho vysoce postavenými obyvateli.

Paulus Orosius (*375 †418) se ve svém díle zmiňuje o národě žijícím u řeky Tanais, který nazývá ***Horites*** a který vyznával ariánské křesťanství. Podobně biskup v Mytiléné **Zacharias Rhétor** (*465 †536) tvrdí, že u Azovského moře sídlili jezdci na koních vyznávající ariánství, které zapsal jako **HRWS**. Zde sice nesedí ono ariánské křesťanství, neboť Slovani byli pořád ještě pohani, ale možností je, že nějaká část původních sarmatských Chorvatů mohla ariánství přijmout a eventuálně o něj přijít po splynutí s pohanskými Praslovany.

Bez zajímavosti není v souvislosti s názvem Chorvatů etymologie dnešního rakouského regionu **Korutany** (latinsky *Carantania*, později *Carinthia*). Poprvé je tento název zmiňován k roku **664**

mnichem benediktinského kláštera Montecassino langobardského původu **Paulem Diaconem** (*kolem 720 †796/799), který ho vysvětluje odvozením od názvu římského vojenského tábora Carnuntum (dnešní Petronell) při Dunaji nedaleko Bratislavy na cestě do Vídně. Avšak až k tomuto místu nikdy Korutany nedosahovaly. Další teorie název vysvětlují keltským kmenem *Carniů*, avšak ti sídlili spíše jižněji v dnešním slovinském regionu Kraňsko (latinsky *Carniola*). Další teorie název odvozují od hradu Carantana (dnešní Karnburg, slovinsky Krnski Grad), který je poprvé zmiňován roku **860**, stával na důležité silnici z Itálie do Rakouska a plnil funkci hlavního města Korutan v dobách slovanského osídlení. Starší keltské osídlení této lokality je nesporné. Na co se však zapomíná, je kronikář Nestor, který vedle Bílých Chorvatů a Srbů jmenuje ještě ***Korutance***, v originále ***Horutani/Chorutani*** (Хорутани). Horutania byla jeden z alternativních archaických názvů Korutan, užívaný Slovany (zejména ve středověkém Rusku) a dle některých teorií mohl vzniknout zkomolením názvu Chorvatů. Ostatně první slovanští osadníci Korutan byli pravděpodobně Chorvati.

Původ a význam názvu Chorvatů je nejasný, dost možná není ani slovanský, přestože Konstantin ho vysvětluje tak, že ve slovanském jazyce znamená "ten, kdo vlastní mnoho zemí". V jazyce sarmatských Alanů existovalo dle lingvistických analýz slovo *xurvaet*, které mělo údajně význam "strážce, ochránce". Ve stejném významu se užívalo slovo *charwat* ve středověkém Polsku, kde od 14. století zaznamenáváme příjmení a přezdívky tohoto typu (Karwat, Carwad, Charwat, Carwath, Horwat, Horwath), a sice jak mezi polskou šlechtou, tak mezi prostým obyvatelstvem, které však spíše souvisely s chorvatským původem těchto osob.

Co se týče Srbů (v pramenech také Sarb, Serb, Sirb, Sorb, Surb), podle římského vojevůdce, filozofa a historika **Plinia "Staršího"** (*29 †79) žil u Azovského moře kmen ***Serbi***, podle **Klaudia Ptolemaia** (*85 †165) na území mezi severozápadním Kavkazem a řekou Volhou měl žít kmen *Serbů* (řecky *Serboi*), který údajně náležel k Sarmatům. Dokonce sám císař Konstantin ve své knize ***De ceremoniis*** uvádí, že poblíž Kavkazu žily dva kmeny ***Krevatades/Krevatas*** a ***Sarban/Sarbani***. Jinak nejstarší věrohodná zmínka o lužických Srbech pochází od Fredegara ze **7. století**, o těch balkánských píše poprvé kronika ***Annales Regni Francorum*** sepsaná franským knězem **Eginhardem** (*kolem 775 †840, též Einhard), který k roku **822** zaznamenal, že kníže panonských Chorvatů **Ljudevit Posavski** během války s Franky našvštívil sousední Srby.

Za pozornost stojí encyklopedický slovník ***Mater Verborum***, který sestavil konstanzský biskup **Salomon** (*860 †919/920) a jehož jeden opis ze 13. století mimochodem obsahuje přes 1100 autentických českých glos. K heslu *Sarmati* je ve slovníku uvedeno, že Sarmatům se kdysi říkalo Srbové (*Sarmathe, Sirbi tum dicti*/*Sarmathe, populi Zirbi*). **Geograf Bavorský**, což je konvenční jméno pro anonymního autora dokumentu ***Descriptio civitatum et regionum et septentrionalem plagam Danubii*** z **9. století**, který je seznamem kmenů obývajících střední a východní Evropu, z velké části slovanských, v německém Polabí zmiňuje jisté ***Surbi***, což jsou nejspíše Srbové. Na jiném místě, mezi kmeny v Polsku zmiňuje jisté ***Zeriuani***, k nimž dodává: *quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclauorum exortae sint et originem sicut affirmant ducant*. V překladu: *země tak velká, že z ní vzešli všechny národy slovanské a mají v ní svůj původ, jak jejich tradice tvrdí*. Z těchto slov vyplává, že se jedná o kmen, z něhož měli pocházet všichni Slovani. Je možné, že jde rovněž o zkomolený název Srbů, jen s tím rozdílem, že autor měl na mysli ty, kteří dosud žili v původních domovech.

Jinak význam slova Srb zůstává záhadou podobně jako Chorvat. Konstantin tvrdí, že jejich název pochází z latinských slov *servire* (sloužit) či *servitium* (služba, otroctví), přičemž jako *servi* byli ve starém Římě označováni otroci a služebníci. Údajně také nosili zvláštní boty zvané *serbula*, kterým se v Řecku říkalo *Tzerboulianoi*. Po Srbech údajně také dostalo řecké město Phylakai (nedaleko Soluně) nové jméno Servia, neboť se v jeho okolí usadilo množství Slovanů. Vysvětlení skrze otroky je však pokládáno za tzv. "městskou legendu". Mimochodem všimněme si, jakým způsobem Konstantin název píše – *Serbloi*. Vložené "L" odpovídá formám názvu balkánských Srbů doložených ve středověkých písemnostech psaných cyrilicí. Nicméně zajímavější jsou dvě jiné teorie. Jedna vychází z polského, běloruského a ukrajinského slova *pasierb* (staroslovansky *pasьrbъ*) ve významu "nevlastní syn". Druhá ze staroslovanského slovesa *srbati*/*srbiti* ve významu "srkat/pít (mateřské) mléko", přičemž ve východních Čechách dodnes existuje vesnice Mlékosrby.

Podobně jako existují obce vycházející z názvu Čech, existují i obce vycházející z názvu Chorvat, avšak v mnohem menší míře. V **Čechách** jsou to troje **Charvatce** (nedaleko Mladé Boleslavi poprvé zmiňované v pramenech roku 1382, nedaleko Loun zmiňované roku 1203 a u Budyně nad Ohří zmiňované 1301) a kousek od Olomouce jsou **Charváty** (zmiňované 1234). Obce Pasohlávky a Frelichov (dnešní Jevišovka) na Moravě v 15. století zpustly a v 16. století byly znovuosídleny Chorvaty z Uherského království. Podobně se

měli Chorvati usadit třeba na Slovensku v obcích Chorvátsky Grob a Chorváty (v pramenech poprvé roku 1247 jako *Huruati*). Nicméně příchod chorvatských imigrantů na Slovensko je obvykle datován až do 16. století po tragické bitvě u Moháče roku 1526, ve které zvítězili Turci a obsadili velkou část Balkánu. Ke stejným okolnostem je kladen i příchod Chorvatů na jižní Moravu. Zcela jistě ale do tohoto rámce nespadají zmiňované obce v Čechách a u Olomouce.

V **Polsku** je čtvrť města Radom, která se jmenovala původně **Krwaty** (od 17. stol. Klwaty). Na severu v Kašubsku je to **Charwatynia** (kašub. Charwatenio) a **Karwacja** (kašub. Karwacjo), severně od Varšavy **Wyrąb Karwacki** a **Góry Karwackie** a dvě obce **Karwacz**. Na **Ukrajině** je jihozápadně od Kyjeva malá **říčka Chorvatka** (Хорватка).V **Německu** u řeky Saale nedaleko Lipska se nachází obce **Korbetha** a **Großkorbetha** (v pramenech roku 901 jako *Chruuati*, 1012 *Chruazis*, 1055 *Churbate*, 1086 *Grawat*).

Název Srbů je mnohem četnější (54 oproti 13 chorvatským). V **Čechách** jsou dvoje obce **Srbsko**, čtvery **Srbice**, troje **Srby**, dvoje **Srbce**, jedna **Srbeč**, jeden **Srbín**, **Srbská Kamenice**, **Vysoká Srbská** a **Nízká Srbská**. Na **Moravě** jsou jediné **Srbce**. Název Srbska u Berouna je už ve středověkých pramenech vysvětlován tím, že zde žili Lužičtí Srbové. V **Polsku** jsou to **Serbów**, **Serby**, jedna obec a 5 městských čtvrtí **Serbinów** (Kalisz, Krasnystaw, Minsk Mazowiecki, Olesnica u Wroclawi, Tarnobrzeg), 7 obcí **Sarbinowo**, 5 obcí **Sarbia**, 2 obce **Sarbka**, 2 obce **Sarbiewo**, **Sarbsk**, **Sarby**, **Sarbice**, **Sarbice Pierwsze**, **Sarbice Drugie**, **Sarbicko**, **Sorbin**, **Szarbia** a **Szarbia Zwierzyniecka**, **Szarbsko** a **Szarbków**.

Na **Ukrajině** se dnešní obec Hontivka dříve jmenovala **Serby** (Серби, střední Podněstří u hranic s Moldávií), další obec stejného jména je o o něco jihovýchodněji (u města Kodyma) a ještě jedna pak v Žytomyrské oblasti (u města Jemilčyne). Jedna obec **Serbynivka** (Сербинівка) je ve Chmelnické oblasti, druhá východně od Kyjeva v Poltavské oblasti. Všechny tyto obce jsou mimo území, která v 18. století osídlili srbští emigranti z Habsburské říše – jedno se nacházelo na střední Ukrajině (s centrem v Novomyrhorodu), kde tehdy vedla hranice mezi Ruskem a Polskem a Srbové ji měli chránit, a druhé na pomezí Doněcké a Luhanské oblasti. Obě území se nazývala Nové Srbsko a neusadili se v nich jen Srbové, ale také Černohorci a Rumuni. Otázkou je, zda některé z výše jmenovaných obcí nezaložili tito srbští emigranti. Co je ale zvláštní, ani jedna obec, které Srbové založili v Novém Srbsku, nedostala název vycházející z jejich etnicity.

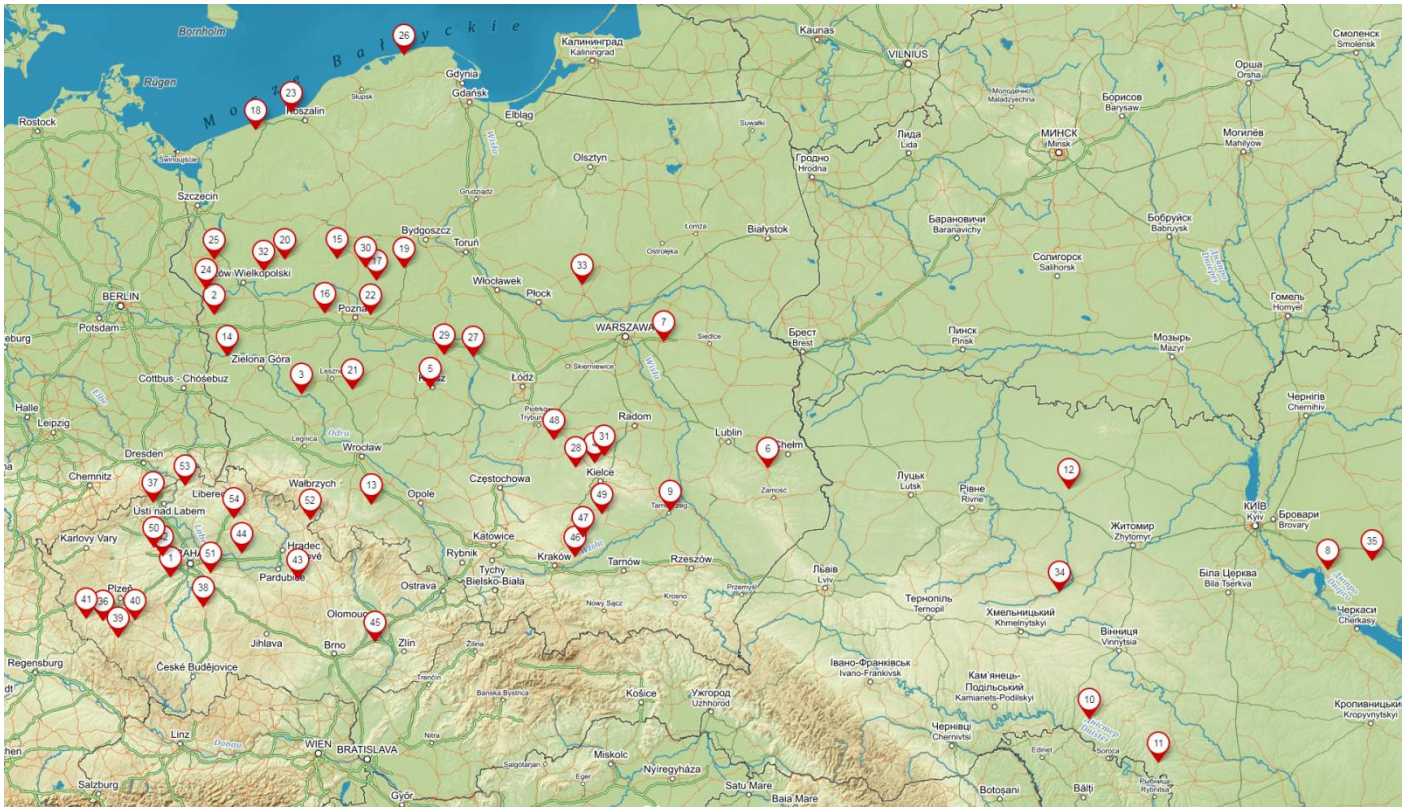

Největším důkazem o existenci Srbů mimo Balkán je celý region na jihovýchodě **Německa**, který se dodnes jmenuje **Lužické Srbsko**. Naproti tomu je pozoruhodné, že na Balkáně se žádné obce podobných názvů nevyskytují (s výjimkou jediné obce Srbinovo v Makedonii). Z toho lze nepřímo vyvodit, že Chorvati a Srbové přišli na Balkán opravdu od severu.

Příbuznost Čechů a Moravanů s balkánskými Chorvaty a Srby dokládá také jazyk – česká jazyková skupina (včetně slovenštiny, lužické srbštiny a polštiny) má mnohem blíž k jihoslovanským národům, tedy Slovincům, Srbům a Chorvatům, než k těm východním, jako jsou Rusové, Ukrajinci a Bělorusové, jejichž jazyky mají původ spíše mezi Anty. Na základě moderních metod výzkumu bylo

možné sestavit strom jazykových skupin a jednotlivých jazyků a také určit chronologii vzájemného odštěpení, která teorii o společném původu Chorvatů, Srbů, Čechů a Moravanů potvrzuje, přestože v 7. století došlo u Chorvatů a Srbů žijících na Balkáně pravděpodobně k ovlivnění jejich jazyka antskými skupinami, které přišly společně s Avary podél Dunaje.

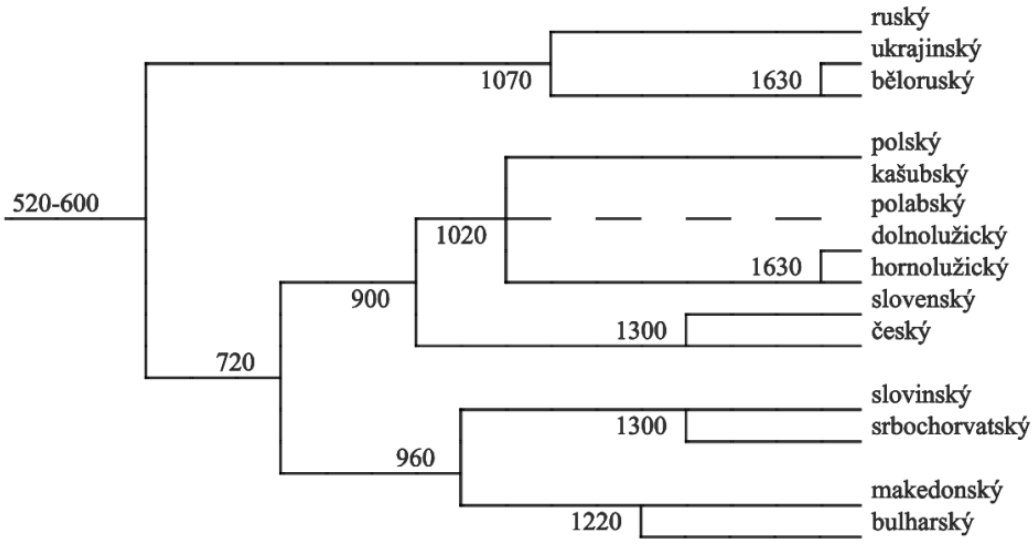

Takže Češi a Moravani? Nebo Srbové a Chorvati? Obojí je svým způsobem správně. Ze všech uvedených faktů je patrné, že do prostoru českých zemí přišli v první vlně jak ***Chorvati***, tak i ***Srbové***, přičemž obě kmenová uskupení náležela ke ***Sklavinům***. Ve skutečnosti žádný kmen Čechů neexistoval a vytvořil se až po usazení části sklavinských kmenů v oblasti s centrem v Pražské kotlině, podobně jako neexistoval kmen Moravanů a vytvořil se až po usazení na Olomoucku a podél řeky Moravy. Osídlení jižních Čech kmenem ***Doudlebů*** přišlo až později v **7. století** s druhou vlnou.

Nestor netvrdí, že Podunají byla kolébka Slovanů, on jenom říká, že se tam usadili. Dalimil a Bavorská kronika jakožto velmi pozdní zdroje sice citují staré pověsti, ale už jim ne docela dobře rozumí. Vlastně náš Dalimil příliš daleko od pravdy nebyl, když napsal: *V srbském kraji jest země jiežto* ***Charvaty*** *jest jmě.* O něco dále pak: *Již jedné noci* ***Čech*** *osledi, i vybra sě se vším z země, jiejž diechu* ***Charvaty*** *jmě.* Existoval-li nějaký vůdce, který přivedl Chorvaty a Srby do Čech, ať už se jmenoval jakkoli, opravdu svůj lid přivedl z Chorvatska. Nikoli ale z Balkánu, ale z toho původního na Ukrajině, eventuálně z jihovýchodního Polska.

Zbývá tak zodpovědět poslední otázku. Kdy se Chorvati, Srbové a Doudlebové začali identifikovat jako Češi a Moravani.

Jak ještě uvidíme, v průběhu **7. a 8. století** došlo k rozpadu starých kmenových struktur a vzniku nových menších uskupení. V případě ***Čechů*** víme zcela jistě, že minimálně **do 9./10. století** se s tímto názvem identifikovali pouze obyvatelé Pražské kotliny a jejího širšího okolí. Nejpozději v době života prvního doloženého přemyslovského knížete **Bořivoje I.** (*852/853 †888/890) už tomu nějaký čas bylo. Základní a nejstarší legenda k životu jeho manželky **Ludmily** (*860 †921), jinak babičky svatého **Václava**, zvaná ***Fuit in provincia Boemorum*** z 10. století mluví o jejím původu v blíže neurčené "jiné" zemi: *Bořivoj si vzal za manželku z jiné země dceru knížete Slavibora.* Ruská verze legendy onu jinou zemi specifikuje: *Blahoslavená Ludmila byla ze země srbské, knížete srbského dcera.* Další prameny už hovoří jinak, počínaje Kristiánovou legendou: *Bořivoj měl též manželku jménem Ludmila, dceru Slavibora, knížete ze země slovanské, jež za starodávna slula Pšov, nyní od dnešních lidí podle hradu nedávno postaveném Mělník sluje.* Dle některých teorií Ludmila pocházela z Mělníka, dle jiných z Lužického Srbska. Jediná shoda panuje v tom, že obě tvrzení jsou možná. Ve skutečnosti si však ale vůbec nemusí odporovat. Buď srbské osídlení dosahovalo jen k Mělníku a kmen Čechů nebo přinejmenším vládnoucí Přemyslovci byli trochu jiného původu. Nebo jestliže obyvatelé Pražské kotliny přece jen byli srbského původu, mohli se už nějaký čas (klidně už od dob obsazení Pražské kotliny) vůči sousedům vymezovat jako Češi a Pšovany tak snadno vnímat jako "jinou" zemi, podobně jako *Lučany*, *Sedličany*, *Lemuzy*, *Litoměřice*, *Zličany* a další.

V případě ***Moravanů*** pravděpodobně došlo k podobnému procesu a mohli tak hypoteticky existovat *Olomoučané*, *Znojmané* a další s tím rozdílem, že k jejich sjednocení pod jedinou moravskou identitu došlo mnohem dříve, než u Čechů. Počátky tohoto procesu lze vystopovat v období **Sámovy říše** v letech **626/630 až 661/665**, přičemž na **přelomu 8./9. století** již byl dokončen.

Tolik tedy k počátkům slovanského osídlení českých zemí. Aby byl náš obraz kompletní, v následujícím textu se detailně seznámíme s událostmi 6. století.

500 – Mayská civilizace

Krátký výlet na druhou stranu světa, kde tou dobou dosáhla vrcholu nejmocnější, nejbohatší a nejvyspělejší civilizace tehdejší Ameriky. Počátky mayské civilizace sahají až do roku **-2500 př.Kr.** (existence samotných Mayů do roku -7000 př.Kr.). Osídlila část dnešního Mexika (zejména poloostrov Yucatán), Belize a části Guatemaly a Hondurasu. Dlouho byli Mayové považováni za mírumilovné pěstitele kukuřice, ale s tím, jak se po rozluštění jejich zvláštního obrázkového písma začaly masivně překládat nápisy na kamenných stélách, se jejich obraz dost změnil.

detail stránky z mayské knihy

Mayové nikdy nevytvořili jednotnou říši, nejblíže tomu byli v tzv. klasickém období (**-250 př.Kr. až 900**), kdy se sjednotili do dvou vzájemně soupeřících království **Tikal** a **Calakmul**. Budovali města s pyramidovitými chrámy a paláci, které byly chápány spíše jako centra náboženských kultů (nejvýznamnější byl **Teotihuacan**) a obyvatelstvo žilo spíše ve vesnicích v okolí, ačkoli třeba v Tikalu žilo na 50 000 obyvatel. Lidské oběti (někdy dost krvavé a brutální, například vytrhávání ještě tepajícího srdce z hrudi) a užívání halucinogenních rostlin byly při obřadech běžné. Zdrojem obětí byli zajatci, a protože Mayové byli velmi válečně založená civilizace, měli jich dostatek (ve výjimečných případech mohli být obětováni tisíce zajatců). Podstatný průlom v archeologickém průzkumu nastal s použitím nových metod, jako například laserového snímání povrchu z letadla. Bylo tak odhaleno, že středoamerická džungle skrývá na šedesát tisíc dalších architektonických objektů a dnes je jasné, že známe pouze centrum celé civilizace. S trochou nadsázky je to podobné, jako bychom za středověké Čechy považovali jen Prahu a teprve poté zjistili, že tvořila pouze centrum země. To znamená, že tam, kde dnes roste prales, tam se nacházela pole, menší města a vesnice. Pro zajímavost podobná situace zřejmě existovala i v Jižní Americe a Amazonský prales, dříve považovaný za prastarý, z velké části existuje jen pouhých 500 let a mnohá dnes zarostlá místa byla hustě osídlena.

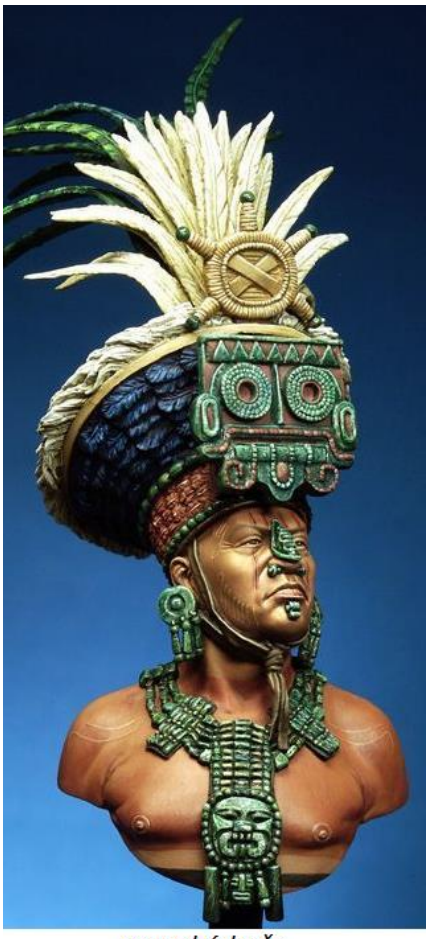

mayský kněz

V klasickém období se mayská společnost členila na víceméně uzavřené kasty – aristokracii, kněží, střední vrstvu, bojovníky, otroky a ostatní. Kněží byli často současně vládci a naopak. Ženy se těšily vysokému společenskému postavení (jména matek jsou uváděna přednostně před otci), doložena je řada královen. Světoznámou záležitostí je mayský kalendář, který je dokonce přesnější než dnes

používaný a dokázal měřit období dlouhé 63 081 429 let. V matematice používali nulu, kterou neznali Římané ani Řekové. Stavěli dálkové cesty skrz džungli a podzemní nádrže na pitnou vodu, vysušovali močály. Vrchol mayské civilizace je kladen mezi roky **500-800**. Poté postupně, z dodnes sporných příčin (konflikty, kontaminace pitné vody), došlo k opuštění mnoha míst a k přeměně na primitivní pěstitele kukuřice. Aztécká civilizace, zabírající již téměř celé Mexiko, se objeví až roku **1300** a tu, včetně zbytků Mayů, si snadno podmaní španělští konkvistadoři (dobyvatelé) roku **1521**.

rekonstrukce města Palenque

Teotihuacan

511 – †první franský král Hlodwig I.

slonovinová plaketa Hlodwigova křestu (9. stol., Amiens)

Jeho jméno se v pramenech objevuje též jako Hlodowig, Chlodowech nebo Clowis (čes. Chlodvík). Byl vnukem Merowiga, účastníka bitvy na Katalaunských polích proti Attilovým Hunům a zakladatele rodu ***Merovejců***, kteří vládli germánským ***Frankům*** kolem středního (***Ripuárští Frankové*** v Německu s centrem v Kolíně) a dolního toku řeky Rýn (***Sálští Frankové*** v Belgii). Hlodwig vládl zpočátku jen okolí města **Tornacum** (dnešní Tournai v Belgii), roku **486** však porazil posledního římského vládce v Galii **Syagria**, který po rozpadu Západořímské říše roku **476** vyhlásil na severozápadě dnešní Francie vlastní království s centrem ve městě **Augusta Suessionum** (Soissons). Jelikož znal politickou situaci v Evropě, roku **496** se prozíravě rozhodl přijmout křesťanství s celou svou rodinou a všemi členy svého dvora. Potřeboval podporu nejen křesťanského obyvatelstva Galie, ale zejména místních biskupů a církevních představitelů. A když roku **507** porazil ***Vizigóty*** z **Akvitánie** na jihozápadě Francie a donutil je přesunout se na Pyrenejský poloostrov do Hispánie, položil tak základy **Franské říše** (přesněji Království Franků, lat. Regnum Francorum). Pouze ***Burgundi***, jejichž sídla se nacházela na

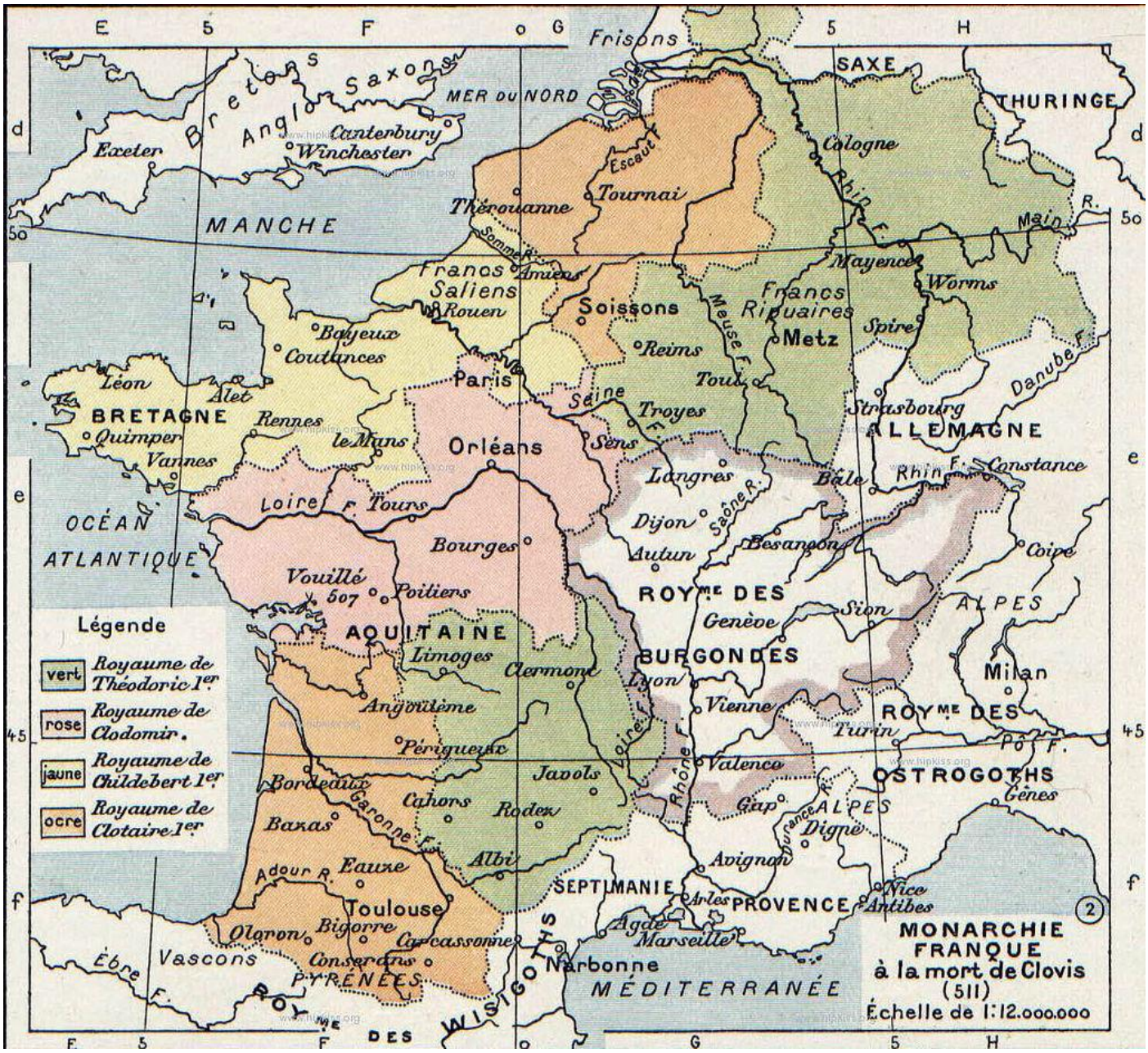

jihovýchodě Francie, zatím své državy uhájili. Mimochodem od roku **492** byl Chlodvík ženatý s dcerou burgundského krále **Chrodechildou** (též Chlothilde). Císaři východořímské říše **Anastasiovi I.** (*431 †518) tak nezbylo, než Chlodvíka roku **508** formálně uznat.

Od Chlodvíka pochází také vůbec první středověký zákoník (od dob starověkého Říma) zvaný ***Lex Salica*** (též *Pactus legis Salicae*). Přesněji šlo o soupis zvykového práva, který je tak významným pramenem pro poznání sociálních a hospodářských poměrů, které ještě nebyly příliš ovlivněny římským právem. Hlavním bodem je následnictví krále, předávané výhradně v mužské linii a dělení pozůstalosti mezi syny rovným dílem, přičemž ženy, pokud jsou posledními členkami rodu, mají právo přenést dědictví na své vlastní syny. Po Chlodvíkově smrti tak byla Franská říše rozdělena – nejstarší syn z prvního manželství **Theuderic I.** (*485 †533) obdržel **Métské království** (*Regnum Mettisorum*), **Chlodomer** (*495 †524) **Orleánské království** (*Regnum Aurelianorum*), **Childebert I.** (*496 †558) **Pařížské království** (*Regnum Parisiorum*) a **Chlothar I.** (*497 †561) **Soissonské království** (Regnum Suessionum). Akvitánie byla též rozdělena – západní polovina se stala součástí Soissonského království, zatímco východní Métského.

518 – †císař Anastasius Dicorus

zlatý solidus císaře Anastasia

Byzantský (východořímský) císař Anastasius, kterému jeho současníci přezdívali **Dicorus** (v překladu "Dvouoký", jelikož měl jedno oko černé a druhé modré), zemřel bezdětný. Novým císařem byl vojenskými veliteli zvolen ve svých 67 letech důstojník elitní císařské gardy zvané *Excubitores* **Iustin** (*450 †527, celým jménem Flavius Iustinus, čes. **Justin**) a stal se tak zakladatelem nové vládnoucí dynastie ***Justiniánovců***. Mimochodem původem byl prostým pasákem prasat z Ilýrie (z okolí dnešního města Skopje), ani neuměl číst a psát. Jako mladík ještě se dvěma přáteli utekl před loupeživými nájezdy barbarů a společně se dostali do Konstantinopole. Neměli nic než otrhané oblečení, ale Justinovi se poštěstilo, když byl přijat k armádě (o jeho dvou společnících už se nedovídáme nic). Justinova kariéra nabrala strmý vzestup, vyznamenal se ve válce proti Peršanům, obdržel postupně tituly *tribun* (vyšší důstojník), *comes* (vysoký úředník u císařského dvora) a stal se také *senátorem*, které mohl vybírat pouze císař. Justin je proto příkladem naprosto mimořádného vzestupu z nejnižších vrstev římské společnosti až na její samotný vrchol.

518 – Antové

(Prokopius – Gótské války III, kap. 40)

V době Justinovy vlády se po dlouhé době objevují zprávy o ***Antech***. Co se s nimi dělo od roku **380**, kdy byl zabit ve válce s Góty jejich král Boz, o tom prameny mlčí. Byzantští kronikáři si jich všímají až po více jak sto letech, když provedli loupežný nájezd do provincií v **Thrákii**. Kdy přesně se tak stalo, pouze odhadujeme, neboť Prokopiova zmínka ve spojitosti s mnohem pozdějšími boji s Anty v roce **550** je poněkud matoucí: *Germanus měl vysokou reputaci mezi těmito barbary, a sice z následujícího důvodu. Během vlády Justiniána, Germanova strýce, Antové, kteří žili v sousedství Sklavinů, překročili Dunaj s početnou armádou a vpadli do římských provincií. Císař nedlouho předtím, než se tak stalo, povýšil Germana na vrchního velitele pro Thrákii*.

Germanus byl význačným byzantským generálem (†550). Jenže císař **Iustinianus** (*482 †565, čes. **Justinián**), který vládl v letech **527-565** a ke kterému se ona zpráva vztahuje, nebyl Germanovým strýcem, nýbrž jeho bratrancem. Germanovým strýcem byl Justiniánův strýc Justin, který vládl v letech **518-527**. Ve skutečnosti to není jediné Prokopiovo zaměňování obou členů Justiniánské dynastie. Kdy přesně byl Germanus povýšen na vrchního velitele pro Thrákii (*magister militum per Thraciam*), nevíme. Dle některých teorií se tak muselo stát před rokem **519**, kdy je v dopise papeže **Hormisdata** (papežem byl v letech **514-523**) adresovaném přímo Germanovi, titulován jako *vir illustris*, což v římské (a Byzancí přejaté) terminologii označovalo držitele některého z nejvyšších úřadů, kam se řadil i titul *magister militum*. Vrchním velitelem pro Thrákii byl od roku **514** byzantský generál **Vitalianus** (†520). Ten se krátce po svém jmenování vzepřel tehdejšímu císaři **Anastasiovi** (vládl v letech **491-518**) a tuto vzpouru vedl z Thrákie až do Anastasiovy smrti roku **518**, kdy byl novým císařem Justinem povolán do Konstantinopole, omilostněn a jmenován vrchním velitelem celé byzantské armády (*magister militum in praesenti*). Germanus tak mohl být vrchním velitelem pro Thrákii jmenován ještě za vlády Anastasia a aby s omilostněním Vitaliana po Anastasiově smrti nedošlo ke kolizi, Vitalian byl prostě povýšen a Germanovi byl titul ponechán. Ze všech těchto okolností některé teorie vyvozují, že Germanus si musel vydobýt svou reputaci proti Antům mnohem dříve jako nižší velitel a jejich loupežný nájezd roku **518** možná souvisel s Vitalianovou vzpourou.

Zpráva je však důležitá především z jiného důvodu. Dovídáme se, že Slovani žili už nějaký čas v nížinné oblasti levého břehu Dunaje v dnešním Rumunsku, která je dnes známa jako Valašsko. V předchozích staletích tato oblast pravděpodobně zůstala z velké části vylidněna, když se původní Dácké a Thrácké obyvatelstvo stáhlo do okolních hor a nížiny se ocitly napospas sarmatským ***Roxolanům***, kteří z pramenů mizí až s příchodem ***Hunů*** a ***Gótů*** na **konci 4. století**. Můžeme se tedy právem domnívat, že první Slovani se zde usadili možná už s jejich příchodem jako otroci, minimálně pak rozpad Hunské říše na **konci 5. století** byl hlavním impulsem antské expanze na Balkán. Ze všech zmínek také vyplývá, že někteří dokonce udržovali spojenectví s volně se potulujícími zbytky Hunů.

524/525 – †filozof Boethius

Je označován za "posledního Římana" a zároveň prvního filozofa středověku. Přestože většina jeho díla není jeho původní a spíše se jedná o překlady starších autorů, zejména Platóna a Aristotela, v jistém smyslu tím završil antickou vzdělanost a velkou měrou se tak zasloužil o její zprostředkování středověkým učencům, a to velmi erudovaným a poutavým stylem psaní. Je také považován za zakladatele západoevropského univerzitního učení.

Žil v **Římě** a pocházel ze starého aristokratického rodu. V roce **520** Boethiovo nadání ocenil ostrogótský král **Theodorich** (*454 †526) a jmenoval ho správcem svého dvora (*magister officiorum*). Z nejasných důvodů však byl obviněn z velezrady, pravděpodobně ve spojitosti s Byzantinci, poté zbaven titulu, majetku, uvězněn a nakonec bez soudu popraven.

525 – Mandylion

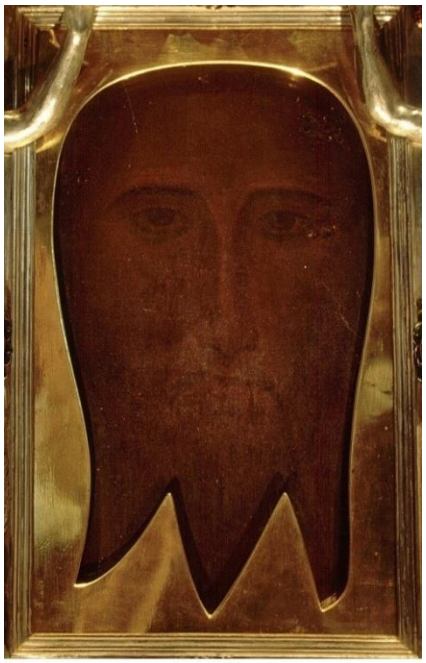
Mandylion

Podle legendy nemocný edesský král **Abgar** (†kolem 50) poslal svého malíře **Hanana** (biblický **Ananiáš**) za Ježíšem do Palestiny, aby namaloval jeho portrét, který by ho uzdravil z těžké nemoci. Malíř však nedokázal svůj úkol splnit a tak Ježíš přitiskl svou tvář na ubrus ze stolu. Otisk své tváře zaslal králi, který obraz políbil a tím se údajně uzdravil. Název **Mandylion** pochází z řeckého slova *mandúlion*/*mantilion* (lat. *mantelium*), což v překladu znamená "ručník" nebo "ubrus na stůl".

Celý příběh je ovšem dle některých teorií smyšlenkou. Antický historik **Eusebios Kaisareios** (*260/265 †339/340) tvrdil, že přeložil ze syrštiny autentický dopis krále Abgara Ježíšovi, ve kterém se ho ptá na lék na svou nemoc. Ježíš prý odpověděl dopisem, že pošle svého žáka. O žádném Ježíšovu obrazu se tu ještě nemluví.

Roku **384** navštívila galská poutnice **Egeria** syrskou **Edessu** (dnešní Sanliurfa v Turecku) a od tamního biskupa se nechala provést městem. Měl jí vyprávět o všemožných zázracích, které Edessu zachránily před dobyvačnými pokusy Peršanů a údajně jí nechal nahlédnout do korespondence mezi králem Abgarem a Ježíšem. Ani v Egeriiných zápiscích se nemluví o žádném obrazu.

Další vývoj legendy zaznamenáváme kolem roku **400**, kdy se objevuje syrsko-křesťanský spis o životě Ježíšova učedníka **Tadeáše** (syr. Addai), který legendu o pomoci králi Abgarovi doplňuje již o zmiňovaný obraz a další detaily. Dovídáme se také, že poté, co Abgarovi následníci upadli zpět do pohanství, edesský biskup ukryl zázračný obraz do skrýše ve zdi společně s hořící lampou. Když bylo město obleženo Peršany, byla skrýš náhodou objevena, údajně s lampou stále hořící. Navíc se prý díky jejímu plamenu obraz z plátna obtiskl do dlaždice, kterou byla skrýš zapečetěna. Oheň lampy také posloužil k zapálení oleje vylévaného na Peršany snažící se dostat na hradby. Tato dlaždice, zvaná **Keramidion**, je mimochodem dodnes uchovávána v Gruzii.

K roku **525** Prokopius přináší zprávu o tom, že po povodni způsobené řekou Daysan, dnes již vyschlou, ale tehdy protékající městem, se během oprav poničených domů objevil ukrytý mezi zdmi Mandylion, popisovaný Eusebiem. Na doplnění uveďme, že k oblehání města Peršany roku **544** Prokopius tvrdí, že nad bránou byl nápis s Ježíšovým slibem, že "žádný nepřítel nikdy nevstoupí do města", údajně pocházející z Ježíšova dopisu Abgarovi. Prokopius poznamenává, že těmto zkazkám příliš nedůvěřuje, nicméně že motivací perského šáha bylo tento slib, který mu prý stále vrtal hlavou, vyvrátit jako falešný. Město se mu ale dobýt nepodařilo.

V 10. století bude Mandylion z Edessy odvezen do Konstantinopole a tam zůstane, dokud nebude město roku **1204** dobyto účastníky **Čtvrté křížové výpravy**. Plátno pak bude uloupeno spolu s dalšími relikviemi (jako například **Trnovou korunou**, kterou měl na hlavě Ježíš při svém ukřižování) a uloženo v pařížské kapli Sainte-Chapelle. Během Velké francouzské revoluce bude plátno odvezeno do Vatikánu, kde se nachází dodnes.

525 – *Anno Domini*

Někdy mezi lety **492-496** se do **Říma** přestěhoval mnich **Dionysius** řečený **"Exiguus"** (*470 †544, čes. "Skromný"), jinak člen komunity tzv. ***Skythských mnichů***, kteří působili v bývalé provincii Scythia Minor. Do Říma přišel v době papeže **Gelasia I.**, který se s Dionysiem setkal na návštěvě **Konstantinopole** a mladý mnich, který uměl plynně řecky i latinsky, se mu zalíbil natolik, že ho požádal o přeložení řecky psaných dokumentů z papežské knihovny do latiny, například průvodce kostelní administrativou nebo dekrety z prvních čtyř ekumenických koncilů v Nikaie (325), Konstantinopole (381), Ephesu (431) a Chalkedonu (451). Ve své práci pak pokračoval i za pontifikátu dalších papežů a mimo jiné se spřátelil s ministrem ostrogótského krále Theodoricha **Cassiodorem** (*488 †583), o kterém jsme se zmiňovali jako o zdroji informací pro kroniku gótského kronikáře v byzantských službách **Jordana** (†po 552), díky němuž se nám tak dochovaly nestarší zprávy o Antech a Sklavinech. Cassiodorus o Dionysiovi ve svém díle poznamenal, že až do konce života, byť ve službách papeže, zůstal prostým mnichem. Dle různých teorií byl skythského původu jako jiní členové jeho komunity, dle jiných gótského nebo thrácko-římského, neboť prý byl nějak příbuzensky spjatý s generálem **Vitalianem**, který sám je v dobových pramenech označován jako Gót nebo Skyth.

Dionysiovým nejvýznamnějším počinem bylo stanovení nového počítání letopočtu, zvaného *Anno Domini*, tj. "Léta Páně". Starší počítání se řídilo termínem *Anno Diocletiani*, tedy počátkem vlády římského císaře Diokleciána v roce **284**. Dionysius nechtěl pokračovat v udržování paměti na pohanského císaře, který krutě potlačoval křesťany a rozhodl se raději uctít památku Ježíše Krista počítáním letopočtu ode dne jeho narození. Začal procházet knihovnu a sbírat materiály pro své výpočty, při nichž patrně vyšel ze tří základních poznatků. Za prvé, že k ukřižování Krista došlo zhruba před 500 lety. Za druhé, že Kristus zemřel ve věku třiceti let. A za třetí, že Kristus vstal z mrtvých o Velikonocích 25. března. Jde však pouze o dohady, jeho přesný postup neznáme. Víme jen, že využíval také seznamy konzulů. Vypočetl odpovídající rok, v němž připadla velikonoční neděle na požadované datum a který se shodoval s dobou Kristova života a po odečtení jeho věku dospěl k výsledku, že se narodil před 525 lety od nástupu do úřadu římského konzula Flavia Proba. Dionysiův letopočet se rychle ujal a dodnes ho používá celá euroatlantická společnost.

526 – †ostrogótský král Theodorich

30. srpna zemřel na úplavici muž, jenž přivedl Ostrogóty z Balkánu do Itálie, kterou si podmanil roku **493** a prohlásil se za náměstka byzantského císaře (tehdy Anastasia). Fakticky se však stal nezávislým vládcem a snažil se o obnovu Západořímské říše pod svou vlastní vládou. Svého cíle chtěl dosáhnout svazkem germánských království na území bývalého impéria, což mu znemožnil jeho švagr a franský král **Hlodwig I.** (Theodorichova manželka byla Hlodwigova sestra) svým vlastním křtem. Vládu jako regentka po Theodorichově skonu převzala jeho dcera **Amalaswintha** (*495 †534/535) do doby, než dospěje její tehdy desetiletý syn **Athalarich** (*516 †534), kterého měla s ostrogótským velmožem **Eutharichem** (†522). Amalaswintha se mu snažila poskytnout klasické římské vzdělání, což ostrogótští velmoži považovali za zženštilost a snažili se ho naklonit na svou stranu. I proto, že se jim nelíbily Amalaswinthiny snahy o přátelské vztahy s císařem **Justinem I.** V důsledku vlivu velmožů Athalarich brzy propadl alkoholu a bujarým radovánkám.

Pro zajímavost dodejme, že za Theodorichovy vlády proběhly roku **523** poslední hry ve slavné římské gladiátorské aréně zvané Colosseum, kritizované za neúměrnou nákladnost.

možná podoba císaře Justiniána
(podle mozaiky v chrámu San Vitale v Ravenně)

527 – císař Justinián I.

Prokopius napsal, že Justina v posledních letech vlády postihla stařecká demence a často se stávalo, že svými slovy způsobil smích. Jelikož se svou manželkou **Lupicinou**, která byla údajně otrokyní barbarského původu, neměl žádné děti, stal se po **Justinově** smrti roku **527** novým císařem jeho synovec ze strany sestry Vigilantie **Justinián I.** (*485 †565, celým jménem Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus). Ten pokračoval v úspěšném bourání starých aristokratických zvyklostí kolem císařského dvora, neboť na trůn nastupoval po boku manželky a bývalé herečky **Theodory** (*500 †548).

529 – Benediktinští mniši

Mnišský způsob života, tedy zřeknutí se světských záležitostí, rozjímání a oddání se bohu, jako takový existoval už ve starověku. Nejstarší zprávy o něm pochází z Indie, kde se v **-5. století** krátce po sobě objevili následníci nenásilných učení *buddhismu* a *džainismu*. Z předkřesťanského světa patří k těm známějším ještě komunita snažící se nejen o studium filozofie, ale také o spravedlivý způsob života, kterou kolem sebe shromáždil řecký kněz, filozof, matematik a astronom **Pythagoras** (*-570 př.Kr. †-510 př.Kr.). V pořečtěném Egyptě to byli zejména *Therapeuti* z Alexandrie, jejichž učení dle některých teorií vycházelo z buddhismu. Méně známé je židovské hnutí *Essejců*. Vesměs ale Pythagorejci, Therapeuti ani Essejci neměli dlouhého trvání. V křesťanství jsou mniši doloženi od **2. století.** Většinou se však jednalo jen o jednotlivce, kteří odcházeli do neobydlených oblastí rozjímat nad duchovními otázkami a žili v osamění jako poustevníci, výjimečně se sdružovali do menších komunit, nesvázaných nějakými striktními pravidly. Inspirací pro ně byli zejména **Jan Křtitel** (pokřtil Ježíše), později také svatý **Antonín** (řec. Antonios, *251 †356), který v egyptské poušti založil vůbec první křesťanský klášter (lat. *cenobium*), ve kterém mniši začali žít společně podle pravidel zvaných staročesky *řehole* (z latinského *regule*). Proto je Antonín nazýván **"Otec mnichů"**. Nedlouho po Antonínovi roku **318** založil vlastní klášter řecko-egyptský voják **Pachomios** (*292 †346) ve službách císaře Konstantina Velikého, který se během jednoho tažení seznámil s křesťany a po svém propuštění z armády se zřekl světského života. Pachomiovu řeholi rozvinul byzantský filozof a biskup **Basileios Kaisareios** (*330 †379) a stala se tak základem pro klášterní život východního ortodoxního ritu. Jinak slovo mnich pochází z řeckého *monakhos*, ve významu "osamělý".

První klášterní komunitu mnichů v Evropě založil **Benedictus Nursianus** (*480 †547, čes. **Benedikt z Nursie**). Pocházel z římské aristokratické rodiny z města **Nursia** (dnešní Norcia) ve střední Itálii, jinak o jeho životě víme jen velmi málo. Na studia byl poslán do Říma, ale nespokojen s životem, který tam spatřil, rozhodl se jen ve společnosti své staré chůvy najít klidnější místo na venkově, daleko od neřestí velkoměstského života. Při jedné procházce horským údolím se však setkal s poustevníkem **Romanem** a po rozhovoru s ním se stal poustevníkem. Na rozdíl od jiných mnichů však Benedikt nesdílel stejný názor na osamocenost. Podle něho totiž nepřinášela žádný užitek a proto raději kolem sebe shromáždil podobně smýšlející mnichy, kteří by si navzájem pomáhali a diskutovali o duchovních tématech. Pro svůj domov si vyhlédli kopec nad městečkem **Casinum**, zhruba 135 km jihovýchodně od Říma, kde roku **529** založili **klášter Monte Cassino**. Benedikt klášter až do konce života neopustil a sepsal zde pravidla klášterního života, tzv. Benediktinskou řeholi. Odtud také pochází jiný název pro mnichy – řeholníci. Řehole obsahuje v 73 článcích teoretický a duchovní základ mnišství, katalog dobrých skutků, popis tří hlavních ctností (poslušnost, mlčenlivost a pokora) a také návod, jak žít a jak nakládat s hmotným majetkem. Celou řeholí pak prostupuje inspirace pozdně antickým filozofem svatým **Augustinem** (*354 †430) a jeho souborem pravidel pro život komunit v duchu bratrství. Heslem benediktinů se stalo *"Ora et labora"*, čes. *"Modli se a pracuj"*.

Zpočátku zůstali Benediktini poměrně izolováni, ale když klášter roku **580** vyloupili Langobardi při svém dobývání Itálie, mniši utekli do Říma, odkud se v následujících desetiletích začalo jejich učení šířit do celé Evropy, a to díky podpoře papeže **Řehoře I.** (**590-604**), který je také autorem nejstarší a zároveň v podstatě jediné hagiografické legendy o Benediktově životě. V době římsko-německého

klášter Monte Cassino (současný vzhled)

císaře **Karla Velikého** (**768-814**) byla benediktinská řehole přijata jako vzorová klášterní ústava pro celou Svatou Říši Římskou a do českých zemí se dostala v **10. století**. Benediktinské kláštery, jejichž součástí často byly špitály pro nemocné, také byly u zrodu věhlasné klášterní medicíny, založené na tradičních znalostech léčivých bylin. Dodejme, že název Benediktini se rozšířil až s nástupem vrcholně středověkých reformních mnišských směrů, jako například *Augustiniáni* (1059), *Cisterciáci* (1098), *Františkáni* (1209), *Dominikáni* a další. Na rozdíl od nich ale zůstaly benediktinské kláštery autonomní a nepodléhaly nějaké hierarchické filiaci s jedinou nejvyšší autoritou. Původně se Benediktinům říkalo **Černí mniši**, podle jejich typického černého hábitu.

531 – Pád Durynského království

Ve středním Německu, s jádrem mezi pohořím Harz a řekou Saale a s hlavním sídlem ve **Scithingi** (dnešní Burgscheidungen), se od **druhé poloviny 5. století** nacházelo království germánského kmene ***Durynků*** (spravněji *Thuringů*). Průzkum durynských pohřebišť odkryl lebeční deformace, které naznačují přítomnost Hunů a sňatky Durynků s hunskými ženami. Ze šperků nalezených v hrobech je rovněž evidentní, že Durynkové vyhledávali manželky i mezi Ostrogóty a Langobardy. Svého vrcholu dosáhli na **počátku 6. století**, kdy jejich území dosahovalo na západě až ke Krušným horám (a možná až za ně do Čech) a na východě hraničilo s mocnou Franskou říší. A právě její rozpínavost se Durynkům stala osudnou roku **531**, kdy poslední durynský král **Hermanafrid** (†532) nedodržel závazky ze spojenectví s mětským králem **Theudericem I.** (†534) z dynastie Merovejců, s nímž se spojil v boji proti svému bratru **Baderichovi**. Vzájemný spor Hermanafrida a Theuderica se vyhrotil v útok Franků a **bitvu u řeky Unstrut**, z níž Hermanafrid vyvázl se štěstím. O rok později se Hermanafrid dostavil na mírové jednání s Theudericem, ale za nejasných okolností ho údajně kdosi svrhnul z hradeb. Hermanafridova manželka a neteř ostrogótského krále Theodoricha **Amalaberga** utekla do Itálie, kde byla později zajata Byzantinci a dopravena do Konstantinopole. Její syn **Amalafrid** sloužil v byzantské armádě a dcera **Rodelinda** byla provdána za langobardského krále **Audoina** (†563/565). Západní oblasti Durynska od řeky Saale se staly součástí Mětského království, pro něž se rychle vžil název **Austrasia** (fransky *Osterrike*, "Východní království"). Východní oblasti od řeky Saale v následujících desetiletích osídlili ***Srbové***, zatímco severní oblasti obsadili ***Sasové***, kteří podle pozdější tradice bojovali proti Durynkům na straně Franků.

Ve stejné době bojovali Frankové proti ***Vizigótům***. Roku **507** byli Vizigóti vypuzeni z Akvitánie a na území dnešní Francie jim zůstal jen přímořský pás bývalé římské provincie **Septimania**, kam se do města **Narbo** (dnešní Narbonne) přesunulo královské sídlo z Akvitánie. Za vizigótského krále **Amalarica** (*502 †531) pak byla roku **529** svými bratry provdána jediná Hlodwigova dcera **Chrodechilde**. Tu měl Hlodwig ze všech svých dětí nejraději a nabádal své syny, aby ji ochraňovali. Proto, když pařížský král **Childebert I.** obdržel Chrodechildinu stížnost, že její manžel Amalaric ji ponižuje, neváhal a vypravil vojsko, které bez potíží Septimanii obsadilo. **Amalaricovi** se sice podařilo uprchnout do **Barciny** (španělská Barcelona), kde ho ale zavraždili jeho vlastní bojovníci. **Chrodechilde** na cestě do Paříže onemocněla a zemřela. Frankové se nicméně ještě nepokusili Septimanii připojit ke své říši a zůstala nadále Vizigótům, kteří však natrvalo přenesli své hlavní město do Barcelony.

532 – Modří a Zelení

Antická římská a po ní byzantská společnost měla velmi dobře vyvinutý systém frakcí (nebo také obcí), známých jako *démes* (z řeckého *demos*, v překladu "lid"). Jejich členové se kromě politického života účastnili také sportovních akcí (zejména pravidelně konaných závodů vozů) a z toho pak vzešla mnohdy vysoká vzájemná rivalita. Podobným příkladem byli konstantinopolské obce ***Modrých*** (*Veneti*), ***Zelených*** (*Prasini*), ***Červených*** (*Russati*) a ***Bílých*** (*Albati*), z nichž nejvlivnější byli první dvě jmenované. U nich fungovala i náboženská rivalita – modří vyznávali dyofyzitismus o dvojí přirozenosti Ježíše Krista (božské a lidské), kdežto zelení monofyzitismus o jeho jediné božské přirozenosti. Úsměvná se může dnes zdát jejich snaha na hipodromu (koňském závodišti) v přestávkách mezi jednotlivými závody vykřikovat politické požadavky, a tak ovlivnit přítomného císaře, který jejich moc musel dokonce často respektovat, jestli chtěl mít klid na vládu. Bez dobrých vztahů s jejich vůdci totiž nemohl ani dost dobře udržovat pořádek v ulicích.

Roku **531** bylo několik členů Modrých a Zelených zatčeno a obviněno z účasti na několika vraždách, které se staly během závodů na hipodromu. Nepokoje a potyčky po závodech nebyly nic neobvyklého a dají se přirovnat k vandalství současných fotbalových chuligánů. Vražda je ale vražda a zatčení byli odsouzeni k trestu smrti. Jenže **10. ledna 532** se dvěma z nich, shodou okolností jednomu Modrému a druhému Zelenému, podařilo z vězení uprchnout a schovat se v jakémsi klášteře. Císař Justinián se v té době soustředil na vyjednávání s Peršany a chtěl celou záležitost rychle odbýt. Na 13. ledna tedy vyhlásil nové závody a tresty všech zatčených změnil jen na vězení. To ovšem Modrým ani Zeleným nestačilo a dožadovali se kompletního zproštění viny.

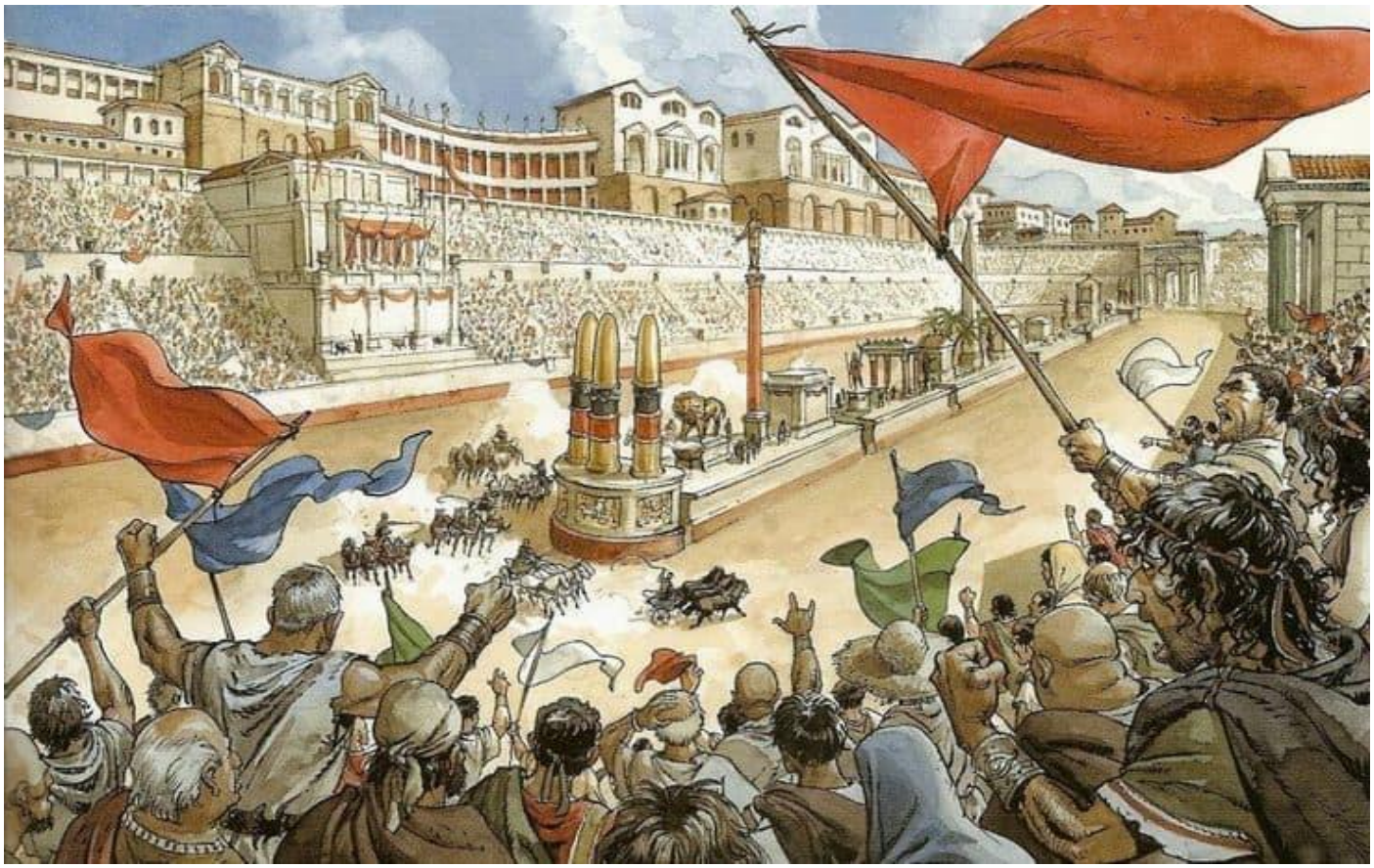

Justinián byl silně nepopulární. Především pocházel z nejnižší vrstvy společnosti (jeho strýc Justin byl vesnickým pasákem vepřů) a císařovna navíc obskurní herečka, zatímco konstantinopolská aristokracie měla za sebou mnohdy staletí vlastní rodové historie ještě z dob antického Říma a Řecka. Na popularitě mu nepřidaly ani neúspěchy na bitevním poli proti Peršanům, což rozdmýchávalo hlasy o jeho neschopnosti vládnout. Ještě hůře byli vnímáni jeho dva nejvyšší úředníci právník a rádce **Tribonianos** (†542) a pretoriánský prefekt a velitel konstantinopolské stráže **Ioannis Kappadokis** (†po 548), kvůli vysokým daním, které zavedli a pro jejich zkorumpovanost, u Ioanna navíc umocněnou jeho surovou povahou. Neudělení milosti tak bylo jen onou pověstnou jiskrou, která zažehla již delší dobu doutnající plamínek.

13. ledna 532 se pořádal na hipodromu slíbený závod. Jelikož císařský palác se nacházel hned u něj, mohl Justinián z bezpečí vlastní lóže sledovat dění. Diváci z obou frakcí skandovali nejprve obvyklá hesla "Modří!" a "Zelení!", ale po dvaadvacátém závodě začali provolávat "Níká!", což řecky znamená "vítězství". Pro nepokoje v hledišti byly závody přerušeny, vzápětí se rozlícený dav vyhrnul ven a zamířil k branám paláce, kde začal vyvolávat požadavek na propuštění vězňů. Justinián povolil prefektovi Ioannovi tvrdý zákrok, po kterém zůstali na ulicích mrtví a těžce zranění. To paradoxně způsobilo spojenectví Modrých i Zelených, kteří teď společně požadovali Ioannovo odvolání a potrestání za nepřiměřenou brutalitu. Jenže císař jejich žádost nevyslyšel a bouře den za dnem sílily. Nejprve vzplálo vězení, pak několik veřejných budov a brzy už hořely celé čtvrtě. To už na stranu vzbouřenců přešlo i několik oddílů městské stráže a v ulicích nastala totální anarchie, kdy zdivočelá lůza loupila, zapalovala domy a vraždila na potkání. Justinián se prý v těch chvílích nepochopitelně zavřel do soukromé kaple, modlil se o zázrak a uvažoval o útěku, od něhož ho odvrátila jeho manželka **Theodora**, která prohlásila, že raději zemře jako hrdá císařovna, než jako ustrašený uprchlík.

Justinián se vzchopil a pátého dne již zcela nezvladatelného řádění povstalců to zkusil nejprve mírovou cestou. Pověřil několik odvážných kněží, "vyzbrojených" pouze ostatky svatých, aby se pokusili svolat všechny ke křesťanskému smíru a odpuštění. Kněžím se však dostalo jen přídělu kamení a cihel. Justiniánovi tedy nezbylo než sáhnout k síle. Povolal do zbraně mladého a zcela loajálního velitele elitního jízdního oddílu bucellariů **Belisaria** (*505 †565) i s jeho 7000 vojáky, kteří dovedli kněží do bezpečí a perfektně organizovanou akcí rozehnali rozvášněný dav. Justinián spokojený s touto ukázkou síly se ještě jednou pokusil o smírné řešení a navrhl setkání na hipodromu, kde ho však přivítal déšť kamení. I tak ale stále váhal s použitím ráznějšího řešení, přestože navíc situaci využilo několik nespokojených senátorů přivedením polozapomenutého synovce bývalého císaře Anastasia **Hypatia** na hipodrom a provoláním ho novým císařem. Iniciativy se nakonec chopila Theodora a přikázala Belisariovi shromáždit veškeré použitelné vojenské oddíly, dalšímu generálovi huno-gepidského původu **Mundovi** povolat do zbraně ***Huny***, udeřit na povstalce a zatknout Hypatia. Oba se probili hořícími ulicemi až k hipodromu, jehož zabarikádovanou bránu vzal Belisarius zteč a

napochodoval dovnitř vyzývaje k vydání Hypatia. Odpovědí bylo kamení a strhl se boj na závodišti, v lóžích, řadách sedadel i vnitřních prostorách. Lůza však neměla proti profesionálně vycvičeným vojákům žádnou šanci. Tento moment prý využil *démarchos* (vůdce) Modrých k vraždě démarcha Zelených, protože od Justiniána obdržel společně se zlatem zprávu o podpoře a udělení milosti, pokud mu pomůže. Hypatius skončil v poutech a Modří, s tichým souhlasem Justiniána, následně v ulicích rozpoutali teror a doslova hon na zbývající Zelené. Navečer pak předák Modrých oznámil, že všichni zrádci císaře byli v celém městě pobiti. Kronikář Prokopius uvádí, že jen poslední den nepokojů prý bylo zabito na 35 000 lidí. Hypatius byl neprodleně popraven a tak skončilo povstání, které do kronik vešlo pod názvem "Níká".

532 – Sklavini

(Prokopius – Gótské války III, kap. 14)

Ve čtvrtém roce vlády císaře Justiniána, tedy roku **530**, byl novým vrchním velitelem pro Thrákii jmenován byzantský generál **Chilbudius** (†533), střídaje tak Germana, který byl pravděpodobně povýšen. Chilbudius byl nejspíše gótského původu, neboť ozvěnu jeho jména zachycujeme v pozdějších stoletích ve jméně *Hillibodo*. Tento Chilbudius začínal jako obyčejný voják za vlády císaře Justina. Podle Prokopia byl statečný, rozhodný a nehledal bohatství, čehož si brzy všimli jeho nadřízení. Své schopnosti pak mohl předvést při mnoha příležitostech při obraně hranice proti barbarům, které Prokopius označuje za ***Huny***, ***Anty*** a ***Sklaviny***. Jednou si však na Chilbudia Sklavini počíhali, když měl kolem sebe jen malý oddíl, a v přesile na něj zaútočili a zabili ho. To je také zároveň první zmínka o Sklavinech v písemných pramenech.

Zajímává je existence náhrobního kamene nalezeného v **konstantinopolské čtvrti Phanar** (dnešní Fener), na němž stojí: *Zde odpočívá Chilibudis, syn Sanbatia, který zemřel dne 28. října 10. indikce. Chilbudiova manželka.* Důležitá je zmínka o tom, že nájezdy barbarů byly tou dobou již velmi časté. Zdali bylo jejich důvodem prosté kořistění, nebo něco jiného, nevíme.

533 – Hagia Sophia

Necelý rok probíhala na popud císaře Justiniána stavba hlavního křesťanského svatostánku **Hagia Sophia** v **Konstantinopoli** (v překladu "Boží moudrosti"), když zemřel jeden z jeho architektů **Anthemios Trallianos**. Z Anthemiova života v Konstantinopoli se dochovaly dvě úsměvné historky. Svého souseda Zenona několikrát vytočil k nepříčetnosti. Jednou prý vytvořil miniaturní zemětřesení vysíláním páry skrz kožené trubice, které upevnil mezi trámy a podlahu Zenonova salónu, zatímco bavil přátele. Podruhé simulováním hromu a blesku za použití dutého zrcadla. Říká se, že byl také prvním stavitelem přehrady u města Daras (dnešní Oguz na jihovýchodě Turecka), která se stala vůbec první doloženou stavbou za účelem regulace povodní.

Druhým z architektů chrámu byl **Isidoros Milétios**, který byl prvním, kdo shrnul Archimédovy matematické práce do uceleného souboru. Stavba chrámu byla dokončena roku **537**, pouhých pět let po začátku. Největším křesťanským svatostánkem byl téměř 1000 let, než ho velikostí překonala katedrála ve španělské Seville, dokončená roku 1520.

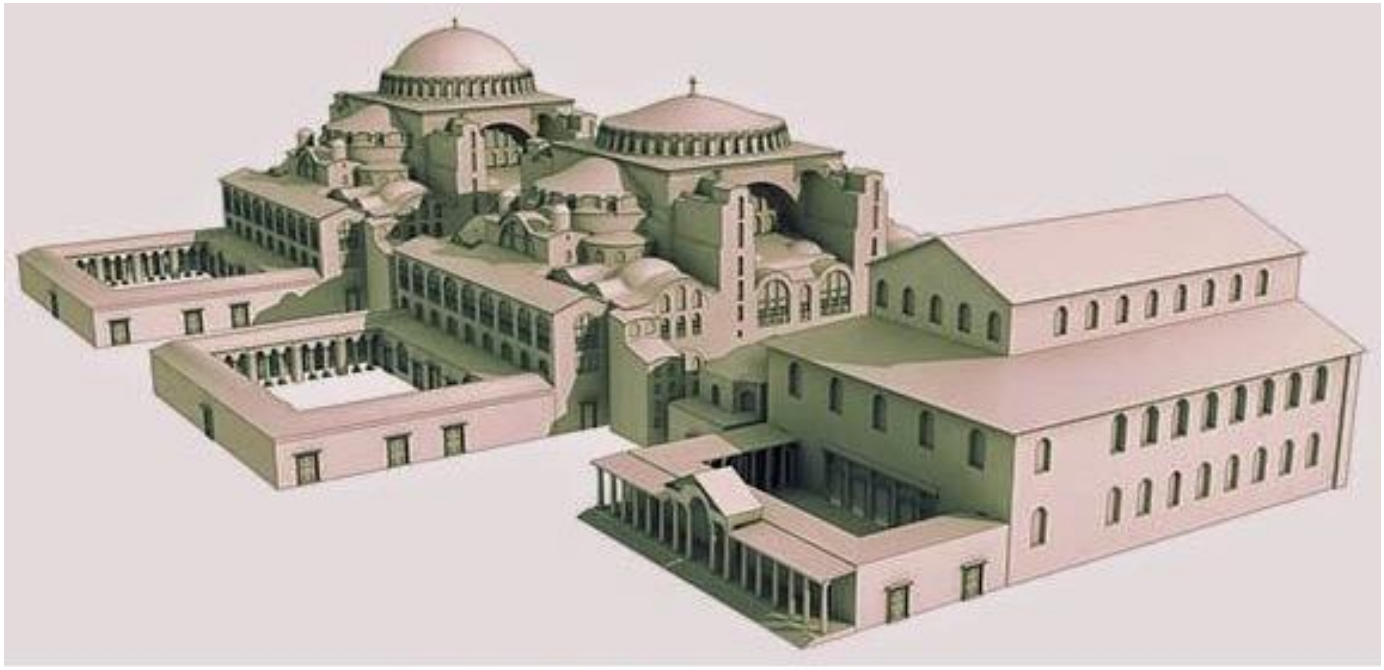

původní podoba chrámu Hagia Sophia

534 – generál Belisarius

Vandalské království (**435-534**) na území dnešního Tuniska, části Alžírska, Libye, na Baleárských ostrovech, Korsice a Sardinii, bylo mezi germánskými královstvími, které vznikly na troskách Západořímské říše, unikátní. Místo navázání kontinuity na existující římské sociálně-politické struktury, Vandalové (a Alani) je zcela nahradili těmi svými. Běžná římsko-provinciální populace Vandalského království, ovládnutá úzkou válečnickou elitou, však nadále mluvila latinsky, což dokládají latinské nápisy na mincích například posledního vandalského krále. Přetrvávající římský element, jehož důkazem byl například na dvoře ostrogótského krále Theodoricha filozof Boethius, na vandalském dvoře v **Karthágu** dokládá aktivní kruh básníků, mezi něž patřili **Luxorius**, **Flavius Felix** nebo **Blossius Aemilius Dracontius**, který byl mimochodem uvězněn kvůli své básni, v níž vyzdvihoval více římské císaře než vandalského krále **Gunthamunda** (484-496). Určitý posun od pověsti nejhorších pirátů Středozemního moře pak dokládají poměrně přátelské vztahy s Byzancí, zejména v období vlády byzantského císaře **Anastasia** (491-518) a vandalského krále **Thrasamunda** (496-523). A když roku **523** na vandalský trůn nastoupil **Hilderic** (*kolem 460 †533), jehož matka **Eudoxia** (*439 †466/474) byla dcerou západořímského císaře **Valentiniana III.** (425-455), toto přátelství se ještě více utužilo, neboť Hilderic byl podle Prokopia velmi přátelský a mírumilovný člověk, který dokonce nahradil vlastní portréty na mincích portrétem byzantského císaře **Justiniána I.** To se samozřejmě nelíbilo tradičněji založenému křídlu vandalských a alanských velmožů, které vedl Hildericův bratranec **Geilamir** (*480 †553). Hilderic byl roku **530** uvězněn, což Justinián využil k žádosti o jeho propuštění a znovunastolení. Geilamir předvídatelně odmítl s důvodem, že jde o vandalskou vnitřní záležitost, do které Justinián nemá co mluvit, čímž mu dal záminku k zahájení trestné výpravy.

Justiniánovy plány zprvu nevyvolaly velké nadšení, spíše naopak, neboť Byzantince stále strašila šedesát let stará katastrofa z roku **468**, kdy byla obrovská námořní expedice v počtu 1100 lodí a 100 000 mužů, která tehdejšího byzantského císaře přivedla na pokraj bankrotu, Vandaly naprosto zničena. Úředníci mající na starost finance varovali před značnou nákladností takového podniku a vojenští generálové upozorňovali před silou vandalského loďstva. Navíc teprve nedávno roku **532** skončila válka s Peršany. Nicméně pouze jediný člověk otevřeně vyjádřil svůj nesouhlas – prefekt **Ioannis Kappadokis**. Jedinou podporu našel Justinián mezi církevními představiteli, které dráždilo Geilamirovo obnovení perzekucí křesťanů v severní Africe.

Vandalská válka mezi Byzantskou říší a Vandalsko-Alanským královstvím v letech 533-534

① **Jaro 533 - rebelie v Tripolitánii.** Byzantské jednotky z Kyrenaiky obsazují Tripolitánskou provincii.

② **Jaro 533 - rebelie Godase na Sardinii.** Vandalský král Geilamir posílá svého bratra Tzaza rebelii potlačit.

③ **Červen-září 533.** Byzantská expediční flotila pod velením generála Belisaria vyplouvá z Konstantinopole do Afriky.

④ **13. září 533 - bitva u Desátého milníku.**

⑤ **15. prosince 533 - bitva u Tricamara.**

⑥ **Podzim 533.** Ostrogóti zabírají vandalskou pevnost Lilybaeum.

⑦ **Březen 534.** Belisarius obsazuje přístav Hippo Regius a získává vandalský královský poklad, Geilamir se vzdává.

byzantský postup
ostrogótský postup
vandalský postup
rebelie

Justinián se nenechal odradit, a když začaly z Afriky chodit zprávy o vzrůstající neoblíbenosti Geilamira mezi příslušníky vandalské nobility, kterým konfiskoval majetky a ty nejhlasitější odpůrce svého počínání dokonce nechával popravovat, započal klasickou byzantskou zpravodajskou hru. Penězi a sliby podpořil vandalského guvernéra gótského původu **Godase** na **Sardinii**, který na **jaře 533** vyhlásil samostatnost svého ostrova, což vzápětí učinil také jistý **Pudentius** v **Tripolitanii** (severozápadní pobřeží dnešní Libye), přičemž oba oficiálně požádali císaře o pomoc. Geilamir reagoval vysláním svého bratra **Tzaza** s 5000 vojáky na 120 lodích potlačit rebelii na Sardinii a rozhodl se ignorovat dění v Tripolitánii. To už ale jela byzantská diplomacie na plné obrátky a dokázala vyjednat alianci s ***Vizigóty*** v Hispánii a neutralitu s ***Ostrogóty*** v Itálii, kteří nemohli zapomenout, jak bylo naloženo s Theodorichovou dcerou Amalafridou po smrti jejího manžela a vandalského krále Thrasamunda, když byla její ostrogótská družina pobita a ona sama zemřela ve vězení. Byzantské loďstvo tak mohlo v klidu zakotvit v sicilských přístavech **Katané** (Catania) a **Syrakusy** a připravit se na útok, který měl vést generál **Belisarius**. K dispozici měl 10 000 pěšáků, 3000 jezdců, 600 Hunů a 400 Herulů (obojí jízdní střelci), plus elitní jednotku kavalerie *bucellariů* v počtu 1500. Dohromady o něco méně než 16 000 mužů, kteří cestovali na 500 lodích, chráněných 92 válečnými dromony. Na vlajkové lodi pak doprovázela Belisaria jeho manželka **Antonina** a také kronikář **Prokopius** (*kolem 500 †po 565). Flotila vyrazila v **červnu 533** a u břehů Sicílie přistála v **červenci/srpnu 533** s povolením ostrogótské královny **Amalaswinthy**, další z Thedorichových dcer.

Prvním úspěchem Byzantinců bylo snadné obsazení Tripolitánie, včetně hlavního města **Tripolis** a světoznámých lázní **Leptis Magna**. Dne **9. září 533** se pak hlavní Belisariovy síly vylodily u Karthága, kde zůstal zabarikádovaný Geilamir se zbytkem vlastního vojska, v očekávání návratu bratra Tzaza ze Sardinie, který tam však uvízl v tvrdých bojích s Godasem. Už **13. září 533** se tak strhla **bitva u Desátého milníku**, v níž se Geilamir pokusil napadnout byzantskou armádu u silničního kamene označujícího vzdálenost 10 mil od Karthága (at. **Ad Decimum**), ale byl odražen a jeho vojsko rozprášeno do tuniské pouště, kam se musel uchýlit i on sám.

Belisarius vítězně vstoupil do Karthága, nařídil nezabíjet ani nezotročovat místní obyvatelstvo a zůstal ve městě až do zimy, za bedlivého sledování Geilamirových kroků. Ten mezitím povolal zpět bratra Tzaza, bez úspěchu se pokoušejícího porazit Godase, a v numidském městě **Bulla Regia** shromáždil armádu v počtu 50 000 Vandalů, Alanů a lokálních punských a berberských kmenů, jejichž náčelníkům přislíbil odměnu za každou přinesenou hlavu byzantského vojáka. Zároveň se pokusil kontaktovat Belisariovy Huny a Heruly a přesvědčit je, aby přešli na jeho stranu.

15. prosince 533 se strhla **bitva u Tricamara**, dosud nelokalizovaném místě někde 20 mil od Karthága, v níž se Geilamir vrhl do ještě bezhlavějšího útoku, než u Desátého milníku. Výsledek byl stejný, **Tzazo** padl a Geilamir opět uprchl do pouště, kam za ním Belisarius tentokrát už vyslal velitele **Varase** a jeho Heruly. Podle Prokopiova líčení prý Geilamir, místo aby přijal Varasovu nabídku ke kapitulaci, požádal o chléb, žínku na mytí a lyru, aby nebylo jeho obležení v zimě tak krušné.

Teprve v **březnu 534** se Geilamir vzdal, byl odvezen do **Konstantinpole**, kde mu Justinián výměnou za předání svého království velkoryse věnoval rozsáhlé pozemky a rentu na dožití. Byzantské kroniky zaznamenaly zvláštní anekdotu, naznačující určité Geilamirovo vzdělání. Údajně před Justiniánem zarecitoval verše ze Starého zákona Bible, z knihy Kazatel: *Vanitas vanitatum et omnia vanitas* (v překladu "Marnost nad marnost, všechno je marnost."). Z Vandalského království se tak stala nová byzantská provincie, nově zvaná **Africký exarchát**. V létě byl v konstantinopolských ulicích uspořádán triumfální pochod, v jehož čele kráčel místo císaře generál Belisarius a na odiv vystavoval ukořistěný vandalský poklad. Justinián při této příležitosti vydal unikátní zlatou minci o neobvyklé velikosti a hmotnosti, s nápisem *"Gloria romanorum"*.

Za pozornost stojí, že po Vandalech a Alanech se v Tunisku nedochovaly žádné písemné památky, přestože území, které zabrali, po dlouhá staletí náleželo k vyspělé Římské říši a minimálně tamní úřednická vrstva uměla psát. Vandalové a Alani zůstali negramoti, kteří se ani po téměř sto letech, kdy jejich království existovalo, nepřiučili psaní. Proto jejich jazyk neznáme. Oficiálně je řazen k východogermánským, ovšem silně ovlivněn jazykem sarmatských Alanů.

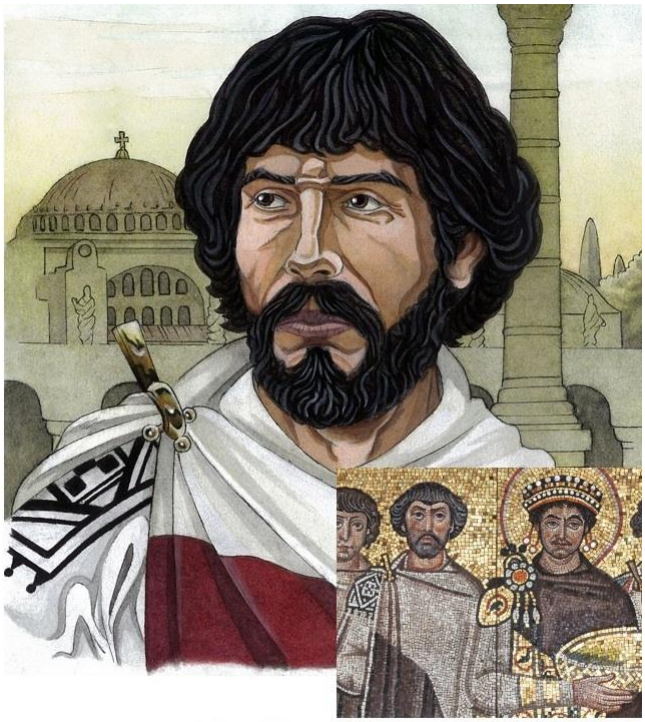

možná podoba generála Belisaria
(podle mozaiky v chrámu San Vitale v Ravenně)

534 – Pád Burgundského království

Královna-vdova **Chrodechilde** sice po smrti svého manžela Hlodwiga vstoupila do kláštera jako jeptiška, ale nadále podněcovala své syny proti Burgundům, ač sama byla Burgunďanka. Jejího otce totiž roku **493** zavraždil strýc **Gundobad** a matku nechal utopit, aby se sám stal burgundským králem.

Roku **523** se Frankům podařilo Burgundsko obsadit a Gundobadova syna **Sigismunda** zajmout. Proti Chrodechildině vůli však Sigismunda jenom zavřeli do vězení. Chrodechilda tedy naplánovala a uskutečnila **Sigismundovu** vraždu a symbolicky jeho tělo nechala hodit do studny. Sigismundův bratr **Godomar** se spojil s ***Ostrogóty*** z Itálie, už následujícího roku Burgundsko dobyl zpět a všechny zajaté franské vojáky nechal popravit. Následně se mu dokonce podařilo v **bitvě u Veseruntie** (dnešní Vézeronce-Curtin) v **červnu 524** Franky porazit a zabít orleánského krále **Chlodomera**. Desiteletá válka pak s přestávkami trvala až do roku **534**, kdy byli Burgundi rozprášeni v **bitvě u Augustodunu** (dnešní Autun) a **Godomar** na útěku zabit. Burgundsko se natrvalo stalo součástí Franské říše, Orleánské království bylo spojeno s Pařížským pod vládou **Childberta I.** a vzniklo tak království soudobými autory zvané **Neustria** (též *Neustrasia*, pravděpodobně zkomolenina franského *Westerrike*, v překladu "Západní království").

535 – Hildigis

(Prokopius – Gótské války III, kap. 35)

Se slovanským osídlením Čech a Moravy bývají často dávány do souvislosti osudy **Hildigise** (†552, též Hildegis, Ildechis, Ildegisal), vnuka langobardského krále **Tata** zavražděného roku **510**. Tatův syn **Risiulf** byl po vraždě svého otce obviněn z jakéhosi zločinu (Prokopius dodává, že nespravedlivě) a vyhnán. Azyl našel u germánského kmene ***Warinů***, který tehdy jako součást **Durynského království** obýval území zvané Warenofeld mezi řekami Saale a Elster kolem dnešního dvojměstí Lutherstadt-Eisleben (spolková země Sasko-Anhaltsko).

Germánský bojovník (6.-7. století)

U Warinů Risiulf dlouho nepobyl, neboť na příkaz svého bratrance **Wacha** (†539/540), který si trůn zabral pro sebe, byl totiž zavražděn. Zůstali po něm ale dva synové. Jméno jednoho neznáme, víme pouze, že zemřel na jakousi nemoc. Druhým, který přežil a naopak se nehodlal vzdát svých práv, byl právě Hildigis. O něm víme, že roku **535** pro jistotu opustil území Warinů a uchýlil se k blíže neurčeným ***Sklavinům***. Otázkou zůstává, které Sklaviny Prokopius myslel. Dle některých teorií šlo o Sklaviny v Čechách či na Moravě. Mohlo jít opravdu o ně?

V jakém vztahu první slovanské obyvatelstvo Čech a Moravy žilo s Langobardy, bohužel nevíme. Nicméně Hildigisův pobyt s otcem Risiulfem tak daleko u Warinů v letech **510-535** naznačuje, kam až vliv Langobardů sahal. Ostatně jinam ani nemohly Hildigisovy kroky vést, neboť strýc Wacho se snažil udržovat přátelské styky se všemi sousedy. Wachova první manželka **Radegunda** (†510) byla sestrou krále Durynků Hermanafrida, druhá manželka **Ostrogoda** (též Austrigusa) byla dcerou krále Gepidů a třetí manželka **Silinga** byla dcerou posledního krále Herulů Rodulfa. Pouze s Ostrogóty v Itálii udržoval neutrální vztahy a odmítl jejich nabídku na spojenectví proti Byzantincům ve válce, která začala právě roku **535**. Wacho totiž přislíbil spojenectví franskému králi **Theudericovi** (†534), které roku **537** stvrdil sňatkem své dcery **Wisigarde** (†540) s jeho synem **Theudebertem** (†547/548). Neznáme pouze Wachovy vztahy s ***Bajuwary*** a azyl u Slovanů se tak dá vysvětlit prostým důvodem – všude jinde by byl Hildigis ve smrtelném nebezpečí. Konkrétnější vývody, kam vedly Hildigisovy kroky zatím nechme otevřené, neboť až se závěrem jeho osudů vyniknou všechny souvislosti.

535 – Gótská válka (535-554)

Rychlý pád Vandalského království a jeho poměrně snadné připojení k Byzantské říši, bez nějakých finančních excesů v otázce nákladů, naladil císaře Justiniána a byzantskou aristokracii na vítězoslavnou vlnu. Nebylo tedy divu, že když se vyskytla další podobná příležitost v ostrogótské Itálii, Justinián se vžil do role obnovitele Římské říše.

2. října 534 zemřel na tuberkulózu osmnáctiletý ostrogótský král **Athalarich**, za něhož ještě donedávna vládla jako regentka matka **Amalaswintha**. Ta navrhla svému bratranci (ze strany sestry svého otce Theodoricha) **Theodahadovi** (*480 †536), jinak poslednímu mužskému dědici dynastie *Amalů*, aby se stal jejím spolukrálem, avšak pouze titulárním, výměnou za rozsáhlé pozemky. To mělo pravděpodobně pomoci legitimizovat její vládu, neboť od mnohých ostrogótských velmožů se ozývalo, že vláda ženy bude slabá. Theodahad na oko souhlasil, ale v tajnosti zahájil jednání s byzantským ambasadorem, kterému slíbil vzdát se Toskánska výměnou za velkou sumu peněz, titul senátora a povolení žít v Konstantinopoli. Dne **30. dubna 535** Theodahad odkryl karty, nechal svou sestřenici zatknout a odvézt na maličký **ostrov Martana** na jezeře Bolsena ve střední Itálii, kde se nacházel malý kostelík, který údajně uchovával ostatky svaté Christiny, mučednice ze 3. století. Zde byla **Amalaswintha** ještě tentýž den svého příjezdu uškrcena při koupání v lázni.

Smrt Amalaswinthy, která udržovala přátelské vztahy už s Justiniánovým strýcem Justinem, se tak stala dobrou záminkou. A protože generál **Belisarius** se osvědčil v Africe, byl určen nejvyšším velitelem (*stratégos autokrator*) nového tažení, jehož cílem bylo dobytí **Říma** a nic menšího než obnovení slávy Římské říše v jejím původním rozsahu. Roku **535** tak začala **Gótská válka** kampaní v **Dalmácii** na Balkáně (dnešní chorvatské pobřeží Jaderského moře), tehdy součásti Ostrogótského království, kam byl poslán gepidský generál **Mundo**, přičemž Belisarius začal invazi do Itálie na **Sicílii** s poměrně malou armádou o počtu 8000 mužů, z nichž polovinu tvořila těžká jízda *katafraktů*. Sicílie byla obsazena ještě do konce roku a zdálo se, že by se mohl opakovat vandalský scénář.

535/537 – Bledé slunce

(Prokopius – Vandalské války II, kap. 14)

Dendrochronologie (analýza letokruhů dřeva) ukázala, že roku **536** a následujících zhruba 10 let se objevil abnormálně pomalý růst u některých druhů stromů – borovice ve Skandinávii, dubu v Severní Evropě (od Irska až po Polsko) a některých dalších druhů v Mongolsku, na Sibiři a v Severní Americe. O podobném postižení stromů ve Středomoří se nenašly žádné důkazy. Naproti tomu třeba rok **535** probíhal ve znamení největšího růstu finských borovic za posledních 7600 let! Každopádně v letech **537-538** došlo k částečnému zotavení, aby roku **540** nastal ještě větší pokles, roku **543** úplně největší na Sibiři. Stejného roku se objevuje zpomalení také v Chile, v Argentině se objevuje až touto dobou, s minimem roku **548**. V Tasmánii (ostrov u Austrálie), došlo k poklesu růstu **546-552**.

Nejčastěji přijímaným vysvětlením je výbuch sopky. Ty se dají sledovat skrze stopy zanechané v ledovcích v Grónsku a Antarktidě. Většina výpočtů se shoduje na roce **536**, některé teorie ovšem získané vzorky sopečného prachu datují do roku **528**. Moderní pozorování sopečných výbuchů ukazují, že po počátečním propadu teplot může přijít druhá vlna ochlazování, typicky po dvou třech letech, někdy i později, záleží na tom, v jakých zeměpisných a podnebných podmínkách se dané místo nachází. Je tedy jasné, že na různých místech působí i jiné vlivy. Ne každá vulkanická erupce také zapůsobila na růst stromů nějak dramaticky.

Jsou-li fyzické důkazy nejasné, písemné nezávisle na sobě, v podstatě z celého světa, zcela jasně ukazují, že došlo k něčemu mimořádnému. Prokopius píše: *Tohoto roku se přihodilo, že zavládl strašlivý děs. Slunce totiž přestalo zářit, bylo bledé jako měsíc nebo jako v zatmění, nesvítilo tak, jak je pro něj obvyklé a to trvalo po celý rok. Od chvíle, kdy se to stalo, lid postihly války, mor a všechna zlá neštěstí, které přinášejí smrt. To bylo desátého roku vlády císaře Justiniána.* Justinián nastoupil na trůn roku **527**.

Syrská kronika, jejímž autorem byl následovník biskupa v Mytiléné **Zachariase Rhétora** (*465 †536), nazývaný **Pseudo-Zacharias**, tvrdí: *Papež Agapetus přijel do Konstantinopole v měsíci březnu. Přítomen byl i antiochijský patriarcha Severus a konstantinopolský patriarcha Anthimus. Celá země se otřásala* (buď zemětřesením nebo sociálními nepokoji)*, slunce při svém počátku dne bylo zatmělé jako měsíc v noci, zatímco oceán divočel strašlivým příbojem od 24. března v tomto roce až do 24. června roku následujícího.* **Agapetus** byl papežem od roku **535**. Na žádost ostrogótského krále Theodahada podnikl cestu do Konstantinopole, aby císaři Justiniánovi rozmluvil válečnou výpravu do Itálie, k níž se právě na Sicílii chystal byzantský vojevůdce **Belisarius** (*500 †565). V Konstantinopoli byl přijat s velkými poctami a i když u císaře nepochodil, dosáhl dohody v odsouzení monofyzitského učení o tom, že Ježíš Kristus měl jedinou božskou a nikoli lidskou přirozenost. V době Agapetovy návštěvy byl nejvyšším byzantským patriarchou **Anthimus**, kterého prosadila přes protesty představitelů byzantské církve císařovna **Theodora**, Justiniánova manželka. Když Agapetus dorazil do města, preláti ho zavalili stížnostmi na Anthima a obvinili ho z vyznávání nepovolené křesťanské

hereze. Agapetus nařídil Anthimovi napsat prohlášení o víře a návratu k jeho opuštěnému episkopátu v Trapezuntu (dnešní Trebizond), odkud ho císařovna povolala. Anthimus odmítl a Agapetus ho sesadil. Císař poté pohrozil Agapetovi vyhoštěním a ten mu prý odpověděl: *"Toužil jsem spatřit nejkřesťanštějšího císaře Justiniána, ale místo něj jsem našel Diokleciána, jehož hrozby mě neděsí."* Nakonec prý císař ustoupil a nechal poslat Agapetovi požadované písemné prohlášení. Krátce na to, **22. dubna 536** v Konstantinopoli **Agapetus** zemřel. Je možné, že Agapetova smrt byla současníky dávána do souvislosti s podivným slunečním úkazem. Je však možné i konspirativnější vysvětlení – císař Justinián sice ustoupil, ale nechal papeže, který zpochybnil jeho rozhodnutí, otrávit.

Patriarcha syrské ortodoxní církve **Michael Syrský** (†1199) sestavil kroniku na základě starších záznamů, jak od Zachariase Rhétora, tak dnes již ztracených, jejichž autorem byl **Ioannes z Ephesu** (*507 †588). Záznam k roku 536/537 říká: *Na slunci se objevilo znamení. Nikdo nikdy ještě podobné neviděl a nejsou známy žádné záznamy, které by o něčem podobném mluvily. Pokud bychom v nějakých hodnověrných záznamech, potvrzených důvěryhodnými muži, objevili, že se něco takového už stalo, neměli bychom potřebu o tom psát, protože je to věc stěží uvěřitelná. Takže říká se, že slunce potemnělo a toto zatmění trvalo rok a půl, což je 18 měsíců. Každý den svítilo jen po čtyři hodiny a i tak byla jeho záře jen slabým stínem. Každý tvrdil, že už se nikdy nevrátí do normálního stavu. Ovoce nedozrálo, víno zůstalo malé a úplně kyselé.*

Římský filozof, encyklopedista a ministr ostrogótského krále Theodoricha **Cassiodorus** (*488 †583) napsal mimo jiné řadu písemností z Theodoricha pověření a v jednom z nich líčí: *Byla to zima bez bouří, jaro bez oteplení a léto bez tepla.* Cassiodorova kolekce také obsahuje dopis krále Theodahada (Theodorichova synovce), v němž se píše, že *král Theodahad nařídil otevřít sýpky a dovézt zrno do severoitalských provincií Ligurie a Venetie, které postihl hlad*. To se muselo udát roku **536**, protože počátkem následujícího roku byl zavražděn a byzantská armáda v březnu oblehla Řím. Některé z Cassiodorových dopisů hořekují nad vysokými cenami obilí, nelze je však spolehlivě datovat.

Liber pontificalis, chronologické seřazení papežů a jejich stručných životopisů, jehož první vydání vzniklo kolem roku **530**, zmiňuje devastující hladomor, který propukl ve stejném roce, kdy byl oblehnut Řím. Rozdělování obilí a hlad lze ovšem přičítat také tristnímu stavu Ostrogótského království v Itálii, které se nacházelo ve válečném stavu s Byzantskou říší. Nutně tak nemuselo jít o důsledek oné sluneční události.

Milánský biskup **Dacius** (530-552) zanechal krátkou glosu, podle níž matky v Ligurii musely z hladu jíst vlastní děti. I v tomto případě mohlo jít o důsledek válečných útrap. Samotný Prokopius na několika místech vyprávění o Gótské válce mluví o polích, které zůstaly ladem kvůli válce.

Byzantský úředník **Ioannes Laurentios Lydos** (*490) napsal několik pojednání a v jednom z nich, ***De ostentis*** (*O zázracích*), které vzniklo kolem roku **540**, píše: *Jestliže svit slunce zeslábne, protože vzduch zhoustne stoupající vlhkostí, jako se stalo nedávno a trvalo to téměř celý rok, během doby co Belisarius držel úřad konzula, nastaly zlé časy a produkce potravin byla zničena, což bylo předzvěstí problémů v celé Evropě. A viděli jsme z událostí samých, když propukly mnohé války na západě a tyranie byla svržena, zatímco Indie a Persie, a všechny pouštní země, které za nimi leží směrem k vycházejícímu slunci, takto postiženy nebyly. Nezdálo se pravděpodobné, že za takovým postižením v Evropě by bylo odpařování vlhkosti, které vytvořilo husté mraky zastiňující slunce, jehož paprsky jimi nedokázaly projít.* Je známo, že mlhy vulkanického původu, jsou pozoruhodně suché. Cassiodorus sice zmiňuje nedostatek dešťové vláhy, ale uvádí, že slunce mělo namodralou barvu, což je naopak typické pro vulkanickou mlhu. Tyto protichůdné informace tedy naznačují, že v různých oblastech se objevily různé následky slunečního jevu. Pokud by se někdo chtěl pozastavit nad Ioannovými znalostmi o situaci v Indii a Persii, není na tom nic zvláštního. Jestliže v Konstantinopoli pozorovali nezvyklý přírodní úkaz, z přirozené zvědavosti chtěli vědět, jak se projevuje jinde a zvěsti o něm by se šířily rychle. Doba trvání mlhy je také podle různých pramenů jiná – někde netrvala ani rok, jinde 18 měsíců. Je možné, že se neobjevila všude současně a na všech místech netrvala stejně dlouho.

Chladno a sníh napadaný v **srpnu 536** zaznamenali v **Číně**, ne však mlhu. Mezi lety **535-538** se v Číně snížila úroda obilí a nastal hladomor. V letech **535-539** zasáhl hladomor také **Irsko**. V roce **538** postihl další rozsáhlý hladomor **Itálii**, další v roce **547**. V roce **547/548** zasáhla **Francii** tuhá zima a údajně velké množství napadaného sněhu a silný mráz oslabil všechno ptactvo, které bylo možné chytat holýma rukama.

Na druhou stranu mnoho jiných významných kronikářů neznamenalo žádné neobvyklé přírodní úkazy. Například **Jordanes** (†po 552) nebo **Gregorius de Tours** (*539 †594) zmiňují k roku **548** pouze výjimečně tuhou zimu, **Evagrios Scholastikos** (*536 †594/600) zmiňuje pouze pozdější Justiniánský mor, biskup egyptského Nikiou **Ioannes** (680-690), který se jinak věnoval celé řadě zemětřesení, zatmění slunce a měsíce, epidemiím a kometám, vůbec nic neví o nějaké mlze roku 536.

Opomíjeným pramenem jsou zákony. Justiniánův kodex vešel v platnost roku 534 a po něm následovala řada novel a doplnění (35 v roce 535, 16 v roce 536, 21 v roce 537, 13 v roce 538 a 26 v roce 539). Pouze ty, které jsou datované k roku **535/536** v sobě zrcadlí finanční problémy a neúrodu v Thrákii a Ilýrii.

Možnost erupce supervulkánu zůstává i přes všechny pochybnosti nadále otevřena. Uvažovalo se o sopce Ilopango v Salvadoru ve střední Americe. Novější studie však došly k závěru, že k vytvoření kaldery a jezera (propadnutí centrální části sopky do kráteru po vyprázdnění magmatického krbu) došlo spíše už roku **431** (dříve se uváděl rok 536). Možností je také série výbuchů sopek někde na severní polokouli (pravděpodobně na Islandu) v letech **536**, **540** a **547**. Jisté je tedy pouze tolik, že popisovaný přírodní úkaz a zpomalený růst stromů byl součástí epochy, která začala dle některých teorií už roku **200**, podle jiných roku **400**, podle některých dokonce až právě roku **536**, trvala zhruba do roku **660** a je označována jako *Pozdně antická malá doba ledová*. Dekáda po roce **540** byla druhým nejchladnějším obdobím v Evropě (tím nechladnějším byly léta 1300-1850), samozřejmě s výjimkou pravěké *Doby ledové*. Pozdně antická malá doba ledová je považována ze jeden z faktorů, které zapříčinily migraci velkých skupin obyvatelstva a je možné, že nějakým způsobem ovlivnila i pohyb Slovanů.

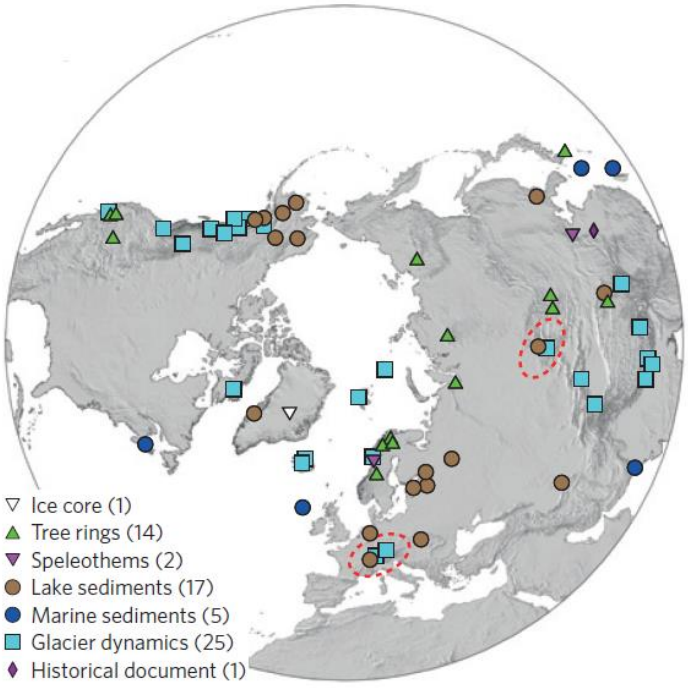

kompilace dat prokazující ochlazení na severní polokouli mezi lety 536-660

536 – Sirmium

Rok po začátku Gótské války využili situace "lící" ***Gepidi*** a dobyli pohraniční město **Sirmium** (Sremska Mitrovica), které do té doby ovládali ***Ostrogóti***. Toto město mělo velkou strategickou důležitost pro spojení východní a západní části Římské říše po souši a nadto bylo důležitou zastávkou na obchodní cestě napojující se na Jantarovou stezku vedoucí do Pobaltí, odkud se dovážely kožešiny a jantar. Že tento obchod neustal ani po pádu Západořímské říše a během vlády Ostrogótů v Itálii, dokládá dopis ostrogótského krále Theodoricha ***Aestiům***, jak byli ve starověku nazývány Baltské kmeny (nikoli pouze Estonci), v němž reaguje na příchod jejich vyslanců do Říma (Cassiodorus – Variae V, č. 2). Dosvědčují to i nálezy byzantských solidů z doby císaře Anastasia (vládl v letech **491-518**) a ostrogótského importu na území Lotyšska a Estonska. Pro Germány usazené v Panonii bylo Sirmium také branou do bohatých římských provincií v balkánské Dalmácii a Ilýrii.

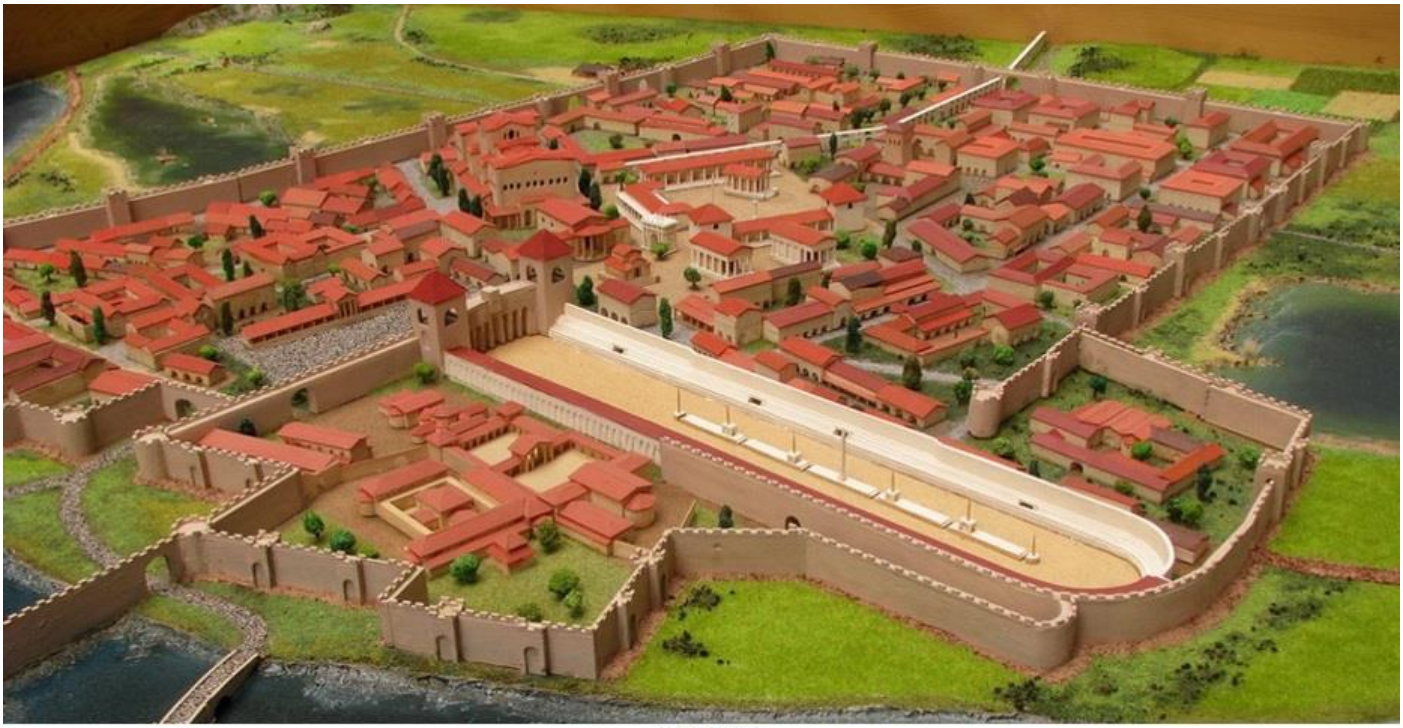

Sirmium

537-538 – Obléhání Říma

(Prokopius – Gótské války I, kap. 27)

Gótská válka mezi Byzantsko říší a Ostrogótským královstvím v letech 535-540 (první fáze)

1. **Léto 535.** Belisarius se vyloďuje na Sicílii.
2. **Léto 535.** Mundus obsazuje Dalmácii.
3. **Prosinec 535.** Obsazení Sicílie dokončeno pádem přístavu Panormus (dnešní Palermo).
4. **Březen-duben 536.** Belisarius potlačuje vzpouru vojáků v Karthágu.
5. Ostrogóti útočí na Byzantince, generál Mundus je zabit a byzantská armáda se stahuje z Dalmácie.
6. **Červen 536.** Belisarius překračuje Messinský průliv, vstupuje do jižní Itálie a obsazuje přístav Rhegium.
7. **Červen-červenec 536.** Byzantská armáda znovu obsazuje Dalmácii.
8. **Podzim 536.** Belisarius postupuje k Neapoli.
9. **Prosinec 536.** Belisarius vstupuje do Říma, následuje obléhání města Ostrogóty.
10. **Zima 537/538.** Byzantinci dobývají přístavy Ancona a Ariminum (Rimini).
11. **Březen-duben 538.** Ostrogóti upouštějí od obléhání Říma a soustředí se na znovudobytí Ancony.
12. **Duben 538.** Expedice Byzantinců do Ligurie a dobytí Mediolana (Milano) pod vedením jednoho z Belisariových osobních strážců Mundilase.
13. **Duben 538 - březen 539.** Obléhání Mediolana Ostrogóty ve spojení s Burgundy.
14. **Duben 538.** Příchod byzantskýc posil pod vedením generála Narsese.
15. **Léto 538 - podzim 539.** Byzantské operace ve střední Itálii, obléhání měst Urbinum, Urbs Vetus, Auxinum a Faesulae.
16. **Léto 539.** Nájezd Franků do severní Itálie.
17. **Zima 539 - květen 540.** Byzantská blokáda Ravenny.

byzantský postup

ostrogótský postup

franský postup

Na **jaře 536** si generál Belisarius odskočil ze Sicílie do **Karthága**, kde pomohl zpacifikovat vzpouru byzantských vojáků a po návratu v **létě 536** bez meškání vyrazil přes Messinský průliv do pevninské Itálie. V rychlém sledu dobyl **Rhegium** (Reggio di Calabria) a dostal se až k **Neapoli**, která podlehla už po dvacetidenním obléhání v **listopadu 536**, když Belisariovi vojáci vnikli do města přes nepoužívaný a pobořený starý římský akvadukt.

Ostrogótský král **Theodahad** potřeboval spojence. Rozhodl se proto přepustit ***Frankům*** **Alamanii** (jihozápadní Německo), která tak významně rozšířila **Austrasijské království** Hlodwigova vnuka **Theudeberta I.**, a také území zvané **Provintia Romana** (dnešní Provence na jihovýchodě Francie), výměnou za vojenskou pomoc proti Byzantincům. Jeho odpověď přišla v **Dalmácii**, kde se Ostrogótům podařilo v jakési potyčce nedaleko přístavního města **Salona** (u dnešního chorvatského Splitu) zabít Mundova syna **Mauricia**. Rozzuřený ztrátou jediného syna, vyšel generál **Mundo** z města ven a při pronásledování Ostrogótů byl smrtelně raněn. Salona, nejbohatší přístav

balkánského pobřeží Jaderského moře i se slavným Dioklecioánovým palácem, tak padla zpět do rukou Ostrogótů.

Ne ovšem na dlouho. Ještě v **létě 536** ji opět ztratili a v **prosinci 536** byl **Theodahad** zavražděn při rozkolu s ostatními ostrogótskými velmoži. Novým králem byl zvolen **Witigis**, který nepocházel z Theodorichovy dynastie, nýbrž byl prostým vojákem královské stráže, který se oženil s jedinou dcerou Amalswinthy **Mataswinthou**. Po poradě s ostatními náčelníky v **Římě** rozhodl počkat s hlavním útokem na Byzantince, než bude shromážděna celá armáda a odjel do **Ravenny**, přičemž v Římě zanechal posádku 4000 vojáků. Nepočítal ale se zradou obyvatel města, kteří nechtěli podstoupit osud vypleněné Neapole a s Belisariem tajně uzavřeli dohodu. Velitel ostrogótské posádky se to dověděl, a když **9. prosince 536** do města Belisariova armáda vstupovala od jihu otevřenou Asinariánskou bránou, raději město se svými druhy opustil bez boje severní Flaminiovou bránou.

Belisarius se zabydlel v Římě a neprodleně poslal císaři Justiniánovi žádost o posily, zatímco do zbraně povolal na 20 000 Římanů z širokého okolí, neboť Witigis v čele armády 45 000 mužů se rozhodl získat Řím zpět. Nejprve u všech sedmi hlavních bran zřídil tábory, které měly zabránit zásobování města, poté zablokoval akvadukty zásobující město vodou a nakonec obsadil přístav **Portus Claudii** (dnešní Fiumicino), který městu ve vnitrozemí prostřednictvím řeky Tibery umožňoval spojení s mořem. To vše v **březnu 537**. Teprve **9. dubna 537** dorazily do Říma Belisariovi slíbené posily v podobě 1600 jezdců, které Prokopius označuje za žoldnéře většinou z řad ***Hunů***, ***Sklavinů*** a ***Antů***. Tito hunští a slovanští jezdci byli vysíláni z města do okolí, kde napadali tábory nepřátel a pomáhali se zásobováním města.

Leč snaha to byla marná a v **červnu 537** začal morálku Byzantinců ochromovat hlad. Belisarius poslal Prokopia do Neapole s urgentní žádostí o zásoby a další posily. Teprve v **listopadu 537** se u Říma vylodilo na 1800 *katafraktů* a 300 *exkubitorů*, což byla elitní jednotka složena z řad ***Isaurianů*** původem z Malé Asie, na něž stále mnozí Byzantinci pohlíželi jako na barbary. S těmito posilami se již karty obrátily a v **březnu 538**, po roce bezvýsledného obléhání, rozhodl Witigis stáhnout se do severní Itálie, která jediná zůstávala pevně v jeho moci. Jenže už v **dubnu 538** se Belisariovi rychlým protiútokem podařilo dobýt **Ligurii** a město **Mediolanum** (dnešní Milán). Vzápětí ale přes Alpy prošla fransko-burgundská armáda, která Byzantince v Miláně oblehla. Belisariovi bylo jasné, že válka v Itálii potrvá déle než v Africe.

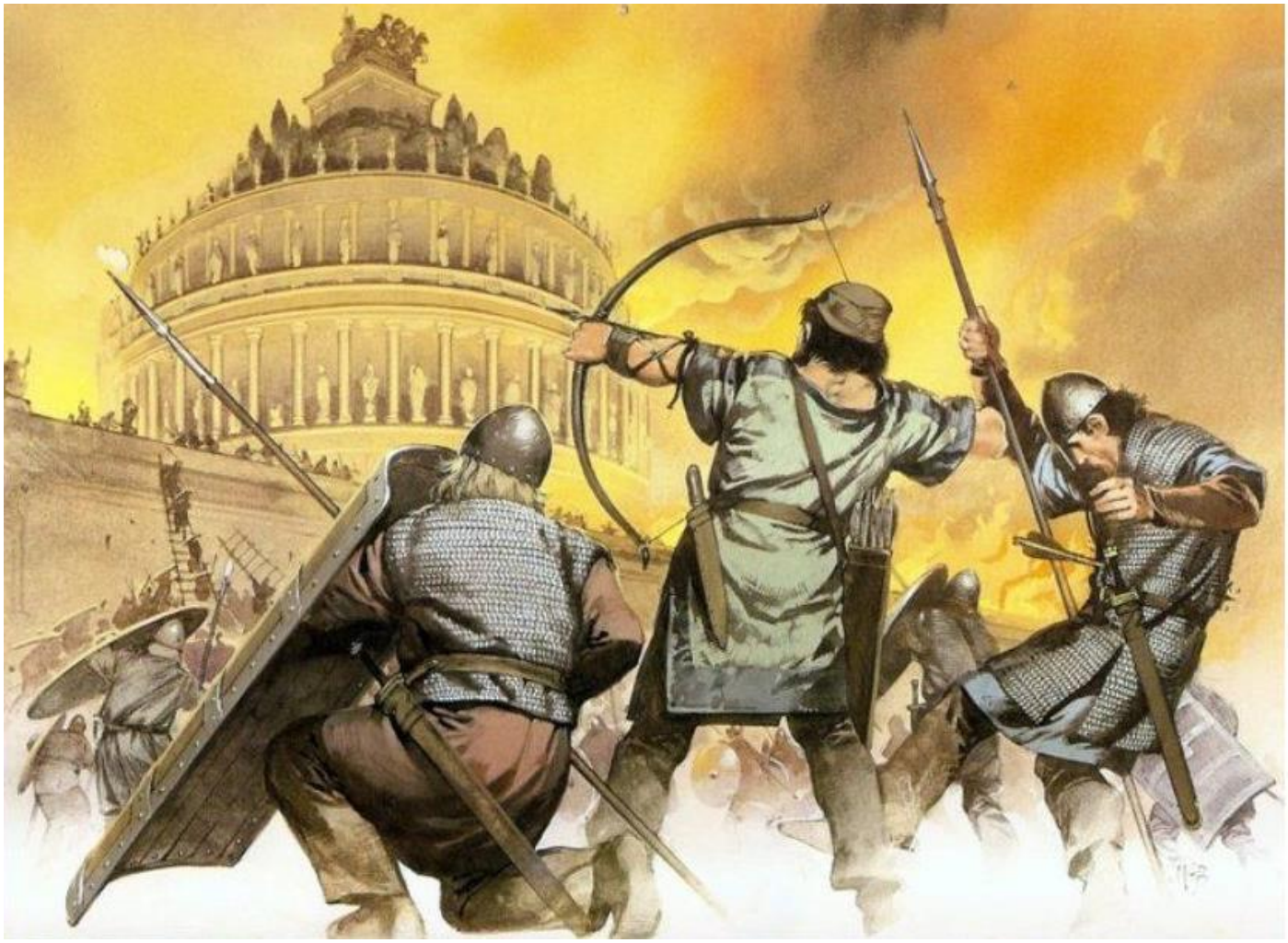

537/539 – †legendární král Artuš

Legenda o králi Artušovi (ang. Arthur), **hradu Camelot**, **meči Excalibur** a **Rytířích kulatého stolu** patří k nejznámějším evropským mýtům, není-li dokonce tím nejznámějším ze všech, neboť se stal **jedním z pilířů pro vznik fenoménu evropských rytířů**. Šířit se začala už od **12. století**, kdy welšský kněz **Geoffrey de Monmouth** (welš. Gruffudd ap Arthur, lat. Galfridus Monemutensis), který studoval na univerzitě v Oxfordu, napsal celkem tři knihy s Artušovskou tématikou se snahou přinést Welšanům důkazy o jejich slavné minulosti v době, kdy čelili silnému tlaku Normanů.

novodobé umělecké pojetí legendy o Artušovi a Rytířích kulatého stolu

První knihou je ***Prophetiae Merlini*** (*Merlinova proroctví*), která údajně na základě neznámé starší knihy shrnuje příběhy o čarodějovi Merlinovi. Má se za to, že proroctví jsou částečně, nebo i úplně, výmyslem autora, možná vzniklá na základě starších ústně tradovaných pověstí. Na podporu existence staršího originálu se někdy uvádí, že ve vatikánském archivu je uloženo stejnojmenné básnické dílo od teologa **Johna de Cornwall** (lat. Johannes Cornubiensis nebo Johannes de Sancto Germano), který byl učitelem na Pařížské univerzitě kolem roku **1176** a své básně psané v latině opatřil poznámkami v původním cornwallském dialektu staré keltské britonštiny.

Druhou knihou je báseň ***Vita Merlini*** (*Merlinův život*), napsaná mezi lety **1148-1151** a obsahující na 1500 veršů o skutcích mysteriózního druida **Merlina** (welš. Myrrdin Emrys nebo také Myrrdin Wyllt, lat. Merlinus Ambrosius).

Třetí a nejdůležitější knihou je někdy mezi lety **1136-1138** dokončená kronika ***Historia Regum Britanniae*** (*Dějiny britských králů*), kde v předmluvě autor uvádí, že se opět jedná o latinský překlad mnohem starší knihy, který se však také nedochoval a není o něm nic známo. Britská historie je v kronice odvozována od uprchlíků z legendární Tróje a chronologicky pokrývá období dvou tisíc let až po dobytí Británie ***Angly*** a ***Sasy*** (souhrnně *Anglosasy*) v **7. století**. Moderní historiografií je toto dílo považováno za nepřesné a nedůvěryhodné, avšak širokému publiku představuje legendu o králi Artušovi. Toto podání ještě neobsahuje žádné zmínky o Camelotu (který přidal francouzský básník **Chrétien de Troyes** v poslední čtvrtině 12. století), ani meč Excalibur zabodnutý do kamene (který je příspěvkem francouzského básníka **Roberta de Boron** z počátku 13. století), nenacházejí se v něm ani některé další obecně známé postavy jako rytíř Lancelot či Paní z jezera (které přidal anglický rytíř **Thomas Mallory** v 15. století) a nezmiňuje se ani o **Svatém Grálu**. Právě proto je celá legenda často považována za výmysl, který prošel "historizací", jež není ve středověké literatuře nijak výjimečná. Hlavním argumentem je odlišnost podání Artušovy osoby v příbězích Geoffreye z Monmouthu od pozdější tradice, přičemž detaily neznámé v nejstarších zdrojích by tak měly být pouze efektnější dramatizací celého příběhu.

Nicméně Geoffrey z Monmouthu není jediným, ba ani nejstarším pramenem, který mluví o Artušovi. Prokazatelně nejstarší zmínka je z kroniky ***Historia Brittonum***, kterou mezi lety **825-844** sepsal welšský mnich **Nennius**. Samotný text je sbírkou citátů, chronologických úvah a glos vycházejících ze starších, již ztracených pramenů. Z Artušovských legend obsahuje příběh o uzurpátorovi **Vortigernovi** (welš. Guorthigirn/Gwrtheyrn), který přivedl Anglosasy do Británie a vzal si za ženu dceru jejich náčelníka. Údajně je pozval na pomoc v boji proti ***Skotům*** a ***Piktům*** na severu, jenže Anglosasové se nakonec obrátili proti němu a místo pomoci začali s dobýváním Británie. Vortigern sám patrně opravdu existoval, neboť je zmiňován například už mnichem **Gildasem** (*500 †570) v **6. století**. Nennius líčí Vortigernův pokus o postavení pevnosti u nejvyšší welšské hory Snowdon (welš. Yr Wyddfa) a jeho setkání s římsko-britským vůdcem **Ambrosiem Aurelianem** (welš. Emrys Wledig), jež se pravděpodobně stal Merlinovým vzorem. Rovněž je zde vylíčeno několik Artušových vítězných bitev proti anglosaským dobyvatelům. O něco mladší zmínku představuje kronika ***Annales Cambriae*** napsaná v **10. století** neznámým autorem. Mimo jiné líčí slavnou **bitvu u Badonu**, která se udála

snad kolem roku **516/518** a v níž Artuš uštědřil Anglosasům rozhodující porážku, a také **bitvu u Camlannu** (podle jedné teorie římská pevnost **Camboglanna** na Hadriánově valu, jinak dnešní Castleseads) kolem roku **537/539**, kde byl údajně Artuš smrtelně raněn zrádcem **Mordredem** (welš. Medrawt).

Spornější, co se týče stáří legendy, je pak welšská epická báseň ***Y Gododdin***. Je zaznamenaná v rukopise pocházejícím z **druhé poloviny 13. století**, ale vznik jejích jednotlivých částí je datován různě **do 7. až do 13. století**. Báseň pojednává o bitvě *Britů* (původních obyvatel Británie keltského původu), převážně z kmene *Gododdinů* (ve staré welštině *Guotodin*, v latině *Wotadini*, žili na území okolo zálivu Firth of Forth kolem dnešního skotského města Edinburgh), proti Anglům kolem roku **600** u Catraethu. Rukopis také obsahuje jednu sloku zmiňující Artuše jako vzor statečnosti, kterou se v oné bitvě proslavil válečník **Gwawrddur**.

Výše zmiňovaná díla se stala základem sporu o to, zda vůbec nějaký král Artuš žil či nežil, nebo přesněji která historická osobnost byla základem pro vznik legendy o něm, na níž se v pozdějších staletích nabalovaly všechny ostatní dramatizující prvky. Dle nejvíce přijímané teorie se předobrazem pro Artuše stal římsko-britský král **Riatam** (též Riothamus), který vystupuje dokonce v Jordanově gótské kronice, žil kolem roku **470** a jeho jméno by se dalo přeložit jako "svobodný". Riatam, jako spojenec římského císaře **Anthemia** (467-472), válčil v Galii s Vizigóty, ale prohrál, zrazen galo-římským prefektem **Arvandusem**, který se spojil s Vizigóty (a mohl se tak snadno stát předobrazem pro zrádce Mordreda). Po prohrané bitvě se Riatam ztratil někde v Burgundsku a dle některých teorií snad dožil ve městě Avallon, které se nachází v dnešním francouzském departmentu Bourgogne-Franche Comté (a mohlo se stát předobrazem pro bájný ostrov Avalon zmiňovaný ve vyprávění Geoffreye z Monmouthu). Celý Riatamův příběh se tedy odehrává na pozadí událostí po konci nadvlády Římského impéria na Britských ostrovech kolem roku **410** a následně započatých útoků Anglosasů kolem roku **441**. Až potud tato teorie zní velmi přesvědčivě. Čas, události i osoby v nich vystupující víceméně korespondují s fakty, které jsou známy. Přesto má jeden podstatný háček. Jordanes Riatama označuje jako "krále Britů", avšak není jasné, zda tím myslí krále Britů žijících na Britských ostrovech, nebo krále Bretonců, kteří žili (a dodnes žijí) ve francouzské Bretani, odkud také Britské ostrovy osídlili v průběhu -1. tisíciletí př.Kr. a dali jí jméno. Určitou indícii podává dopis napsaný biskupem v Clermontu **Sidoniem** adresovaný Riatamovi a mluvící o Armorice, jak se tehdy Bretaň jako římská provincie nazývala. Pokud by tedy měl být Riatam předobrazem pro krále Artuše, musel by se přemístit přes Anglický kanál na Britské ostrovy, tam se proslavit a pak se v závěru svého života opět vrátit na pevninu do Galie. Vyloučit to nelze. Každopádně Riatam byl skutečnou historickou osobností a snad k legendě o Artušovi mohl přispět.

Vzhledem k všeobecně důvěrné znalosti tohoto osudového příběhu, kdy se každému vybaví Anglie a možná i Keltové a nějaké ty římské vlivy, se zdá nesmyslné přijít s novou teorií jejího původu. Přesto existuje jedna, na první pohled dost odvážná.

Je známo, že Britové ani Keltové neměli kavalerii. Na koních samozřejmě jezdili a v boji nějaké jezdce zcela jistě využívali, ovšem ne v takové převaze, jako ***Sarmati***. Nic podobného neměli původně ani Římani, kteří jednotky těžké jízdy vytvořili až po vzoru Sarmatů, ba dokonce nabírali žoldnéře přímo z jejich řad, když je ve **2. století** porazili. Tehdy žili za Dunajem v Karpatské kotlině sarmatští ***Iazygové***, obávaní válečníci, jejichž doménou byla právě těžká kavalerie, do té doby v Evropě neznámá či jen sporadicky využívaná. Proto byli rekrutováni do římských legií a tak se roku **175** dostalo do Británie na 5500 Sarmatů.

Byli přičleněni k ***VI. Legii Victrix***, jako jednotka zvaná ***Ala Prima Sarmatorum***. Tuto legii, ještě bez přívlastku Victrix, založil v roce **-41 př.Kr.** generál a pozdější první římský císař po rozpadu republiky **Octavianus** (*-63 př.Kr. †14), jako dvojče starší a slavnější ***VI. Legie Ferrata***, založené **Gaiem Iuliem Caesarem**. První akcí legie Victrix byla účast v občanské válce proti Caesarovu stoupenci **Marcu Antoniovi** (*-83 př.Kr. †-30 př.Kr.), jehož milenkou byla egyptská královna **Kleopatra VII.** (*-69 př.Kr. †-30 př.Kr.), poslední vládkyně z ptolemaiovské dynastie řeckého původu, která vládla v Egyptě od dob Alexandra Velikého. Poté byla legie převelena do **Hispánie** kde zůstala téměř 100 let a začalo se jí říkat *Legia Hispaniensis*. Její vojáci založili město **Legio** (dnešní León) a společně s vojáky z ***X. Legie Gemina*** patřili k prvním obyvatelům města **Caeseraugusta** (dnešní Zaragoza). Z tohoto období také pochází přízvisko Victrix, které jí dal guvernér hispánské provincie Tarraconensis **Servius Sulpicius Galba** (*-3 př.Kr. †69) v občanské válce proti císaři **Neronovi** (*37 †68). Právě díky věrnosti šesté legie Galba zvítězil, stal se císařem a na počest jí dal její přízvisko, které v překladu znamená "Vítězná". Na krátkou dobu, kolem let **110 až 119**, se Victrix ocitla v Germánii při obraně hranice na řece Rýn, aby ji roku **119** císař **Hadrián** (117-138) dislokoval do Británie, kde nahradila ***IX. Legii Hispana***, jejíž zmizení z pramenů mezi lety **110-120** je dosud opředeno legendami a má se za to, že byla do posledního muže vybita divokými keltskými ***Pikty***. Hlavním ústředím legie Victrix se stala pevnost **Eboracum** (dnešní York), kde bylo jejím primárním úkolem střežit severní hranici v podobě **Hadriánova valu** právě proti Piktům. Mezi lety **139-142** se pak legie podílela na stavbě **Antoniova valu**, kam se posunula hranice Římské říše.

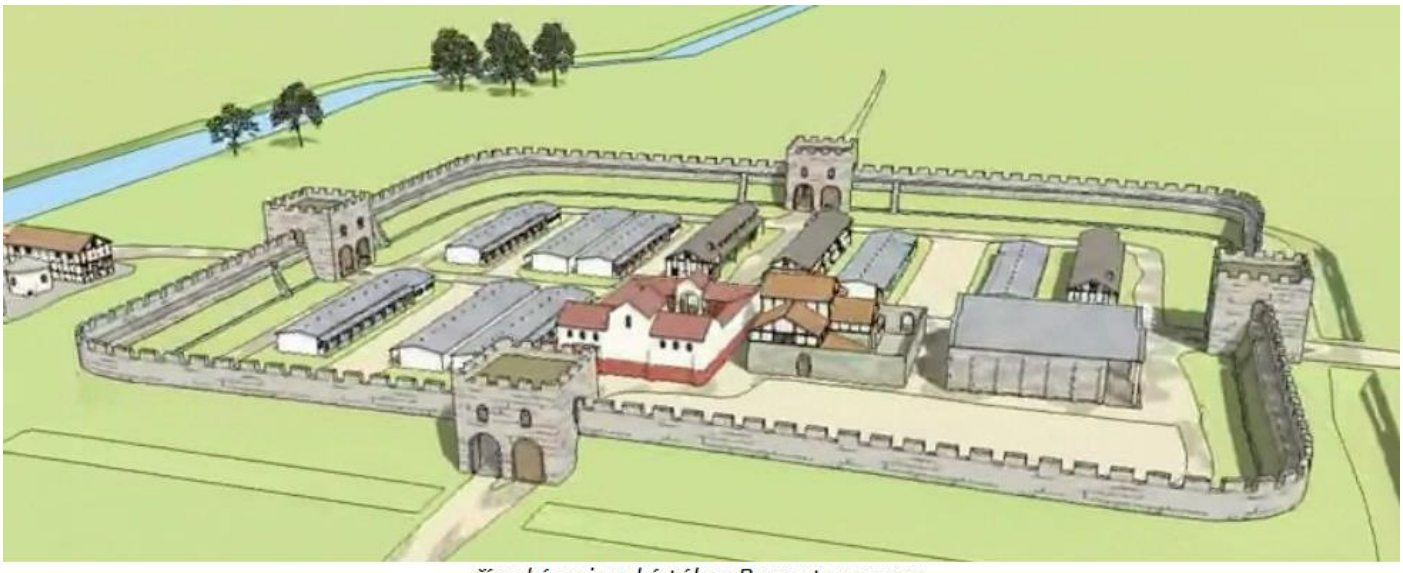

římský vojenský tábor Bremetennacum

Zdali Sarmati po příchodu roku **175** sídlili rovněž v Yorku, není známo. Jedinou známou lokací, kde byla archeologicky potvrzena jejich přítomnost, byl vojenský tábor **Bremetennacum Veteranorum** (dnešní Ribchester v severní Anglii). Diskutovaná je i pevnost **Cataractonium** (dnešní Catterick na půl cesty mezi Yorkem a Hadrianovým valem). Konkrétní detaily služby Sarmatů nejsou známy a můžeme je pouze odhadovat ze zmínek o anglické stáži celé legie. Po smrti císaře **Pertinaxe** (*126 †193) roku **193** se rozhořela v Itálii občanská válka, která pro nejsevernější oblasti římské Británie znamenala odvelení značné části vojenských sil na evropskou pevninu, čehož využili Piktové a snadno se dostali k Yorku. Po uklidnění situace v Římě a znovudobytí území až k Hadriánovu valu byla legie dekorována titulem ***Fidelis Constans*** (tj. "Věrná a vytrvalá"), který byl obvykle dáván těm legiím, které se vyznamenaly při potlačení nějaké rebelie. Žádné bližší informace o tehdejší situaci v Británii však nemáme.

V roce **208** se legie zúčastnila posledního pokusu o dobytí **Kaledonie** (tj. Skotska) a od této chvíle její plný název zněl ***Victrix Pia Fidelis Britannica***. Následně zůstala v Yorku až do roku **383**, kdy je naposledy zmiňována v souvislosti s žádostí o posily, která však byla zamítnuta. Po roce **407** se většina římských vojenských sil přesunula na pevninu a jen mizivá část zůstala v Británii. Další osudy Victrix nejsou známy, ale je nepravděpodobné, že by v Yorku setrvala. Nelze ovšem vyloučit, že určitá část legionářů, kteří zde měli své domovy a rodiny, tak naopak učinila.

Ze závěrů nejnovějších bádání vyplývá, že poslední zbytky římské přítomnosti se stáhly do okolí města **Lindum Colonia** (dnešní Lincoln), ve snaze vytvořit kolem něj jakýsi obranný kruh proti invazi Anglosasů. Mimochodem na jedné ze starých římských silnic vedoucích z Lincolnu k pobřeží se nachází dnešní obec **Tealby**, která je v nejstarších pramenech nazývána *Tevelesby* či *Teflesby* a snad by mohla svým názvem odkazovat na jízdní oddíl ***Taifalů***, které rovněž zmiňuje ***Notitia Dignitatum*** ve službě v Británii vedle Sarmatů a Alanů. Jde o bohatě ilustrovaný dokument, který vznikl za vlády císaře **Honoria** (*384 †423) a který obsahuje detailní popis římské administrativy od císařského dvora až po jednotlivé provincie, včetně struktury armády, jejího velení a symbolů jednotek (*insignia*), které užívaly na svých vlajkách a štítech. Umístění Taifalů v tomto regionu sice není podpořeno přímými archeologickými důkazy, nicméně v Ludfordu byly nalezeny římské ostruhy, které se v mnoha případech ukázaly indikátorem přítomnosti římských jízdních oddílů v Británii. Jinak například v Galii v dnešním Poitiers sídlil velitel společné jednotky Sarmatů a Taifalů (*praefectus Sarmatorum et Taifalorum gentilum Pictavis*). Z archeologických dokladů sarmatské přítomnosti v Británii můžeme uvést například náhrobní kámen znázorňující sarmatského jezdce nalezený v anglickém městě **Chester** (welš. Caer, lat. Deva Victrix, při severní hranici s Walesem, zhruba 90 km od Ribchesteru), nebo pás šupinového brnění nalezený poblíž Hadriánova valu.

sarmatský náhrobek v Chesteru

Podle teorie sarmatského původu mohlo být jméno Arthur ve skutečnosti titulem. Je známo, že římské jednotky často přebíraly jména svých velitelů, nejznámějším případem podobného převzetí jména je titul ***CAESAR*** po římském státníkovi a vojevůdci **Gaiu Iuliu Caeserarovi** (*-100 př.Kr. †-44 př.Kr.), který se uchytil v mnoha jazycích ve významu "císař". Tím, kdo se přičinil o vznik takového titulu, mohl být **Lucius Artorius Castus**.

O jeho životě víme málo. Byl členem plebejského rodu ***Artorius***, který žil v Římě. Kromě Lucia známe jménem na 144 dalších členů tohoto rodu, přičemž v pozdních dobách někteří dosáhli na členství v římském senátu. Luciovo přízvisko *CASTUS* znamená "morálně čistý, čestný, zbožný". Ze dvou fragmentů nápisů na sarkofágu a pamětní desce v chorvatské Dalmácii byla rekonstruována Luciova vojenská kariéra. Přesná data neznáme, z různých indicií se však uvádí, že Lucius mohl žít nejpravděpodobněji někdy mezi lety **167-232**. V římské armádě sloužil jako *centurion* (setník), přičemž většina římských vojáků této hodnosti dosáhla po 15-20 letech služby a nejspíše to byl i Luciův případ. Víme sice o několika případech, kdy byli touto hodností bez předchozí vojenské kariéry pověřeni římští občané z tzv. jízdní aristokracie (*equites*), ale vzhledem k plebejskému původu Luciovy rodiny se tato možnost nezdá pravděpodobná. Sloužil ve 4 různých legiích – ***III. Gallica***, ***VI. Ferrata***, ***II. Adiutrix*** a ***V. Macedonica***. V posledně jmenované snad dosáhl hodnosti *primus pilus* (starší setník první kohorty). Dále působil v hodnosti *praepositus reliquationi* u námořní flotily kotvící v přístavu Misenum (dnešní italské Miseno). Nejdůležitější je ovšem zmínka o jeho hodnosti *prefekta* u legie ***VI. Victrix***. Římští vojáci této hodnosti obvykle dosahovali ve věku 50-60 let, když většinu života strávili v armádě. V hierarchii legie pak tato hodnost představovala třetí nejvyšší a k povinnostem prefekta patřilo zajištění údržby vojenského tábora, zásobování, sanitace, výzbroj a výstroj. Pokud se legie účastnila nějaké bojové akce, prefekt obvykle zůstával v táboře s rezervními jednotkami. Jednalo se tedy o administrativní funkci a Lucius se tak neúčastnil žádné bitvy během své služby v Británii a většinu času nejspíše strávil v hlavním sídle legie v pevnosti Eboracum (York). Zajímavostí je, že na Luciově sarkofágu je zkratka pro jeho hodnost prefekta psána s dvojitým písmenem "F", tedy

"PRAEFF", což obvykle znamenalo, že v dané legii bylo více (nejčastěji dva) prefekti a Lucius tedy byl jedním z nich.

Nicméně že se přece jen nějaké bojové akce v Británii zúčastnil, napovídá text *dux leggionum britanicimiarum adversus armatos*. Titul *dux legionum* byl původně udělován důstojníkům cizího původu, později také velitelům expedičních jednotek složených obvykle z cizinců. Zdvojené písmeno "G" naznačuje, že se v Luciově případě mohlo jednat o všechny tři legie umístěné v Británii, tedy jak ***VI. Victrix***, tak ***II. Augusta*** (se sídlem v pevnosti Isca Silurum, dnešní čtvrť Caerleon ve městě Newport ve Walesu) a ***XX. Valeria*** (se sídlem v Chesteru). Zbytek tohoto textu napovídá, že to bylo v době nepokojů posledních let vlády nepopulárního císaře **Commoda** (**177-192**), kdy se některé legie v Británii vzbouřily a snažily se prosadit generála Pertinaxe. Lucius tak zřejmě v té době byl vrchním velitelem všech tří britských legií a měl velký podíl na uklidnění situace.

Kariéru zakončil jako *procurator centenarius* (guvernér) provincie **Liburnia**, která se nacházela na pobřeží dnešního Chorvatska, kde také zemřel a byl pochován, neboť právě zde byl nalezen jeho sarkofág s nápisy oslavujícími jeho kariéru.

Že ovšem Lucius nemohl být králem Artušem, je zřejmé z doby jeho života. Artušovské legendy se totiž váží k událostem boje Britů proti anglosaským dobyvatelům v 5. století, kdežto Lucius žil na konci 2. století. Zde však přichází ona teorie o převzetí titulu. Jelikož Lucius požíval v Británii nezpochybnitelného věhlasu a respektu, podřízení sarmatští velitelé, vybíraní prefektem do čela jednotek, mohli převzít tradici přebírání jeho jména Artorius jako přízviska ke své hodnosti. Bohužel nemáme informace o událostech v Británii, kterých by se Lucius mohl zúčastnit, ani jak se týkaly Sarmatů, a vše jsou tak pouze čiré spekulace. Nicméně v drtivé většině se Sarmati sloužící v Británii nikdy domů nevrátili, ani po dvaceti letech služby, jak bývalo jinak obvyklé, a mohli to být oni, kdo sebou přinesli do nového domova "infuzi" vlastní mytologie.

iluminace k Artušovské legendě francouzského básníka Roberta de Boron (1280/1290)

Teorie sarmatského původu Artušovské legendy se totiž opírá o mytologii Sarmatů, jejich válečné umění a tradice spojené s mečem jako jejich primární zbraní. Její základní premisou je sledování paralel mezi klíčovými prvky Artušovské legendy s ***Nartskou ságou***, dodnes tradovaným souborem příběhů mezi severokavkazskými Osetinci, přímými potomky Alanů, které se v důležitých detailech shodují, přičemž celá teorie je podložena nezvratnými důkazy o přítomnosti Sarmatů v Anglii. Nutno však dodat, že tato teorie netvrdí, že Artušovská legenda je výlučně sarmatského původu, ale že řada prvků i figur nadále zůstává keltských, jež daly celému příběhu finální podobu.

Název Nartské ságy vychází ze slova ***nar***, což v osetštině znamená "hrdina". Tyto příběhy představují jediný zdroj pro poznání mytologie Skythů, Sarmatů a Alanů, přestože v mnoha rysech či názvech absorbovaly cizorodé prvky ostatních kavkazských národů. Jedním ze styčných bodů je nejznámější část Artušovské legendy o Artušově smrti. V Nartské sáze je to hrdina **Batraz**, jehož otcem byl král **Xamytsa** a matkou vodní víla. Poté, co Batraz zabil mnoho Nartů, aby pomstil smrt svého otce, a přečkal všechny nástrahy, které mu do cesty nastražili bohové, slitoval se nad zbytkem přeživších s tím, že je připraven zemřít, což se však mohlo stát jedině tehdy, až bude jeho meč hozen do moře. Jelikož nikdo jiný kromě samotného Batraze nemohl meč udržet v rukou, pokusili se ho Nartové oklamat tím, že meč ukryjí. Když se jich Batraz zeptal, co spatřili poté, co se meč potopil do vody, odpověděli, že nic. Batraz poznal, že lžou, neboť pouze on věděl, že když se jeho meč ponoří do mořské vody, začne voda vřít a změní barvu na krvavě rudou.

Podle legendy je Artuš, ačkoli Mordreda zabije, sám smrtelně raněn a jeho posledním přáním je, aby jeden z jeho přeživším rytířů **Bedwyr** (též Bedivere) hodil Artušův meč do vody. Ale neučiní tak a když se ho Artuš zeptá, co viděl, pozná, že Bedwyr ho klame. Nakonec však Bedwyr přece jen meč do vody hodí a v tu chvíli se z něj vynoří ruka kouzelné **Jezerní paní**, meč uchopí a pak se ponoří zpět. Přestože tato verze je opět staršího data a pochází od anglického rytíře **Thomase Malloryho** z 15. století, je třeba zmínit fakt, že prameny, z nichž Mallory čerpal, pocházely ze severních oblastí Británie, které tedy byly pod vlivem mocného šlechtického rodu *FitzAlanů*, kteří sami byli britského a nikoli normanského původu. Malloryho zdrojem tedy mohly být zkazky vyprávěné prostými lidmi. Jinak Jezerní paní v mnoha ohledech připomíná hlavní ženskou postavu Nartské ságy, kterou je **Satanaya**, matka všech Nartů. Bez zajímavosti není, že když zemřel skythský válečník, jeho meč měl být údajně vhozen do vody. Dle některých badatelů lze dokonce více podobností s Batrazem nalézt u rytíře

Lancelota, spíše než u Artuše. Jeho postava opět v nejstarší verzi legendy chybí, ale jinak jeho celé jméno zní *Lancelot du Lac*, tedy "Lancelot z Jezera". Batraz se narodil na břehu moře krátce po zavraždění svého otce, Lancelotovo místo narození je neznámé, ale byl prý nalezen u jezera, kde zemřel jeho otec. Jak Batraz tak Lancelot obdrželi meč od ženy, která je nějakým způsobem spojená s vodou, kdežto Artuš pouze v příběhu převyprávěném Thomasem Mallorym v 15. století.

Na tomto místě je však nutné zdůraznit, že styčné body Nartské ságy s Artušovskou legendou lze vesměs nalézt až v příbězích pozdější tradice vrcholného středověku, což je hlavním argumentem těch, kdo odmítají sarmatský původ. Definitivní pravdu o Artušovi se možná nikdy nedozvíme, přesto na závěr uveďme něco k zamyšlení. Je známo, že Sarmati bojovali pod zvláštními dračími (či hadími) korouhvemi, kterýžto symbol byl v Evropě prakticky neznámý a do římské armády ho ve 2. století vnesli právě oni. Přezdívka, kterou měl Artušův otec **Uther**, zněla **"Pendragon"**, v překladu "Král drak" (nikoli, jak se často omylem uvádí "Dračí hlava"). O tom, zda welšská mytologie před příchodem Římanů znala draky nebo ne, se dosud vedou spory. Faktem je, že welšské slovo *draig* i anglické *dragon* pochází z řeckého *drakon*, které sebou přinesli až Římani. A za nejstarší použití draka jako válečného symbolu Welšanů je považováno 5. století, tedy Artušova doba...

538 – Zákaz práce v neděli

Vůbec první výnos o zachování pracovního klidu v neděli pochází od římského císaře **Konstantina Velikého** z roku **321**. Do té doby se neděle v Evropě nijak neodlišovala od ostatních dnů. Užší propojení sedmého dne v týdnu s křesťanstvím lze doložit od roku **538**, kdy proběhl Třetí orleánský koncil, na němž byla neděle prohlášena dnem páně a byla zakázána práce na poli, kácení stromů, stavění domů, tahání vozů a ženské práce, jako šití a praní prádla, což ve svých statutech později potvrdil franský král a císař obnovené Říše Římské **Karel Veliký** roku **789**.

538/539 – Obléhání Auxima

(Prokopius, Gótské války II, kap. 26)

Válka s Ostrogóty po udržení Říma pokračovala dobytím měst **Ariminum** (Rimini) a **Ancona** na pobřeží Jaderského moře v **zimě 537/538**. Prvně jmenované město se Ostrogóti pokusili získat zpět, ale po příchodu posil pod vedením generála **Narsese Kamsarakana** (*478 †573, arménského původu) ustoupili. Po zajištění těchto dvou důležitých přístavů začalo v **květnu/dubnu 538** sedmiměsíční obléhání města **Auximum** (Osimo). Byzantinci ho neprodyšně obklíčili na pevnině i na moři a generál **Belisarius** rozhodl vyhladovět ho. Ostrogótská posádka se pokusila v noci město opustit po moři, ale po tvrdých bojích byla donucena vrátit se zpět do města. Přestože se Ostrogótům občas podařilo překvapit obléhatele výpadem, situace ve městě byla každým týdnem horší. **Witigis** tedy přislíbil městu pomoc, ale slibu nemohl dostát i kdyby se přes Byzantince probojoval, neboť všude v Itálii byl nedostatek obilí. Navíc od severozápadu zaútočili ***Frankové***, kteří chtěli využít situace a urvat si kus pro sebe, aniž by brali ohledy na předchozí dohodu s Witigisem o pomoci.

Poté, co bylo dobyto město **Faesulae** (Fiesole) v Toskánsku, dorazily k Auximu další byzantské posily. Posádka města začala vyjednávat a požadovala svobodný odchod do **Ravenny**, kam se Witigis uchýlil, což Belisarius nejprve odmítl, protože chtěl dobýt i Ravennu. Nakonec bylo dosaženo kompromisu, když polovina majetku ostrogótské posádky připadla byzantským vojákům jako náhrada za kořist ze zakázaného plundrování města a samotní Ostrogóti se přidali k Byzantské armádě.

K obléhání města se váže historka zaznamenaná Prokopiem, z níž se dovídáme, že italského tažení se nadále účastnili ***Sklavini***. Odehrála se někdy v průběhu obléhání, když Belisarius přemýšlel, jak je možné, že se obránci nechtějí vzdát, přestože situace ve městě byla nesnesitelná. Nařídil proto zajmout nějakého ostrogótského vojáka. Ke splnění úkolu se nabídl jeden z jeho důstojníků jménem **Valerian**, který měl pod svým velením Sklaviny, kteří dovedli přepadat ze zálohy, skrytí ve skalách nebo houštinách, neboť na takový způsob boje byli zvyklí. Belisarius tedy souhlasil. Valerian vybral z řad Sklavinů jednoho, který již prokázal svoje kvality, jehož jméno bohužel Prokopius nezmiňuje. Vybraný Sklavin se dovedně zamaskoval a ještě před úsvitem se vydal k místu u městských hradeb, kam Ostrogóti vodili pást svoje koně. Pro zkušeného Sklavina už bylo snadné počkat si na vhodnou příležitost, jednoho zajmout a dovést ho před byzantské velitele. Od zajatce se pak dověděli, že mezi Byzantinci je zrádce **Burcentius**, který Ostrogótům dodává informace. Zrádce byl za trest upálen.

Mezitím, co se blížil konec obléhání Auxima, v **březnu 539** dobyla franská armáda **Mediolanum**, téměř po roce obléhání. Tisícovka přeživších byzantských vojáků, kteří se vzdali, byla ušetřena, ale všichni obyvatelé (podle Prokopia 300 000) byli povražděni a město pobořeno. Další franský postup se v **létě 539** zastavil až u **Ravenny**, kam už dorazil Belisarius. Došlo k vyjednávání, které usnadnila šířící se epidemie úplavice mezi franskými a burgundskými vojáky, načež franský král **Theudebert I.** raději další pokračování své kampaně odpískal a spokojil se s obsazením severozápadní Itálie a bývalé římské provincie **Noricum** (zhruba část dnešního Rakouska). Witigis obležen v Ravenně tak zůstal osamocen.

539/540 – †langobardský král Wacho

(Prokopius – Gótské války III, kap. 33)

Někdy v této době zemřel langobardský král **Wacho** a vládu měl převzít Wachův syn **Walthari**. Protože ale byl ještě dítětem, jako regent byl ostatními langobardskými náčelníky zvolen **Audoin** (†563/565, též Aldwin, Hildwin, Auduin). Současně císař Justinián potvrdil ***Gepidům*** držení **Sirmia**. Ve skutečnosti se však s tímto stavem nehodlal smířit a v duchu tradiční politiky plánoval využít barbary. Hned poté, co byl Audoin zvolen regentem, mu daroval město **Noricum** (dosud nelokalizováno, někde v Rakousku) a část provincie **Pannonia Inferior** zvanou **Pannonia Sirmiensis** (**též Pannonia Secunda**), přičemž město **Singidunum** (Bělehrad), ležící zhruba 70 km východně od Sirmia, daroval ***Herulům***, podřízeným Langobardům. Spočíval v tom dvojí osten – jednak proti Gepidům, protože se tím Langobardi a Herulové stali jejich soupeři v boji o Sirmium, jednak proti Frankům v Noriku.

Audoin se spojenectvím s Byzancí pojistil proti nárokům **Hildigise**, který nadále zůstával v exilu u Sklavinů, a zároveň se pojistil i u svých Langobardů tím, že pro ně získal novou bohatou zemi. Tento dar je také považován za okamžik, kdy se těžiště Langobardského království posunulo více k jihu, jak Prokopius naznačuje tvrzením, že "odešli z otcovských sídel" a uvolnil se tak prostor českých zemí slovanskému osídlení.

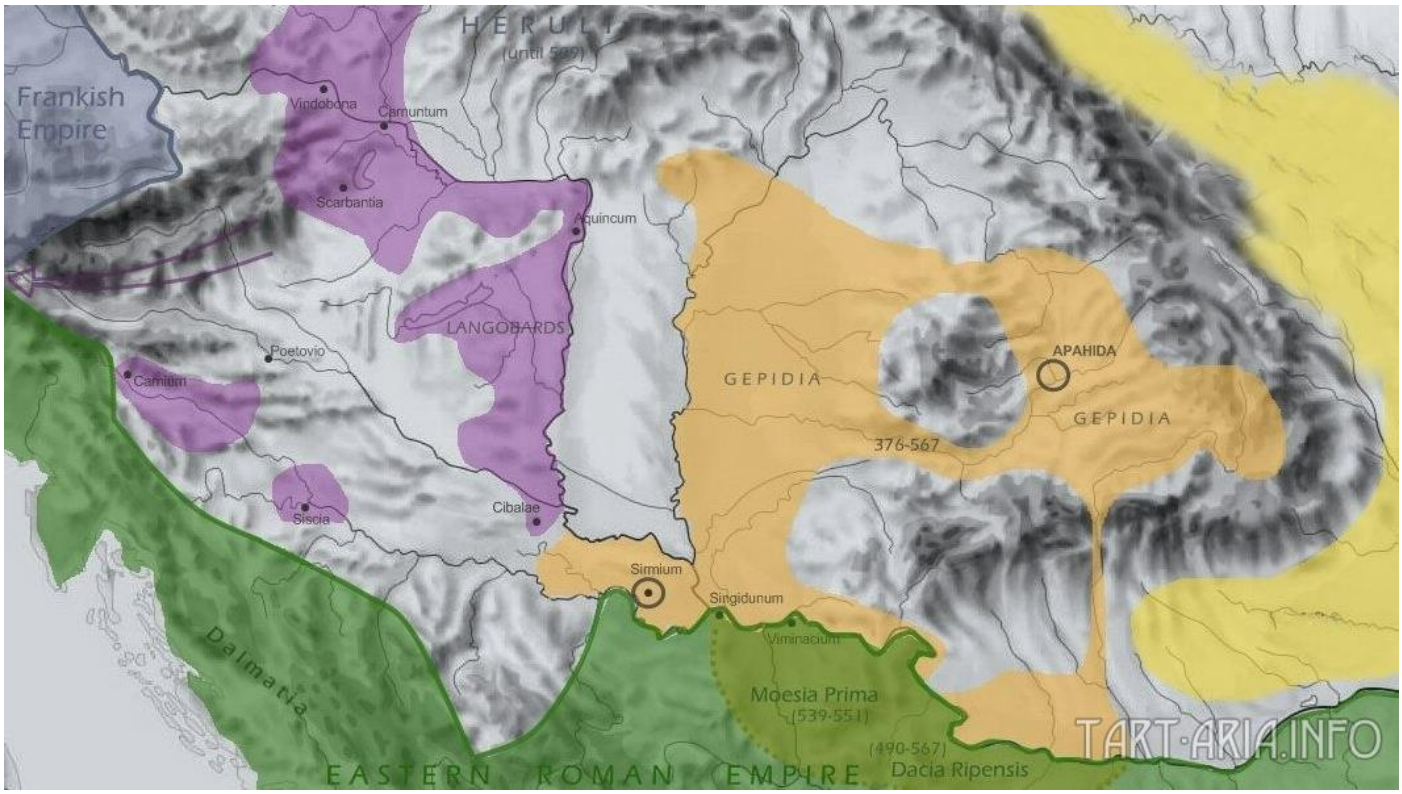

540 – Ostrogóti v Persii

Perský šáh **Chusrav** (*501 †579), v žárlivosti nad byzantskými úspěchy na západě, se vší pompou přijal ve svém hlavním městě **Ktesiphonu** ostrogótské vyslance, kteří ho žádali o pomoc a varovali ho, aby jednal dříve, než se Byzantinci stanou příliš mocnými. Chusrav porušil "Věčný mír", uzavřený před pouhými osmi lety po tzv. **Iberské válce** o Gruzii, a zákeřně vpadl do byzantských provincií v Sýrii, kde se mu podařilo dobýt **Antiochii**. Nová válka vejde do dějin jako tzv. **Lazická válka**, bude se v ní bojovat opět o Gruzii a potrvá až do roku **562**.

Mezitím císař Justinián nabídl **Witigisovi** mír, ale generál **Belisarius** odmítl zprávu předat. V **květnu 540** nakonec **Ravenna** padla. Witigis i se svou manželkou **Mataswinthou** byli zajati a odvezeni do Konstantinopole. Belisarius byl pověřen rekonsolidací Itálie a zdálo se, že Justiniánův sen o obnově římského impéria se začal stávat skutečnosti. Padl však také první stín na samotného Belisaria – část jeho důstojníků a dokonce někteří ostrogótští velmoži ho navrhli jako nového západořímského císaře. Belisarius odmítl, jelikož ho vázal čestný slib sloužit věrně, ale semínko pochybností zaseté u Justiniána začali nenápadně rozdmýchávat Belisariovi nepřátelé u dvora.

Nicméně Ostrogóti ještě poraženi nebyli. Jejich zbytky se seskupily ve **Veroně** a zvolili si nového krále. Původně jím měl být jeden z nejschopnějších ostrogótských velitelů **Uraias**, ale když odmítl, zvolen byl synovec vizigótského krále Theudise **Hildibad**. Hildibad následně pověřil svého synovce **Totilu** dobýt zpět **Benátsko** a **Ligurii**.

541 – Justiniánský mor

Za vlády císaře Justiniána byl do **Konstantinopole**, tehdy největšího a nejbohatšího evropského města, zavlečen dýmějový mor z ohniska v Etiopii přes Egypt, odkud se dováželo obilí. Jedná se o nemoc, kdy po krátké inkubační době dochází k prudkému zvýšení teploty, doprovázenému třesavkou, bolestmi v kloubech a únavou. Charakteristický je hnisavý zánět mízních uzlin, hlavně v tříslech a podpaží, u nichž časem dochází k prasknutí. Při neléčeném průběhu je úmrtnost 60%. Tzv. Justiniánský mor byla první historicky doložená pandemie tohoto moru a podle záznamů v nejhorších měsících umíralo v Konstantinopoli až 5000 lidí denně, čímž město celkově ztratilo asi 40% všech obyvatel. Epidemie se rozšířila po celé Byzantské říši, ale také až na Britské ostrovy a na východ do Persie a zabila asi čtvrtinu všech obyvatel. Nejvíce zasažena byla Malá Asie, tedy území dnešního Turecka, kde kulminovala mezi třetím a šestým měsícem od jejího vzniku a poté začala ustupovat, přestože na mnoha místech se udržela další tři roky. O osm let později se mor vrátil zpět, aby se opakoval v intervalech zhruba kolem čtyř let, a to až do roku **622**. Poté se objevoval opakovaně vždy jednou za generaci až zhruba do **poloviny 8. století**, do kdy zabil na 25-100 milionů lidí a poté z nejasných důvodů vymizel. Mor měl drastický dopad na ekonomiku, kulturu a vůbec celou společnost. Některá města se z této pohromy již nikdy nevzpamatovala a zůstala opuštěna, v jeho důsledku také nastal krátkodobý obrat v Gótské válce, kdy už Byzantinci téměř dobyli celou Itálii. Samotný císař Justinián se nemocí také nakazil, ale dokázal se z ní zotavit.

545 – Válka mezi Anty a Sklaviny

(Prokopius – Gótské války III, kap. 13, 14)
(Prokopius – Gótské války III, kap. 22)

Neznámo proč, někde v rumunském Podunají, se kolem roku **545** mezi ***Anty*** a ***Sklaviny*** rozhořela válka. Předpokládá se, ačkoli pro to neexistují důkazy, že se ji nějakým způsobem pokoušel podněcovat císař Justinián, neboť kvůli vzájemnému pobíjení přešly Slovany chutě k napadání byzantských provincií. Od Prokopia známe z této války historku, která je vlastně pokračováním střetů s Chilbudiem. Jeden z Antů, které zajali Sklavini, se údajně jmenoval **Chilbudius**, stejně jako již 12 let mrtvý byzantský generál. **Mimochodem podle tohoto jména se dá usuzovat, že mezi *Anty* žili kromě zbytků *Hunů* a *Sarmatů* také *Góti*.**

Tento Chilbudius prokázal oddanost svému novému sklavinskému pánovi i statečnost v boji. Když pak v jakémsi střetu v Thrákii Antové zajali několik Byzantinců a uvrhli je do otroctví, jeden z nich, podle Prokopia velmi lstivý, vymyslel plán, jak se dostat zpátky domů. Neznámo odkud totiž věděl o onom Chilbudiovi v zajetí Sklavinů a proto předstoupil před svého antského pána s tím, že kdyby onoho Chilbudia od Sklavinů, kteří vůbec netuší, koho vlastně mají, vykoupil a dopravil do Konstantinopole, dostalo by se mu velkého bohatství a slávy. Antskému pánovi se slova jeho otroka zalíbila a vypravil se s ním mezi Sklaviny, s nimiž mezitím Antové uzavřeli mír. Když Chilbudia

vykoupili a přivedli domů, zeptali se ho, zda je opravdu oním byzantským generálem. Chilbudius však prohlásil, že není, že je od narození Ant. Antský velmož, který za něj zaplatil obrovskou částku ve zlatě, poklesl na duchu. Byzantský otrok, který mu nápad vnukl, ho však dokázal díky své lstivosti přesvědčit, že Chilbudius je opravdu oním generálem, ale strach o život mezi barbary mu brání odhalit skutečnou pravdu. Mezitím se celá historka rozšířila rychlostí blesku mezi ostatní Anty a začala žít vlastním životem. Antští náčelníci se usnesli, že by mělo být veřejně oznámeno, koho mají ve své moci, protože by jim to mohlo prospět při vyjednávání s Byzantinci. V té době totiž Justinián s Anty jednal o příměří, k čemuž byl donucen kvůli útokům Peršanů na východní hranici impéria, obratu v Gótské válce v Itálii (následujícího roku Ostrogóti dobydou zpět Řím) a morové epidemii rozlévající se všude po říši. Jeho cílem bylo přesvědčit je, aby ustali v loupežných nájezdech, stali se jeho spojenci se statusem *foederátů*, chránili byzantskou hranici a výměnou jim za to nabízel úrodné území kolem starobylého města **Turris** (dnešní Turnu Magurele) na Dunaji, které se v té době nacházelo už několik desetiletí opuštěné a v ruinách. A přestože samotný Chilbudius nadále tvrdil, že není žádným byzantským generálem, Antové ho pod pohrůžkou trestu donutili, aby se této role ujal a tak s Justiniánovým návrhem souhlasili. Ovšem s jednou podmínkou, že bude Chilbudiovi navrácena jeho hodnost vrchního velitele Thrákie, který by dohlédl na plnění dohod. Ve skutečnosti ale plánovali, že by tak v nejvyšších mocenských patrech Byzantské říše mohli mít vlastního člověka. Celý plán měl ovšem jednu vadu. Přestože Chilbudius údajně uměl latinsky (v té době byla pořád ještě latina oficiálním administrativním i vojenským jazykem Byzantské říše a řečtina ji vystřídala až ve druhé polovině 7. století), podvod odhalil generál **Narses**. Chilbudius byl zatčen a jeho další osud neznáme. Nic dobrého ho ale jistě nepotkalo. Nicméně k uzavření spojenectví s Anty opravdu došlo, neboť už v roce **547** dorazily do Itálie ve válce proti Ostrogótům posily v počtu 300 bojovníků z řad Antů.

546 – ostrogótský král Totila

Téhož roku, co se z Konstantinopole začal šířit mor po celé říši, nechala podle Prokopia Hildibadova manželka zavraždit **Uraiase**, neboť se prý cítila uražena opulentním životním stylem Uraiasovy manželky. Nedlouho poté potkal stejný osud **Hildibada**, když byl v **květnu 541** zavražděn během hostiny svým vlastním gepidským strážcem **Velasem**, zhrzeným z lásky k jakési ženě, kterou Hildibad dal za ženu komusi jinému. Náhlý nedostatek vhodných nástupců na ostrogótský trůn umožnil ***Rugiům***, kteří tvořili významnou složku ostrogótské vojenské elity od dob, kdy byli roku **487** poraženi, prosadit z vlastních řad velmože **Eraricha**. Zprvu slibně vypadající volba se ukázala jako chybná, protože Erarich tajně nabídl Byzantincům vydání Itálie výměnou za azyl a peníze. Hildibadův synovec **Totila** (†552) vzal záležitost do vlastních rukou, **Eraricha** v **říjnu 541** zabil a prohlásil se králem. Mezi prostými italskými rolníky si rychle získal oblibu, neboť jim začal velkoryse rozdávat zemědělskou půdu. To byl z jeho strany velmi chytrý tah, protože vděční čerství majitelé půdy, kterým by se nic takového nestalo, pokud by se vrátili Byzantinci, ochotně začali pomáhat se zásobováním Totilova nově budovaného vojska. A zdroj k jeho doplnění našel mezi otroky, kterým za účast v boji za jeho věc slíbil svobodu. Totilova rozhodnost se ukázala klíčovým faktorem a válečné kolo štěstěny se natočilo k Ostrogótům. Pro Byzantince téměř vyhraná válka se prodloužila o dalších 13 let.

Totilova protiofenziva začala na **jaře 542 bitvou u Faventie** (Faenza), kde s pouhými 5000 bojovníky porazil dvakrát tak početnější Byzantince. Následně prošel Apeninskými horami a při vstupu do Toskánska uštědřil Byzantincům další porážku v **bitvě u Mucellia** (Mugello). Získal tak přístup do hlavního toskánského města **Florentia** (it. Firenze, čes. Florencie), kde se k němu poté, co rozkázal zacházet se zajatci mírně, jich několik desítek přidalo. V **březnu** prošel bez povšimnutí kolem **Říma** dál na jih a bez větších problémů dobyl zpět město **Beneventum** (Benevento) a jihoitalské provincie **Apulii**, **Lukánii** a **Kalábrii**. Jeho hlavním cílem ovšem byla **Neapolis** (Napoli) v **Kampánii**, bráněná pouhou tisícovkou byzantských vojáků.

Má se za to, že tak rychlému postupu Totily napomohlo zejména převelení generála Belisaria na východ do Arménie, kde se měl vypořádat s Peršany. Nebylo čemu se divit, v Konstantinopoli po zajetí Witigise se všeobecně italská záležitost považovala za téměř uzavřenou a nikdo nečekal, že se Ostrogóti ještě vzchopí. Zároveň Belisariovým převelením Justinián, protože se k němu samozřejmě donesl pokus udělat z Belisaria v Itálii západořímským císařem, hodlal svého generála zaměstnat co nejdále od Itálie. Červíček pochybností živený Belisariovými nepřáteli u dvora v něm totiž začal růst. Už

jen proto, že generálova obliba rostla s každým jeho úspěchem na bitevním poli. Dodejme, že podle Jordana Witigis zemřel roku **542**, jinak o jeho osudech od příjezdu do Konstantinopole neznáme žádné podrobnosti vyjma toho, že s jeho manželkou **Mataswinthou**, poslední dědičkou amalské dynastie v ženské linii, se někdy nedlouho poté oženil Justiniánův bratranec a nejvyšší velitel pro Thrákii **Germanus**. Vraťme se však k Totilovi.

Nic platný nebyl pro obleženou Neapol pokus sicilského guvernéra **Demetria**, jehož loďstvo bylo zničeno Ostrogóty v námořní bitvě. Jinak žádná pomoc nedorazila. Přesto se obléhání protáhlo téměř na rok, až **březnu/dubnu 543** se město vzdalo. Na východní hranici bylo Byzantincům také horko, když se v **létě 543** ocitlo v perském obležení syrské město **Edessa**. Tentokrát to vypadalo bledě s Byzantinci, ale válečné štěstí se ukázalo opět vrtošivé.

Belisaria povolal Justinián zpátky do Itálie až roku **544** a k dispozici mu dal pouhých 4000 vojáků. Belisariova pověst geniálního stratéga se však potvrdila a Totilu porazil v **bitvě u Hydrunta** (Otranto). Totila unikl. Souběžně z východu přišly také dobré zprávy. Heroickým výkonem se edesské posádce podařilo Peršanům nejen odolat, ale také umluvit je k odchodu slibem každoročního placení 500 liber zlata. O rok později dokonce perský šáh Chusrav souhlasil s obnovením míru.

Situace v Itálii roku **545** se ocitla v patu. Totila se stáhl do města **Tibur** (Tivoli), necelých 40 km východně od Říma. Belisarius vzhledem k omezeným zdrojům, protože v Konstantinopoli opět řádil mor, Totilu nepronásledoval. Místo toho se snažil udělat v jihoitalských provinciích pořádek a zvýšit stavy svého vojska. To druhé se ukázalo jako obtížný úkol. Belisariova čestná a spravedlivá pověst mnohým imponovala, ale zároveň byly na místě obavy z jeho ostatních podřízených, často chamtivých a zkorumpovaných, kteří Belisariem slíbený žold vypláceli po svém. Mnoho nových rekrutů se tedy nehlásilo. Belisariovy potíže tak mohl využít Totila, který se rozhodl dobýt **Řím**.

Belisarius se vydal městu na pomoc, ale s malým počtem vojáků se mohl maximálně utábořit alespoň na dohled, v přístavu **Portus Claudii**, kde se opevnil v očekávání posil a zásob. Zásoby však nedorazily. Lodě s nákladem obilí, které poslal papež **Vigilius** ze Sicílie, kam utekl z Říma, totiž padly do rukou Ostrogótů. Než aby zůstal Belisarius nečinný, pokusil se nečekaně Totilu, obléhajícího Řím, napadnout. Útok by se mu málem povedl, nebýt série nedorozumění mezi veliteli. Belisarius poté onemocněl a protože posily byly v nedohlednu, nic dalšího nepodnikl a jen přihlížel, jak **17. prosince 546** do Říma, který se raději vzdal, vítězoslavně vstupuje Totila. Ne ovšem na dlouho. Belisarius znovu potvrdil svou pověst a už počátkem následujícího roku dobyl Řím zpět. Obdivuhodná se ukázala Belisariova nezlomná sebedůvěra, kterou dokázal přenášet na své vojáky, kteří čím dál více strádali hladem a únavou, neboť žádné zásoby ani posily stále nepřicházely.

547 – Nájezd Sklavinů do Ilýrie

(Prokopius – Gótské války III, kap. 29)

Sklavini z rumunského Podunají ve velkém počtu vpadli do **Ilýrie**, kterou vyplenili až k přístavu **Dyrrhachion** (dříve Epidamnos, dnešní Durres v Albánii). Vojenské posádky v Ilýrii si údajně netroufly ani se k nájezdníkům přiblížit, přestože podle Prokopia měly k dispozici na 15 000 vojáků. Údajně to bylo poprvé, kdy se Sklavini odvážili tak daleko zpoza Dunaje a podivil se nad tím, že přes svou nezkušenost s dobýváním opevněných měst se jim podařilo obsadit několik pevností. Datace těchto událostí je nejistá, na konec roku 547 ukazuje Prokopiovo sdělení, že se tak stalo přibližně ve stejnou dobu, kdy byl zabit byzantský generál **Phazas** během Gótské války v **bitvě u Crotony** (Crotone).

548 – Válka mezi Langobardy a Gepidy

(Prokopius – Gótské války III, kap. 34, 35)

Dne **28. června 548** zemřela císařovna **Theodora** ve věku 48 let, pravděpodobně kvůli rakovině. Pohřbena byla v konstantinopolském kostele **Hagioi Apostoloi** (Svatých Apoštolů), který byl hrobkou už pro Konstantina Velikého a po něm pro dalších 7 císařů a 4 císařovny. Neveselou náladu v hlavním městě říše dokreslovala komplikující se situace v Itálii, kde sice Belisarius získal zpět Řím, ale věčné město se po tolika bojích a obléháních pomalu měnilo v ruiny. Jedinou útěchou pro Justiniána byly zprávy z Panonie, kde konečně vyšel jeho kalkul, byť s několikaletým zpožděním.

Datace událostí kolem prvního konfliktu mezi Langobardy a Gepidy zůstává ovšem nejasná. Dle některých teorií se jejich vzájemné spory začaly vyhrocovat až s jejich novými králi. Nejprve roku **546** zemřel **Walthari**. Prokopius uvádí, že přirozeně, pravděpodobně ho však **Audoin** nechal odstranit, aby se sám mohl chopit vlády. Krátce na to, patrně po dlouhé vládě, které se chopil někdy po roce **505**, zemřel gepidský král **Elemund**. Datum neznáme, dle různých teorií v rozmezí let **546-548**. Jeho dcera **Ostrogoda** († před 540) byla mimochodem druhou manželkou langobardského krále Wacha. Po puči, kdy byl vyhnán jediný Elemundův syn a následník **Ostrogod**, který pravděpodobně našel útočiště u Langobardů, si gepidský trůn uzurpoval **Thurisind** († 560), o jehož původu nevíme nic. V té době už probíhala jednání jak Langobardů, tak Gepidů s Byzantinci, kdy se obě znepřátelené strany snažily získat vojenskou podporu císaře Justiniána. Thurisindovi vyslanci mu zdůrazňovali dlouhou tradici

vzájemného spojenectví a boje proti nepřátelům Byzantské říše, avšak Justinián se nakonec přiklonil k Audoinovi, jemuž na pomoc poslal vojsko o síle 10 000 mužů pod vedením generála **Ioanna** řečeného **"Sanguinarius"** (537-553, čes. "Krvavý"), nejvyššího velitele pro Ilýrii a synovce generála Vitaliana, jinak ženatého s Germanovou dcerou **Iustinou**. K nim se mělo připojit na 1500 ***Herulů*** pod vedením jejich náčelníka **Filemutha**, který se již na straně Byzantinců zúčastnil bojů v Itálii roku **538**, zatímco jiných 3000 Herulů pod vedením náčelníka **Harutha** (též Aordus) se postavilo na stranu Gepidů. V bitvě na neznámém místě, snad někde poblíž Singidunu (Bělehrad), byli Haruthovi Herulové poraženi Ioannovým vojskem a **Haruth** zabit. Tato porážka otřásla sebevědomím Gepidů, kteří raději urychleně vyjednali mír s Langobardy. Byzantské vojsko se zastavilo někde v Dalmácii a k dalším bojům už nedošlo.

A právě někdy kolem těchto událostí se také zčistajasna objevil již téměř zapomenutý **Hildigis**. Z Prokopiovy zprávy ovšem nevíme, kdy přesně. Dost možná už těsně po smrti Walthariho, nejpozději s nástupem Thurisinda na gepidský trůn. A je rovněž pravděpodobné, že Hildigisův návrat z exilu byl jedním z faktorů, které konflikt Langobardů s Gepidy vyhrotily do otevřeného střetu, neboť ze zprávy se dovídáme, že se Hildigisovi podařilo přesvědčit Gepidy k pomoci získat langobardský trůn, přičemž se za něj dokonce postavilo několik langobardských náčelníků a také blíže neurčený počet bojovníků z řad ***Sklavinů***. Hildigisovy snahy však vyzněly na prázdno a ocitl se v nebezpečí. Součástí mírové dohody mezi Langobardy a Gepidy byl totiž Audoinův požadavek na Hildigisovo vydání. Thurisind ho ale nevydal a naopak mu dovolil odejít kamkoli uzná za vhodné. A Hildigis tak opět uprchl ke Sklavinům, kam ho pro změnu následovali někteří Gepidi, kteří nesouhlasili s mírem s Langobardy. Bližší okolnosti bohužel neznáme, nicméně jeden fakt je patrný už na první pohled – **za těch 13 let mezi Sklaviny si Hildigis vydobyl takový respekt, že ho někteří neváhali následovat**.

Příměří mezi Langobardy a Gepidy netrvalo dlouho a oba králové vytáhli proti sobě znovu do bitvy, ovšem s podivným výsledkem. Obě vojska se totiž z nepochopitelných důvodů ještě před bojem současně obrátila na útěk a králové opuštění, jen s hrstkou nejvěrnějších, byli nuceni se dohodnout na dvouletém příměří. Dle některých teorií mohlo být příčinou paniky zatmění měsíce, které proběhlo **z 25. na 26. červen roku 549**, což by sem zároveň umisťovalo neuskutečněnou bitvu, jejíž datum vlastně neznáme (Prokopius – Gótské války IV, kap. 18).

549 – Nájezd Sklavinů do Thrákie

(Prokopius – Gótské války III, kap. 38)

Dunaj překročilo třítisícové vojsko ***Sklavinů*** a bez nesnází prošlo až k **řece Euros** (dnešní Maritsa, též Hebrus), kde se rozdělilo na dvě části, přičemž žádný z byzantských velitelů je nedokázal zastavit. O jedné části sklavinského vojska se dovídáme, že zamířilo podél Rhodopských hor do provincie Europa, kde dobylo pevnost **Tzurullum** (dnešní Corlu v evropské části Turecka) zhruba 110 km západně od Konstantinopole a kde byl zajat a upálen tamní velitel jízdního oddílu **Asbad**. Následně se sklavinské vojsko otočilo k západu, pokračovalo podél pobřeží a dobylo thrácké město **Topeiros**. Povedlo se jim to údajně tak, že v malém počtu vylákali obránce z města ven, kde je snadno pobili. Ve městě pak rozpoutali jatka a povraždili na 15 000 mužů. Cestou také bez milosti zabíjeli všechny na potkání bez rozdílu věku, takže prý "celá zem byla pokryta mrtvolami". Mnohé zabíjeli tak, že je nechali narazit na kůly zabodnuté do země, další přivazovali za ruce a nohy ke kůlům a ubíjeli palicemi, jiné zaživa upalovali ve stodolách.

Dle některých teorií vojsko Sklavinů vyrazilo z Panonie po starobylé římské **silnici Via Militaris** vedoucí z Bělehradu až do Konstantinopole. Ačkoli žádné prameny neuvádějí jakákoli jména, jedním ze sklavinských velitelů mohl hypoteticky být **Hildigis**. A pokud tam byl, je možné, že se takto mstil Byzantincům za jejich proradnost a podíl na ztroskotání jeho plánu s pomocí Gepidů svrhnout Audoina. Co se týče onoho krvavého běsnění připisovaného Sklavinům, důvod pro takové krutosti nám uniká. Poněkud zarážející je ono napichování na kůly. Zvyky Praslovanů neznáme, ale můžeme-li srovnat zvyky Slovanů ze střední Evropy, tak nic takového u nich nenacházíme, ani třeba u Skythů a Sarmatů. Trest naražením na kůl byl běžný zejména v Asii, u starověkých Chetitů, Asyřanů a Peršanů. V Evropě pak v Rusku, Polsku, Uhrách a na Balkáně, kam se však rozšířil s příchodem Mongolů, Tatarů a Turků. Například Poláci tento zvyk údajně převzali od rumunských Valachů a zejména Tatarů, jejichž nájezdy dosáhly až do Polska. Lze se tedy právem domnívat, že o slovanský zvyk vůbec nešlo a ve výše popisovaném případě museli takto jednat nějací spojenci Sklavinů, o kterých prameny mlčí. A těmi mohli být zbytky asijských Hunů, které Prokopius často zmiňuje ve spojitosti se Sklaviny i Anty, nebo jiní kočovníci turkického původu, kteří sem mohli snadno proniknout přes Černomořskou step.

Strašlivé krutosti, jichž se Sklavini dopustili zejména při tomto tažení a které při ostatních výpravách nejsou zmiňovány (kromě obligátního zajímání otroků), jsou zvláštní ještě z jiného úhlu. Nemusely být totiž náhodné. Uvažuje se, že mohlo jít o dohodnutou taktiku na zastrašení protivníka, ale také třeba o mstu Sklavinů vůči Byzantincům za nějaké příkoří, které mohl Prokopius zamlčet. Vždyť o císaři Justiniánovi víme, že pro něj nebyl problém uzavřít spojeneckou dohodu a vzápětí ji porušit, protože mu jinde vykynuly větší výhody. Příkladem jeho proradnosti je i generál Belisarius,

kterého Justiniánovi našeptávači několikrát obvinili ze zrady a spiknutí, samotný Justinián ho dokonce dvakrát odsoudil ke ztrátě veškerého majetku, ale vždy se nakonec ukázala Belisariova obdivuhodná a skálopevná věrnost. Pozoruhodná je v této souvislosti zejména zajížďka až téměř na dohled Konstantinopole, k pevnosti Tzurullum, kde byl zvlášť trýznivým způsobem zabit velitel Asbad. Zdali si Sklavini pro něj došli proto, že byl do onoho hypotetického příkoří nějak osobně zapleten, bohužel zůstane jen v rovině spekulací. Dodejme, že jméno Asbad je germánského (nejspíše gepidského) původu. O dalším jeho nositeli se ještě zmíníme.

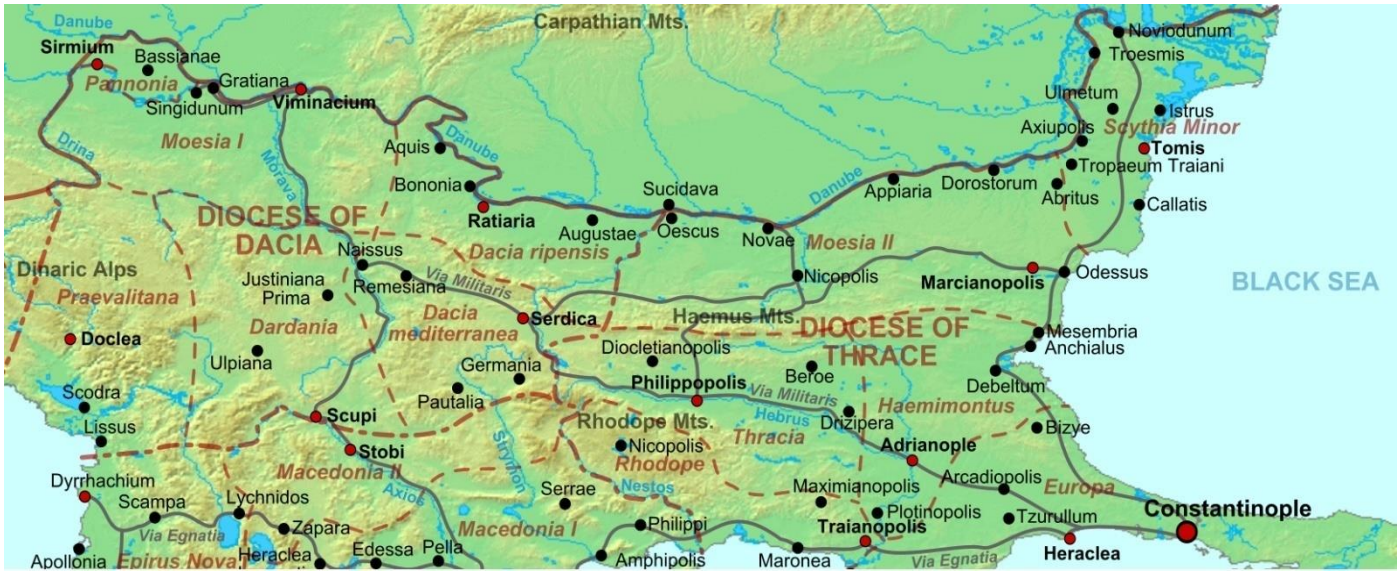

550 – Nájezd Sklavinů do Makedonie

(Prokopius – Gótské války III, kap. 35)
(Prokopius – Gótské války IV, kap. 27)

Ve městě **Serdica** (dnešní hlavní město Bulharska Sofia), tehdy považovaném za centrum jihovýchodního cípu Ilýrie, se začala pod velením generála **Germana** shromažďovat expediční armáda, která měla být poslána do Itálie. Jakmile se však Germanus dověděl, že u města **Naissos** se znovu objevila silná armáda ***Sklavinů***, jejímž záměrem bylo dobýt důležitý přístav **Soluň** (Thessalonika) v Makedonii, jak prozradili ti, které se podařilo zajmout, okamžitě se vydal vstříc nájezdníkům. Sklavini se však zalekli vojska určeného pro bojiště v Itálii a především pověsti, která předcházela Germana jako úspěšného vojevůdce v bojích proti Antům, upustili od svého plánu a obrátili se do hornatého vnitrozemí, kam už je Germanus nepronásledoval. Sklavini tak mohli přezimovat v Ilýrii a Dalmácii, kde nerušeně přepadali a olupovali místní pastevce. **Germanus** navíc v průběhu tažení onemocněl jakousi nemocí a na **podzim 550** zemřel.

Na konci Prokopiova vyprávění se rovněž dovídáme důvody nájezdů Sklavinů, kterých se Antové patrně neúčastnili. Ostrogótský král **Totila** údajně Sklaviny podplatil bohatými dary, aby Byzantince zaměstnali na jejich vlastní půdě a on tak měl volnější ruce ve válce, kterou s nimi vedl v Itálii. Sám Prokopius uznává, že nedokáže spravedlivě posoudit, jestli to byla pravda, jak mnozí tvrdili, či nikoli (Prokopius – Gótské války III, kap. 40). Není však důvodu o tom pochybovat, protože na pomoc Ostrogótům do Itálie se vydalo druhé vojsko v počtu **6000 jízdních bojovníků**, v jejichž čele se objevil náš starý známý **Hildigis**.

Datace této události je nejistá. Prokopius ji zmiňuje v souvislosti s událostmi první langobardsko-gepidské války započaté roku 548, ovšem líčí ji v rámci jakéhosi Hildigisova životopisného medailonku s tím, že do Itálie se vypravil někdy poté, co po uzavření příměří mezi Langobardy a Gepidy uprchl zpět ke Sklavinům. Pokud se tak nestalo současně s nájezdem do Thrákie předchozího roku, muselo se tak stát nejpozději současně s plánovaným dobytím Soluně. Prokopius Hildigisovy bojovníky označuje výrazem ***strateuma***, které na několika jiných místech užívá ve významu jízdních bojovníků. Můžeme se tedy právem domnívat, že i v tomto případě šlo o jezdce. Z nich bylo 300 Langobardů a nějací dobrovolníci z řad Gepidů. Dohromady jich ale nebylo tolik, aby tvořili celé vojsko a ačkoli to Prokopius výslovně neuvádí, zcela jistě většinu vojska tvořili ***Sklavini***.

Ze stručného vylíčení událostí se dovídáme, že Hildigis se někde v kraji **Venetia** (dnešní Benátsko na severovýchodě Itálie) střetl s byzantskou armádou, kterou snadno porazil. Avšak po této vítězné bitvě se překvapivě nespojil s Ostrogóty, ale vrátil se za Dunaj do země Sklavinů. Proč, to se bohužel nedovídáme. Možná kvůli zjištění, že ztroskotal plán na dobytí Soluně, možná kvůli nějakým neshodám. Vždyť známe mnoho příkladů, kdy se mladší a dravější dostávají do popředí na místa padlých, což mohl být i tento případ a Hildigisovi staří spojenci z řad sklavinských náčelníků z dřívějších let už nebyli tak početní nebo neměli sílu stát pevně za ním.

Že za vším byla solidní hádka, naznačuje i to, že tentokrát Hildigis u Sklavinů dlouho nepobyl a rozhodl se odjet do **Konstantinopole**. Obrátil se prostě tam, kde mu svitla alespoň nějaká naděje. Mohl doufat, že císař Justinián ho jakožto legitimního následníka langobardského trůnu a tedy prostředku nátlaku na Audoina uvítá. A nezmýlil se. Justinián ho přijal velmi dobře, jmenoval ho dokonce velitelem palácové stráže a odmítl všechny Audoinovy žádosti o jeho vydání.

550 – Kosmas Indikopleustés

Byl to řecký obchodník a cestovatel, který na stáří odešel do ústraní egyptské pouště jako poustevník. Jeho přízvisko "Indikopleustés" znamená "Ten, který se plavil do Indie". Ačkoli obchod mezi Římskou říší a Indií je doložen už od -1. století př.Kr., Kosmas je jedním z mála, o kom s jistotou víme, že Indii navštívil. První cestu podnikl roku **522** a kromě Indie navštívil také Arábii, Etiopii nebo Somálsko. Své vzpomínky shrnul v zeměpisném díle ***Christianiké Topographía*** (*Křesťanský zeměpis*), sepsaném kolem roku **550**. Spis je nejen zdrojem poznání byzantského zeměpisu, ale přináší také velmi cenné informace o navštívených zemích. Součástí je také Kosmův vlastní výklad podoby Vesmíru a Země, kterým se pokouší vyvrátit aristotelovské (pohanské) přesvědčení, že Země je kulatá a dokázat v souladu s biblickými texty, že je placatá. Teorie o placatosti se však nikdy neujala a drtivá většina starověkých a středověkých učenců byla přesvědčena, že Země je kulatá.

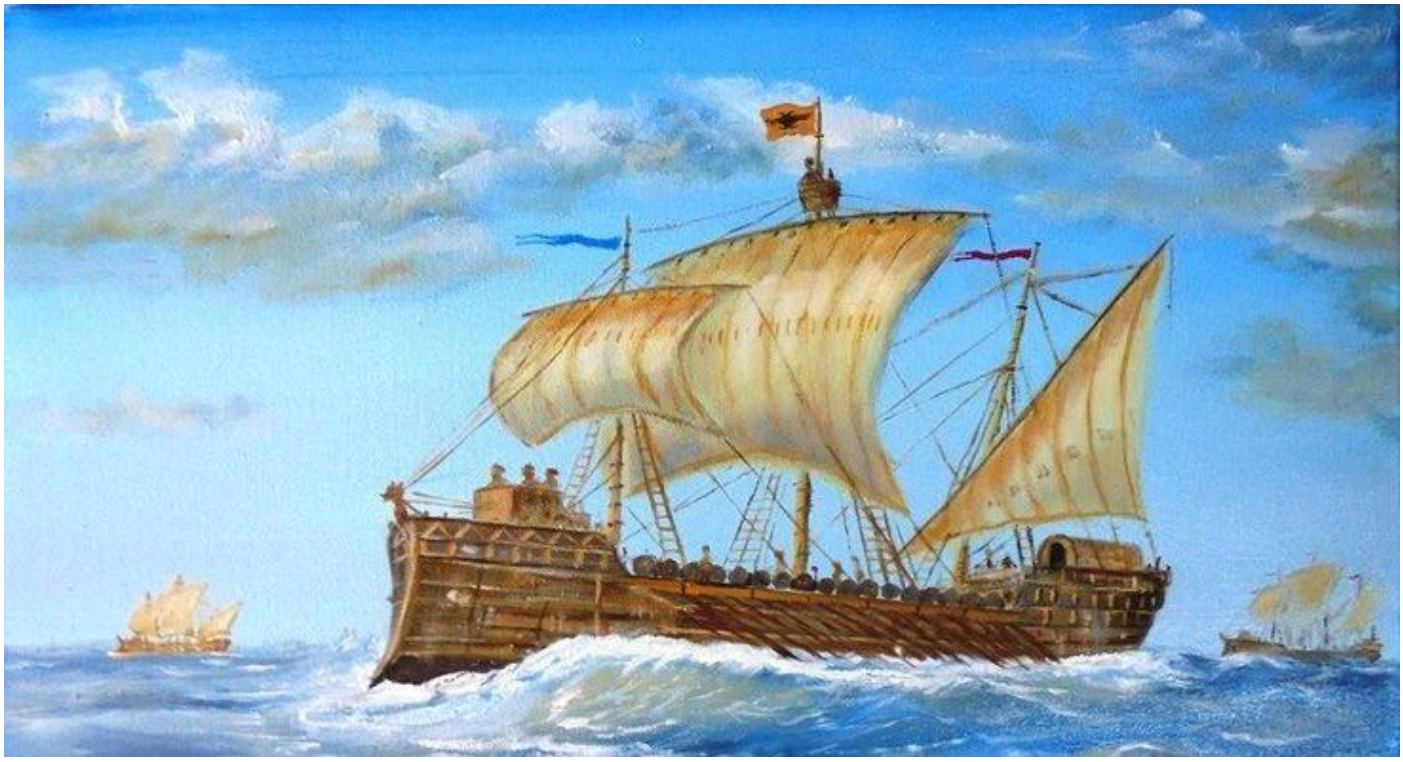

550/551 – Kutrigurové a Utigurové

Možná už roku **550**, nejpozději **551**, se v rumunském Podunají objevili hunští ***Kutrigurové*** (též *Kuturgurové*, *Kotrigurové*, *Kutrigorové*, *Kutragurové*, *Kotragirové*, *Kotragové*) v počtu 12 000 jezdců pod vedením náčelníka **Chinialona**, jinak zkušeného žoldnéře z byzantských služeb, veterána Vandalské války v Africe a jednoho ze dvou velitelů elitního oddílu 600 hunských jízdních lukostřelců v **bitvě u Ad Decimum** roku **533**. Nedlouho po uzavření dvouletého příměří roku **549** totiž vyslal gepidský král **Thurisind** do domoviny Kutrigurů ve stepi u Azovského moře vyjednavače s žádostí o pomoc ve válce proti Langobardům, využívaje tak času na posílení své pozice. Jelikož Kutrigurové dorazili, jak se zdá, o něco dříve, než příměří vypršelo, Thurisind je zaměstnal tím, že je ponoukal k plenění byzantských provincií. Ostatně císař Justinián spojenectví s Gepidy tak jako tak vyměnil za podporu Langobardů. Byzantinci si však dokázali s touto novou hrozbou snadno poradit a v duchu své tradice bohatými dary (a sliby) uplatili příbuzné Kutrigurů ***Utigury*** (též *Utrigurové*, *Uturgurové*, *Utugurové*, *Utrigové*, *Utigové*), aby své sousedy napadli. Utigurové, v čele s náčelníkem **Sandilchem** a s podporou 2000 ***Krymských Gótů***, překročili řeku Don, využili momentu překvapení, kdy většina Kutrigurů byla daleko na Balkáně, a zničujícím útokem zmasakrovali ty, co ve své domovině zůstali. Jakmile se Chinialon dověděl, co se stalo, obrátil své vojsko a spěchal domů. Utigury nedokázal porazit a velmi oslaben někdy mezi lety **551-558** s pouhými 2000 jezdci, ženami a dětmi požádal o povolení usadit se v Thrákii. Císař Justinián si vyhověním jeho žádosti znepřátelil Utigury.

Co se týče původu Kutrigurů a Utigurů, Prokopius uvádí, že původně náleželi k Hunům a že jeden z hunských náčelníků měl dva syny, kteří se zřejmě nepohodli a rozdělili se tak na dva kmeny. Názvy obou kmenů jsou patrně turkického původu, ačkoli někteří badatelé se kloní k sarmatskému, přesněji alanskému. Osetské legendy vypráví příběh o dvou bratrech jménem Kurt a Tag, z nichž vzešly kmeny *Kurtatů* a *Tagaurů*. Nicméně zcela jistě významnou část obou kmenů tvořila sarmatská složka, jak napovídají jména všech jejich náčelníků (ani jedno dokonce není turkické). Jméno kutrigurského náčelníka Chinialona je sarmatského původu – *xin/xinae* v osetštině znamená "Istivý", *kaena* v avestánštině a *kīn* v perštině znamená "pomsta", *alon* je pak osetským výrazem pro kmenový název Alanů. Chinialonovo jméno by tedy mohlo znamenat "Mstitel Alanů". Jméno Sandilch je na tom podobně – *sānd* v avestánštině znamená "dobromyslný", *dil* ve všech íránských jazycích znamená "srdce". Jméno Chinialonova nástupce **Zabergana** je též sarmatské, nalézáme ho také mezi příslušníky sasánovské Persie roku 261 a znamená prý "úplněk". Ve jménu Sandilchova nástupce **Anagaie** je spatřován staroíránský kořen *anīg/anīk* ve významu "tvář".

551 – Nájezd Sklavinů do Ilýrie a Thrákie

(Prokopius – Gótské války III, kap. 40)
(Prokopius – Gótské války IV, kap. 25)

Koncem roku dovolili ***Gepidi*** opět "velikému množství" ***Sklavinů*** přeplavit se přes Dunaj u Sirmia a vpadnout do Ilýrie, kde "způsobili nepopsatelnou hrůzu". Císař Justinián proti nim mohl vyslat jen malé vojsko, pod vedením jakéhosi eunucha **Scholastika** a několika dalších generálů, včetně Germanova nejstaršího syna **Iustina** (†566). Byzantské vojsko dostihlo Sklaviny obtěžkané bohatou kořistí nedaleko **Hadrianopole** (dnešní Edirne v evropské části Turecka), ale bylo rozdrceno, pravděpodobně kvůli samolibosti byzantských generálů věřících ve vlastní neporazitelnost. Jeden z generálů byl zajat a Sklavini ukořistili také byzantský válečný prapor. Následně pak vyplenili celou oblast a odvážili se údajně až na dohled Konstantinopole. K dalšímu střetu už ale nedošlo, Sklavini ustoupili zpět k Sirmiu, kde překročili Dunaj do bezpečí. Gepidi si tentokrát údajně naúčtovali jeden byzantský solid za každého přepraveného člověka. Zřejmě si však Sklavini odnesli tak velkou kořist, že jim nečinilo potíže požadovanou sumu zaplatit.

552 – Bitva u Taginae

Císař Justinián, nespokojený s průběhem Gótské války, **Belisaria** roku **549** odvolal. Odjezdu obávaného protivníka chtěl **Totila** využít a rozhodl dobýt **Řím** zpět. Obléhání se začalo protahovat a zlost si tak alespoň vybil na městě **Perusia** (dnešní Perugia), kde tamního biskupa **Herculana** rozkázal stáhnout z kůže. Voják, který měl rozkaz provést, se však slitoval a biskupa v průběhu stahování setnul. Řím nakonec padl v **lednu 550** poté, co se Totilovi podařilo podplatit byzantskou posádku. Následně Totila zplundroval Sicílii, Korsiku, Sardinii a poslal své loďstvo loupit k řeckému pobřeží.

Mezitím se novým vrchním velitelem italského tažení měl stát Germanus, ale ten na **podzim 550** nečekaně zemřel. Velení tak Justinián svěřil generálovi **Narsesovi**, kterému tehdy již táhlo na sedmdesátku. Narses začal v **Saloně** shromažďovat dvacetitisícové vojsko, k němuž se mělo připojit na 5000 ***Langobardů*** a 3000 ***Herulů***, mezi nimiž byl údajně populární, a sám se vydal do **Benátek**, kde však zjistil, že v Pádských nížinách operuje padesátitisícová armáda ***Ostrogótů*** a ***Franků*** pod společným vedením Totily a austrasijského krále **Theudebalda**. Narses se obával přímého střetu s tak velkou silou a raději celou svoji armádu přesunul do **Ravenny**.

Prvním Narsesovým úspěchem bylo vítězství v **námořní bitvě u Sena Gallica** (dnešní Senigallia nedaleko Ancony) na **podzim 551**, která ukončila existenci ostrogótského loďstva. Jedním z ostrogótských velitelů v bitvě byl žoldnéř gótského původu **Indulf**, který v předchozích letech sloužil v Belisariově tělesné stráži, ale po jeho odvolání se přidal k Totilovi. Indulfovi se podařilo uprchnout, druhý ostrogótský admirál **Gibal** byl zajat.

Rozhodujícím střetnutím o osud **Ostrogótského království** v Itálii se stala **bitva u Taginae v červenci 552** (též Busta Gallorum, dnešní Gualdo Tadino). Zásadní Totilovou chybou bylo, že se nechal Narsesem vyprovokovat, oddělil se od Franků a k dispozici tak měl mnohem menší vojsko, jen v počtu asi 15 000 mužů. V bitvě byl **Totila** zabit, když ho smrtelně ranil kopím jakýsi **Asbad**. Podle Prokopia údajně jeden z Totilových mužů krátce předtím okřikl Asbada: *"Co to je ty pse! Spěcháš udeřit svého pána?"* Z těchto slov podle některých teorií vyplývá, že Asbad byl nejspíše Gepid, neboť Ostrogóti považovali Gepidy za své poddané. Tento Asbad nebyl totožný s Asbadem, kterého zabili Sklavini v pevnosti Tzurullum. Smrt Totilova zhoubce zaznamenaly langobardské kroniky k roku **556**, kdy byl pohřben v severoitalské **Pavii** a na svém náhrobku měl údajně napsáno, že byl jedním z těch, kdo se podíleli na obnově Římské říše v Itálii.

Bitvou u Taginae ale Gótská válka ještě zdaleka neskončila. Novým králem Ostrogótů byl zvolen jeden z velitelů jménem **Teia**, který vzápětí nechal popravit všechny zajaté senátory z Kampánie, včetně 300 dětí. Narses Teiu dostihl u **Neapole**, kde se v **říjnu 552** strhla **bitva u Mons Lactarius**, v níž byl **Teia** zabit. Definitivní tečkou ale nebylo ani krátké obléhání pevnosti **Compsa** (dnešní Conza della Campania) v **zimě 552/553**, kam se uchýlil **Ragnaris** se zbytky přeživších Ostrogótů. Během vyjednávání o podmínkách kapitulace se Ragnaris pokusil Narsese zavraždit, ale byl rozsekán jeho osobními strážci. Úplně poslední válečné operace Gótské války probíhaly v severní Itálii, odkud se podařilo vyhnat Franky až roku **554**, k čemuž přispěla epidemie úplavice, která zahubila značnou část jejich vojska. Císař Justinián poté vyhlásil tzv. pragmatickou sankci (nezrušitelný zákon), která říkala, že poměry v Itálii se vracejí před ostrogótskou vládu, což doprovázely i rozsáhlé restituce (navracení majetku a pozemků římským občanům). Itálie se po 60 letech stala součástí Byzantské říše.

552 – Bitva u Asfeldu

(Prokopius – Gótské války IV, kap. 25, 27)

Když ***Gepidi*** s končícím příměřím s ***Langobardy*** vyslali do **Konstantinpole** mírové vyjednavače, císař Justinián, jemuž povážlivě docházely možnosti, jak zabránit loupežným nájezdům zpoza Dunaje, jim bez váhání vyhověl a dokonce se podvolil jejich žádosti, aby dohodu odpřisáhlo (zřejmě podle germánského zvyku) dvanáct senátorů. Ovšem nebyl by to Justinián, aby stejnou dohodu neuzavřel i s Langobardy, kteří se krátce na to dostavili do Konstantinopole také. Langobardi dokonce, aby se Justiniánovi zavděčili, poslali vojsko do Itálie na pomoc Narsesovi proti Ostrogótům. Justinián však nakonec podvedl i Langobardy a žádná slibovaná podpora v boji proti Gepidům (kromě malé gótské jednotky) nedorazila. Císařův cíl byl totiž nechat oba dosavadními válkami oslabené kmeny vykrvácet ve vzájemném boji a pak o nich rozhodnout. Pro tento případ měl ostatně v záloze **Hildigise**, který pobýval v Konstantinopoli od roku **550**.

Hildigis však jeho záměry prohlédl. Jakmile se dověděl, že doma se schyluje k rozhodujícímu boji, za značně dobrodružných okolností společně s gótským bojovníkem **Goarem** uprchl, spojil se s několika věrnými Langobardy a spolu s nimi se probil ke Gepidům, aby se v **květnu/červnu 552** zúčastnil krvavé **bitvy u Asfeldu** (dosud nelokalizováno), v níž syn langobardského krále Audoina **Alboin** (*530 †572) osobně zabil syna gepidského krále Thurisinda **Thurismoda**. Bitva, které se snad na straně Langobardů zúčastnil také bývalý durynský princ a toho času byzantský důstojník **Amalafrid**, sice skončila vítězstvím Langobardů, ale tak draze zaplaceným, že skutečným výsledkem bylo úplné vyčerpání obou protivníků, tedy přesně to, co císař Justinián plánoval. Mohl nyní hrát rozhodčího a "věčný mír" byl uzavřen trojstranně. Jedno však Audoin neopominul, a to žádat opět o vydání Hildigise. A tentokrát se už k němu připojil i Justinián. Thurisind žádost předložil svým náčelníkům, jenže ti to důrazně odmítli jako hanebný prohřešek proti zákonům pohostinství. Thurisind tedy odpověděl Audoinově žádosti tak, že Hildigise vydá jedině v případě, učiní-li totéž Audoin se synem bývalého krále Elemunda, který uprchl k Langobardům roku **548**. Jak Audoin tak Thurisind byli totiž stejnými uzurpátory. A tak Elemundův syn **Ostrogod** i **Hildigis** nakonec zahynuli u svých hostitelů nedlouho po bitvě za záhadných okolností, nikdo však nepochyboval, že byli zavražděni.

Po seznámení s celým Hildigisovým příběhem se můžeme konečně vrátit ke stěžejní otázce, u jakých Sklavinů vlastně onoho roku **535** našel azyl.

Společné všem výpravám Sklavinů z let **547-551** je především to, že se evidentně uskutečňovaly přes **Sirmium**, tedy přes bránu na Balkán, které od roku **536** drželi Gepidi (s oficiálním povolením od Justiniána od roku **539/540**). Zjevné to je především u výpravy z roku **550**, vysoce pravděpodobné u výpravy z roku **551**. Pokud se Sklavini dostali přes řeku u Sirmia, pak museli projít územím Gepidů, minimálně s jejich souhlasem, spíše však jako jejich spojenci. A pokud byli spojenci Gepidů, tak jedině díky Hildigisovi, který Gepidy poprvé navštívil roku **548**. Mimo to načasování výprav ukazuje jasně, že jich Gepidi využívali jako prostředek nátlaku na Byzantince, což je nápadné zejména z faktu, že se jich nepokusili využít v přímém boji proti Langobardům. Z toho plyne, že Sklavini měli jednotné velení, které s Gepidy jednalo. A pokud součástí tohoto velení byl Hildigis, pak by bylo pochopitelné, že do střetu s Langobardy jít nechtěl. Na druhou stranu se to dá vysvětlit i tím, že sídla Sklavinů mohla být blízko Langobardům a že museli na toto sousedství brát ohled, tedy že se přímému střetu s nimi chtěli vyhnout.

Dále je ze všech výprav patrné, že do Byzantské říše je nepodnikaly nějaké hordy sedláků, ale zkušené vojsko, které bez potíží poráželo profesionální byzantské oddíly. Že šlo z velké části o jezdecké vojsko, potvrzuje Prokopius k roku **550**. Co se týče počtu, Prokopiem uváděný počet 6000 jezdců je dle některých teorií značně nadsazený, aby démonizoval nepřítele, neboť podle sekretáře imperiální stráže a pozdějšího císaře **Maurikia** (*539 †602) v té době mělo Franské vojsko údajně jen 3000 jezdců (bez pěchoty, která se obvykle skládala z naverbovaných sedláků). Naproti tomu celkový počet vojáků byzantské armády té doby se odhaduje na 150 000 až 350 000, jednotlivé divize měly 5-25 000 vojáků, při celkovém počtu 22 milionů obyvatel celé Byzantské říše. Údaj o 150 000 vojáků pochází od současníka **Agathia Scholastika** (*530 †582/594). Dochovaly se počty Belisariových jednotek při dobývání Karthága ve Vandalská válce roku 533 – měl k dispozici 10 000 pěšáků, 3000 jezdců, dále 600 Hunů a 400 Herulů (obojí jízdní střelci), plus eskortu 1500 jízdních bucellariů. Dohromady tedy o něco méně než 16 000 mužů, kteří cestovali na 500 lodích chráněných 92 válečnými dromony.

Pro lepší představu o nákladnosti výbavy raně středověkého jezdce můžeme uvést údaje z tzv. ***Lex Ripuaria***, což byl zákoník Franků usazených v **7. století** v Porýní kolem dnešního Kolína. Zákoník uvádí, že kvalitní zbroj pro jezdce stála tolik, jako dva hřebci, přilba jako jeden hřebec a štít totéž co býk. Celá výbava do války, včetně koně, pak měla hodnotu stáda 45 krav. Tento zákoník je uváděn na podporu teorie o nepřiměřeném počtu sklavinských jezdců. Jenže často se opomíná, že výbava slovanského jezdce té doby mohla být naprosto odlišná od germánských bojovníků, kteří převzali mnohé z Říma. Výzbroj slovanských jezdců, či minimálně těch elitních, mohla pocházet od Sarmatů, stejně jako koně. Za příklad můžeme vzít Huny, které ostatně Prokopius několikrát zmiňuje ve spojitosti se Slovany a kteří sice byli obvykle vyzbrojeni kroužkovou košilí, meči, luky a kopími, ale jejich velká část místo kroužkové košile nosila prošívané vesty, které už tak náročné na výrobu nebyly. Meče mohly u Slovanů nahradit jednoduché kyje či mlaty (Prokopius je zmiňuje při nájezdu Sklavinů do Thrákie roku 549), přilba mohla leckterému jezdci dokonce chybět. I tak ale stačila jedna dvě úspěšné výpravy a z kořisti už se dala výbava lehce doplnit. Navíc schopnost porazit plně vyzbrojené profesionální byzantské oddíly napovídá o vybavení slovanských jezdců zcela něco jiného. Pozoruhodná je v této souvislosti zejména Prokopiova zmínka o tom, že slovanští bojovníci byli schopní úspěšně dobýt pevnosti, čehož se předtím údajně ani neodvažovali.

Nutno ovšem zdůraznit dva podstatné fakty. Maurikiův ***Strategikon*** podrobně popisující Slovany tvrdí, že téměř neměli žádné jízdní oddíly a dosud chybí archeologické nálezy, které by potvrdily vyšší stupeň organizace slovanské společnosti a přítomnost jezdeckého vojska, mocenské elity a příslušných sídel, které by byly nutné k vyslání početné armády k útokům na Byzanc a do Itálie, zejména co se týče českého území. Elitu totiž charakterizují právě jízdní bojovníci. Podkovy Slovani nepoužívali až do konce 9. století a dosud nalezené ostruhy bývají datovány nejdříve do 7. století, ačkoli jisté rozporné názory datující je do dřívější doby existují. Vyloučit nelze ani to, že zpočátku Slovani ostruhy ani nepoužívali a mohli koně popohánět bičíky, podobně jako Sarmati a Avaři. Co se týče větších sídel, nesmíme zapomínat na již zmiňované Roztoky u Prahy, které aspirují přinejmenším na centrum slovanské elity v Čechách už ve druhé polovině 6. století. Pokud bychom dále vzali v úvahu hypotetickou možnost, že by Hildigis dokázal sjednotit Sklaviny z rozsáhlejšího území a nikoli jen z Čech, či dokonce jim zajistit výzbroj (nejpravděpodobněji nějakým vítězstvím na bitevním poli), pak už by počet 6000 Hildigisových jezdců nemusel být nijak přehnaný.

Podle Prokopia se Hildigis vrátil ke Sklavinům tak, že překročil řeku Dunaj. To je ovšem nic neřešící běžná floskule byzantského dějepisectví, pro něž bylo překročení Dunaje vždy synonymem vstupu do zemí barbarů. Tudíž pokud nějací Slovani mohli disponovat takovou silou, obvykle se soudí, že jimi mohli být pouze ti, kteří sídlili na levém břehu Dunaje v dnešním Rumunsku. Tyto oblasti jsou charakterizovány tzv. ***Kulturou Peňkovka-Ipotesti-Candesti***, směšující různé elementy jak od Antů, tak od Sklavinů, ovlivněnou navíc Huny, Góty i staršími Dáckými populacemi. Vezmeme-li v potaz příliš velkou vzdálenost ***Warinů*** od zdejších Sklavinů, nezdá se tato možnost příliš pravděpodobná, ačkoli do některých pozdějších výprav zapleteni být mohli. Pokud by Hildigis zamířil ke Sklavinům do Čech nebo na Moravu, pak v roce **550**, kdy vedl mohutnou výpravu na pomoc Ostrogótům do Itálie, by zase musel projít územím Langobardů, kteří v té době ještě bezpečně drželi jižní Moravu a Rugiland (Rakousko). A jelikož oklika západnějším směrem přes Bavorsko nebo Alpské průsmyky se zdá silně nepravděpodobná, Sklaviny v Čechách a na Moravě tedy můžeme vyloučit. Zejména Morava byla příliš blízko Langobardům na to, aby zde Hildigis nerušeně a po dlouhých 13 let získával na síle. Zvláště důležité je v této souvislosti langobardské pohřebiště v Lužicích u Hodonína, které dosvědčuje přítomnost vyšší langobardské vrstvy nejméně do roku **568**. Poněkud jiná situace nastává v případě Čech. Ty od jádra langobardské říše odděloval neprostupný hvozd a jejich přímá kontrola musela být obtížná, i přes nezpochybnitelný fakt zbytkového germánského osídlení po odchodu do Bavorska a přesunu těžiště langobardské moci do Panonie. Čechy se však na trase sklavinské migrace z východu nacházely až téměř na jejím konci, tudíž zdejší slovanské osídlení ještě nemohlo být v Hildigisově době na takovém stupni, aby mu poskytlo to, co se dovídáme z Prokopiova vyprávění.

Ze všech indícií tedy vyplývá, že sídla Hildigisových Sklavinů musíme hledat především v sousedství Gepidů, ale zároveň ne příliš daleko od Langobardů, s nimiž se ani Sklavini ani Hildigis nechtěli dostat do otevřeného konfliktu. Jedinou možnou lokalitou se tak stává **Staré Chorvatsko**. Pouze prostor za Karpatami byl dostatečně mimo vliv Langobardů na to, aby zde Hildigis našel bezpečné útočiště a zároveň byl jediným místem, kde mohl získat početné a vojensky zkušené spojence.

A jak mohl Hildigis přesvědčit Sklaviny o svých kvalitách, že ho následovali? Vezmeme-li v úvahu chronologii průniku Slovanů na české území (kolem roku **550 severní Morava**, **570 jižní Morava** a **568±24** střední Čechy) a dáme ji do souvislosti s rokem **535**, kdy Hildigis našel azyl u Sklavinů, tak jednou z možností je, že to byl právě Hildigis, kdo se mohl nějakým způsobem podílet (znalostí prostředí) na obsazení českého území sklavinskými Chorvaty a Srby. To je patrné zejména z faktu, že nájezdy Sklavinů ustaly náhle a na dlouhou dobu po skončení války mezi Langobardy a Gepidy, kdy se také Hildigis potkal se svým osudem. Nicméně důvod pro konec těchto nájezdů mohl být prozaičtější a nemusel mít s Hildigisem nic společného, a sice samotná porážka Gepidů, kteří z dalšího pouštění Sklavinů přes své území už nemuseli mít žádný užitek.

Na závěr dodejme, že příběh vyhnaného langobardského prince Hildigise, vylíčený Prokopiem v rámci Gótských válek, je málo známou epizodou slovanských dějin, které se jejich oficiální podání jakoby záměrně vyhýbá. Snad proto, že Hildigis, a navíc Germán, by se dal považovat za prvního sjednotitele Slovanů (byť zcela jistě nebyl jediným, neboť sklavinští náčelníci by se jen tak nenechali odstavit), o sto let dříve než se jím stal legendární franský kupec Sámo. A snad také proto, že události kolem něj ukazují, že ani Slovani se neštítili brutálního zabíjení. Vždyť Prokopius koneckonců sepsal celou příručku o tom, jak válčit se Slovany, v níž také důrazně varoval, že dokážou zákeřnými způsoby boje zničit i mnohem početnější a dobře vyzbrojené a organizované armády. Rovněž oblíbená představa, že při migraci prvních Slovanů se jednalo o jakési pozvolné "prosakování" skupinek mírumilovných rolníků, je ve světle všeho uvedeného již nepřijatelná. Naopak se zdá, že šlo v podstatě o jednorázovou a vojensky dobře organizovanou akci, jinak by ani nebyla možná tak velká úspěšnost při porážení Byzantinců. Zbytkové kelto-germánské obyvatelstvo v Čechách a na Moravě si podmanila (dost pravděpodobně násilně) válečnická elita, kterou ale musel doprovázet i prostý lid, což dokládají nálezy sklavinské keramiky, s jejímž ručním lepením by se válečnická elita rozhodně "nepatlala".

553 – Pátý ekumenický koncil

Císař Justinián svolal do **Konstantinopole** církevní představitele, aby nalezli jednotu v názorech na osobu Ježíše Krista. Jedni odmítali jeho lidskou přirozenost a tvrdili, že měl pouze jedinou, tedy že to byl bůh, který na sebe vzal podobu člověka (*monofyzitismus*), druzí v něm viděli zároveň jeho vlastní lidskou stránku i božskou přítomnost a zdůrazňovali, že obě složky v něm existovaly bez záměny či oddělení (*dyofyzitismus*). Koncil trval **od 5. května 553 do 2. června 553** a přes Justiniánovu snahu sjednotit znesvářené strany spory neutichly až do šestého koncilu (**680-681**), který monofyzitismus definitivně zavrhl.

553/554 – Hedvábí

Hedvábná tkanina je jedním z čínských tradičních výrobků, které se staly známými po celém světě. Všude tam, kam se čínské hedvábí dostalo, zapůsobilo hlubokým dojmem, neboť oděvy z něho vyrobené jsou lehké, jemné, ale zároveň pevné. Brzy se stalo symbolem přepychu a bylo doslova vyvažováno zlatem, neboť tajemství jeho výroby dlouho odolávalo odhalení a za jeho vyzrazení hrozil trest smrti. Podle legendy manželka Žlutého císaře (měl vládnout v letech -2698 př.Kr. až -2598 př.Kr.) při návštěvě zahrady morušovníků objevila bílé housenky motýla zvaného *bourec morušový*, které vytvářely lesklé zámotky. Jeden z nich náhodou upustila do horké vody a zjistila, že z něj může vytáhnout jemné vlákno a navinout na cívku. Do Evropy se dováželo po tzv. Hedvábné stezce, dlouhé kolem 7000 km.

kukly bource morušového

Výrobní monopol si Čína udržela až do 6. století, kdy se císař Justinián rozhodl, že tajemství výroby získá, neboť války s Peršany, přes jejichž území stezka vedla, jeho cenu hnaly strmě nahoru. Proto údajně pověřil dva neznámé nestoriánské mnichy, které nejprve poslal na misionářskou činnost do Indie a odtud se měli dostat do Číny. Tam se jim podařilo zjistit postup výroby a na cestě zpátky kolem let **553/554** propašovat v dutině svých bambusových holí mladé larvy. Byzantská říše tak dokázala znovu nastartovat svoji upadající ekonomiku a výroba hedvábí se stala základem jejího bohatství na příštích 650 let.

Dodejme, že český název "hedvábí" je germánského původu ze slov *gotto-webi* znamenajících "božská tkanina". Podobný název mají už jen slovenština (*hodváb*) a polština (*jedwab*). Ostatní evropské národy používají odvozeniny z řeckého slova *sirikós*, stejně jako třeba ruština (*šelk*).

hedvábná stezka

555/556 – Slovanští žoldnéři

(Agathias – Historie III, kap. 6, 7, 21 / IV, kap. 18, 20)

S výjimkou antského krále Boze, falešného Chilbudia a Hildigise se z pramenů nedovídáme žádná jména spojená s nejstaršími Slovany. Až teprve s přelomem století do druhé půle se situace začíná měnit. Byzantský historik **Agathias Scholastikos** ve svém líčení **Lazické války** s Peršany o území dnešní Gruzie (**541-562**) popisuje obléhání města **Phasis** (dnešní Poti), jehož se na straně Byzantinců zúčastnili **Vsegord** (řec. Ousigardos, snad Všehrd?), **Svaruna** řečený Sklavin (řec. Souarounas Sklabos anir), **Dobrojeza** řečený Ant (řec. Dabragezas Antis anir) a s nimi ještě **Elmingir** řečený Hun, všichni v hodnosti velitelů žoldnéřských jednotek (*taxiarch*). O jejich původu ani dalších osudech bohužel nevíme nic, jen tolik, že Dobrojeza měl syna, kterého pojmenoval **Leontios**.

Ve stručnosti šlo o to, že perská vládnoucí dynastie Sasánovců uznala Laziku jako součást sféry vlivu Byzantské říše tzv. "Věčným mírem", uzavřeným roku **532**. Samotný lazický král **Tzath** (vládl od roku 522 do neznámé doby) upřednostňoval Byzantince, nechal se pokřtít a na základě toho byly do země posláni byzantští vojáci, aby dohlíželi na dodržování dohod. Roku **536** se však přítomnost Byzantinců změnila na nijak neskrývaný protektorát, kde lazický král a lokální autority fakticky ztratily kontrolu nad celou zemí, což roku **541** vedlo k otevřenému povstání. Nový lazický král **Gubaz II.** (†555) proto tajně zahájil jednání s Peršany. Ještě téhož roku perský šáh **Chusrav** se silným vojskem dobyl byzantskou pevnost **Petra** (dnešní Tsikhidziri) a v Lazice začal zavádět vlastní pořádky. Počínání Peršanů však sklidilo stejné přijetí, jako předtím počínání Byzantinců a roku **548** došlo k dalšímu povstání. Gubaz se obrátil s žádostí o pomoc na císaře Justiniána a uzavřel alianci se sarmatskými ***Alany*** a turkickými ***Sabiry*** na severní straně Kavkazu. Justinián poslal sedmitisícové vojsko a tisícovku ***Zanů*** (řecky *Tzani*, příbuzní Lazů), kteří pod vedením generála gótského původu **Dagisthaia** (548-560) oblehli Petru, které vyrazil na pomoc perský generál **Mihr-Mihroe** (†554, řecky Mermeroes). Peršanům se sice podařilo pevnost ubránit a posílit její posádku, ale roku **549** utrpěli od Dagisthaia porážku v **bitvě na řece Phasis** a vzápětí další v **bitvě na řece Hippis**. Byzantský generál gótského původu **Bessas** (500-554) poté potlačil povstání Abasgů, dobyl Petru a roku **551** po dlouhém obléhání hlavní lazické město **Archaeopolis**. Mihr-Mihroe ustoupil a zabarikádoval se ve městě **Cotais** (dnešní Kutaisi), čímž zablokoval cestu do horských regionů. V **létě 555** nechal rozšířit zvěsti, že těžce onemocněl, což vedlo k polevení ostrahy a následný překvapivý útok Peršanů na průsmyky Telephis a Ollaria donutil Byzantince k ústupu. Mihr-Mihroe však nebyl schopen kvůli nedostatku zásob dalšího pronásledování a stáhl se do pevnosti **Mocherisis**, kde krátce na to opravdu podlehl jakési nemoci a ve velení byl vystřídán generálem **Nachoraganem**. Lazický král Gubaz, nespokojený s počínáním Byzantinců, poslal stížnost Justiniánovi, který odvolal generála Bessa. Další dva byzantští generálové **Martinus** a **Rusticus**, také kritizovaní Gubazem, se rozhodli lazického krále zavraždit. Tento akt způsobil mezi obyvatelstvem zděšení a hromadně se proti Byzantincům začali bouřit a pomáhat

Peršanům. Rusticus a jeho bratr byli na základě vyšetřování zatčeni, pouze Martinovi se podařilo všechna obvinění vyvrátit. Aby prokázal svou užitečnost, rozhodl se pokusit o zvrat a dobýt Peršany ovládané město **Onoguris** (též Stephanopolis), které se nacházelo nedaleko Archaeopole.

Právě kolem těchto událostí se poprvé objevují na scéně dva z našich slovanských žoldnéřů. Zatímco hlavní byzantské síly v počtu 50 000 mužů zaútočily na městské hradby, 600 lehkých jezdců pod velením Dobrojezy a Vsegorda bylo posláno vstříc perským posilám v počtu 3000 jezdců z pevností Cotais a Mocherisis, o kterých se Byzantinci dověděli od jakéhosi zajatého perského průzkumníka. Odvážný útok slovanských velitelů na naprosto zaskočené Peršany, kteří žádný útok neočekávali, způsobil paniku, která však netrvala dlouho. Jakmile se ukázalo, že jde o klamný manévr, vrhli se Peršané do protiútoku, který donutil Dobrojezu se Vsegordem k rychlému ústupu. Když se pronásledovaní i pronásledovatelé dostali k byzantským liniím u města, začala se mezi Byzantinci šířit panika a když z města vyrazila posádka před hradby, nastal totální útěk. U mostu přes řeku Catharus byla dostižena byzantská pěchota a kdyby jí na pomoc nepřišel genál **Bouzes** (pravděpodobně syn Vitaliana) se svou těžkou kavalerií, byla by úplně zničena. Neúspěch Byzantinců byl korunován vypleněním jejich tábora na pláni pod Archaeopolí, který zanechali opuštěný a zamířili raději do bezpečnějších oblastí na západě země, kde se s přicházející zimou rozešli do zimovišť v mnoha různých městech a pevnostech. Viníci, kteří způsobili v byzantském vojsku paniku a následný útěk, byli exemplárně potrestáni, neboť útěk před pouhými třemi tisícovkami nepřátel byl ponižující. Dobrojeza a Vsegord mezi nimi nejspíše nebyli, neboť první jmenovaný se zúčastnil dalších bojů na jaře následujícího roku.

Nachoragan se rozhodl, že zaútočí na hlavní základnu Byzantinců, město **Phasis** při ústí stejnojmenné řeky do Černého moře. Přes zimu shromáždil armádu v počtu 60 000 mužů, proti kterým stálo pouze 20 000 Byzantinců pod vedením vrchního velitele pro Arménii Martina a druhého nejvyššího velitele a Germanova nejstaršího syna **Iustina**. Obrany města se účastnila také řada nižších generálů – **Angilas** velel lehké pěchotě složené z berberských peltastů vyzbrojených štíty a kopími, **Theodorus** velel těžké pěchotě složené z čerstvě christianizovaných Zanů, **Philomathius** velel isaurským prakovníkům, **Gibrus** velel germánským žoldnéřům z řad ***Herulů*** a ***Langobardů***, jednotky z východních částí říše byly pod velením **Valeriana**. Nachoragan očekával snadné vítězství, neboť město i jeho opevnění bylo postaveno ze dřeva. Avšak zmýlil se, stejně jako Byzantinci před tím.

Během obléhání, kdy to nevypadalo s obránci nijak růžově, se generál Martinus rozhodl pro lest. Svolal své velitele na poradu, když se zčistajasna objevil posel z Konstantinopole, který předal zprávu od císaře, v níž děkoval za statečnou obranu a oznamoval příchod posil. Na to Martinus předstíral rozhořčení, že nově příchozí získají všechnu slávu, zatímco ti, co prošli peklem, o ni přijdou. Žádné posily ve skutečnosti na cestě nebyly, ale v tom spočívala Martinova lest. Odpovědí mu totiž byl nadšený křik, že se tak nestane a Peršané budou poraženi ještě dříve, než posily dorazí. Peršané se o zprávě samozřejmě brzy dověděli a Nachoragan zareagoval vysláním velkého počtu průzkumníků, kteří měli byzantské posily vypátrat. Současně naplánoval masivní útok na město ze všech stran. Zatímco se Peršané připravovali k útoku, Justinovi v čele elitního oddílu v počtu 5000 mužů se podařilo tajně opustit město, aniž by si jich kdokoli všiml, a vyrazili k jakémusi blízkému klášteru. Jejich úkolem bylo ve vhodné chvíli zaútočit na Peršany zezadu, aby si mysleli, že dorazily ohlášené byzantské posily. Překvapení v řadách Peršanů následně využili Angilas s Theodorem a provedli výpad z města, který způsobil ještě větší paniku. Pomohla i náhoda. Jeden z válečných slonů se splašil a rozběhl se nazdařbůh přímo skrz perské vojáky. Rozdivočelý slon děsil koně, kteří začali shazovat své jezdce a mezi Peršany nastal chaos. Nachoraganovi nezbylo, než vyhlásit ústup.

Jedna z menších epizod bojů o město probíhala také ve vodách řeky Phasis. Peršané přestavovali ukořistěné obchodní lodě tak, aby byly schopné boje a osazovaly je katapulty, které měly zaútočit na město od moře. Neúspěch perského plánu měli zajistit Dobrojeza a Elmingir řečený Hun, kteří k tomuto úkolu obdrželi deset lehkých veslic, s nimiž se měli vydat proti proudu řeky k místu, kde tyto lodě kotvily. Akce byla úspěšná a podle Agathia se jim navíc podařilo získat zpět dvě zajaté válečné veslice obtížené kořistí.

Porážka Peršanů znamenala jejich odříznutí od zásobovacích tras. Nachoragan se tedy rozhodl spojit své síly se zbývajícím odporem mezi lazickými kmeny proti Byzantincům, v jejichž čele byl kmen ***Misimianů*** z hor na severozápadě. Z bojů s Misimiany zaznamenal Agathias ještě dvě historky týkající se slovanských žoldnéřů. Během nočního přepadu misimianského tábora málem prozradil přítomnost Byzantinců Dobrojezův syn Leontios, když nešťastně uklouzl v blátě a prasknul mu štít. V jiném střetu při dobývání jakési misimianské horské pevnosti se naopak vyznamenal Svaruna, když svým vrženým oštěpem zasáhl jednoho z obránců, který se zřítil na proutěnou střechu a odhalil tak ostatní ukrývající se pod ní. Tato pevnost byla jedna z posledních, které odolávaly, protože následně se Misimiani začali vzdávat. S rozdrcením jejich odporu pak už nic Byzantincům nebránilo ve vypuzení všech zbývajících perských sil z Laziky.

Nachoraganův neúspěch vyvolal u krále Chusrava zuřivý vztek. Generála nechal stáhnout z kůže, kterou pak nechal sešít, nafouknout a vystavit jako varování všem ostatním. O dalších osudech Dobrojezy, jeho syna Leontia, Vsegorda a Svaruny nevíme nic.

557 – Avaři

V Černomořské stepi se objevil nový hráč v poli – kočovníci v pozdějších ruských kronikách známí jako *Obri*, v byzantských jako *Abaroi* či *Varchonitai*, které my známe pod názvem ***Avaři***. První zprávy o nich ovšem pochází z roku **463**, kdy měli žít v sousedství dalších turkických kmenů Šaragurů, Onogurů a Sabirů někde ve střední Asii. Na poli genetiky bylo prokázáno, že nejstarší avarská vládnoucí třída byla tvořena dominantně lidmi mongoloidního původu – částečně uralského (haploskupina **N**), kteří nejspíše náleželi ke kmeni ***Uar*** (též *Ouar* nebo *Var*), a částečně altajského (**Q**) z kmene ***Xun*** (též *Hunni*, *Chunni*, *Yun*, *Xiyon*, *Xionitai*), zatímco v pozdějších dobách převládali lidé indo-evropského (europoidního) původu. Z dnešních národů mají Avarům geneticky nejblíže Jakuti a Burjati na Dálném Východě. Vlasy si s oblibou pletli do dlouhých copů a mazali lojem.

S příchodem Avarů do Evropy je spojeno i užívání **jezdeckých třmenů**, které jsou považovány za jeden z největších milníků ve válečnictví hned vedle střelného prachu, neboť významně zvyšují stabilitu jezdce a možnost vložit větší sílu do úderu mečem. První třmenům podobné kožené pásky připnuté k sedlu pochází z nálezů v **Indii** z **-2. stol. př. Kr.**, ovšem první spolehlivý důkaz byl nalezen v **Číně** v hrobce datované do roku **302**. Patrně od Číňanů se třmeny naučili používat Turci i Avaři, což jim přineslo v boji značnou výhodu oproti ostatním národům, které je neznaly.

K prvnímu kontaktu Avarů s Evropany došlo roku **557**, kdy do **Konstantinopole** přes Kavkaz přijel avarský posel **Kandik** a jménem *kagana* (vládce) nabídl císaři spojenectví za pravidelný tribut ve zlatě. Byzantská říše byla v té době vyčerpaná dlouhou válkou jak na západě v Itálii s Ostrogóty a Franky, tak na východě s Peršany a především morovou epidemií a nebyla tak schopná se vypořádat ani s neustále obtěžujícími Slovany v Podunají. Císař Justinián, kterému v té době táhlo na osmdesátku, neměl ani jinou možnost, než souhlasit.

rekonstrukce tváře avarského velmože (650-700, hrobka v Kunbábony, Maďarsko)

avarská zbroj

559 – Poslední Belisariova bitva

(Agathias – Historie V, kap. 2)
(Ioannes Malalas – Chronographia, 18/129)

Císař Justinián si od spojenectví s Avary sliboval, že si tak zajistí klid alespoň v Balkánských provinciích. Jenže se přepočítal. Avarský kmenový svaz nebyl podle všeho příliš početný, ale jeho náčelníci velmi rychle zjistili, že Byzantská říše je příliš slabá na to, aby mohla proti nim cokoli podniknout. Avaři se záhy spojili s ***Kutrigury***, ***Utigury*** a ***Bulhary*** od Azovského moře, kteří v avarském společenství okamžitě zaujali významné postavení. Takto posíleni zaútočili nejprve na ***Anty*** a začali si brousit zuby i na byzantské provincie na Balkáně. Předzvěstí špatných událostí byla série dvou zemětřesení, které zasáhly **Konstantinopol** ve dnech **14. prosince 557** a **7. května 558**, kdy se zřítila část chrámu Hagia Sophia. Jeho oprava trvala 4 roky a stála 20 000 liber zlata (vysvěcen byl **23. prosince 562**).

Na vrcholku kutrigurské hierarchie se mezitím objevil náčelník **Zabergan**. Pod jeho vedením v **zimě 558** překročilo zamrzlý Dunaj na 7000 jezdců a rozdělilo se na tři proudy. Jeden začal drancovat okolí **Thermopyl**, zbylé dva okolí **Kallipole** (dnešní Gallipoli, též Thrácký Chersonésos) a

periferie samotné **Konstantinopole**. Zaberganovým cílem ovšem nebylo dobytí města, nýbrž projít do Anatolie, která nebyla tak zplundrovaná jako Balkán za posledních 300 let. Císař Justinián proto z výslužby povolal generála **Belisaria**, který se s pouhými 300 veterány z Gótské války a asi tisícovkou narychlo vyzbrojených balkánských uprchlíků v **březnu 559 v bitvě u Melantias** (20 km západně od Konstantinopole mezi dnešními istanbulskými předměstími Büyükcekmece a Kücükcekmece) střetl s přesilou 2000 Zaberganových jezdců.

Belisarius proto vymyslel past. Místní rolníci se rozptýlili v okolních lesích, a jakmile nepřítel dorazil na Belisariem vybrané bojiště, začali v lese rámusit. Mnozí Kutrigurové zpanikařili a současně vedený Belisariův neohrožený protiútok vykonal své. Po návratu do Konstantinopole byl Belisarius oslavován jako hrdina. Kutrigurové ještě vyplenili několik míst v Thrákii a poté se vrátili zpět za Dunaj. Co se týče Zabergana, jak rychle se objevil, tak rychle zase zmizel. Je možné, že neúspěch u Konstantinopole se mu stal osudným a nakonec musel hledat azyl v Byzantské říši, neboť během další **Byzantsko-Perské války** (**572-591**) se stejnojmenný generál objevuje roku **586** při obraně pevnosti Chlomaron (na jihovýchodě dnešního Turecka). Podle kronikáře **Ioanna Malalase** (*491 †578) byli spojenci Kutrigurů v bitvě u Melantias také ***Sklavini***.

559 – První let člověka vzduchem?

Pokud nepočítáme létající stroje bohů zvané *vimany*, známé z indických náboženských textů zvaných *Védy*, jež byly původně tradovány ústně a sepsány byly někdy po roce -1500 př.Kr., kdy severní Indii ovládli Árjové, tak první let člověka zaznamenává starořecká báje o řeckém inženýrovi **Daidalovi** a jeho synu **Ikarovi**, kteří uprchli ze zajetí na Krétě pomocí konstrukce křídel s ptačími pery slepenými voskem. Kvůli slunečnímu žáru se však vosk Ikarových křídel roztekl a Ikaros se zřítil do moře. Do říše pohádek je řazen také příběh o mýtickém králi keltských Britů **Bladudovi**, který si nechal zkonstruovat křídla a zabil se nárazem do zdi. Stejně je na tom příběh o mýtickém perském králi **Kay Kavusovi**, který údajně nechal připoutat ke svému trůnu čtyři hladové orly a návnadu masa na dlouhé tyči. Jak se orli snažili dosáhnout na maso, trůn se vznesl a perského krále odnesli až do Číny. Společným jmenovatelem všech těchto bájných legend je ponaučení, že člověk nebyl zrozen k létání po obloze.

Reálný základ pokusů ovládnout oblohu nacházíme v údajně úspěšném dvousetmetrovém letu mechanického ptáka poháněného párou, sestrojeného řeckým matematikem **Archytásem** (*-435/-410 př.Kr. †-360/-350 př.Kr.), považovaném za zakladatele mechaniky (pohyb a přemisťování těles) a jinak také přítele řeckého filozofa **Platóna**. Ve starověké **Číně** v **-5. století př.Kr.** znali výrobu plátěných draků, které využívali při měření vzdáleností nebo komunikaci během vojenských tažení. Kolem roku **-200 př.Kr.** byl v Číně vynalezen létající balón, patrně omylem, během tradičního zapalování lampionů, vyráběných z naolejovaného rýžového papyru nataženého na bambusové konstrukci, z nichž jeden se vznesl. Zatím nejstarší zobrazení draka však pochází z dávnověké **Indonésie** a je datováno do let **-9500/-9000 př.Kr.** Nicméně vše probíhalo bez lidské posádky.

K roku **559** čínské kroniky zaznamenaly neveselou příhodu. Tehdy byla Čína rozdělena na 4 království – Qi, Zhou, Liang a Chen. V prvně jmenovaném, na sever od Žluté řeky (Huang He), vládl uzurpátor a tyran **Wenxuan** (rodným jménem Gao Yang). Od moci odstavil dynastii staroturkického nomádského původu ze stepí v Mongolsku, jejíž jméno znělo *Tabgač* (též *Tuoba*), ale v čínštině se jí říkalo *Yuan*. Wenxuan rod Yuan považoval za své smrtelné nepřátele a po uzurpaci trůnu mnohé členy rodu uvěznil a popravil. V posledním roce své vlády údajně na 721. Původně je nechával shazovat z 33 metrů vysoké věže Zlatého fénixe, ale když přijal budhismus, tou dobou již silně zakořeněný mezi Číňany, vymyslel si důmyslnější zábavu. Budhistické učení ho nijak neposunulo směrem k dobrotě, naopak. Budhisté občas pouštěli na svobodu ptáky a ryby, ďábelský Wenxuan se tím inspiroval a rozkázal vězňům na záda přivazovat větší verzi plátěného draka. Bylo jim řečeno, aby letěli jako ptáci a následně byli svrženi z věže dolů. Při jedné takové příležitosti prý všichni vězni zemřeli, ostatně jak se dalo čekat, až na jediného. Princ **Yuan Huang-tou** dokázal doletět až k Fialové silnici, vzdálené údajně 2,5 km. Bohužel mu to nebylo nic platné, byl znovu zavřen do vězení a o nějaký čas později v něm nakonec zemřel hlady. Dodejme, že Wenxuan zemřel téhož roku, patrně na otravu alkoholem nebo selhání jater.

Není bez zajímavosti, že italský obchodník a cestovatel **Marco Polo** (*1254 †1324) ve svém slavném cestopise o návštěvě Číny mluví o tom, že byl svědkem letu na dracích. Je tedy zřejmé, že let yuanského prince je nejen nejstarším (byť nedobrovolným) doloženým úspěchem, avšak zároveň ani neupadl v zapomnění. Do Evropy se létání na drakovi dostalo až na konci 19. století, ale nikdy si nezískalo tolik fanoušků, jako lety balonem.

560/562 – Válka mezi Anty a Avary

Po neúspěchu u Konstantinopole se Avaři plně soustředili na ***Anty***, kteří od roku **547** sídlili také v rumunském Podunají, kde obdrželi od Byzantinců území výměnou za ochranu hranice, většinově však stále ještě obývali lesostepní pásmo mezi Karpatami a Dněprem. Ze zprávy byzantského historika **Menandera Protektora** (*kolem 550) se dovídáme, že vládci Antů v Podunají byl udělen byzantský titul *archón*, jaký byl obvykle udělován správcům provincií na periferii (v 8. a 9. století zejména na území osídleném Slovany). Antským archóntem v době příchodu Avarů do Černomořské stepi byl **Idariz** (Idarizios). Ten se snažil s Avary vyjednávat, ale nebylo mu to nic platné. Po jednom ze střetů někdy v průběhu roku **561** Avaři odvlekli do zajetí mnoho Antů a Idariz proto poslal svého nejstaršího syna **Mezamira** jednat o výkupném. Údajně se však Mezamir během vyjednávání choval natolik povýšeně, že jednoho z přítomných avarských náčelníků urazil a ten doporučil avarskému kaganovi **Bayanovi** (†před 584) toto: *"Tento muž je nejmocnějším mezi všemi Anty a je schopen odolat jakémukoli nepříteli. Když ho zabiješ, dobudeš zemi tvého nepřítele beze strachu."* Kagan Bayan, bez ohledu na ochranu poslů, Mezamira nechal bez mrknutí oka zabít a od té chvíle Avaři ještě více než dříve začali napadat zemi Antů a zotročovat její obyvatele. V následujícím roce Avaři uskutečnili proti Antům mohutnou ofenzivu, na hlavu je porazili a začlenili do své kmenové konfederace. Další osudy Idarize ani jeho druhého syna **Kelegasta** neznáme.

562 – Nájezd Avarů do Durynska

(Gregorius de Tour – Historia Francorum IV, kap. 23)
(Gregorius de Tour – Historia Francorum IV, kap. 29)
(Paulus Diaconus – Historia Langobardorum II, kap. 10)

Avarský kagan **Bayan** prostřednictvím poslů požádal císaře Justiniána, aby mu poskytl k osídlení provincii Scythia Minor (dnešní Dobrudža v Rumunsku), kde se nacházely bohaté pastviny pro stáda dobytka a koní. Justinián na jeho návrh nejen že nepřistoupil, ale pro jistotu zesílil posádky pevností na Dunaji. Mohl si to dovolit, neboť na východní hranici právě skončila Lazická válka s Peršany uzavřením padesátiletého míru, kdy Peršani uznali Laziku jako byzantskou provincii a jako odškodnění jim Justinián přiřkl roční tribut 5000 liber zlata. Obratnou diplomacií se mu navíc podařilo u Avarů vzbudit zájem na společném tažení proti **Franské říši**, jejíž králové si dělali zálusk na Itálii, která už sedm let náležela Byzanci. Netrvalo to dlouho a Avaři už roku **562** pronikli do panonských provincií na Balkáně, kde ohrozili ***Gepidy*** a ***Langobardy***, a ještě téhož roku se dokonce odvážili proniknout až do **Durynska**, znovu pak v roce **566** (někdy se uvádí i rok 568).

Fredegar líčí první nájezd takto: *Hunové zaútočili na Sigisberta a Chilperic využil příležitosti k obsazení některých jeho měst. Sigisbert je dobyl zpět.* Ke druhému nájezdu zná Fredegar více detailů: *Hunové se znovu pokusili proniknout do Galie. Sigisbert proti nim vyrazil se svým vojskem statečných mužů. A když se schylovalo k boji, Hunové, kteří byli zběhlí v umění magie, je očarovali a porazili. Sigisbertovo vojsko uteklo, on sám byl Huny zajat a zůstal v zajetí, dokud se mu vlastní dovedností nepodařilo přesvědčit ty, které nedokázal porazit v boji. Byl mužem dobrého vzhledu a mravů a s příslibem darů uzavřel s jejich králem dohodu, že dokud budou živi, nebudou spolu válčit. Tento skutek je oprávněně považován za jeho dílo, než krále Hunů. Ten na oplátku Sigisbertovi*

věnoval mnoho darů. Nazýval se kagan, jako všichni králové tohoto národa. Paulus Diaconus ve své Langobardské kronice píše: *Toho času, když se dověděli o smrti krále Chlothara, Hunové, kteří jsou také nazýváni Avaři, zaútočili na jeho syna Sigisberta a s velkou silou se s ním střetli v Durynsku* ***poblíž řeky Labe*** *a poté byl dojednán mír. Brunhilde z Hispánie se za tohoto Sigisberta provdala a dala mu syna jménem Childebert. Avaři, znovu bojujíce se Sigisbertem ve stejných místech jako předtím, porazili vojsko Franků a zvítězili*.

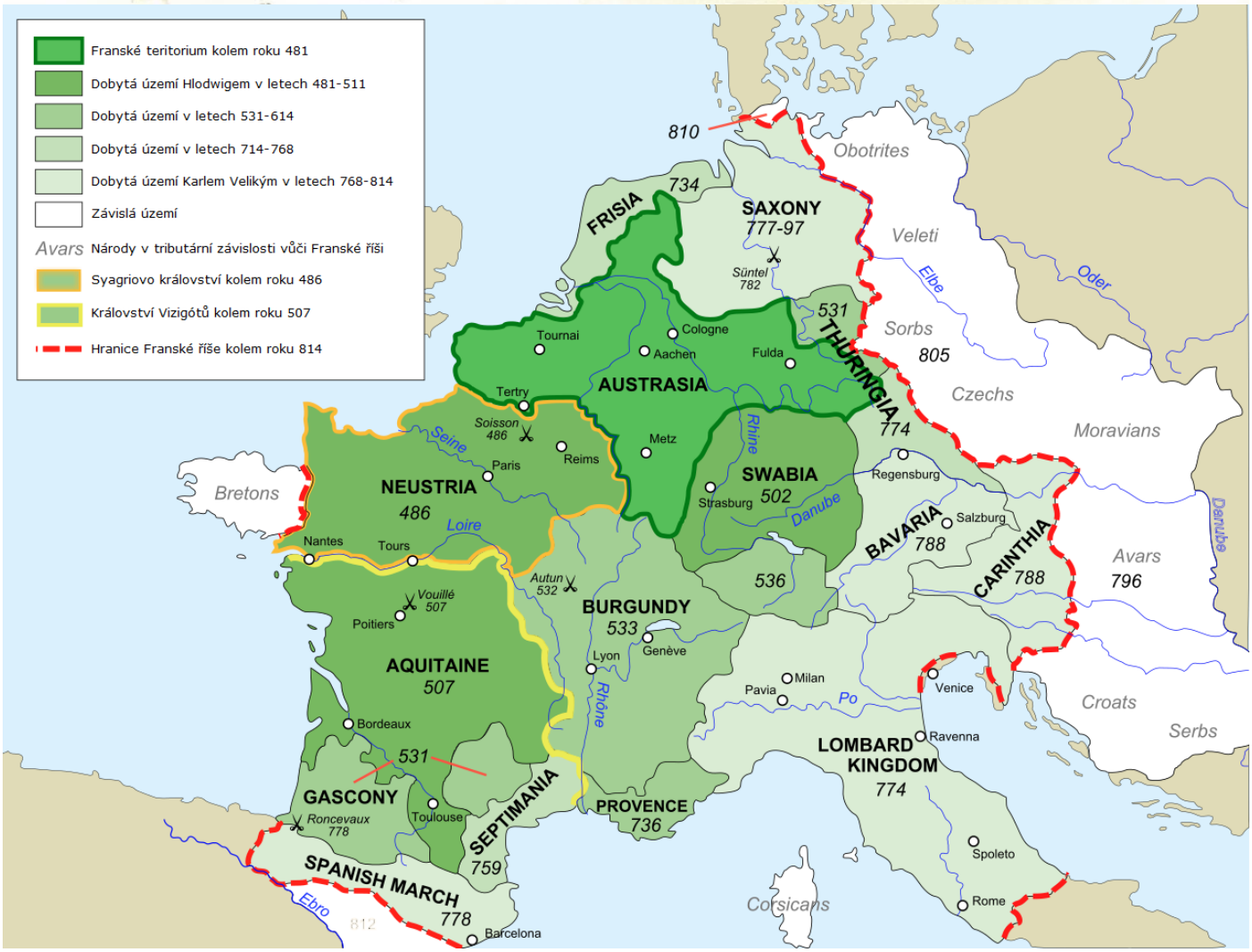

Sigisbert I. (*535 †575) byl králem **Austrasie**. **Chilperic I.** (*539 †584) byl Sigisbertův nevlastní mladší bratr vládnoucí v **Neustrii**. **Chlothar I.** (*497 †561) byl Sigisbertovým a Chilpericovým otcem, mezi něž a své další syny Franskou říši rozdělil (nejstarší **Charibert I.** dostal **Paříž** a několik důležitých měst na severu i na jihu, **Guntram** dostal **Burgundsko**). **Brunhilde z Hispánie** (*543 †613) byla vizigótská princezna, která se vdala za Sigisberta roku **567**. Co se týče **Durynska**, to se po porážce od Franků roku **531** rozpadlo na několik částí – oblasti severně od pohoří Harz obsadili ***Sasové***, k Franské říši bylo připojeno rozsáhlé území jižně od tohoto pohoří s centrem podél řeky Mohan až k Dunaji na jihu a k Rýnu na západě. Malý kousek na východě za řekou Sálou někdy mezi lety **568±24/590±80** obsadili slovanští ***Srbové***.

První nájezd do Durynska se uskutečnil 6 let před obsazením Karpatské kotliny Avary (**568**). Kudy byl veden, zůstává nejasné a závisí na tom, kde se momentálně nacházelo jádro avarské kmenové konfederace. Pokud ještě v Černomořské stepi, tak v souvislosti s dobytím Antského království kolem let **560/562** se uvažuje o cestě podél Karpat a jižním Polskem. Pokud se už nacházelo v rumunském Podunají, pak se pravděpodobnější jeví cesta nejprve do Karpatské kotliny, kudy vedly staré římské silnice, perfektně využitelné k přesunu početného vojska členitým terénem, a pak dál buď podél Dunaje do Bavorska, nebo na Moravu a do Čech. Bavorskou cestu by podporovalo tvrzení tourského biskupa a letopisce **Gregoria**, současníka těchto událostí, že cílem Avarů bylo dostat se do Galie, tedy do dnešní Francie. Zádrhel na cestě podél Dunaje by představovali jen ***Gepidi***, ***Langobardi*** a ***Bajuwaři***. O nějakém střetu či jejich souhlasu s průchodem prameny totiž mlčí. Souhlas Langobardů však není nemožný, neboť těm, na rozdíl od Gepidů, zpočátku nevadilo u Avarů hledat spojence, což se potvrdilo v roce **568**, kdy s jejich pomocí Gepidy definitivně zničili. Především však Langobardi byli nepřáteli Franků, proti nimž bojovali také v Gótské válce na straně Byzantinců. V duchu hesla "nepřítel mého nepřítele je mým přítelem", se jim Avaři hodili.

Zůstává otázkou, zda ke střetu u zmiňovaného Labe došlo někde v dnešním východním Německu, nebo v Čechách. Nelze vyloučit, že Čechy, kde Labe pramení, se mohly v langobardské tradici zachovat jako **součást starého Durynska**. Dále se uvažuje, že Sigisbert v zajetí Avarům postoupil území na východ od Saaly (možná včetně Čech) a umožnil tak jeho osídlení Srby (a Chorvaty). Možnost, že by toho Srbové dosáhli nezávisle na Francích či Avarech, se totiž zdá méně pravděpodobné (i když ne zcela nemožné). Dále by oba nájezdy Avarů (**562** a **566**) mohly probíhat v součinnosti s osidlováním českého území slovanskými osadníky, jako avarskými vazaly či spojenci. Za povšimnutí stojí, že časově se tyto události pozoruhodně kryjí s datací příchodu Slovanů do Čech. Nutno ale upozornit, že dříve jak před rokem **557** by tak k osídlení našeho území Slovany dojít nemohlo, neboť Avaři se v Černomořské stepi objevili až onoho roku. Tedy za předpokladu, že se v této oblasti neodehrálo něco, co uniklo pozornosti soudobým autorům. Minimálně nájezd Avarů tak hluboko do střední Evropy ukazuje, kam až byli schopní se dostat a celé by to mohlo naznačovat, že nějaká **tributární závislost Slovanů na území Čech a Moravy** na Avarech, pokud nevznikla už dříve, mohla vzniknout velmi rychle, a to právě roku **562**, aniž by si toho v civilizovanějších krajinách všimli. Když se před avarským kaganem sklonil i mocný byzantský císař, proč ne také slovanští náčelníci?

563 – Tsunami na Ženevském jezeře

V horní části **Ženevského jezera** (řec. Limenos Limne, lat. Lacus Lausonius) na jihozápadě dnešního Švýcarska se roku **563** sesula část horského úbočí, pravděpodobně nad údolím, kterým do jezera z východu vtéká **řeka Rhona**. Písemné záznamy o této události nám zanechali dva letopisci – aventinský biskup **Marius** (*532 †596) a tourský biskup **Gregorius** (*538 †594). Podle druhého jmenovaného bylo prý nejdříve více než šedesát dní slyšet podivné zvuky a pak se náhle oddělilo celé úbočí hory a s lidmi, kostely a domy (včetně pevnosti **Tauredunum**) se sesulo do údolí, přehradilo ho, takže voda začala v údolí stoupat a zaplavovat okolí, nakonec provalila bariéru a vtrhla do jezera, kde následně vyvolala tsunami. Vlna u města **Lausanna** (dnešní Lausanne) dosáhla výšky 13 metrů a putovala po hladině dál, než po 70 minutách dorazila k městu **Genava** (Ženeva), tehdy součásti **Burgundského království**, které zasáhla o něco slabší s výškou 8 metrů. Mariova a Gregoriova zpráva byly potvrzeny nálezem odlišné vrstvy sedimentů v oblasti předpokládaného sesuvu, která je v průměru 5 metrů silná a zabírá plochu zhruba 50 km². Z výsledků bádání nic nenasvědčuje tomu, že by příčinou bylo zemětřesení. Na dně jezera se dají rozpoznat další jednolité vrstvy sedimentu, které se tam usadily v posledních 10 000 letech, ale zatím není možné odpovědět na otázku, zda rovněž způsobily tsunami. Není tedy vyloučeno, že by se podobná událost mohla opakovat.

pohled od města Lausanne na pravděpodobné místo sesuvu horského úbočí (vpravo nahoře)

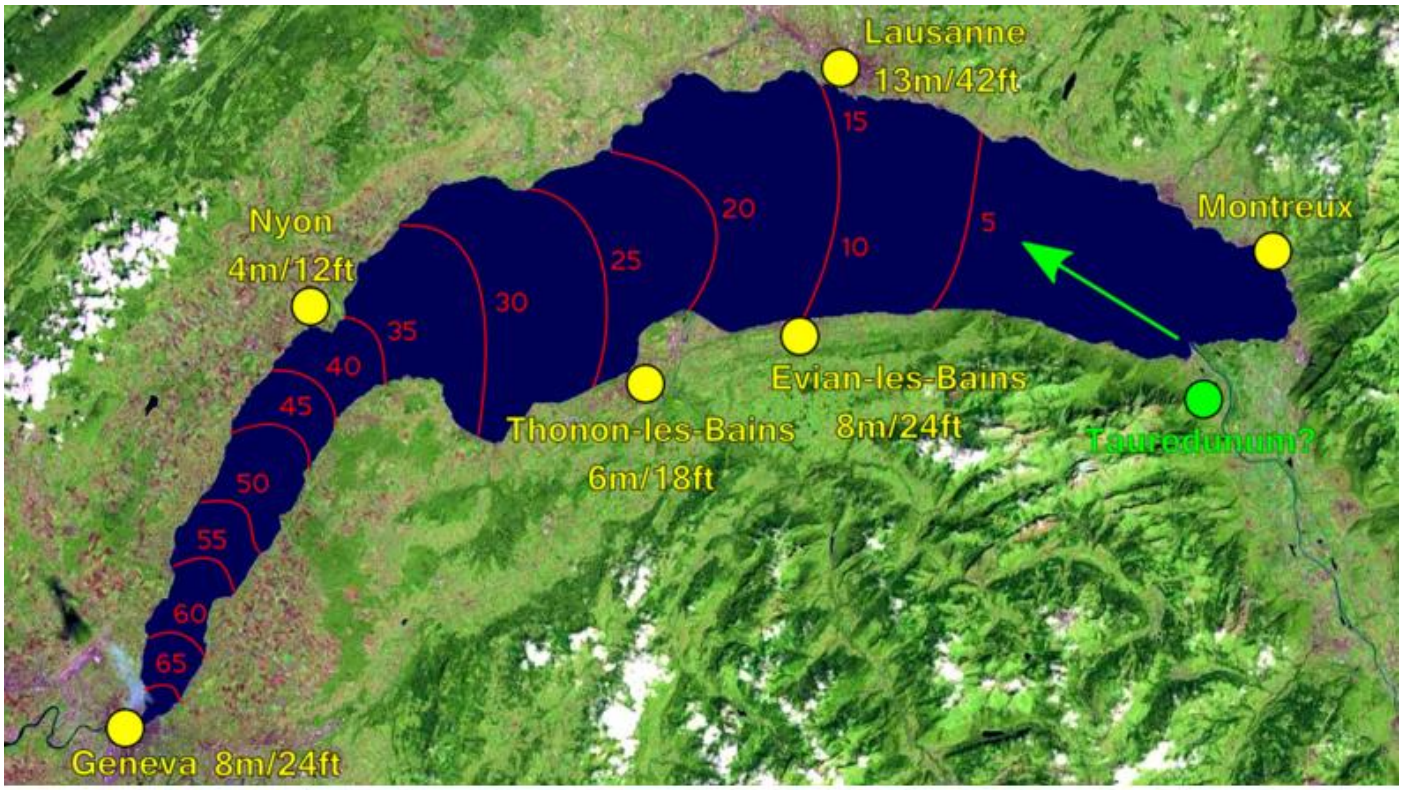

odhadovaný průběh tsunami (zeleně místo sesuvu, červeně čas v minutách, žlutě výška vlny)

565 – †císař Justinián I.

Nepřátelská klika intrikující proti generálovi **Belisariovi** na císařském dvoře dosáhla kýženého cíle. Věrný generál byl v **prosinci 562** obviněn z účasti na konspiraci proti císaři Justiniánovi a postaven před soud. Jádrem kauzy bylo přiznání jiného generála italského tažení **Herodiána**, který během bojů vydal Totilovi město Spoletium (Spoleto) a aby unikl mučidlům a smrti za velezradu, podal svědectví proti Belisariovi. Bylo zatčeno veškeré služebnictvo jeho domu, včetně jeho sekretáře a letopisce **Prokopia**, během soudu byl Belisarius obviněn z úkladů o Justiniánův život s cílem uzurpovat si trůn a nejpádnějším důkazem byla městská lůza, urážející císaře (samozřejmě z Belisariova popudu) přímo pod okny paláce. Na Justiniánovu otázku, jaké důkazy své nevinnosti má, Belisarius odpověděl, že čtyři – vandalského krále Geilamira, ostrogótského krále Witigise, perského šáha Chusrava a kutrigurského náčelníka Zabergana, a že všechny porazil na bitevním poli ke slávě Byzantské říše (moderním jazykem rozšířil říši o 45% jejího území!). Předchozí vítězství a věrnost Justiniánovi, ošálenému zlovolnými našeptávači, ale nebyly starému generálovi nic platné. V **červenci 563** byla většina

obviněných popravena, generál Herodián podle očekávání omilostněn, Belisariova manželka **Antonina** prohlášena za choromyslnou a odvedena do domu pro duševně postižené šlechtičny. Samotný Belisarius byl ponechán na životě, ale byly mu odňaty všechny pocty, tituly, důchody, majetky.

Podle pozdější legendy byl navíc odsouzen k oslepení rozžhavenými jehlami, vyhozen na ulici a donucen žebrat u konstantinopolského paláce Lauseion. Tam ho poznal jakýsi mladý desátník a podal mu kopí, aby měl alespoň berlu. Městem se rychle rozneslo, kdo je onen slepý žebrák a brzy se u něj shromáždilo na 40 000 lidí, kteří chtěli oblíbenému generálovi pomoci. Poslouchali četné řečníky, kteří vyprávěli o Belisariových činech, přišli i váleční veteráni, kteří se chlubili svými vlastními zážitky a zraněními z bojů s Vandaly, Góty, Peršany nebo Huny pod Belisariovým velením. Davem kolovaly pamětní mince, jako ta, kde byl Belisarius po dobytí Afriky označen jako "Sláva Římanů". Brzy se také před ním navršila hora jídla a peněz a ulicemi se začala rozléhat hesla jako *"Iustinianus ab iniustitiis!"* (v překladu "Justinián nespravedlivý!") nebo "slepý Samson zahubil krále i celý jeho dvůr" (narážka na biblický příběh). Justinián se prý zhrozil, uvědomil si svůj omyl, Belisariovi odpustil a navrátil mu vše odejmuté.

Celá legenda je považována za výmysl pozdějšího byzantského letopisce Ioanna Tzetzese (*1110 †1180). Důkazů je uváděno několik. S vyloupením Konstantinopole křižáky roku **1204** jsou zmiňovány Belisariovy sochy. Kdyby Justinián učinil, co měl podle legendy učinit, generálovy sochy by nechal nejspíše strhnout. Podobně by dopadly mozaiky s jeho vyobrazením nad bránou do císařského paláce, které jsou doloženy rovněž o stovky let později. Konečně samotný Prokopius se ve svém díle o ničem z uvedeného nezmiňuje, přestože zcela jasně z jeho slov vyplývá nelibost vůči Justiniánovi. Pokud byl Belisarius odsouzen, pak nejspíše jen ke krátkému uvěznění a poté byl omilostněn.

Belisarius žil ještě dva roky a zemřel v pokoji **13. ledna 565** ve věku 60 let. **Justinián** ho dlouho nepřežil a zemřel téhož roku **14. listopadu 565**, v požehnaném věku 83 let. Za svého života se netěšil oblibě poddaných kvůli nadměrným daním a náboženské netolerantnosti, těžkým šrámem zůstaly i pouliční nepokoje v Konstantinopoli z roku **532**, které si vyžádaly na 35 000 obětí. Prokopius je hlavním zdrojem poznání Justiniánova života a zprvu líčené naděje, doprovázené obrazem kurážné a vlivné císařovny Theodory, která mu zachránila trůn, se v dalším díle mění v deziluzi, kdy je Justinián vykreslován jako krutý, marnivý a neschopný, zatímco císařovna jako vypočítavá mrcha. Dokonce i Prokopiovo mínění o svém mecenáši Belisariovi ke konci vyznívá dost nepříznivě. Ale ne vše spojené s Justiniánem bylo negativní. Z jeho příkazu vzniklo rozsáhlé právní dílo, považované za největší zákonodárný čin všech věků, známé jako ***Corpus iuris civilis***, v němž bylo shrnuto veškeré občanské římské právo, které je základem právním věd dodnes.

Justiniánova éra je považována za konec pozdně antického světa se vší svojí vzdělaností a počátkem středověku. Jelikož zemřel bezdětný, trůn získal jeho synovec **Iustinus II.** (*520 †578, čes. **Justin**), syn jeho sestry. První dny Justinovy vlády byly docela slibné, neboť zaplatil dluhy svého strýce, vyzval k nápravě soudnictví a náboženské toleranci. Jeho prvním krokem v zahraniční politice bylo odmítnutí avarských poslů, kteří si **21. listopadu 565** přišli pro obvyklý tribut. Justin Avary obvinil z nedodržování spojenecké smlouvy a vykázal je pryč.

566 – potulný bard Venantius Fortunatus

Narodil se roku **530** v benátském městečku **Duplaviis** (dnešní Valdobbiadene). Vyrůstal v době byzantské rekonkvisty Itálie během **Gótské války** (**535-554**) a studoval v **Ravenně**, kde se seznámil s tvorbou antických a raně křesťanských autorů. Poté, co se dle vlastních slov vyléčil z jakési oční choroby, se vydal na děkovnou pouť k hrobu svatého **Martina de Tours** (†397) v **Civitas Turonum** (Tours ve střední Francii). Ale jak přiznává, zároveň se chtěl stát "potulným bardem" (z galského *bardus*, což znamená básník, skladatel písní nebo vypravěč příběhů) a tak se nejprve vydal do zemí, kde dnes leží Rakousko a jižní Německo a poté zamířil do hlavního austrasijského města **Méty**, kam dorazil roku **566**, zrovna ve chvíli, kdy se austrasijský král **Sigisbert I.** ženil s vizigótskou princeznou **Brunhilde**. Pro tuto příležitost složil poému, která očarovala všechny přítomné na svatbě a zajistila mu mnoho sponzorů z řad franských velmožů, kteří chtěli, aby také je zvěčnil v nějaké písni. Asi po roce stráveném v Métách navštívil dvůr Sigisbertova bratra **Chariberta I.** v **Paříži**, kde zůstal až do jeho smrti v **prosinci 567**. Teprvé poté dorazil do cíle své cesty Tours.

Následně zamířil do města **Pictavium** (Poitiers), kde se setkal s durynskou princeznou **Radegunde** (*520 †587). Ta byla dcerou **Berthachara**, bratra **Badericha** a **Hermanafrida**, kteří byli posledními vládci **Durynského království** a po jejich porážce a připojení Durynska k Franské říši roku **531** se stala jednou ze šesti manželek a konkubín franského krále **Chlothara I.** (†561), otce Sigisberta a Chariberta. Svůj úděl přijala, ale s Chlotharem neměla žádné děti. Poté, co Chlothar roku **550** nechal zavraždit jejího bratra a posledního člena rodu neznámého jména, její vztah k němu naprosto ochladl, požádala noyonského biskupa, aby ji vysvětil na jáhenku a poté roku **560** založila v Poitiers **klášter svaté Marie**, kde se začala věnovat léčení nemocných. Radegunda byla známa svým asketickým způsobem života. Stala se vegetariánkou, přestala jíst maso, vejce ani jiné živočišné produkty a jedla pouze zeleninu a ovoce.

V Poitiers už Venantius zůstal, neboť se s Radegundou spřátelil, stejně jako s jejím důvěrným přítelem a poustevníkem **Juniánem** (†587, údajně zemřel ve stejný den jako ona). Nedlouho po Venantiově příchodu přišel roku **569** vzácný dar v podobě relikvie v podobě **Třísky z Ježíšova kříže**, jež Radegunda obdržela darem od císaře **Justina II.** Venantius na počest kláštera a posvátné relikvie složil sérii hymnů ***Vexilla Regis prodeunt*** ("Královský prapor kráčí vpřed"), považovaných za jedny z nejvýznamnějších křesťanských písní. Jsou zpívány dodnes, zejména v poslední postní den Květnou neděli, na Velký Pátek před Velikonocemi nebo na svátek Povýšení Svatého Kříže.

Z Venantiova díla se dochovalo 11 knih, které odráží přechod mezi starověkou a středověkou poezií. Psal převážně křesťanské chvalozpěvy a elegie, jejichž texty byly v 19. století zhudebněny. Kromě toho je autorem řady *epigramů* (krátkých satirických básní), *panegyriků* (řečí pronášených na náboženských slavnostech) a různých dalších textů, v níž zanechal unikátní svědectví o způsobu života a mravech vyšších vrstev v raném středověku. Roku **576** byl vysvěcen na kněze a roku **599/600** se stal biskupem v Poitiers. **Venantius** zemřel nejpozději roku **609**.

567 – Pád Gepidského království

Mezi ***Langobardy*** a ***Gepidy*** se schylovalo k dalšímu kolu války. Po smrti svého otce kolem roku **565** se stal novým langobardským králem **Alboin**, který vzápětí uzavřel spojeneckou smlouvu s ***Avary*** namířenou proti Gepidům, ovšem za obrovskou cenu. Avaři vyžadovali desetinu veškerého dobytka, který Langobardům náležel a polovinu válečné kořisti. Nový gepidský král **Kunimund**, který nastoupil na trůn po smrti svého otce Thurisinda roku **560**, naopak dojednal podporu Byzantinců výměnou za navrácení **Sirmia**. Byzantská armáda vyslaná pod vedením generála **Baduaria** (syna stejnojmenného generála ze Scythie Minor, pravděpodobně gótského původu), zaznamenala proti Avarům na neznámém místě u dolního Dunaje první vítězství a zamířila do **Pannonie**, převzít Sirmium, které Kunimund nakonec odmítl vydat. Císař Justin tedy vypověděl Gepidům spojenectví a vyhlásil podporu Langobardům. Království Gepidů se ocitlo v kleštích. Avaři vtrhli do Panonie jako divoká vichřice, zatímco Langobardům se podařilo porazit Gepidy v přímém střetu na neznámém místě, když Alboin osobně zabil **Kunimunda**, z jeho lebky si vyrobil číši na pití a Kunimundovu dceru **Rosamunde** donutil ke svatbě. Alboin se však ze svého vítězství příliš neradoval, neboť Avaři sami obsadili velkou část Panonie. Porážky Gepidů, kteří houfně začali hledat před Avary útočiště u Langobardů, využil generál Baduarius a obsadil **Sirmium**, kde se vzdal a požádal o azyl gepidský náčelník **Usdibad**.

568 – Odchod Langobardů do Itálie

568 – Avarská říše

(Paulus Diaconus – Historia Langobardorum II, kap. 6)

První velký nájezd Avarů na sebe nenechal dlouho čekat. Obětí se stala **Dalmácie**, kterou převrátili naruby a přerušili veškeré pozemské komunikace Byzantské říše se severní Itálií. Současně se pokusili zaútočit na **Sirmium**, které spravoval syn slavného generála Germana a vrchní velitel pro Ilýrii **Bonus**. Osobně se zúčastnil obrany hradeb, ale byl těžce raněn. Když pak nastalo vyjednávání, Avary ovládlo podezření, že Bonus zemřel a dožadovali se, aby se ukázal. Teprve poté souhlasili s ukončením bojů pod podmínkou zaplacení tributu.

Langobardům sousedství s Avary přestalo okamžitě vyhovovat. Když viděli, jakou rychlostí bylo obsazeno Gepidské království, došlo jim, že je pouhou otázkou času, kdy přijdou na řadu i oni. **Alboin** rozhodl o přesídlení. A sice do severní Itálie, kde langobardské vojsko, posílené o 20 000 ***Sasů*** (i se ženami a dětmi), které přizval až z dalekého Polabí, rychle přemohlo odříznuté byzantské posádky ve Friulsku a obsadili město **Forum Iulii** (dnešní Cividale del Friuli). Správou tohoto města, které mělo být obrannou výspou před Avary, určil svého synovce **Gisulfa**. Byzantinci se raději stáhli z celé severní Itálie a na severu jim tak zůstala jen **Ravenna** (kterou si udrželi až do roku **751**). Rok **568** je tak považován za vnik **Langobardského království** v Itálii, jehož součástí se už roku **570** stalo také **Spoletum** (Spoleto) ve střední Itálii (vévoda **Faroald**) a roku **571** také **Beneventum** (Benevento) v jižní Itálii (vévoda **Zotto**). Langobardské království přetrvalo až do roku **774**.

Poté, co Langobardi vyklidili pole, Avarům už nic nebránilo v ovládnutí celé Karpatské kotliny a rok **568** je považován také za vznik **Avarské říše**, pouhých 11 let po jejich prvním kontaktu s Byzantskou říší. Kaganát se skládal ze dvou dílčích částí, východní a západní. Východní zahrnovala oblasti Černomořské stepi, hlavní úlohu v ní hrály kmeny ***Kutrigurů***, ***Utigurů*** a ***Bulharů*** (těmi se budeme zabývat až v dalším textu týkajícím se 7. století), jejichž centrum se patrně nacházelo na středovýchodní Ukrajině u města **Poltava**. Centrum západní části říše se nacházelo v Karpatské kotlině, pravděpodobně v Potisí. V čele obou částí stáli vládci zvaní *kagani*, přičemž v hierarchii měl vyšší postavení kagan západní části. Avaři se sice okamžitě stali hrozbou, ale přesto neútočili tak zprudka a brutálně jako Hunové, nešlo jim tolik o nová území jako o kořist, trochu příživnického pohodlí a o pastviska pro svá stáda.

569 – Göktürská říše

V **Konstantinopoli** se objevila nečekaná návštěva z východních stepí, které někdy kolem let **546/552** ovládla konfederace kočovných kmenů v čele s ***Göktürky***, prapředky dnešních Turků a dalších turkických národů. V současnosti představují národy hovořící turkickými jazyky velmi pestrou paletu rasových typů, od čistě europoidních, přes smíšené, až po mongoloidní. Stále je velmi obtížné postihnout všechny etnogenetické procesy před desítkami tisíc let, zjednodušeně však můžeme říci, že nejstarší nositelé turkické (altajské) haploskupiny **Q** si ponechali původní asijské rysy, případně se více promísili s nositeli mongoloidních haploskupin **O** a **C2**, zatímco nositelé před-indoevropské haploskupiny **R** získali své europoidní rysy mísením s kavkazskými a zejména s paleolitickými evropskými etniky (**I1** a **I2**). Haploskupiny Q a R totiž vzešly ze společné jihovýchodoasijské **P**. Křivolakost a křížení cest při vzniku turkických kočovníků dokresluje fakt, že jejich západní kmeny do sebe asimilovaly velkou část skythských národů ze Středoasijské stepi (**R1a**, **R1b**), přičemž turkický jazyk převládl. ***Oghuzové***, tedy předkové ***Seldžuckých*** a ***Osmanských Turků***, z nichž vzešli obyvatelé současného Turecka, byli svým původem totiž Skythové (přesněji Massageti), patrně však již mluvící nějakým turkickým jazykem. Tomu odpovídá i současná genetická mapa Turecka – převládá haploskupina původního starověkého maloasijského obyvatelstva **J2** (24%), následovaná indoevropskou **R1b** (16%), přičemž čistě altajská **Q** je zastoupena jen velmi málo (1,9%), naopak třeba ugrofinská **N** (3,8%) napovídá o větší míře ugrofinské příměsi mezi středověkými Göktürky. Jen dodejme, že dnes je haploskupina Q rovněž typickou pro americké Indiány.

gökturský jízdní bojovník (6.-8. století)

K prvnímu kontaktu Göktürků s Byzantskou říší došlo roku **563**, kdy do Konstantinopole přijela delegace vyslaná kaganem **Askelem**. Tentokrát už ale Turci přijeli v mnohem pompéznějším stylu v čele s **Maniakhem** (původem ze Sogdiany). Delegaci poslal yabgu **Istämi** (v byzantských pramenech zvaný Dizabul nebo Silzibul), vládce západní části říše, a jejím úkolem bylo dojednat obchodní podmínky týkající se dovozu hedvábí. Justina však mnohem více zajímalo spojenectví proti Peršanům, neboť tajemství výroby už znal, a proto s Maniakhem zpátky do Sogdiany poslal svého vyslance **Zamarkhose**. Po příchodu do Sogdiany byla uspořádána na počest příjezdu byzantské

delegace velkolepá ceremonie, o které kronikář Menander Protektor uvedl, že byla vedena v jazyce Skythů. Další cesta pak vedla do hlavního sídla kagana, které se mělo nacházet v jakémsi údolí pod Zlatou horou, kde bylo Zamarkhosovi dovoleno spatřit kaganovo nezměrné bohatství. Konečnou zastávkou pak bylo město **Talas** (dnešní Taraz v Kazachstánu), kde byl připraven slavnostní banket, kterého se zúčastnil i vyslanec Peršanů, který si pak během večeře s tureckým kaganem vyměnil několik ostrých urážek. Mezitím v Evropě došlo k pokusu Avarů o navázání opětovného spojenectví s Byzantskou říší. Avšak císař Justin jejich požadavky znovu odmítl a navíc obvinil generála **Bonuse**, že nechal Avary projít přes území, které mu bylo svěřeno. O Bonových dalších osudech nevíme nic a je pravděpodobné, že byl zabit v bojích s Avary během následujících let, nejpozději roku **582**, kdy bylo Sirmium Avary dobyto a srovnáno se zemí.

Za dobyvatelským úspěchem Göktürků patrně stál vynález šavle, sečné zbraně se zakřiveným ostřím, která se v Asii objevuje právě v 6. století. Technika boje se šavlí je totiž značně odlišná od boje s rovným mečem.

570 – *prorok Mohamed

Dle legend se tohoto roku narodil budoucí zakladatel islámu, pocházející údajně z rodu Abrahámova nejstaršího syna Ismaela, kterého měl s otrokyní svojí manželky Sáry. V arabštině jeho jméno zní **Muhammad**.

572 – Falešní Avaři

K další diplomatické výměně mezi Byzantskou říší a Turky došlo roku **572** (dle jiných teorií roku 576). Tentokrát už ale nebyla tak přátelská, neboť shad (náčelník) volžských kmenů **Tamgan** (též Türkshad, řec. Turxanthos), jinak Istämiho syn, obvinil Byzantince ze zrady, když prý uzavřeli spojenectví s ***Avary***, které označil za pouhé turecké otroky nemající právo nosit jméno Avarů, jež náleželo jen pravým bojovníkům. Když se prý byzantský vyslanec **Valentinus** zeptal Tamgana, jak velké množství Avarů se vzbouřilo proti svému pánovi a jestli odešli všichni, Tamgan odpověděl, že někteří zůstali loajální, ale že jich uprchlo na 20 000. Zdali to byla pravda, nevíme. Dle některých teorií je možné, že Turci mohli Byzantince záměrně klamat, aby snížili prestiž nepřátelských Avarů a dílem možná šlo o záminku, aby mohli napadat byzantské přístavy na březích Černého moře, jako například přístav **Pantikapaion** (dnešní Kerč) na Krymu roku **576**.

572 – †langobardský král Alboin

Po dlouhých třech letech obléhání se Langobardům vzdalo severoitalské město **Ticinum** (dnešní Pavia, 40 km jižně od Milána), které obratem langobardský král **Alboin** učinil hlavním městem. Z tohoto úspěchu, završujícího velkolepé dobytí severní Itálie, se ale dlouho neradoval. Protože byl Alboin velmi krutý ke své manželce **Rosamunde** a mimojiné ji donutil během jakéhosi banketu napít se z poháru vyrobeného z lebky jejího otce Kunimunda, který neustále nosil zavěšený ke svému opasku, dne **28. června 572** byl **Alboin** zavražděn ve **Veroně** Rosamundiným osobním strážcem a milencem **Helmigisem**, který se vzápětí s Rosamunde oženil a prohlásil se za nového langobardského krále. Dle některých teorií snad Helmigis náležel k původní královské dynastii Lethingů, z níž pocházeli Hildigis a Wacho a kterou odstavil Alboinův otec Audoin. Nicméně Helmigise neuznala větší část langobardských náčelníků, kteří si v Ticinu za svého krále zvolili **Cleffa** (†574, též Cleph či Clebus), který nebyl s Audoinovci pokrevně spřízněný a jeho původ je neznámý. Rosamunde a Helmigis proto uprchli do **Ravenny** k Byzantincům, kde nedlouho poté spáchali sebevraždu vypitím otráveného vína. Dle jedné verze příběhu na ní měl údajně podíl tamní správce **Longinus**, když Rosamunde přesvědčil, aby se Helmigise zbavila a oženila se s ním. Helmigis na to přišel a Rosamunde ještě před svou vlastní smrtí donutil napít se také.

Téhož roku císař Justin vypověděl mírovou smlouvu s Peršany odmítnutím placení tributu, čímž začala nová **Byzantsko-Perská válka**, která trvala až do roku **591**.

577 – Dobretovo království

(Menander Protektor – Fragment 21)

Od roku **574** se u císaře Justina začaly projevovat příznaky jakési duševní nemoci a tak na radu své manželky **7. prosince 574** určil za svého spolucísaře úspěšného vojevůdce, blízkého přítele, velitele exkubitorů a adoptivního syna **Tiberia Constantina** (†582), o jehož původu jinak nevíme vůbec nic. Ten od té chvíle prakticky sám vykonával všechny státní záležitosti. K této době Menander poznamenává, že balkánské provincie trpěly pod nájezdy ***Sklavinů***, neboť Tiberius neměl dostatek sil, aby tomu zabránil. Většina jich totiž byla zaneprázdněna novou válkou na východě s Peršany. Proto se Tiberius rozhodl požádat o pomoc avarského kagana **Bayana**. Podle dojednaných podmínek spojenectví měl kaganovi asistovat guvernér Ilýrie, který měl zajistit převoz avarského vojska přes Dunaj do byzantských teritorií. Údajně šlo o 60 000 vojáků. Bayan se svou armádou úspěšně prošel Ilýrií a dosáhl Malé Skýthie, kde měl znovu překročit Dunaj a zajistit jeho levý břeh obsazený Sklaviny, jejichž vesnice nechal nemilosrdně vypalovat a obyvatele odvádět do otroctví. Důvodem pro takové konání nebyl jen Tiberiův příslib o bohaté odměně, ale také Bayanova osobní zášť vůči Sklavinům. Sklavinský král **Dobreta** (577-579, řec. Daurentius nebo Dauritas) měl totiž roku **577** přijmout avarské vyslance, kteří po něm a jeho lidu požadovali, aby přijali nadvládu Avarů a za mír platili tribut. Dobreta se jim ale vysmál se slovy, že: *"Ještě se takový nenarodil pod sluncem, který by dokázal naši sílu zlomit. My jsme si přivykli na to, že vládneme cizím krajinám a ne, aby někdo vládl nad naší. V tom jsme si jisti, dokud existuje válka a meče."* Poté nechal avarské vyslance bez milosti popravit, načež Avaři následujícího roku Dobretovo království dobyli a připojili ke své říši.

Otázkou zůstává, kde se Dobretovo království nacházelo. Balkán ani Karpatská kotlina se nezdají logické, neboť tato území náležela ještě donedávna Langobardům. Z Menanderovy zprávy jasně vyplývá, že Avaři útočili na Sklaviny v nížinatých oblastech mezi dolním tokem Dunaje a Karpatami v dnešním Rumunsku. Nejpravděpodobnější možností se tak jeví **Transylvánská vysočina** v Rumunsku, což je území sevřené Sedmihradským středohořím (též Sarmatské Karpaty, Apusenské hory) a širokým obloukem Východních Karpat. Sem, zejména do povodí **řek Maroš** (Mureș) a jejích levých přítoků **Malé** a **Velké Trnavy** (Târnava Mică a Târnava Mare), začali z Podněstří skrz karpatské průsmyky pronikat první Slovani ještě před příchodem Avarů. Nicméně podle archeologických nálezů řazených k odnoži peňkovské kultury (Ipotesti-Candesti) se patrně jednalo o Anty. Otevřenou možností tedy nadále zůstává také území na sever od Dunaje, přestože ještě dlouho nebylo pro Avary nijak zajímavé a archeologicky je doloženo, že **jihozápadní** a **východní Slovensko** obsadili až po rozpadu Sámovy říše kolem let **661/665**, přičemž **Moravu** nikdy. Možností jsou především **Nitransko** a **Olomoucko**, případně **Uhersko-Hradišťsko**. Tyto lokality se již v této době totiž začaly profilovat na významná slovanská centra.

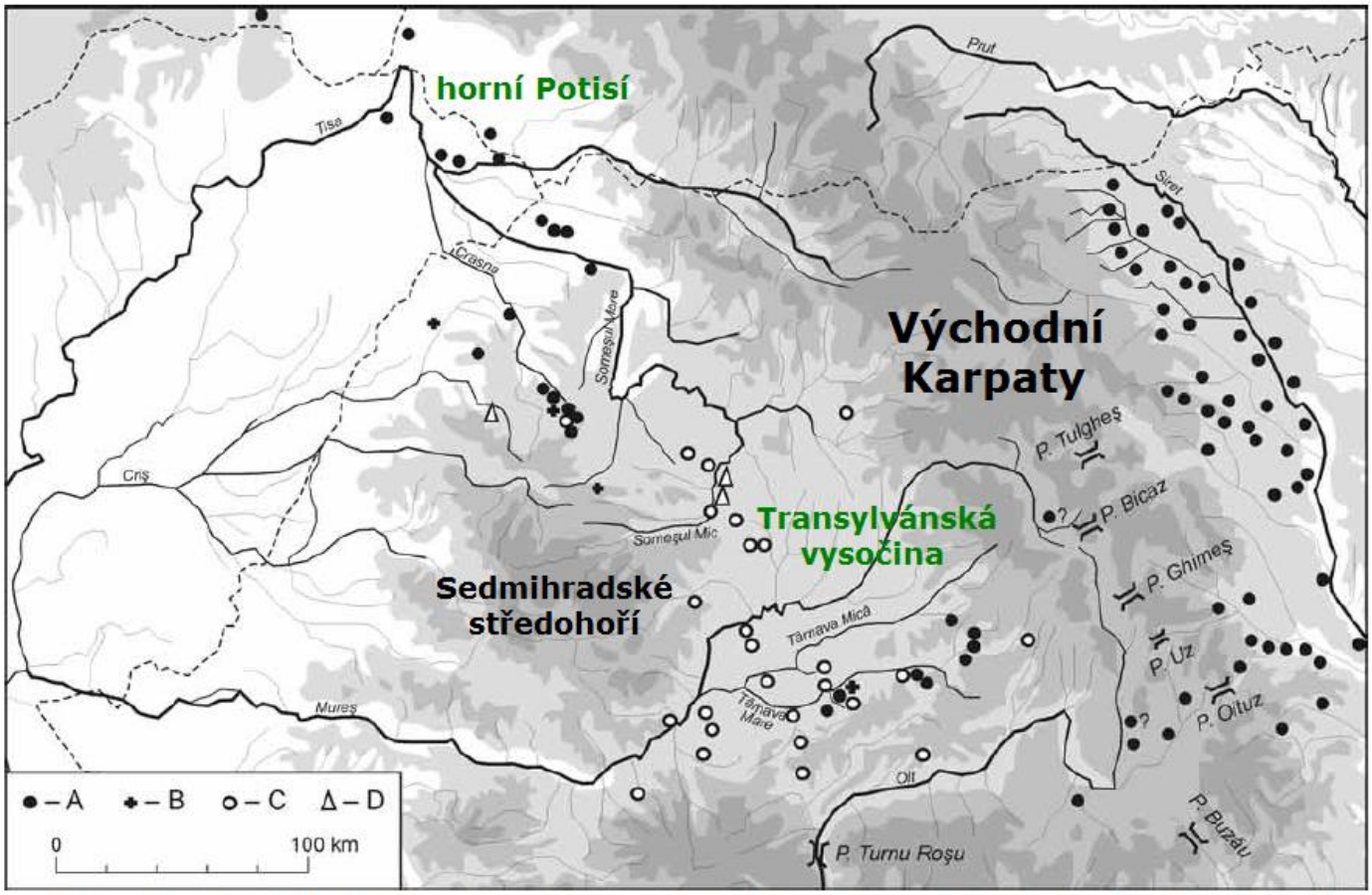

slovanské osídlení Transylvánské vysočiny mezi lety 550-650 (A - sídliště, B, C, D - pohřebiště)

578 – †císař Justin II.

Když **Justin 5. října 578** zemřel, jeho spolucísař **Tiberius Constantinus** se bez obtíží stal jeho právoplatným nástupcem. Mezi jeho prvními kroky bylo dojednání nové dohody s Avary zvýšením tributu na 80 000 solidů.

580 – Počátek Avarsko-Byzantských válek

Jak zrádné bylo spojenectví s Avary, se císař Tiberius přesvědčil záhy, když nedokázal splácet slíbený tribut a roku **582** padlo do jejich rukou po téměř tříletém obléhání důležité město **Sirmium**. Tiberiovi se pouze podařilo vyjednat ušetření životů sirmijských obyvatel výměnou za zaplacení ohromné sumy 240 000 solidů. Připojení Sirmia k Avarské říši je proto považováno za okamžik, kdy Slovani začali mnohem organizovaněji pronikat dál na jih Balkánu do **Ilýrie**, **Thrákie**, **Makedonie** (až k městu **Soluň**), ba dokonce hluboko do **Řecka** a začali se tam usazovat za bezmocného přihlížení Byzantinců.

Odevzdání Sirmia byl také jeden z posledních císařových činů, neboť **13. srpna 582 Tiberius Constantinus** zemřel na následky otravy z jídla, jejíž okolnosti zůstávají nevysvětlené. Za svého nástupce ještě stačil před svou smrtí jmenovat generála **Maurikia** (*539 †602), manžela své dcery **Constantiny** (*560 †605). Maurikios pocházel z Kappadokie v Malé Asii a byl synem významného konstantinopolského senátora.

Hned po své inauguraci Maurikios obnovil s Avary předchozí dohodu o placení tributu 80 000 solidů. Ne proto, že by hodlal pokračovat v umírněné politice svých předchůdců vůči stále narůstajícím avarským požadavkům, ale proto, aby přeskupil síly a získal čas na posílení, což se mu zpočátku příliš nedařilo. Ve stejném duchu se proto nesl Maurikiův souhlas s dalšími požadavky Avarů roku **584**, kdy si kagan **Bayan** nejprve vyžádal darem slona, poté zlatou postel a nakonec zvýšení tributu na 100 000. To už ovšem Maurikios odmítl, Avaři vpadli za Dunaj a vyplenili města **Singidunum** (**2**, dnešní Bělehrad) a **Viminacium** (**3**, dnešní Kostolac), jež společně se **Sirmiem** (**1**) tvořily hranici Byzantské říše na Dunaji. Odtud se následně přesunuli do rumunského Podunají, kde dobyli pevnost **Augustae** (**4**) a během pouhých tří měsíců se dostali až k přístavu **Anchialos** (**5**, dnešní Pomorie). Jelikož Maurikios nestačil shromáždit dostatečnou vojenskou sílu, rozkázal připravit se na obléhání samotné Konstantinopole dokonce i městským kněžím. K tomu však nedošlo, neboť Avaři se neočekávaně vrátili za Dunaj, údajně pod hrozbou útoku Göktürků ze Středoasijské stepi, s nimiž Maurikios snad dojednal proti Avarům spojenectví. Dle některých teorií roku **584** Avarům již vládl Bayanův syn stejného jména. Jsou založeny na Theophylaktově poznámce k vyjednávání, kdy Byzantinci zdůrazňovali, že kdysi s pohostinností přijali Bayanovy předky (Theophylaktos Simokattes – Historie I, kap. 5).

Konflikt dále pokračoval neúspěšným, ale masivním **oblehnutím Soluně**, dokonce s pomocí obléhacích strojů. Datace je ovšem nejistá. Víme pouze, že útok na město začal v **neděli 22. září** během Maurikiovy vlády, což kalendářně koresponduje pouze s roky **586** a **597**. Ačkoli za jistý nelze prokázat ani jeden z letopočtů, neboť během obou probíhaly nájezdy Avarů do Řecka, za pravděpodobnější je považováno dřívější datum, především vzhledem k úspěšným nájezdům až do srdce samotného Řecka, kdy jedna část avarského vojska složená výhradně z ***Antů***, které vedl **Ardagast** (584-597, též Radagast), starší syn antského krále **Mužoka** (řec. Musokios), dokázala vyplenit slabě chráněná města **Athény** a **Korinth**. Také datace těchto událostí je značně nejistá, dojít k nim mělo někdy kolem let **584/585**, kdy Antové utrpěli jednu z mála porážek v **bitvě u Hadrianopole** od generála **Comentiola** (†602).

583/585 – †letopisec Cassiodorus

Narodil se v roce **485** a zemřel (téměř) stoletý. Pocházel z vlivné senátorské rodiny, dávným původem ze Sýrie, usazené již dlouho ve městě **Scylletium** (řec. Skylletion, dnešní Squillace) v jihoitalské Kalábrii. Řada jeho předků zastávala významné úřady v Římě a jeho dědeček byl jedním z poslů k hunskému králi Attilovi. Vyrůstal v době, kdy po pádu Západořímské říše (**476**) obsadili Itálii ***Ostrogóti*** a vládli jí až do konce **Gótské války** roku **554**. Působil jako ministr a písař ostrogótského krále **Theodoricha** (†526), po něm sloužil jeho dceři **Amalaswintě** (†534/535) a poslední jeho zpráva v ostrogótských službách se vztahuje k **Witigisovi** (†542) k roku **536/537**. Poté Itálii opustil a odjel do **Konstantinopole**, kde zůstal minimálně do roku **544** (spíše déle) a dost možná se ještě

jednou setkal s Witigisem, který byl roku **540** zajat a převezen právě sem. Během svého pobytu v hlavním městě říše se zabýval náboženskými otázkami a na stáří se vrátil domů do Scylletia, aby tam na rodinných pozemcích založil klášter s knihovnou zvaný **Vivarium**, než k mnišskému životu podle nějakých striktních regulí, určený spíše ke studiu, uchovávání řecké a latinské literatury a především k přemostění kulturní propasti s Góty.

Jestliže **Boethius** (†524/525) se zasadil o zprostředkování antické vzdělanosti a filozofie středověkým učencům, pak Cassiodora můžeme považovat za jeho prvního pokračovatele a zejména zprostředkovatele letopisecké tradice. Cassiodorovo stěžejní dílo ***Historia Gothorum*** (*Dějiny Gótů*), které se dochovalo jen ve fragmentech v díle jeho současníka **Jordana**, a které patrně propagovalo spojení Gótů a Římanů do jednoho národa, jež napsal na Theodorichovo přání, se stalo nejen inspirací středověkým letopiscům, ale je také cenným poznáním o dění kolem konečné fáze slovanské etnogeneze.

591/595 – Boje v Moesii

(Theophylaktos Simokattes – Historie VI, kap. 7-9)

Teprve až v **létě 591**, kdy bylo dojednáno příměří s Peršany na východní hranici říše, se mohl císař Maurikios začít soustředit na obranu Balkánských provincií a společně s protiútokem začal posilovat pevnosti na hranici tvořené řekou Dunaj, kterou moderní historiografie nazývá ***Limes Moesiae***. Vrchním velitelem pro boj s Avary a Slovany byl jmenován generál **Priscus** (†613). Ten použil lest, když se jeden z jeho nejodvážnějších vojáků nechal zajmout Avary s falešným dopisem o směru masivního útoku na srdce Avarské říše. Kagan Bayan se zalekl a v následných jednáních souhlasil s příměřím a snížením tributu na 60 000 solidů. Toto příměří však nerespektoval antský král **Mužok** a nadále pokračoval v loupežných nájezdech za Dunaj až do roku **593**, kdy Maurikios pověřil generála Prisca, aby tomu učinil přítrž.

Parcul Natural Balta Mică a Brăilei

Priscovi se podařilo vypátrat **Ardagastův** tábor, odkud vyrážel na loupežné výpravy, a naplánoval noční přepad, vedený z pevnosti **Dorostolon** (dnešní rumunská Silistra). Překvapivý útok zastihl Anty nepřipravené a v následné řeži se málem podařilo zajmout i samotného Ardagasta, kterému se však podařilo uprchnout. Priscus v jeho stopách poslal velitele průzkumníků **Alexandra**, který s malou skupinou elitních vojáků překročil **řeku Helibakion** (dnešní Ialomita v Rumunsku) a následně vstoupil do jakýchsi mokřadů. Pravděpodobně šlo o rozsáhlé bažinaté území od soutoku Helibakionu s Dunajem až k dnešnímu městu Braila, vzdálenému zhruba 80 km, kde se dnes nachází přírodní park *Balta Mica a Brailei*. Ardagast, který tyto bažiny znal, totiž doufal, že se mu právě tady podaří své pronásledovatele setřást.

To se sice Ardagastovi podařilo, jenže nepočítal se zradou ve vlastních řadách. Jakýsi žoldnéř gepidského původu a křesťanského vyznání, který v pomoci Byzantincům hledal vlastní zisk, se nepozorovaně dostal k Alexandrovi a prozradil mu skrýš antských bojovníků, které vyslal Ardagastův otec svému synovi na pomoc. Přepad byl úspěšný a když se pak Alexander vrátil s cennými zajatci ke svému veliteli, na základě získaných informací Priscus naplánoval finální útok na Anty, přičemž Gepid byl poslán zpět k Antům s úkolem požádat antského krále Mužoka o transport přes **řeku Paspirion** (dnešní Buzau) pro Ardagasta a jeho zbývající muže. Mužok tedy vyslal 30 veslařů a 150 monoxylů, na které už čekalo 200 byzantských vojáků vedených Alexandrem. Vyčkali do noci, kdy už byli Ardagastovi muži bezpečně přepraveni na druhý břeh a zůstal jen malý zbytek s veslaři, které už bylo snadné pobít a zmocnit se člunů. Priscus čluny následně využil k přepravě vlastního vojska. Gepidský zrádce, který byl v táboře Antů přítomen, měl údajně dát ve vhodné chvíli signál k útoku zpěvem avarské písně. Z této informace zcela jasně vyplývá, že Antové byli perfektně obeznámeni s avarským jazykem a nijak je Gepidův zpěv neznepokojil. Pouze vztah Mužokových Antů k Avarům zůstává ve spekulativní rovině. Snad můžeme předpokládat, že v jejich případě se jednalo o skupinu, která jednala nezávisle na Avarském kaganátu, ale zároveň s ním udržovala nějaký vztah. Jisté je, že překvapivý noční útok na tábor byl pro Anty už jen labutí písní. Masakr trval až do ranních hodin a během něho se podařilo zajmout antského krále Mužoka. O osudech jeho syna Ardagasta bohužel nevíme nic, neboť prameny o něm již mlčí, stejně jako o tom, co se stalo s Mužokem.

Boje se Slovany v Podunají nicméně neustaly. Roku **594** na 600 ***Sklavinů*** vyplenilo několik měst v **Moesii**, např. **Aquis** (dnešní Prahovo při hranicích Srbska a Bulharska), **Scopi** (též Colonia Flavia Scupinorum, dnešní Skopje v Makedonii) nebo **Zaldapa** (dnešní Abrit na severovýchodě Bulharska), a získali mnoho zajatců. Na cestě zpět je zastihlo byzantské vojsko, které osobně vedl kouropalates **Petros** (správce císařského paláce v Konstantinopoli), jinak dvojče císaře Maurikia. Antové, když se dověděli o blížícím se vojsku, nejprve popravili všechny zajaté muže schopné udržet zbraň a poté srazili vozy, z nichž tak utvořili hradbu. Jelikož byzantská těžká jízda byla proti obráncům ve vozech v nevýhodě, rozhodl Alexander, nyní jako jeden z Petrových vrchních velitelů, zaútočit pěšky. Boj rozhodlo úspěšné obsazení jednoho z vozů jakýmsi nejmenovaným byzantským vojákem. Antům se ještě podařilo povraždit zbylé zajatce, ale vlastní porážce už nedokázali zabránit a do jednoho byli pobiti. Tato bitva byla také poslední událostí, kdy bylo zmíněno Alexandrovo jméno (Theophylaktos Simokattes – Historie VII, kap. 1).

Boje pokračovaly až do roku **595**, kdy se Byzantincům podařilo celou hranici na Dunaji zabezpečit natolik, že Avarům a Slovanům znemožnili její beztrestné překračování.

595 – Slovanští guslaři

(Theophylaktos Simokattes – Historie VI, kap. 2)

Následujícího dne byli císařovými strážci zajati tři lidé ze slovanského plemene (v originále *Sclaveni*)*, kteří sebou neměli žádné zbraně ani zbroj. Jedinými jejich věcmi byly hudební nástroje, jinak neměli žádná jiná zavazadla. Císař se jich otázal, k jakému kmeni náleží a jaký je jejich důvod přítomnosti na římském území. Odpověděli, že jsou Sklavini a že jejich domov leží na okraji Západního oceánu. Dále vypověděli, že kagan k jejich náčelníkům vyslal posly s bohatými dary, aby shromáždili vojenskou sílu. Dary prý přijali, ale odmítli mu pomoci s tím, že jim v tom brání velká vzdálenost. Aby dokázali svá tvrzení, poslali ke kaganovi muže, které nyní císař zajal, a kterým cesta trvala patnáct měsíců. Kagan nedbal zákonů pohostinnosti a rozhodl se jim znemožnit návrat domů. Podařilo se jim ho ale oklamat a při vhodné příležitosti se vydali do Thrákie, jelikož se doslechli, že Římané* (rozuměj Byzantinci) *jsou nejslavnějším a nejlaskavějším národem široko daleko. Dále císaři řekli, že mají pouze své lyry a že nejsou zvyklí odívat se do železa, neboť v jejich zemi železa není a proto jsou jejich životy pokojné a bez válek. Císař si vyslechl jejich příběh a usoudil, že oni barbaři, kteří padli do jeho rukou, jsou hodni jeho pohostinnosti, zaslouží vlídného přijetí a nechal je eskortovat do Hérakleie.*

Spolehlivost historky je zpochybňována, jelikož je součástí textu, který obsahuje obdobné podivuhodné události nazývané *omen mortis*, neboli znamení blížící se smrti. A tím kdo měl zemřít, byl císař Maurikios, kterému Simokattes, píšící za vlády jeho nástupce Hérakleia, své dílo věnoval. Pozoruhodný je ovšem Simokattův postoj vůči údajně zajatým Slovanům, který obsahuje určitou jejich idealizaci a je tak v ostrém protikladu k opovržení, které jinak zcela jasně demonstruje vždy, když se o

nich zmiňuje. Nicméně tvrzení o mírumilovnosti je naopak v souladu s popisem Slovanů, jak ho známe ze starších pramenů.

Za pozornost stojí ještě dva detaily. Západním oceánem nemůže být myšleno nic jiného, než Atlantik, nebo přesněji Baltské moře. Z archeologických nálezů víme, že Odersko-Vislanský prostor až k mořskému pobřeží už **od počátku 6. století** začali obsazovat lidé náležící ke ***Kultuře Sukow-Dziedzice***, která je charakteristická jak předměty typicky korčakovskými, tak germánskými z předchozí *Przeworské kultury*. Na **přelomu 6./7. století** už tedy můžeme bezpečně mluvit o Slovanech u Baltu.

Druhým detailem jsou hudební nástroje, které zajatí Slovani měli u sebe. V řeckém originále jsou sice nazývány *lyry*, jenže víme, že takto nebo jako *kithary* Byzantinci nazývali staroslovanské jedno nebo dvoustrunné *gusle*. Hráči na gusle jsou pak *guslaři*.

staroslovanské gusle

Pokud bychom přijali pravdivý základ historky, její datace by spadala do doby po roce **595**, kdy se vlády v Burgundsku ujal **Theuderic II.** (*587 †613), jelikož Simokattes zmiňuje setkání císaře s jeho vyslanci v následující kapitole. I tak by ale šlo jen o přibližnou dataci, neboť v kapitolách 7-9 líčí boje v Moesii se sklavinským králem Ardagastem, které jsou datovány nejčastěji do let **591-595**.

595 – Buvol indický

Bajuwarský vévoda **Garibald I.** (vládl v letech 555-591) byl ženatý s dcerou langobardského krále Wacha **Waldradou**, což předurčilo jejich vzájemné spojenectví. To bylo roku **588** utuženo sňatkem Garibaldovy dcery **Theodelinde** (*570 †628) s langobardským králem **Autharim** (*540 †5.9.590) a Garibaldova syna **Gundoalda** s vnučkou krále Wacha neznámého jména. Gundoald navíc takto vyženil titul vévody z Asti (severozápadní Itálie) a jeho syn se stal zakladatelem dynastie vládnoucí celému Langobardskému království v letech 653-712 (s přestávkou v letech 662-671). Tato sňatková aliance popudila Franky, lenní pány Bajuwarů, jenže jejich intervence byla neúspěšná a roku **590** byli v Itálii drtivě poraženi. Následně uzavřený mír mezi Franky a Langobardy ovšem vedl v Bavorsku ke změnám – Garibalda roku **591** nahradil nový bajuwarský vévoda **Tassilo I.** (*560 †610). Jeho příbuzenský vztah ke Garibaldovi není znám, pouze tolik, že byli příbuzní, není známo ani, jestli Garibald zemřel nebo byl sesazen. Už roku **592** vpadl Tassilo s početnou armádou do oblastí kolem horních toků Drávy a Sávy (dnešní Slovinsko) a podařilo se mu vyhnat Avary, kteří sem vedli výboje od roku **588**. Jenže roku **595** došlo k bitvě na neznámém místě, v níž avarsko-slovanská armáda na hlavu porazila ***Bajuwary*** a údajně jejich vojsko vybila do posledního muže. Porážka způsobila, že dnešní rakouské Korutany a Slovinsko se stalo součástí Avarské říše, začali se v nich již natrvalo usazovat Slovani a od této chvíle se celé oblasti říkalo ***Provincia Sclaborum***. Tou dobou již byl Authari po smrti a Langobardům vládl jeho bratranec **Agilulf** (*555 †616), který se oženil s vdovou Theodelindou. Z nejasné zmínky Paula Diacona, podle něhož byli do Itálie poprvé přivedeni divocí koně (*cavalli silvatici*) a buvoli (*bubali*), se usuzuje, že avarský kagan uzavřel nějakou mírovou dohodu s Langobardy (jejíž součástí měla být pomoc při stavbě námořní flotily, se kterou pak Avaři údajně obsadili jakýsi thrácký ostrov) a darem věnoval Agilulfovi stádo *buvolů indických*, kteří v Evropě nežili, ale od té doby jsou dodnes chováni v Maďarsku a Itálii (Paulus Diaconus – Historia Langobardorum IV, kap. 10).

Podle všeobecně přijímané teorie se buvoli dostali do Mezopotámie už kolem roku -2500 př.Kr, kdy jsou na pečetích akkadských králů vyobrazena obětování těchto zvířat. Odtud se pak dostali na Kavkaz, do Malé Asie a Černomoří, kde je nejstarší nález datován do 5. století. Nejpozději tady si jejich velká stáda přivlastnili Avaři, kteří je pak přitáhli do Karpatské kotliny. Archeologické nálezy potvrzují, že v období pleistocénu (-2,5 milionu let až -11 700 př.Kr.) žily jisté pravěké druhy buvola například ve východní Evropě, ale byly nejpozději v období neolitu (-10 000 až -5000 př.Kr.) vyhubeny. Neexistují žádné zmínky o buvolech v antickém Řecku (Aristoteles je znal, ale ne blíže než z dnešního Afghánistánu). Do Říma se mohli buvoli vzácně dostat jako zvířata používaná v gladiátorských hrách, nicméně šlo spíše o africký druh (dnešní domestikovaní buvoli jednoznačně pochází z jižní Asie). Nemáme ani žádné důkazy, že by je chovali Slovani, kteří se začali usazovat na Balkáně. Naopak ze zpráv eichstattského biskupa **Willibalda** (*700 †787) se dovídáme, že na svých cestách po Itálii byl ohromen pohledem na tato majestátní zvířata, která jinde neviděl. Teprve od 9. století se v pramenech objevují zmínky o buvolech v Evropě. Vše tedy nepřímo naznačuje, že teorie o přivedení buvolů Avary je správná.

Pro zajímavost dodejme, že originální italský sýr mozzarella se vyrábí z buvolího mléka. Anglické slovo *buff* znamená "leštit". Nejvhodnější k leštění kovů prý byla buvolí kůže a slovo tak pochází z anglického názvu buvola (*buffalo*).

596 – Nájezd Avarů do Durynska

(Paulus Diaconus – Historia Langobardorum IV – kap. 11)

Toho času Childebert, kral Franků, byl ve svých pětadvaceti letech zavražděn. Říká se, že společně se svou manželkou byli otráveni jedem. Hunové, kterým se říká Avaři, vpadli do Durynska z Panonie a vedli zoufalou válku s Franky. Královna Brunhilde, se svými vnuky Theudebertem a Theudericem, kteří byli ještě stále malými chlapci, vládla v Galii a Hunové odešli až poté, co je uplatila penězi. Rovněž Guntram, král Franků, zemřel a Brunhilde, se svými vnuky, syny Childebertovými, kteří ještě byli malými chlapci, převzala po něm vládu. **Childebert** zemřel **28. března 595/596**, Brunhildin vnuk **Theudebert** se narodil roku **585** a **Theuderic** roku **587**. Burgundský král Guntram zemřel roku **592**.

599 – Bitva u Viminacia

Avarský kagan **Bayan** znechucený neproniknutelností byzantské obrany svůj zrak obrátil na západ, na ***Bajuwary*** a ***Franky***. Současně se ale nehodlal vzdát pomyšlení na bohatou kořist z byzantských provincií na Balkáně a spřádal plán nového vpádu. Ten uskutečnil na **podzim 597**, kdy se Avaři dokonce dostali až k přístavu **Tomis** (dnešní rumunská Constanta), kde tábořil **Priscus** se svým vojskem. Snad během těchto bojů padl poslední známý antský král **Pirogast**, který se prý dokázal se svým vojskem ukrývat v lese nepozorován jako "přehlédnutelný trs vinné révy" (Theophylaktos Simokattes – Historie VII, kap. 4 a 5).

Obléhání Avaři vzdali **30. března 598**, když se blížil generál **Comentiolus** s posilami. Comentiolus pronásledoval Avary podél Dunaje a po průchodu Karpatskými průsmyky se utábořil u vesničky **Iatrus** (dnešní Nadrag na západě Rumunska), kde ho Avaři přepadli a byzantské vojsko rozprášili. Comentiolus byl rád, že si vůbec zachránil holý život a dostal se zpět do Konstantinopole. Mezitím se Avaři opět obrátili do Thrákie a dostali se až k pevnosti **Drizipera** (dnešní Büyük Karistiran v evropské části Turecka, 134 km západně od Konstantinopole). Zde se mezi Avary začal šířit **mor**, který způsobil, že větší část jejich vojska pomřela, údajně včetně sedmi nejmenovaných Bayanových synů. Zbytek roku císař Maurikios strávil reorganizací byzantské armády a přemýšlením, jak Avary porazit. Aby získal čas, obnovil přes velkou nechuť placení tributu Avarům.

Tento krok se mu vyplatil, neboť v **létě 599** došlo k sérii několika střetů na území kolem měst **Singidunum** a **Viminacium** mezi spojenými silami generálů Prisca a Comentiola s Avary vedenými čtyřmi dalšími Bayanovými syny. Rozhodující tři střety se odehrály v průběhu pouhých deseti dnů u Viminacia, kde Avaři a jejich spojenci ***Gepidi*** a Slovani utržili drtivé porážky a údajně přišli o 4000, 9000 a v poslední bitvě o 15 000 bojovníků, přičemž Bayanovi poslední čtyři synové se na útěku utopili v jakémsi jezeře. Priscus poté pronásledoval samotného Bayana až hluboko do Panonie, kde se údajně strhla další bitva, v níž bylo zajato na 3000 Avarů, 8000 ***Sklavinů*** a 6200 jiných barbarů.

Byly tyto počty přehnané? Příchodu do Karpatské kotliny se mělo účastnit asi 20 000 Avarů, dále s nimi mělo přijít 20 000 ***Kutrigurů*** a ***Utigurů*** a 10 000 příslušníků dalších kočovných etnik, jako například ***Bulharů*** nebo ***Sabirů***. Koncem 6. století mělo přibýt dalších 20 000 příslušníků různých kmenů prchajících před Turky. Na přelomu 6./7. století tedy avarské vojsko čítalo asi 50 000 mužů, z čehož se vyvozuje, že počet obyvatelstva v Avarské říši mohl být přibližně čtvrt milionu. Kolik bylo na tomto území Slovanů a jaký byl poměr mluvčích obou skupin, zůstává nejistý.

Ať už byly počty nadhodnocené či ne, tato vítězství se císaři Maurikiovi nepodařilo zhodnotit a jeho fatálně chybná rozhodnutí během následných událostí způsobila, že avarská moc nebyla definitivně zlomena.